

2872

3K74

Q-91

1986

ԳԻՆԸ 1. ԱՌԻՔԼԻ

80

329 - 76

Մ. Ի. ԳՐԻՇԻՆ

ԼԵՆԻՆՅԱՆ ՈՒՂԻՈՎ

ԴԱՍՏԳԻՐԻ ԲԱԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՂԱՔԱՅԻՆ
ՆՈՐՄԱԼ ԴՊՐՈՅՆԵՐԻ ՅԵՎ ԻՆՔՆԱԿՐԹՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՐ

ՊՐԱԿ Բ.

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՅՄԱՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ. ՏԵՐԵՎԱՆ—1926

Ա. Ի. ԳՐԻՇԻՆ

ԼԵՆԻՆՅԱՆ ՈՒՂԻՈՎ

ԴԱՍԱԳԻՐԻ ԲԱՂԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՈՐՄԱԼ
ԴՊՐՈՅՆԵՐԻ ՅԵՎ ԻՆՔՆԱԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՐԱԿ Բ.

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԾՑԱՐԱԿԱԶՈՒԹՅՈՒՆ. ՅԵՐԵՎԱՆ — 1926

ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏԻ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ՈՒՂԻՆ. ՆՐԱ
ՆՎԱՃՈՒՄԸ ՅԵՎ ԱՄՐԱՑՈՒՄԸ

ԶՐՈՒՅՑ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ՎԱՊԻՏԱԼԻԶՄԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ XIX ԴԱՐԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍԻՆ ՅԵՎ
ԲԱՆՎՈՐ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Հետքարենորոգչական շրջանը...
խիստ տարբերվում է ուսնաց պատմու-
թյան նախորդ շրջանից: Արդի ու ցուպի
(կալսիչ), ջրաղացի լիվ ջուլնակի ձեռքի
դազգյանի Ռուսաստանն սկսել է արա-
զորեն դառնալ զուլթանի ու մեքենայա-
կան կալսիչի, շոգեաղորիքի լիվ ջուլնակի
շոգեդազգյանի Ռուսաստան:

ՀԵՆՐԻ

Նախորդ զրույցը մենք վերջացրինք նրանով, վոր
մատնանշեցինք այն մի շարք դժվարությունները,
վորոնք ծառացած են սոցիալիզմին տանող մեր ուղիի
վրա: Այդ դժվարություններն ըմբռնելու և նրանց հաղթահարել սո-
վորելու համար պետք է իմանալ ուսումնական դասակարգի անցյալ
պայքարը դեպի Հոկտեմբերը յերկարածող ուղիի վրա, վորովհետև
պրոլետարիատի ու նրա կուսակցության այդ անցյալ փորձի մեջ են
խառնված այն հեղափոխական ֆաղափանդության հիմքերը, վորը մե-
կուսակցությունն է վառում այժմ:

Պրոլետարիատի և նրա կուսակցության պայքարի պատմությունը
մենք ուսումնասիրել սկսենք նրանից, վոր պատմենք, թե Ռուսաստա-
նում նորտական իրավունքի անկումից հետո ինչպես է զարգացել կա-
պիտալիզմը, լիվ ինչպես Ֆաբրիկների ու գործարանների անման հետ
միասին անել է բանվոր դասակարգը. մենք կտեսնենք, թե ինչպես կա-
պիտալիզմի զարգացման հետ միասին ստեղծվում եր կալվածատերերի

ու կապիտալիստների դաժնակցութիւնը, և սկսում եր ստեղծվել մթ ուրիշ դաշնակցութիւն—բանվորների ու գյուղացիների դաշնակցու- թիւնը: Այդ բոլորն անհրաժեշտ է իմանալ, վերոյհետեւ առանց դրան- անկարելի չէ հասկանալ 1905 և 1917 թ. թ. հեղափոխութիւնների- պատճառներն ու ընթացքը:

Դրա հետ միասին ներկա գրույցից մենք կիմանանք, թե նա- խորդ դարի վերջին ինչպես եր մտածում պայքարել կապիտալիզմի դեմ մանր-բուրժուական ինտելլիգենցիան, ինչու այդ աշխատանքի մեջ նա պարտութիւն կրեց այն ժամանակ, յերբ այն կազմակերպութիւն- ները, վոր բանվոր դասակարգն եր սկսել ստեղծել նախորդ դարի 70-ական և 80-ական թվականներին, հետագայում ուժեղացան, յուրացրին հեղափոխական մարքսիզմի ծրագիրը և կազմավորվեցին իբրեւ բանվոր- դասակարգի մարտական հեղափոխական կուսակցութիւն:

1. ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ՅԵՎ ԿԱՊԻՏԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐԸ

Պարզ ապրան-
քային ճանաչու-
թյան զարգաց-
ման ուղին դե-
պի կապիտալիզ-
մը: Կապիտալիզ-
մի զարգացումը
Ռուսաստանում:

Ինչոր յերկրներում պարզ-ապրանքային տնտե- սութիւն միջոցով և յերկարաձգվում կապիտալիզ- մի ուղին: Նման տնտեսութիւն մենք ունենք այն- ժամանակ, յերբ մանր արտադրողը, արտադրութիւն միջոցների սեփականատեր հանդիսանալով, ինքն և ապրանք արտադրում շուկայում վաճառելու համար:

Պարզ ապրանքային տնտեսութիւնը կապիտա- լիստական և դառնում միայն այն ժամանակ, յերբ մանր արտադրողը զրկվում է արտադրութիւն միջոցներից և ստիպ- վում վաճառելու իր բանվորական ուժը: Միայն այդ վերջինի ապ- րանք դառնալով է, ասում և Վ. Ի. Լենինը, կապիտալիզմն ընդգրկում յերկրի վողջ արտադրութիւնը:

Ռուսաստանում կապիտալիզմն սկսել է առանձնապես արագ զարգանալ ճորտական իրավունքի անկումից հետո (1861 թ.):

Այդ զարգացմանը ուժեղորեն նպաստել է յերկաթուղիների շի- նարարութիւնն ուժեղացումը: 1861 թ. յերկաթուղիների յերկարու- թիւնը կազմում եր 1489 վերստ, իսկ «գյուղացիների ազատագրու- թիւնից» հետո առաջին 15 տարվա ընթացքում այն ավելացավ 12- անգամ, կազմելով 17626 վերստ:

Յերկաթուղիներն ապրանքա-դրամական շրջանառութիւն մեջ են- մղում Ռուսաստանի հեռավոր անկյունները: Այդ շրջանառութիւն մեջ են մղվում վոչ միայն կալվածատիրական, այլև գյուղացիական տնտեսութիւնները: Հողագործութիւնն ավելի ու ավելի յի սկսում

ցենթարկվել շուկային, դառնալ առեւտրական հողագործութիւն, իսկ առեւտրական հողագործութիւնն աճումով ու զարգացումով դառնալ կապիտալիստական, այսինքն այնպիսին, ուր շահագործման հարա- քերութիւններ են հաստատվում, ուր ծագում է գյուղական բուրժուա- ղիա և գյուղատնտեսական պրոլետարիատ (բատրակ): Փոխանակու- թիւն և առեւտրի թափանցումը հողագործութիւն մեջ այն հետեանքն է տալիս, վոր դանադան ռալոններում սկսում են հարմարվել առավե- ղապես այս կամ այն մթերքն արտադրելու, վորն այժմ արդեն ապ- րանք է հանդիսանում, վորովհետեւ այն շուկա յի մտնում: Այսպես են ձևավորվել Ռուսաստանում հացահատիկի առեւտրական տնտեսու- թիւն, առեւտրական անասնապահութիւն (կաթնատնտեսութիւն), առեւտրական վուշամշակութիւն, առեւտրական պարտիզպանութիւն ու այլեգործութիւն և մյուս շրջանները:

Ռուսաստանիւրով կապիտալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում՝ Վ. Ի. Լենինը թվանշանները ձեռքին ցույց տվաւ, թե ճորտատիրա- կան իրավունքի անկումից հետո գյուղացիական տնտեսութիւնն՝ ավելի ու ավելի գնելով ու վաճառելով և դրամի ավելի մեծ կարիք զգա- լով՝ ավելի ու ավելի յեր ապրանքային դառնում, այսինքն կախման մեջ ընկնում շուկայից: Այլ խոսքով՝ կապիտալիզմն որեցոր ավելի յեր թափանցում գյուղական տնտեսութիւն մեջ: Յեւ ինչ հետեանք եր քղիւնում դրանից: Այդ հարցին Վլադիմիր Իլյիչը պատասխանում է. «Փողի իշխանութիւնը վոչ միայն ճնշել, այլև պառակտել է գյուղա- ցիութիւնը: Վիթխարի մասսան անշեղորեն քայքայվում ու պրոլետար են դառնում, փոքրամասնութիւնը ծնունդ եր տալիս փոքրաթիւ, բայց կառչուն կուլակների ու տնտեսարար գեղջուկների խմբակների, վո- ճոնք իրենց ձեռքն ելին ժողովում գյուղացիական տնտեսութիւնը և գյուղացիական հողերն ու գյուղական ծագող բուրժուազիայի կազրերը կազմում: Վողջ հետքերնորոգչական քառասնամյակն՝ * այդ գյուղա- ցաթափման համատարած պրոցեսս է, դանդաղ, ցավազին մահացման պրոցեսս»:

«Գյուղացաթափումն» ելին անվանում իրանք գյուղացիները գյու- ղացիութիւն քայքայումը, նրա շերտավորումը յերեք խմբակի—կու- ղակների, միջակների ու չքավորների, ըստվորում ծայրերի խմբակ- ները (կուլակներ ու չքավորներ) աճում ելին աստիճանաբար ի հաշիվ միջինի (միջակներ) նվազման:

* Հետքերնորոգչական քառասնամյակ—ճորտատիրական իրավունքի անկման և այդ անկմանը հարակից ու ինքնակալութիւն կողմից կիրառված մյուս բարենորո- գումներին հաջորդող քառասնամյակը: Վ. Ի. Խոսում է քառասնամյակի մասին, վո- ճովհետեւ այն հողամը, վորից մենք վերցնում ենք այդ խոսքերը, գրված է ճորտա- տիրական իրավունքի անկման քառասնամյակի առիթով (1901 թ.):

Իր «Կապիտալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում» գրքի մեջ Վլադիմիր Իլյինը ցույց տվեց, թե վորքան հեռուն է գնացել գյուղացիության շերտավորումը դեռ XIX դարի ութսունական թվականների վերջին: Այդ ժամանակ իսկ գյուղացիությունը բաժանված էր յերեք խմբակի. 20% ունեւոր և կուլակ ծխեր, 30% միջակ և 50% չքավոր: Այդ 20% ունեւոր ու կուլակ ծխերն իրենց ձեռքին կենտրոնացրած ունեւորն բոլոր գնված հողի յերեք քառորդը և բոլոր արենդով վերացրած հողի յերեք հինգերորդականը: Իսկ յեթե վերցնենք գյուղացիության ձեռքին գտնված բոլոր հողը (բաժնեւոր-նաղել,— գնված ու կապալային), ապա դուրս կգա, թե կուլակների և ունեւորների ձեռքին գտնվում էր ամբողջ հողի յեկու հինգերորդականը (կեսից քիչ պակաս): Թեև նրանք կազմում էին 20%-ը: Ունեւորներն ու կուլակները սերմում էին համարյա նույնքան հող, վորքան մնացած գյուղացիությունը միասին վերցրած: Յեթե վերցնենք անասունների բաշխումը, ապա դուրս կգա, թե կուլակներն ու ունեւորներն իրանց ձեռքին ունեւորն վողջ գյուղացիական անասունների համարյա կեսը: Յեւ նրանք էին իրանց ձեռքին կենտրոնացնում բոլոր կատարելագործված գյուղատնտեսական գործիքների չորս հինգերորդականը: Վերջապես, նրանք էին վարձում գյուղական բատրակների վողջ քանակի համարյա յերկու յերորդականը:

Իսպառ հակադիր վիճակ ունեւ չքավորությունը: Չքավոր ծխերն այդ ժամանակ (80-ական թվականների վերջին) կազմում էին գյուղացիական ծխերի վողջ քանակի կեսը, այնինչ չքավորներն իրանց ձեռքին ունեւորն բոլոր գնված հողի մի տասներորդականը: Դրա դիմաց քայքայվելով նրանք ստիպված էին կապալով տալ իրանց հողը, և գյուղացիների կողմից կապալով տրված բոլոր հողի չորս հինգերորդականը չքավորների հողն էր: Իսկ յեթե վերցնենք գյուղացիների ձեռքին գտնված բոլոր հողը (բաժնեւոր, գնված ու կապալային), ապա դուրս կգա, վոր չքավորները՝ կազմելով բոլոր գյուղացիական ծխերի կեսը, իրանց ձեռքին ունեւորն այդ հողի միայն մեկ եւրոպայի: Չքավոր ծխերն ունեւորն գյուղացիական անասունների ընդհանուր քանակի մեկ հինգերորդից քիչ ավելի, իսկ կատարելագործված գյուղատնտեսական գործիքների միայն 3%-ը: Դրա դիմաց չքավոր ծխերը տալիս էին աշխատավարձի դիմող գյուղացիների ընդհանուր քանակի յերկու յերորդից ավելի:

Այս բոլոր տվյալներից Վլադիմիր Իլյինն էլ յեղրակացություններ հանում, թե ունեւոր գյուղացիությունը և կուլակները — դա գյուղական բուրժուազիան է, իսկ չքավորությունը — գյուղական պրոլետարիատը, «վարձու բանվորների դասակարգը՝ բաժնեւոր հողով»: Այդ խոսքերով՝ գյուղացիության շերտավորումն էլ էր հաստատում այն ան-

վիճելի յեղրակացությունը, թե ճորտատիրական իրավունքի անկումից հետո կապիտալիզմը խորապես թափանցել է գյուղացիական տնտեսության մեջ:

Վոչ միայն գյուղացիական տնտեսության մեջ է թափանցել կապիտալիզմը 1861 թ. բարենորոգումից հետո — նա թափանցել է և կալվածատիրական տնտեսության մեջ: Կալվածատիրական տնտեսություններն սկսում են գործածել գյուղատնտեսական մեքենաներ, դիմում են վարձու աշխատանքի: Յեւ Վլադիմիր Իլյինն ընդհանուր յեղրակացություն է հանում, թե հետբարենորոգական Երջանը — կապիտալիստական հողագործության զարգացման Երջանն է Ռուսաստանում:

Հողագործությունից դիմենք Ռուսաստանի արհեստագործությունից: Դյուռնաբերությունը և ցույց տանք, թե ճորտատիրական իրավունքից հետո ինչպես էր կապիտալիզմը ուճանում նրա մեջ:

Ահա ինչպես է նկարագրում այդ զարգացումը Վ. Ի. Լենինն իր «Կապիտալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում» գրքի մեջ. «Արդյունաբերության ան-

դրանիկ ձեւը, ասում է ընկ. Լենինը, վոր դառնում է նահապետական հողագործությունից, արհեստն է հանդիսանում, այսինքն իրերի արտադրություն սպառողի պատվերով... Լինելով քաղաքային կենցաղի անհրաժեշտ բաղկացուցիչ մասը՝ արհեստը նշանավոր չափով տարածված է գյուղերում, լրացում ծառայելով գյուղացիական տնտեսության»: Սպառողի պատվերով արտադրելուց արհեստավորն աստիճանաբար անցնում է շուկայի համար արտադրելուն: Այսպես մանր գյուղացիական արդյունաբերողների, տնայնագործների բաղմությունը, վոր աշխատում է սեփական իրերի վրա խրճիթներում ու սենյակներում, ապրանք արտադրող է դառնում, այսինքն սկսում է ապրանքներ արտադրել շուկայի համար:

Ապրանքային տնտեսության հետագա զարգացումն արտահայտվում է առևտրի ընդարձակման մեջ: Տնայնագործները չեն կարող մի անձի մեջ ամփոփել և արտադրությունը և իրենց իրերի վաճառքը: Հանդես են գալիս մասնագետ առևտրական-ապրանքառուներ, վորոնք շուկայում սպառում են արհեստավորների ու տնայնագործների իրերը: Ապրանքառուներն աստիճանաբար ճորտացնում են տնայնագործներին ու արհեստավորներին և ծայրահեղ շագագործությունը փութացնում նրանց քայքայման պրոցեսսը: Արհեստավորների հարածուն կախումն ապրանքառուներից այնտեղ է հասցնում, վոր իրանք արհեստավորները զրկվում են հնարավորությունից հում նյութեր գնելու: Այս կերպ ծագում է տնային կապիտալիստական արդյունաբերությունը այն տարբերությամբ, վոր արտադրողը սեփական գործիքնե-

ըով աշխատում է իր տանը մի հում նյութի վրա, վորը կապիտալիստն է հասցնում նրան, և դրա հետ միասին նա պարտավոր է իր աշխատանքի արդյունքը ներկայացնել միայն իր տիրոջը: Տնային կապիտալիստական արդյունաբերությունն արտադրություն հետամնաց ձևն է: Նրա մեջ աշխատանքը չափազանց ծանր ու մաշող է, բանվորական ուրն անչափ յերկար, յերեխաների շահագործումն ուժեղ, աշխատողն ստիպված է հրաժարվել իր անհրաժեշտ պահանջները բավարարելու հնարավորությունից. այդ աշխատողները բաժան-բաժան ելին յեղած. Վլադիմիր Իլյիչը տան աշխատանքի նման կապիտալիստական շահագործման որինակներ է բերում, յերբ բանվորական ուրը հասնում էր մինչև 18 և 19 ժամ և համենայն դեպս չէր իջնում 17 ժամից, և ցույց է տալիս արտադրություններ (հյուսվածքային, որինակ), ուր յերեխաներն սկսում են աշխատել 5—6 տարեկան հասակից, վաստակելով որական 10 կոպ. Արտադրության լծակցված կանայք աշխատում են 18 ժամից վոչ պակաս, միջին աշխատավարձ ստանալով 13 կոպեկ:

Այս կերպ տնային կապիտալիստական արդյունաբերությունը նշանավոր թվով տնայնագործների դարձնում է շահագործվող վարձու բանվորներ: Վ. Ի. Լենինը նախորդ դարի 80-ական թվականներին վերջին մինչև 2 միլիոն նման աշխատողներ է հաշվել:

Կապիտալիստական արդյունաբերության զարգացման հետ միաժամանակ մանր արդյունաբերության մի մասը դառնում է կապիտալիստական արհեստանոց, այսինքն՝ մի արհեստանոց, ուր վարձու աշխատանք է գործադրվում:

Կապիտալիզմի զարգացման հետագա քայլը—դա այսպես կոչված մանուֆակտուրայի, այսինքն մասսայական ձեռքի արտադրության կազմակերպումն է: Մանուֆակտուրան ծագում է մի կողմից տնային կապիտալիստական արդյունաբերությունից, յերբ ապրանքառուն (СКУПЩИК) հարածուն քայքայվող տնային աշխատողներին իր արհեստանոցի մեջ է միավորում: Մյուս կողմից մանուֆակտուրան աճում է կապիտալիստական արհեստանոցից, յերբ նա ավելի ու ավելի յե ընդարձակվում, ավելացնում բանվորների թիվը և աշխատանքի բաժանում մտցնում:

Վերջապես, մանուֆակտուրայից ուղին յերկարաձգվում է դեպի խոշոր մեքենայական (Ֆաբրիկային) արդյունաբերությունը:

Այժմ նրանից հետո, յերբ մենք նկարագրել ենք արդյունաբերության զարգացման ուղին հետբարենորոգչական Ռուսաստանում, մենք կարող ենք նախորդ դարի 90-ական թվականների համար տվյալներ բերել այդ զարգացման արդյունքների մասին:

Այդ արդյունքները կարելի յե տեսնել հետևյալ աղյուսակից, վոր ընկ. Մ. Ն. Պոկրովսկին է բերում.—

S U R T	Մշակված բամբակի քանակը	Քարածուխի հանույթը	Չուգունի հալոցքը	Բանվորների թիվը
1865	2 950 000	22 331 000	17 397 000	706 000
1890	11 483 090	367 203 000	55 219 000	1 432 000

Պարզաբանելով աղյուսակը՝ ընկ. Պոկրովսկին ասում է. «Այս քոլոր հիմնական ցուցիչները վկայում են արդյունաբերական կապիտալիզմի անվիճելի անկման մասին. 25 տարվա ընթացքում մշակվող բամբակի քանակն ավելացել է 5 անգամ, քարածուխի հանույթն աճել է ավելի քան 10 անգամ, չուգունի հալոցքն ավելացել է 3 անգամ, բանվորների թիվը աճել է յերկու անգամ»:

Հոդագործության ու արդյունաբերության մեջ ԻճԵԵ ԵՐ ՆԱԿԱՍՏՈՒՄ ԿԱԿԻՏԱՅԻԿԱՄԻ ՈՒՆՈՒՄԵՆԻՆԵՐ ԿԱՍԵՆՈՒՄ ԵՅԻՆ ԱՅԴ ՈՒՆՈՒՄՈՒՄԸ: ՊԵՐԽՈՒՄ ԵՐ ԱՅՆ ԱՅԱՄԱՆՆԵՐԻԳ, ՎՈՐՈՒՄ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՅԻՆ ՍՈՒԵՊՈՒՅԵԼ ՆՈՐՈՒՄԻՐԱԿԱՆ ԽՐԱՎՈՒՄԻՆԻ ԱՆԿՈՒՄԻԳ ՆԵՍՈՒ:

Տեսնենք, թե ինչ պայմաններ էլին դրանք: Գյուղացիների ազատության նախորդին (1861 թ.) Ռուսաստանում (առանց Լեհաստանի) կար մոտ

13 հազար ֆաբրիկ և մոտ 600 հազար բանվոր: Այդ բանվորներն ազատագրվել էին, ճորտեր և պատկանում էին կամ կալվածատերերին կամ վաճառականներին: Աշխատավարձ այդ բանվորներին կամ իսպառ չէր հասնում կամ շատ քիչ մասով էր բաժին ընկնում (մեծ մասը կալվածատերերն էին յուրացնում): Նման ազատագրվել աշխատանքի գոյություն արդյունաբերությունը չէր կարող զարգանալ: Ազատագրվել բանվորին վոչ մի բանով չէր կարելի ստիպել ավելի արտադրականորեն աշխատելու, ինչպես դա հարկավոր էր արդյունաբերության: Աշխատանքի արտադրականությունն այս պատճառով ցածր էր: Բանվորին արտադրականորեն աշխատելու կարելի յեր ստիպել միայն այն դեպքում, յեթե նա «ազատ» կացուցվեր (կապիտալիստական ձեռք), յեթե նրան աշխատավարձ տրվեր, և նա նյութական շահ ունենար աշխատանքի մեջ: Ճորտատիրական իրավունքի անկումը հենց նման «ազատ» բանվոր էր ստեղծում:

Մոտիկից դիտենք, թե ինչպես կատարվեց գյուղացիների այդ «ոխրահալ» «ազատագրումը»: «Ազատագրության» պահուն կալվածա-

բով աշխատում է իր տանը մի հում նյութի վրա, վորը կապիտալիստն է հասցնում նրան, և դրա հետ միասին նա պարտավոր է իր աշխատանքի արդյունքը ներկայացնել միայն իր տիրոջը: Տնային կապիտալիստական արդյունաբերությունն արտադրություն հետամնաց ձևն է: Նրա մեջ աշխատանքը չափազանց ծանր ու մաշող է, բանվորական որն անչափ յերկար, յերեխաների շահագործումն ուժեղ, աշխատողն ստիպված է հրաժարվել իր անհրաժեշտ պահանջները բավարարելու հնարավորությունից. այդ աշխատողները բաժան-բաժան ելին յեղած. Վլադիմիր Իլյինը տան աշխատանքի նման կապիտալիստական շահագործման որինակներ է բերում, յերբ բանվորական որը հասնում էր մինչև 18 և 19 ժամ և համեմայն դեպս չէր իջնում 17 ժամից, և ցույց է տալիս արտադրություններ (հյուսվածքային, որինակ), ուր յերեխաներն սկսում են աշխատել 5—6 տարեկան հասակից, վաստակելով որական 10 կոպ. Արտադրության լծակցված կանայք աշխատում են 18 ժամից վոչ պակաս, միջին աշխատավարձ ստանալով 13 կոպեկ:

Այս կերպ տնային կապիտալիստական արդյունաբերությունը նշանավոր թվով տնայնագործների դարձնում է շահագործվող վարձու բանվորներ: Վ. Ի. Լենինը նախորդ դարի 80-ական թվականներին վերջին մինչև 2 միլիոն նման աշխատողներ է հաշվել:

Կապիտալիստական արդյունաբերության զարգացման հետ միաժամանակ մանր արդյունաբերություն մի մասը դառնում է կապիտալիստական արհեստանոց, այսինքն՝ մի արհեստանոց, ուր վարձու աշխատանք է գործադրվում:

Կապիտալիզմի զարգացման հետագա քայլը—դա այսպես կոչված մանուֆակտուրայի, այսինքն մասսայական ձեռքի արտադրության կազմակերպումն է: Մանուֆակտուրան ծագում է մի կողմից տնային կապիտալիստական արդյունաբերությունից, յերբ ապրանքառուն (СКУПЩИК) հարածուն քայքայվող տնային աշխատողներին իր արհեստանոցի մեջ է միավորում: Մյուս կողմից մանուֆակտուրան աճում է կապիտալիստական արհեստանոցից, յերբ նա ավելի ու ավելի յե ընդարձակվում, ավելացնում բանվորների թիվը և աշխատանքի բաժանում մտցնում:

Վերջապես, մանուֆակտուրայից ուղին յերկարաձգվում է դեպի խոշոր մեքենայական (ֆաբրիկային) արդյունաբերությունը:

Այժմ նրանից հետո, յերբ մենք նկարագրել ենք արդյունաբերության զարգացման ուղին հետբարենորոգչական Ռուսաստանում, մենք կարող ենք նախորդ դարի 90-ական թվականներին համար տվյալներ բերել այդ զարգացման արդյունքների մասին:

Այդ արդյունքները կարելի յե տեսնել հետևյալ աղյուսակից, վոր ընկ. Մ. Ն. Պոկրովսկին է բերում.—

S U P H	Մշակված բամբակի քանակը	Քարածուխի հանույթը	Չուգունի հալոցքը	Բանվորների թիվը
1865	2 950 000	22 331 000	17 397 000	706 000
1890	11 483 090	367 203 000	55 219 000	1 432 000

Պարզաբանելով աղյուսակը՝ ընկ. Պոկրովսկին ասում է. «Այս քուրը հիմնական ցուցիչները վկայում են արդյունաբերական կապիտալիզմի անվիճելի անկման մասին. 25 տարվա ընթացքում մշակվող բամբակի քանակն ավելացել է 5 անգամ, քարածուխի հանույթն աճել է ավելի քան 10 անգամ, չուգունի հալոցքն ավելացել է 3 անգամ, բանվորների թիվն աճել է յերկու անգամ»:

Հողագործության ու արդյունաբերության մեջ հեճեք երկուստեք կապիտալիզմի ուռնացման հետ միաժամանակ ամբողջ մի շարք պատճառներ կասեցնում էին այդ ուռնացումը: Դա բղիտում եր այն պայմաններից, վորոնք Ռուսաստանում էին ստեղծվել նորատիրական իրավունքի անկումից հետո:

Տեսնենք, թե ինչ պայմաններ էին դրանք: Գյուղացիների ազատության նախորդին (1861 թ.) Ռուսաստանում (առանց Լեհաստանի) կար մոտ 13 հազար ֆաբրիկ և մոտ 600 հազար բանվոր: Այդ բանվորներն ազատագրվել էին, ճորտեր և պատկանում էին կամ կալվածատերերին կամ վաճառականներին: Աշխատավարձ այդ բանվորներին կամ իսպառ չէր հասնում կամ շատ քիչ մասով եր բաժին ընկնում (մեծ մասը կալվածատերերն էին յուրացնում): Նման ազատագրվել աշխատանքի գոյություն մը արդյունաբերությունը չէր կարող զարգանալ: Ազատագրվել բանվորին վոչ մի բանով չէր կարելի ստիպել ավելի արտադրականորեն աշխատելու, ինչպես դա հարկավոր եր արդյունաբերության: Աշխատանքի արտադրականությունն այս պատճառով ցածր եր: Բանվորին արտադրականորեն աշխատելու կարելի յե ստիպել միայն այն դեպքում, յեթե նա «ազատ» կացուցվեր (կապիտալիստական ձևով), յեթե նրան աշխատավարձ տրվեր, և նա նյութական շահ ունենար աշխատանքի մեջ: Ճորտատիրական իրավունքի անկումը հենց նման «ազատ» բանվոր եր ստեղծում:

Մոտիկից դիտենք, թե ինչպես կատարվեց գյուղացիների այդ ռիսրահչակ «ազատագրումը»: «Ազատագրության» պահուն կալվածա-

տեղերը նախ և առաջ իրավունք ստացան կտրել հողի մի մասը, վորից գյուղացիներն էլ ին ոգտվում գեռ ճորտատիրական իրավունքի որով: Այդ «կտրանքները» (отрезка) մեջ ընկան գյուղացիների համար խիստ անհրաժեշտ հողամասեր, ինչպես արոտատեղի, ջրհամալս, անտառ և այլն: 1861 թվին այնպես են արհեստականորեն հող բաշխել գյուղացիներին, վորպեսզի նրանց կալվածատերերից կտրված մեջ ղենն (զատ-զատ գյուղացիական հողերը կալվածատիրական հողերի ծովով էլ ին շրջապատվել):

Յերկրորդ գյուղացիներն «ազատագրվելու» պահուն ստացել են մուրացիկ հողաբաժիններ, միջին հաշվով 5 դեսյատինից պակաս, իսկ սեահող նահանգներում, ուր կալվածատերերին ձեռնառու յեր պահել բերրի հողը, զբանից ել քիչ—1-ից մինչև 3 դեսյատին:

Հասկանալու համար, թե ինչ վիճակում էին գտնվում գյուղացիները ճորտական կախումից «ազատագրվելուց» հետո, անհրաժեշտ ե գիտել Վլադիմիր Իլյիչի բերած թվանշաններով կազմված հետևյալ աղյուսակը.—

XIX դարի վերջին ՅԵՎՐ. ՌՈՒՍ. ՇՈՂԵՐ ՌՈՒՅՅԻՆ	Քանի հողի (միլ.)	Ինչքան հող ունեյին (միլ. գես.)	Մեկ հողուն գալիս եր գեսիատին
Աղբատ գյուղացիներ	10,5	75,0	7,0
Միջակ »	1,0	15,0	15,0
Կուլակներ	1,5	70,0	46,7
Խոշոր կալվածատերեր	30 հազար	70,0	2333

Սակայն և մուրացիկ հողաբաժինը, վոր գյուղացին և ստացել «ազատագրության» պահուն, կալվածատերերը ձրի չտվին, այլ փողով: Ստացած հողի գիմաց գյուղացիները գանձարանի միջոցով պիտի վճարեյին կալվածատերերին փրկանք: Մինչև 1903 թ. գյուղացիներն «ազատագրության» համար վճարել են $1\frac{1}{2}$ միլիարդ ռուբլի: Այստեղ կալվածատերերը միանգամայն կողոպտել են գյուղացիներին, քանի վոր «ազատարար» թագավորի հրատարակած որենքով գյուղացիները մի գեսիատին հողի գիմաց վճարել են $1\frac{1}{2}$ —2 անգամ ավելի, քան նրա շուկայի արժեքն եր: Այա փրկանքի որենքն այնպիսին եր, վոր քիչ հող ստացած գյուղացին ավելի յեր վճարում յուրաքանչյուր գեսիատինի համար, քան մեծ հողաբաժին ստացածը: Այնպես վոր փրկանքի վիթխարի ծանրութունը բարդվում եր գյուղացիական չքավորության ուսերին:

Փրկանքի վճարներից բացի գյուղացիները պիտի վճարեյին պետական ուղղակի հարկեր (գլխահարկ և այլն) և անուղղակի տուրքեր (լուցկու, կերոսինի, ծխախոտի, շաքարի, յերկաթի ու չուգունի իրերի ակցիզ, գինու մոնոպոլիա և այլն), վոր ցարական գանձարանը

քամում եր նրանցից: Այդ բոլոր վճարներն ու հարկերը միասին վերցրած գերազանցում էին նախկին բեգառը * (оброк) և շատ անգամ բարձր էին այն յեկամուտից, վոր գյուղացին եր ստանում իր տնտեսութունից: Հասկանալի յե, վոր գյուղացիութունը քայքայվում եր, աղքատանում և անվճարելի պարտքերի տակ ընկնում:

Հարկերն ու կոռը միջին հաշվով գյուղացիներից խլում էին նրանց յեկամուտի յոթերորդ մասը ($15,8\%$): Այստեղ հարկերն ու կոռն ավելի ծանրորեն բարդվում էին չքավորության վրա, վորից խլում էին նրա յեկամուտի մոտ $\frac{1}{4}$ -ը: Յեթե, որինակ, այն փողերը, վոր մտնում էին կալվածատիրոջ ու ցարական աստիճանավորի գրքպանը, գյուղացին կարողանար գործադրել սպառողական իրեր (չիթ, կերոսին, աղ և այլն) և արտադրության միջոցներ (գութան, յերկաթ, աղյուս, մեխ և այլն) գնելու, ապա դա անպայման կնպաստեր ներքին շուկայի աճման, այսինքն կնպաստեր յերկրում արդյունաբերության, կապիտալիզմի աճման: Իսկ ծանր հարկերի ու կոռի գոյութունը, վոր ընկնում եր գյուղացիության վրա, այս կերպ հանդիսանում եր մի հանգամանք, վոր կասեցնում եր կապիտալիզմի ուժեղացումը:

Այժմ տեսնենք, թե ուր էին առաջնորդում գյուղացիներին սահավահողութունը (քանի վոր կալվածատերերն իրանց ձեռքին էին պահել հողի վիթխարի քանակ), կտրանքները և ծանր հարկերն ու կոռը:

Գյուղացին հարկադրված եր կալվածատերից կապալով վեցնել իրանից իսկ կտրած հողերը: Այդ կապալը գյուղացիների չտեսնված շահագործում և ճորտացում եր, վորովհետև ոգտվելով գյուղացու կալքից, կալվածատերը տմարդիորեն կողոպտում եր նրան: 1861 թ. մինչև 1890 թ. կապալավարձն ամբողջ յերկրում միջին հաշվով աճել ե 300% , իսկ միքանի առանձնապես սակավահող շրջաններում՝ 500% և անգամ 1000% : Հողի կապալից ստացված ամբողջ յեկամուտն անցնում եր այն կալվածատիրոջը, վորից հողը վերցված եր կապալով, իսկ գյուղացուն մնում էին վողորմելի կոպեկներ: Այս պատճառով կապալն ստացել եր «սովի» կապալ անունը. նա հնարավորութուն եր տալիս գյուղացուն միայն կիսաքաղց գոյութուն պահպանելու: Անհրաժեշտ և նաև ընդգծել, թե չքավորները մանր հողաբաժիններ վերցնելով, վճարում էին ավելի թանգ, քան խոշոր կապալառուները: Փող գտնել՝ վճարելու հարկերն ու տուրքերը, հողի կապալավար-

* Բեգառ—գրամական վարձատրութուն, վոր գյուղացիները մինչև ճորտատիրության անկումը միքանի կալվածատերերի հետ համաձայնության գալով վճարում էին կոռի փոխարեն, այսինքն կալվածատերի հողը ձրի մշակելու պարտականության փոխարեն:

Ճը տալու և գործարանային ապրանքներ գնելու՝ գյուղացիին չիր կա-
քող: Այստեղից ել գյուղացիների համար անհրաժեշտութուն եր բըղ-
խում փոխառնալու վճարելու հողի, կտրանքների շահագործման
դիմաց, արոտատեղիի, ձմեռվա նպաստի համար և այլն: Փոխաշխա-
տանքների եյությունը կայանում է նրանում, վոր գյուղացին կապա-
լով վերցրած վարելահողի, արոտատեղիի, խոտհարքի համար, դրա-
մով, հացահատիկով ստացած ոժանդակության դիմաց դրամավճար
տալու փոխարեն իր կարգ ու սարքով աշխատում և կալվածատիրոջ
տնտեսության մեջ: Փոխաշխատանքի տարբեր տեսակն եր կիսարոու-
թյունը, այսինքն կալվածատիրոջ հողի այնպիսի արենդը, յերբ գյու-
ղացին նրա փոխարեն կալվածատիրոջը վճարում եր մթերքով, տալով
քերքի կեսը: Փոխաշխատանքի սխտեմը և կիսարոությունը ճորտա-
կան կռուպարության (барщина) ուղղակի մնացորդն եր, յերբ
գյուղացին պարտավոր եր շաբաթվա ընթացքում վորոշ քանակի որբեր
աշխատանք կատարել կալվածատիրոջ տնտեսության մեջ: Փոխաշխա-
տանքի դեպքում աշխատանքի դինը սովորաբար յերկու անգամ ցածր
եր կապիտալիստական վարձկալությունից: Սովի տարիներին գյուղա-
ցիները պատրաստ եյին ձմեռը հինգ կոպեկով աշխատելու, միայն թե
ուտեկ տային:

Մենք ել չենք խոսում հողագնման մասին, վորին ստիպված եյին
գիմել գյուղացիները հողասակավության պատճառով 1861 թ. հետո:
1861—1905 տարիների ընթացքում կալվածատերերը և ուրիշ հողա-
տերեր վաճառել են գյուղացիներին 16 միլ. դեսիատին: Հասկանալի
յե, վոր հող գնելու պատենություն ունեցել են համարյա բացառա-
պես ունեւոր գյուղացիները, վորոնք կազմելով ծխերի հինգերորդ
մասը, գնել են վորջ վաճառվող հողի $\frac{3}{4}$ -ը: Ջրավորությունը հնա-
քավորություն չունեւոր մերձենալու հողին, վորովհետեւ տարեցտարի
գները բարձրանում եյին: Այսպես, որինակ, 1891 թ. մի դեսիատին
հողի գինը 51 ռուբլի յեր, իսկ 1906 թ.—126 ռուբլի:

Այսպիսին են այն տնտեսական պայմանները, վորի մեջ դրվե-
ցին գյուղացիներն «ազատագրությունից» հետո: Բայց այս նկարա-
գրությունը լրիվ չի լինի, յեթե չխոսենք համայնքի մասին, վորի մեջ
կաշկանդված եր գյուղացիությունը:

«Ազատագրությունից» հետո գյուղացիները դադարեցին կալվա-
ծատերի ու գանձարանի սեփականություն համարվել, բայց նրանք շա-
քունակեցին մնալ հարկատու դաս. ունեյին միայն պարտավորություն-
ներ, իսկ իրավունքներ—և վոչ մի: Հողը գյուղացիներին եր տրված վոչ
թե անձնական սեփականություն, այլ համայնական իրավունքով: Դա
նշանակում եր, թե փրկանքով ստացված հողը տրվում եր վոչ թե
առանձին ծխերի, այլ ամբողջ գյուղական հասարակության, և փրկան-

քի վճարները բարդվում եյին վորջ գյուղական հասարակության»
այլ վոչ առանձին ծխերի վրա:

Գյուղական ժողովը յուրաքանչյուր գյուղական հասարակության
բաժին ընկնող փրկանքի վճարները բաշխում եր առանձին ծխերի վրա:
Համեմատ նրանց յուրաքանչյուրի ունեցած հողաբաժինների: Փրկանքի
պարտքը համայնական հողատիրության պայմաններում անթերի վճա-
րելու համար գյուղական հասարակությունը պատասխանում եր համա-
պարտ յերաշխիքով, այսինքն չվճարողների փոխարեն գյուղական հա-
սարակությունը պիտի վճարեր: Համապարտ յերաշխիքը գյուղական
հասարակության իրավունք եր տալիս հսկողության յենթարկելու իր-
բոլոր անդամներին անձնական, ընտանեկան և տնտեսական կյանքը:
Նա պատասխանատու յիր անպարտաճանաչ վճարողների համար և այս
պատճառով կարող եր որինքով վաճառել նման տնտեսների անշարժ
գույքը, խլել նրանց հողաբաժինը և իրանց վարձու աշխատանքի տալ,
Սիրի տարագրել և այլն: Գյուղական հասարակությունն իրավունք
ունեւոր անպարտաճանաչ վճարողներին զրկել անցագրերից և դրանով
նրանց կապած պահել մի տեղի: Այս կերպ գյուղացիների «ազատա-
գրումը» հանգավ նրան, վոր համայնքը կարձես թե փոխարինել եր
կալվածատերին. գյուղացին առջվա պես կապված եր մնում իր մու-
րացիի հողաբաժնին ու անհատնում պարտքերին:

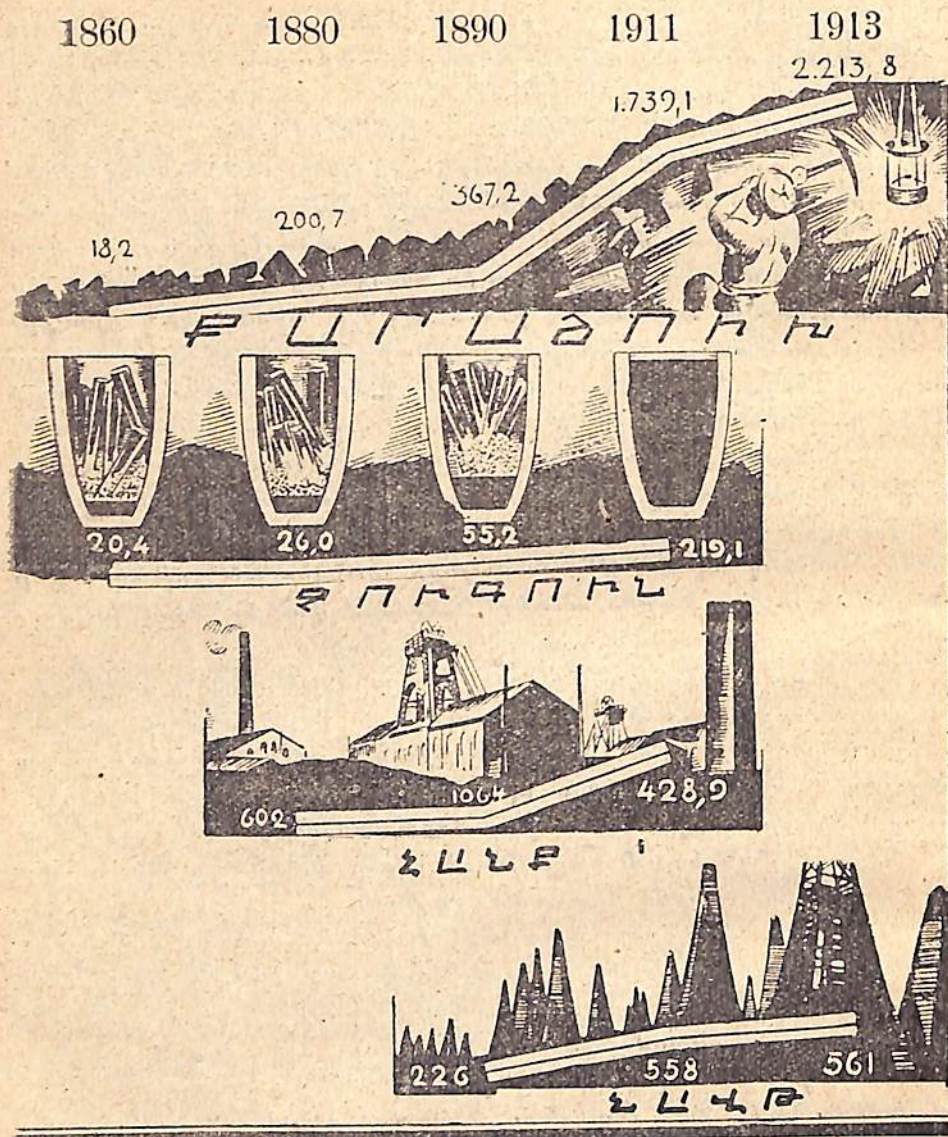
Այս բոլոր պայմանները, վորոնց գյուղացիությունն եր յենթարկ-
ված «ազատագրումից» հետո, կասեցնում եյին կապիտալիզմի զարգա-
ցումը: Կալվածատիրական հողատիրությունը, համայնքի համապարտ
յերաշխիքը, փոխաշխատանքի սխտեմը, հարկադրված հողագնումը,
կիսարոությունը և այլն—այս բոլորը ճորտատիրության մնացորդներն
եյին: Այս պայմաններում արդյունաբերական կապիտալիզմի համար
հեշտ չեր նվաճել ներքին գյուղական շուկան:

Ճորտատիրության այս մնացորդների կողքին, վորոնք ուժգնորեն
կասեցնում եյին կապիտալիզմի զարգացումն այն ժամանակվա Ռու-
սաստանում, քիչ-քիչ յերևում եյին և պայմաններ, վորոնք բարենպաս-
տում եյին այդ զարգացման:

Մեծ դեր ե կատարել ուսական կապիտալիզմի զարգացման մեջ
պետական ոգնությունը: Յարական կառավարությունը բարձր մաքս
եր սահմանել արտասահմանից ներմուծվող ոտարերկրյա ապրանքների
վրա, վորով մատաղ արդյունաբերությունը պաշտպանել եր արտասահ-
մանի կապիտալիստների մրցությունից ե «պատշաճ» շահ ապահովել
նրան: Միաժամանակ ֆարրիկանտներին ու գործարանատերերին բաշխ-
վում եր նպաստ և ոժանդակություն և, բացի այդ, նրանց եյին
տրվում պետական պատվերներ: Իսկ յերբ ձեռնարկատերերը բաղխվում
եյին իրանց բանվորների հետ, կառավարությունն անփոփոխ կապի-

ՀԱՆՈՒՅԹԻ ՔԱՆԱԿԸ

(ՄԻԼԻՈՆ ՓԹԵՐՈՎ.)*

Պիագր. № 13. Ինչպես է զարգացել ուսական արդյունաբերությունը նորտատիրական իրավունքի անկումից հետո.

(«Վիճակագրական տարեգիրք» 1914 թ.)

* Մեկ միլիոն փութը=16380 տոննա:

«ապրիլի» կողմն եր բռնում, վորը նրանց թույլատրում եր յոթը կաշի քերթել բանվորից: Վերջապես, մեծ շահ ստանալու հնարավորութիւնը Ռուսաստան ե գրավում ե արտասահմանի կապիտալները: Արտասահմանի կապիտալիստները մեծ չափերով կապիտալներ են մուծում ուսական ձեռնարկութիւնները:

Մինչև XIX դարի վերջը ուսական արդյունաբերութիւնն ուղղակի ե անուղղակի կերպով արտասահմանից ստացել ե մինչև 1¹/₂ միլիարդ փութի ուերի:

Ոգտվելով ցարական կառավարութիւն հովանավորութիւնը ու աջակցութիւնը, սատար ունենալով ոտարադգի կապիտալը, Ռուսաստանի արդյունաբերութիւնն աճում եր արագորին: Ռուսական արդյունաբերութիւնն աճման այն թվերին, վոր բերված են վերը (եջ. 163), մենք ավելացնում ենք 168 ե 170-ը եջերի դիագրամմաները:

Դիագրամմաները դարձյալ հաստատում են ուսական արդյունաբերութիւնն աճումը գյուղացիների «ազատագրութիւնը» հաջորդած տարիներին:

Հարկավոր ե, սակայն, մի անգամ ել ընդգծել, թե՛ չնայելով պետական աջակցութիւն՝ կապիտալիզմի զարգացումն արդյունաբերութիւնն մեջ անխուսափելիորեն պիտի դեմ առնեի գյուղական չքավոր ծխերի այն կեսին (Ռուսաստանի գյուղացիական ծխերի ամբողջ քանակից), վորոնք ավելի ու ավելի եյին քայքայվում: Արդյունաբերութիւնն զարգացման ու աճման հետ չքավոր գյուղը չեի կարողանում կլանել շուկա հանվող ապրանքները, ե կապիտալիզմն այս կերպ իր զարգացման դեմ արգելքի յեի հանդիպում բազմամիլիոն գյուղացիութիւնն աղքատութիւնն մեջ, իսկ այդ աղքատութիւնը, ինչպես մենք եյինք ընդգծում, բղխում եր նրանից, վոր գյուղում շարունակում եր այլ ձևով գոյութիւն ունենալ նախկին ճորտական լուծը:

Այսպիսով կապիտալիզմի զարգացման առաջին փուլում, որի արդյունքում Ռուսաստանում այն եր, վոր նա զարգանում եր նորտատիրական խոր մնացորդների միջավայրում, այնինչ ուրիշ յեկրներում կապիտալիզմը զարգանում եր մի հողի վրա, վորը բավարարելով սրբված եր նորտատիրական միջնադարից:

Ռուսական կապիտալիզմի մյուս առանձնահատկութիւնն այն եր, վոր նա զարգանում եր այնպիսի պետութիւնների ռդակավորման մեջ, վորոնք ռատ առաջ եյին գնացել Ռուսաստանի հետ համեմատած: Ողակավորման այդ պայմաններում կապիտալիզմը մեղ մոտ կարող եր զարգանալ միայն աղնվական-կալվածատիրական ինքնակալ պետութիւնն ուժգին աջակցութիւնը, վորը մաքսավճարների ցանցով Ռուսաստանը պարսպապատել եր ոտարերկրյա ապրանքների մրցութիւնից:

ընդմիջ, այլ մինչև անգամ այն բանին, վոր լուրջ ճնշում գործադրել կալվածատերերի ու ինքնակալության վրա (այդ մասին մանրամասն տես իններորդ գրույցում):

Արդյունաբերական բուրժուազիայի յեվ իշխանության գլխին կանգնած կալվածատեր դասակարգի միջեվ ստեղծվում է սերտ դաշնակցություն, յեվ ուստաց ինքնակալությունն այդ դաշնակցության վրա յե կոթնում մինչեվ իր անկումը 1917 թվականին:

Գյուղացիական միջակ ու չքավոր շերտերն ամբողջ ժամանակ բազմացնում էին վարձու բանվորները բանակը: Գյուղական բնակչությունն աճում էր, իսկ հողը գնումների ու կապալի միջոցով ավելանում էր, մանավանդ չքավորների համար, շատ քիչ: Դրա հետևանքով գյուղացիական բնակչության յուրաքանչյուր շնչին ընկնող հողը նվազում էր: Մոտավոր հաշվով մոտ 5 միլիոն հասակավոր տղամարդիկ սակավահողության պատճառով իրանց ուժի համար գործադրություն չէին գտնում:

Հաճախ բռնի կերպով նրանք շղթայված էին իրանց հողաբաժիններին և գյուղում մնալով միայն խտացնում էին առանց այն ել աղաղակող կարիքը:

Դա այն պահետի բանակն էր, վորից արդյունաբերության վերելքի տարիներին արդյունաբերական կապիտալիզմը բանվորական ձեռքեր էր քաշում:

Ճորտատիրական իրավունքի անկումից հետո արդյունաբերության աճման հետ միասին աճում էր բանվորների քանակը Ռուսաստանում: Ընդամեն, ինչպես բոլոր յերկրներում, ուր կապիտալիզմն է զարգանում, բանվորների քանակը բնակչությունից արագ էր աճում: Փաբրիկների ու գործարանների բանվոր մասսան կազմվում էր գյուղական պրոլետարներից ու կիսապրոլետարներից:

«Կապիտալիզմի զարգացումը» աշխատության մեջ Վլադիմիր Իլյիչն ուղղակի մատնանշում է, թե վարձու բանվորները վիթխարի մասսայի միայն փոքրամասնությունն է իսպառ իր կապերը խզել հողից և ապրում բացառապես բանվորական ուժ վաճառելով: Իսկ մյուս խոշոր մասն իր կապերը չի խզել հողից, իր ծախքերը ծածկում էր փոքր հողակտորի վրա տարած հողագործություն արդյունքով և, Վլադիմիր Իլյիչի արտահայտությունով, կազմում էր բաժնեկոր վարձու բանվորի տիպը: Յեթե մենք առանձնապես վերցնենք արդյունաբերական բանվորներին, ապա նրանցից իսպառ հողից կտրվածները կլինեն միմիայն 30%: Այսպիսով արդյունաբերական բան-

Արդյունաբերական բանվորների կապը գյուղի հետ: Բանվորների ու գյուղացիների դաշնակցությունը արմատները ընդգնդնում բուրժուազիայի:

Արդյունաբերական բանվորների կապը գյուղի հետ: Բանվորների ու գյուղացիների դաշնակցությունը արմատները ընդգնդնում բուրժուազիայի:

Վորներն իրանց հիմնական մասսայով գյուղացիներ էին: Գյուղացիական չքավորությունը, վորին էր պատկանում բոլոր գյուղացիական ծխերի 50%, տալիս էր մշակների և առհասարակ աշխատավարձ փրկողներին յերկու յերրորդից ավելին (63%): Նրանք դարձյալ բաժնեկոր բանվորներ էին: Թե նրանց և թե արդյունաբերական բանվորների վրա ուժգնորեն էր արտացոլում գյուղի չքավորությունը. նրանք հարկաբեկված էին իրանց դատապարտել ծայրահեղ շահագործման, միայն թե հնարավորություն ունենան վճարելու պահանջված հարկերը, միայն թե հնարավորություն ունենան չմահանալու սովից և գեթ չքավորի մակարդակի վրա կարողանան պահպանել սեփական և իրանց ազգականների տնտեսությունը: Իսկ հարկերը չվճարելու դեպքում նրանք իրանց վտանգի էին յենթարկում այն իմաստով, վոր կարող էին անցադիր չստանալ գյուղական հասարակությունից և բռնի կերպով նորից գյուղն ուղարկվել ապրելու:

Դալաքային արդյունաբերության բանվորների աշխատանքի պայմաններն անհավանականորեն ծանր էին այն ժամանակ. բանվորական ուրը 14 և ավելի ժամ էր, մուրացկի աշխատավարձ, վորը և կաշտնավոր չէր վճարվում, գործատերերի կողմից թափվող տուգանքներ, ամեն կարգի ապրիների ծանրաբեռնումներ և այլն: Բանվորներն ապրում էին սարսափելի պայմաններում, անհավանական նեղության ու կեղտի մեջ, վատ էին կերակրվում, նրանց մեջ լայնորեն տարածված էին հիվանդությունները: Աշխատանքի ու գոյության անհավանական ծանր պայմանները պիտի բանվորներին խթանեին պայքարի, ինչպես վոր գյուղում չքավորությունը գյուղացիներին էր պայքարի մղում ընդդեմ կալվածատերերի: Փաբրիկանտի ու գործարանատիրոջ դեմ մղած պայքարում բանվորը շատ հաճախ սկսում էր բաղխվել ինքնահալածության վտանգի սպառնալիքից: Նույնպես և գյուղում կալվածատիրոջ դեմ մղած պայքարում գյուղացին բաղխվում էր այն զինվորական ու վտանգի սպառնալիքից: Այս կերպ բուն ինքնակալության հասարակարգի պայմանները բանվորներին ու գյուղացիներին հավասարապես դրդում էին դեպի այն միտքը, թե իրանց պայքարի մեջ նրանք ունեն մեկ ընդհանուր թշնամի—ցարական ինքնակալությունը: Բանվորների ու գյուղացիների ժանդարմներ, նրանց հարստահարության դեմ մղած պայքարի այս ընդհանրությունից էր աճում այն բանվորա-գյուղացիական դաշնակցությունը, վոր հետագայում առաջնորդեց նախ ցարական ինքնակալության վրա տարած հաղթանակին յեվ ապա Հոկտեմբերյան հեղափոխության հաղթանակին 1917 թվականին:

6. Ինչո՞վ եր ստեղծվում զբան հակառակ բանությունները ու գյուղացիները դաշնա-
կցութ լւանը:

կանայի յե, վոր դա պիտի հեղափոխականացնիր բանվորներին, պիտի խթաներ նրանց պայքար սկսելու գործատերերի դեմ: 70-ական թվականներին բանվորները մի շարք գործադուլներ են տեղի ունենում: Բանվորները գործատերերին տնտեսական պահանջներ են առաջադրում: Կարևոր է նշել, վոր միջանի դեպքերում բանվորները փորձել են գործատերերի դեմ գանգատով՝ «խլխանությանը», խնդրագրեր են գրել, մատուցելով նրանց ում վոր հնարավոր է, սկսած պրիստովից մինչև թագաժառանգը: Հասկանալի չէ, վոր այդ խնդրագրերը պատասխանը յեղել է ձերբակալություն, ծեծ, զինվորական ճնշում, տարագրություն և դատական հետապնդումներ: Այս բոլորը վկայում է այն ժամանակվա բանվորական շարժման սակավագիտակցություն, տարերայնություն մասին: Տանջված ծանր շահագործումից, ուժ հուսնեալով համբերելու այլևս՝ բանվորները հաճախ ծեծի ելին յինթարկում վարպետներին ու ֆաբրիկաների վարիչներին և ֆաբրիկը ջարդում, կարծես ցանկանալով գործառնորջը զրկել կողոպուտից: Սակայն հնայելով նրան, վոր գործադուլները դեռ տարերային էին, ան-

Նույնիսկ պետական հետազոտութիւնները հարկադրված ելին նշել բանվորների աշխատանքի այն-անհավանական ծանր շահագործութիւնը, վոր գոյութիւն ունեւր պուղացիների «ազատագրութեանը» անմիջապէս հաջորդած տարիներին: Բանվորների շահագործութիւնը տալիս եր ձեռնարկողներին միշտ, վորը հասնում եր 50⁰/₀, աշխնքն այնպիսին, վորն այդ ժամանակ յերազի միջ իսկ չեյին տեսնում նրանց արտասան խնի յերայրակիցները: Հաս-դա պիտի հեղափոխականացներ բանվորներին, պիտի պայքար սկսելու դործատերերի դեմ: 70-ական թվա-րների մի շարք գործադուլներ են տեղի ունենում: Ծառատերերին տնտեսական պահանջներ են առաջա-նշել, վոր միջանի դեպքերում բանվորները փորձել դեմ գանգատով չիշխանութեանը», խնդրագրեր են վ նրանց ում վոր հնարավոր է, սկսած պրիստա-աժառանգը: Հասկանալի չէ, վոր այդ խնդրագրերը չիլ է ձերբակալութիւն, ձեծ, զինվորական ճնշում, և դատական հետապնդումներ: Այս բոլորը վկայում է ր բանվորական շարժման սակավագիտակցութեան, ն մասին: Տանջված ծանր շահագործումից, ուժ չու-ելու այլեւ՝ բանվորները հաճախ ձեծի ելին յինթար-րին ու ֆաբրիկների վարիչներին և ֆաբրիկը ջար-դանկանալով գործառնողը զրկել կողոպուտից: Սա-րան, վոր գործադուլները դեռ տարեբային ելին, ան-

Զեղափոխական
նառոց 6 ի կ ու
քյուՆը 70-ական
թվականներին:
Պատմություն: Թեև
այն որերին Արևմտյան Յեփրոպայում արդեն զար-

զանում եր կազմակերպված բանվորական շարժումը և նրա համար ղեկավար եր Մարքսի ուսմունքը, ուստի ինտելիգենցիան այն-
ժամանակ չէր ընդունում մարքսիզմը: Բանվոր դասակարգը Ռուսաս-
տանում դեռևս թույլ եր, քիչ եր արտահայտում իրան, և մանր-
բուրժուական ինտելիգենցիան չէր կարող նրա մեջ ապագայի հեղա-
փոխական ուժը տեսնել: Մարքսի ուսմունքը նա չէր կարողանում
ըմբռնել և, համեմատյալ դեպք, նրան պիտանի չէր համարում միայն Արև-
մտյան Յեվրոպայի, այլ վոչ Ռուսաստանի համար: Բայց հեղափոխա-
կան տրամադրությունն ստիպում եր այդ ինտելիգենցիային նեցուկ
վորոնել իր համար: Յեվ այդ նեցուկն ինտելիգենցիայի մի մասը
տեսնում եր հարստահարված գյուղացիական մասսաների մեջ: Նա հույս
ունեւր սոցիալիզմին անցնել, զերծ մնալով կապիտալիզմից, անցնել
հեղափոխական սոցիալիստական ինտելիգենցիայի ղեկավարութեամբ
միմիայն գյուղիացական մասսաների ուժերով:

60-ական և 70-ական թվականներին այսպես կազմավորվեց մա-
նր-բուրժուական ինտելիգենցիայի շարքերում նարոդնիկական (ժողո-
վրդահոգ) շարժումը:

Սոցիալիզմի հիմքը Ռուսաստանում նարոդնիկները համարում
էին հողի համայնական ոգտագործումը, «համայնք»: Նրանք պնդում
էին, վոր յեթե վերացվի կալվածատիրական հողատիրութիւնը, յու-
րաքանչյուր գյուղացի հող կստանա այն հասարակութիւնից, վորին
ինքն ե պատկանում, և այդ հասարակութիւնները կապրեն ու կաշ-
խատեն արտելի սկզբունքներով: Դրա շնորհիվ գյուղացիութեան շին-
չքավորների շերտ չի ծագիլ, վորին այլ բան չի մնում, քան վարձ-
վելու գնալ քաղաքի ֆաբրիկներն ու գործարանները, վարձու բան-
վորների շերտ դառնալ: Կապիտալիզմը, վոչ մի տեղից բանվորական
ուժ քաշելու հնարավորութիւն չունենալով, չի կարող զարգանալ, և
Ռուսաստանը, անգիտանալով Արևմտյան Յեվրոպայի որինակը, սոցիա-
լիզմի կհասնի և առանց կապիտալիզմի:

Ռուսաստանը, ապացուցում էին նրանք, ավելի հեշտ կարող ե
ընթանալ Արևմտյան Յեվրոպայի հետ համեմատած առանձին ուղիով և
սոցիալիզմին անցնել խուսափելով կապիտալիզմից, քանի վոր Ռու-
սաստանում «համայնական» հողոգտագործման ձևով արդեն իսկ գոյու-
թիւն ունի հողի հասարակական սեփականութիւն: Այդ դատողու-
թիւններից դժվար չէր անել և հետևյալ քայլն ու հայտարարել, թե
ուս գյուղացին, համայնական հողոգտագործման շնորհիվ, գյուղական
հասարակութեան, գյուղական «հանրութեան» հետ ունեցած իր կապի-
շնորհիվ, «բնածին սոցիալիստ ե»: Ինչպես մենք արդեն գիտենք, դեռ
70-ական թվականներին բացահայտորեն կապիտալիզմի զարգացում
տեղի ունեւր Ռուսաստանում, և այս պատճառով պատրանք էին այն

մտքերը, թե Ռուսաստանը կխուսափի կապիտալիստական զարգացու-
մից: Եւ ավելի մեծ սխալ եր գյուղացու մասին կազմված հասկացո-
ղութիւնը, թե նա իծնե սոցիալիստ ե: Գյուղացին այն պայման-
ներում, վորոնց մեջ և ապրում բոլոր կապիտալիստական յերկրնե-
րում, նախ և առաջ մանր սեփականատեր ե, վորի համար խորթ ու
թշնամական և հասարակական սեփականութիւնը հողի և արտադրու-
թեան գործիքների նկատմամբ: Սխալ եր և այն, վոր նարոդնիկական
ինտելիգենցիան հաշվի չէր առնում գյուղացիութեան մեջ կատարվող
շերտավորումը և նրան ներկայացնում եր իբրև մի միատարր մաս-
սա: Այնինչ, ինչպես մենք գիտենք նախորդ գրույցից, այդ տարի-
ներին իսկ գյուղացութիւնը նկատելի չափով շերտավորվում եր:

Իսկ ինչ՞եւ էին նարոդնիկները պաշտպանութիւն վորոնում գյու-
ղացիները մեջ: Նարոդնիկները գիտէին, թե 1861 թ. գյուղացիներն
իրանց «ազատութիւնը» «բուհտերով» ընդունեցին, վորովհետև նրանք
չէին կամենում հավատալ, թե իրանց ազատել են նման բարբարոս
պայմաններով: Այս պատճառով նարոդնիկները կարծում էին, թե
գյուղացիներին ամենից հեշտ կլինի ապստամբութեան բարձրացնել
ինքնակալութեան դեմ, մանավանդ վոր ուսական պատմութեան ըն-
թացքում գյուղացիներն արդեն իրանց ցույց էին տվել հեղափոխա-
կան յեղուկներով ընդդեմ կալվածատերերը (Ռադիկի, Պուգաչովի
բուհտերը):

Վլադիմիր Իլյիչը հետադայում ընդգծում եր, թե նարոդնիկու-
թիւնը—դա «գյուղացիական սոցիալիզմ ե»: Նարոդնիկութեան աղ-
բյուրը նրա կարծիքով «մանր արտադրողների բազմութեան գերակշ-
ռութիւնն եր հետբարենորոգչական կապիտալիստական Ռուսաստա-
նում»: Իսկ նրա (նարոդնիկութեան) բովանդակութիւնը—«դա մանր
արտադրողի, մանր բուրժուայի շահերի և հայեցակետի ներկայացուց-
չութիւնն եր»: Նարոդնիկը թեորիայի մեջ մտածում և ճիշտ այն-
պես, ինչպես կյանքում մանր արտադրողը, «վորը մի յերեսով նայում
ե անցյալին, ցանկանալով ամրացնել իր տնտեսութիւնը, չիմանալով
և վոչինչ իմանալ չցանկանալով ընդհանուր տնտեսակարգի մասին և
այն կառավարող դասակարգի հետ հաշվի նստելու անհրաժեշտութեան
մասին,— իսկ մյուս յերեսով ապագային, թշնամաբար տրամադրվելով
նրան քայքայող կապիտալիզմի դեմ»:

Յերազելով, թե Ռուսաստանը հնարավորութիւն ունի ուրիշ յեր-
կրներից ավելի հեշտ անցնելու սոցիալիզմին, նարոդնիկները համարում
էին, ինչպես մենք ենք արդեն ասել, վոր դրա դեմ արգելք ե հան-
դիսանում ինքնակալ պետութիւնը, վորը կասեցնում և համայնքի զար-
գացումը: Այս պատճառով ինքնակալ պետութիւնը նրանք իրանց
գլխավոր թշնամին էին համարում և նրա, ինչպես և կալվածատերերի
տապալումն իրանց առաջին խնդիրը դատում:

Բայց սա ամենին չի նշանակում, թե նարոդնիկներն անհրա-
ժեշտ ելին համարում և ցանկանում ելին պայքարել Ռուսաստանի
քաղաքական ազատագրության համար, ձգտում ելին ինքնակալու-
թյունը փոխարինել գոնե բուրժուա-դեմոկրատական հանրապետու-
թյամբ: Ընդհակառակը, նրանք նույնիսկ գտնում ելին, թե բուրժուա-
դեմոկրատական հանրապետությունը կապված լինելով կապիտալիզմի
զարգացման և բուրժուազիայի աճման հետ, ավելի մեծ արդեք կլինի
համայնքի միջոցով սոցիալիզմին անցնելու: Նարոդնիկները դեմ ելին
ամեն տեսակ պետության. նրանք կոչ ելին անում գյուղացիներին
վճռելու և վճռապանելու իշխանությունները և հողը գրավելու:

Գյուղացու մեջ «բնածին սոցիալիստ» տեսնելով՝ 70-ական թ.
հեղափոխական ինտելլիգենցիան շարժվեց դեպի «Ժողովուրդը», դեպի
գյուղը, վորպեսզի պրոպագանդով և ագիտացիայով գյուղացիներին
ապստամբության ծառայեն. ընդդեմ կալվածատերերի ինքնակալու-
թյան: Նրանց ագիտացիան և պրոպագանդը հաջողություն չունեցավ,
և նրա տապալումն ավելի լավ դրսևորեց նարոդնիկների պատրանք-
ների սխալականությունը:

Մինչև 1879 թ. նարոդնիկներն ունեյին մի կենտրոնական կազ-
մակերպություն— «Հող և Ազատություն»: 1879 թ. նարոդնիկների մի
մասը կազմավորեց «Ժողովրդական Ազատություն» («Նարոդնայա Վո-
լյա») կուսակցությունը, փոփոխեց իր գործելակերպը ինքնակալու-
թյան դեմ մղած պայքարում: «Հող և Ազատություն» կազմակերպու-
թյունը նկատի ուներ դավադրության միջոցով «համաժողովրդական»
գյուղացիական ապստամբություն բռնկեցնել. վորը պիտի տապա-
լեր կալվածատերերին և ինքնակալությունը և համայնքի միջոցով Ռու-
սաստանը սոցիալիզմին հասցներ:

Իսկ նարոդովոլցիները համոզվելով նրանում, թե գյուղացիներին
ապստամբության բարձրացնել չի հաջողվում, և վոր ցարական կա-
ռավարությունն իր դաժան հալածանքներով չի թույլ տալիս բավա-
րար ծավալով զարգանալու պրոպագանդին, վորոշեցին քաղաքական
ազատություն նվաճել և իրանց նպատակը համարել նախ և առաջ բա-
ցառական պայքարը ցարական ինքնակալության դեմ: Բայց ինչպես
նվաճել այդ, քանի գյուղացիական մասսան ապստամբության չի բա-
րձրանում: Նարոդովոլցիներն ընտրեցին նոր ուղի— անաբեկում (տեր-
բոր): Ցարական բռնարարների և ցարի իսկ սպանությամբ նրանք
մտածում ելին ահաբեկել ցարական կառավարությունը, կազմալուծել
նրան և միաժամանակ շարժել գյուղացիական մասսաներն ու, զավա-
դրության միջոցով, այդ մասսաների համակրությամբ ու աջակցու-
թյամբ գրավել իշխանությունը կամ առնվազն խոշոր գեղջիկներ
ստանալ, այնպիսի ազատություն, վորի գոյությամբ հեշտ լինեք շա-

քունակել իրանց հեղափոխական աշխատանքը գյուղացիության մեջ:
Բայց այդ ուղին ճիշտ դուրս չեկավ: Նարոդովոլցիներն ստեղծեցին
հիանալի, ամուր կազմակերպություն, նրանք մի շարք տերրորիստա-
կան գործեր կատարեցին, պսակելով այդ Ալեքսանդր II-ի սպանու-
թյամբ 1881 թ. մարտի 1-ին: Բայց նրանք ջախջախվեցին, նրանց
առաջնորդները (Ժելյաբով, Պերովսկայա, Կիրայլևիչ և այլք) կախվեցին,
իսկ ցարական կառավարությունը մնաց կուռ, և նրա հարստահարու-
թյունն ավելի դաժան զարձավ նոր թագավոր Ալեքսանդր III-ի որով:

Թեև նարոդնիկներն իրանց պայքարում ցան-

**Քանզոր գառա-
կարգի առաջին
հեղափոխական
կազմակերպու-
թյունը:**

կանում ելին կոթնել գյուղացիության վրա և նրան
եյին համարում հեղափոխության գլխավոր ուժ, սա-
կայն նրանք չեյին կարող աչքաթող անել և բանվոր
դասակարգին: Այդ բանվոր դասակարգը դեռ այն
ժամանակ (70-ական թվականներին) թեև բավա-
կանաչափ թույլ էր, բայց և այնպես վկայել էր իր մասին ակտիվ
յնությամբ ընդդեմ շահագործող տերերի: Նարոդնիկները կարծում
եյին, թե գյուղի հետ կապված բանվոր դասակարգը կարող է
իրանց ոգնել ճանաչելու գյուղացիության տրամադրություննե-
րը, շահերը և վիճակը: Մյուս կողմից նարոդնիկները գտնում եյին,
թե բանվորների մոջոցով նրանք կարող են ուժեղացնել իրանց ազդե-
ցությունը գյուղացիության վրա: Դեպի բանվորները տածած հման
վերաբերմունքով և բացատրվում այն փաստը, վոր հայտնապես նա-
րոդնիկներն են ստեղծել առաջին բանվորական խմբակները: Նարոդո-
վոլցիներն առաջինը ձեռնամուխ յեղան հատուկ թերթ հրատարակե-
լու բանվորների համար («Рабочая Газета» — «Բանվորական Թերթ»):
Նարոդնիկների աշխատանքը բանվորական միջավայրում ապար-
դյուն չանցավ. այն բանվորների շրջանից առաջ քաշեց անդրանիկ
գիտակից բանվոր-ակտիվիստներին: Դաստիարակված նարոդնիկների
ձեռքով այդ ակտիվիստ բանվորներն արդեն 70-ական թվականներին
ստեղծեցին բանվոր դասակարգի առաջին կազմակերպությունները—
«Հարավ-Ռուսաստանի Բանվորների Միություն» և «Հյուսիսային Ռու-
սական Բանվորական Միություն»:

«Հարավ-Ռուսաստանի Բանվորների Միությունը» ծագել և Ուկա-
սայում 1874 թ.: Նրա գոյությունը մի տարուց պակաս տևեց և միա-
վորում էր իր մեջ 200—250 բանվոր: Միության կանոնադրության
մեջ մատնանշվում էր, թե նա կանգնած է բռնական հեղաշրջման տե-
սակետի վրա և իրան նպատակ է դնում պայքարելու տնտեսական ու
քաղաքական կարգերի հիմնական փոփոխության համար: Կանոնա-
դրության այս կետերն իսկ իրանցից առաջադրվածություն են ներկա-
յացնում համեմատած նարոդնիկների դադափարների հետ, վորոնք

մերժում եյին քաղաքական պայքարը: Բանվորական շարժման պատմութեան մեջ առաջագիմութունն երևալին, վոր այդ միութիւնն առաջին մասսայական բանվորական կազմակերպութիւնն էր, վոր նա, ինչպէս նրա կանոնադրութեան մեջ երևաւ, մատնանշվում, իրան նպատակ երդնում «մղել պրոպագանդ հանուն բանվորների ազատագրական պայքարի գաղափարի»:

«Հյուսիսային-Ռուսական Բանվորական Միութիւնը» ծագեց 1871 թվին: Նրա հիմնադիրները յերկու ականավոր բանվոր եյին՝ Վիկտոր Ուրնովսկի և Ստեփան Սալուտերին: Նրանք յերկուսն ել ղուրս եյին յեկել նարոդովոյցիներէ ստեղծած բանվորական խմբակներէ: Հյուսիսային Միութիւնն ինքնուրույն նշանակութիւնն եր տալիս բանվորական շարժմանը և միայն զբանով իսկ սաստիկ տարբերվում եր նա-րոդովոյցիներից, վորոնք կարծում եյին, թե բանվորական շարժումը սոցիալիստական հեղաշրջմանը ոգնութիւնն ցույց կտա արդեն նրանից հետո, յերբ այդ հեղաշրջումը կսկսի գլուղացիութիւնը: Իր ծրագրի մեջ Միութիւնը մատնանշում եր, թե նա լիք հետամտած նպատակներով հարում և Արեւմտքի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութիւններին»:

Այլ խոսքերով՝ Հյուսիսային Միութիւնն արդեն հասել եր ռուս յիվոտաբեկիւրացի բանվորների ժամանակահատուկ ճանաչողութեանը:

Այդ Հյուսիսային Միութեան ծրագիրը մատնանշում եր, թե Միութիւնը նախ յիվ առաջ ձգտում և քաղաքական ազատութիւնն նվաճելու (ազատութիւնն խոսքի, մամուլի, ժողովների և այլն) և անցկացնելու մի շարք միջոցներ, վոր կապված են քաղաքական ազատութեան հետ (առանձին դասերի առավելութիւնների վոչնչացում, պարտադիր ու ձրի ուսուցում և այլն):

Բայց ծրագրի մեջ ամենից նշանավոր պիտի համարել հետեյալ տողերը. «Յեւ պայքար, ձեռք, բանվորները և վերապահված վերջին խոսքը, ձեռնից ե կախված Մեծ Միութեան բախտը և սոցիալական հեղափոխութեան հաջողութիւնը»: Այս խոսքերը նարոդնիկների հայացքներին լիակատար հակադրութիւնն եյին հանդիսանում, քանի վոր նրանց կարծիքով Ռուսաստանում սոցիալական հեղափոխութեան հաջողութիւնը կախված եր գլուղացիներից:

Միութեան ծրագրի մեջ մենք գտնում ենք և նարոդնիկների հայացքների արտացոլումն, բայց այնուամենայնիվ, այդ ծրագրի այն ուղիղ մտքերը, վորոնց մասին մենք խոսեցինք վերը, մի խոշոր բայլ եյին, վոր բանվոր դասակարգին մոտեցնում եր հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութիւնն ստեղծելուն: Կարևոր քայլ եր և Միութեան գործնական աշխատանքը. նա մասնակցութիւնն եր ցույց տալիս 70-ական թվականների գործադուլներին և այդ առիթով բանվորներին ուղղած կոչեր արձակում:

Հյուսիսային Միութեան և նարոդովոյցիների ջանքախումով (1881 թ., Ալեքսանդր II-ի սպանութիւնից հետո) Ռուսաստանի հեղափոխական շարժման պատմութեան մեջ ավարտվում են 70-ական թվականները: Մեզ այժմ մնում և անցնել 80-ական և 90-ական թվականների պատմութեան. այդ տարիներն են առաջին անգամ կազմակերպված անդրանիկ սոցիալ-դեմոկրատական խմբակները, իսկ ապա ստեղծվում և բուն բանվորական կուսակցութիւնը:

80-ական թվականները:

Համաշխարհային տնտեսութեան մեջ տիրում եր խոստագույն ազդարային կրիզիս, վորն առանձին ուժ-զնութեամբ հարվածում եր կալվածատիրական տնտեսութիւնը: Փրկութիւն վորոնելով այդ կրիզիսից՝ կալվածատերերն սկսեցին ավելի մեծ թափով վաճառել իրենց հողը: Այն կալվածատերերը, վոր շարունակում եյին սեփական տնտեսութիւնն վարել, իրանց նպատակ եյին դրել հացի գներին անկումը բարդել գլուղացու վրա և դրան հասնա՝ ծանրացնելով հողագտագործման պայմանները, հենց այն փոխաշխատանքն ու կիւրարութիւնը, վորոնց մասին մենք խոսել ենք: Կալվածատիրական ճորտացմանը առաջվա նման միանում եր և պետութեան հարստահարութիւնը, վորը միշտ սաստկանում եր: Պետական բյուջեն աճում եր և աճում եր բացառապէս գլուղացիութեանից հանած հարկերով: Հանվող զրամները կառավարութիւնը նշանավոր չափով գործադրում եր նրա վրա, վոր «սանկացումից» վերկելու համար աջակցութիւնն եր ցույց տալիս «աղնվազարմ ուսական աղնվա-կանութեան»:

Քաղաքական կյանքում տիրապետում եր լիակատար ռեակցիա-Ալեքսանդր III-ի կառավարութիւնը, ավարտելով նարոդովոյցիների պատիժը, յերկրի մեջ ճնշել եր ամեն մի կենդանի շունչ: Նա հռչակում եր այն մասին, թե պետութեան հիմքը պիտի մնան «ինքնակալութիւնը», ուղղափառութիւնը և ազգութիւնը»: Դա նշանակում եր վոստիկանա-կան պետութեան ճնշման անհավանական սաստկացում, տերտերականութիւնն ու կրոնական հաշիշի սաստկացում, հարստահարութեան սաստկացում ցարական Ռուսաստանի ստրկացած ժողովուրդների դեմ:

80-ական թվականներին բանվոր դասակարգի վիճակն անհավա-նականորեն ծանր եր:

Բանվորներն աշխատում եյին 12—14 ժամ, իսկ կային արդյունաբերութեան ճյուղեր, ուր բանվորական ուրը հասնում եր մինչև 16—18 ժամ: Հասկանալի չէ, վոր աշխատանքի վոչ մի պաշտպանութիւն չկար, և բանվորներն աշխատում եյին կիզտի, խոնավութեան, ծայրահեղ խոնավածութեան մեջ, անհատի փչացած ոգում: Կանայք ու յերեխաները տղամարդկանց պէս աշխատում եյին նույն ծաւր պայմաններում այն տարբերութեամբ, վոր նրանք ստանում եյին ավելի ցածր

աշխատավարձ: Բանվորների աշխատավարձը շատ ցածր էր: Տղամարդի միջին ամսական աշխատավարձը հավասար էր 14 ռուբլու, իսկ կանանցը — 10 ռուբլու: Աշխատավարձի բաշխումը վորոշ ժամկետներ չուներ, այլ նա ըստ մեծի մասին տրվում էր այն ժամանակ, յերբ հաճելի յեր գործատիրոջ: Այս կերպ գուրս էր գալիս, վոր չբավոր բանվորները վարկավորում են իրանց տիրոջը: Սակավ բացառությամբ աշխատավարձը տրվում էր վոչ թե փողով, այլ մթերքներով: Հասկանալի յե, վոր այդ միջոցով գործատիրն իր գրպանն էր կոխում այդ աշխատավարձի նշանավոր մասը: Աշխատավարձը յուրացնելու մյուս միջոցներն էյին հանդիսանում տուգանքներն ու հետպահումները: Տուգանքներ գանձվում էյին գործատիրոջ քմահաճույքով ու տնորինությամբ, և առիթներն էյին — գործիքներ կոտրելը, աշխատանքից ուշանալը, անքաղաքավարի վերաբերմունքը դեպի վարպետը, յեկեղեցի չգնալը և այլն: Անհավանականորեն ծանր էյին և բանվորների բնակարանային պայմանները՝ խտություն, կեղտ, միջատներ:

90-ական թվականները հռչակվեցին մի շարք գործադուլներով, վրոնց մեջ ընդհանուր առմամբ մասնակցել են Ռուսաստանի դանազան քաղաքների տասնյակ հազարավոր բանվորներ: Այդ գործադուլներից մանավանդ նշանավոր և Մարդու Ֆարրիկի գործադուլը Որեխովո-Զուլեոյոմ:

Գործադուլավոր բանվորների դեմ հետեանկ ու կազակներ հանվեցին, և բանվորների դիմադրությունը կոտրվեց: Բանվորների մի մասը ձերբակալվեց ու աքսորվեց և ապա դատի յենթարկվեց, բայց դատաբանում պարզվեց շահագործման այնպիսի տեսարան, վոր յերգվալ առեւտրականներն արգարացման վճիռարձակեցին: Մարդու Ֆարրիկի ապրեցության տակ ցարական կառավարությունն ստիպված էր հրատարակելու 1886 թ. հունիսի 3-ի գործարանային օրենքը: Որենքն արդեւում էր ապրանքներով վճարել աշխատավարձը, պարտադրում էր վճարել աշխատավարձն ամիսը մի անգամից վոչ պակաս, նախագրուշացնել աշխատանքից արձակելու մասին յերկու շաբաթ առաջ, իսկ տուգանքի դրամը գործադրել բանվորների ուտին: Սակայն միաժամանակ ցարական կառավարությունը խտացրեց գործադուլի համար նշանակված պատիժները: Դա ցույց էր տալիս, վոր բանվորական շարժումը մտահուզել էր կառավարությանը:

80-ական թվականների գործադուլները բանվոր դասակարգի դեռուս տարերային յելույթներն էյին, բայց կարեոր ենշել, վոր այդ գործադուլներում արդեն արտահայտվում էյին բանվորների խմբավածության ու համերաշխության առաջին նշանները:

80-ական թվականների բանվորական շարժումն առանձնապես զնաճատելի յե նրանով, վոր նա մեծ ազդեցություն գործեց Ռուսաս-

տանի հեղափոխական շարժման զարգացման վրա և այդ շարժումը ճիշտ ուղիի վրա դրեց: 80-ական թվականների բանվորական շարժումն ամենից շատ ազդել և Գեորգիյ Վալենտինովիչ Պլեխանովի վրա, վոր ռուսական մարքսիզմի հիմնադիրն է: Պլեխանովը նարոդնիկների շարքին էր պատկանում, բայց այդ հոսանքի թեորիայից զգալորեն հեռացավ հայտնապես հաշվառելով բանվոր դասակարգի ու քաղաքական պայքարի նշանակութունը: Յերբ նարոդնիկների մեծագույն մասը վորոշեց ահաբեկման անցնել և դիմեց «Նարոդնայա Վոլյա» կուսակցության կազմակերպման, Պլեխանովը՝ գլուխ կանգնելով նարոդնիկների մի այլ խմբակի՝ կազմավորեց «Չյորնի Պերեդել» կազմակերպությունը, վորը շարունակում էր իր հիմնական նպատակը համարել մասսայական գյուղացիական ապստամբություն բարձրացնելու խնդիրը: «Չյորնի Պերեդելն» աշխատանք էր կատարում բանվորների մեջ: Նա դոյություն պահպանեց մինչև 80-ական թվականների սկիզբը: 70-ական թվականների վերջին հալածվելով վոստիկանությունից, Պլեխանովն անցավ արտասահման:

Այնտեղ նա ծանոթացավ արեւմտա-յեւրոպական բանվորական շարժման գործնականին և ավելի մանրամասն ծանոթացավ Մարքսի և Ենգելսի ուսմունքի հետ: 1883 թ. Պլեխանովը վերջնականապես խզեց կապերը նարոդնիկների հետ և իր համախոհների հետ միասին կազմակերպեց «Աշխատանքի ազատագրություն» խմբակը: Դա առաջին սոցիալ-դեմոկրատական խմբակն էր, թեև կազմավորվեց արտասահմանում:

1884 թ. «Աշխատանքի Ազատագրություն» խմբակը հրատարակեց իր ծրագիրը: Այդ ծրագրում խմբակը գեւ վորոշ տուրք և մատուցում նարոդնիկության և վերջնականապես չի թոթափել նարոդնիկական նախադաշարումները (այսպես, որինակ, նա ընդունում էր տերրորը), բայց, այնուամենայնիվ, նա ամուր և կանգնում այն տեսակետի վրա, վոր անհրաժեշտ է բանվոր դասակարգը կազմակերպել ուրույն սոցիալիստական կուսակցության մեջ. «Բանվորները պիտի նվաճեն քաղաքական տիրապետությունը» և բանվորներն են Ռուսաստանի ամբողջ աշխատավոր բնակչության առաջավոր ներկայացուցիչները:

Այդ ծրագիրը Ռուսաստանի բանվոր դասակարգի և նրա կուսակցության մոտավոր խնդիրն է համարում ցարական իքնակալության տապալումը: Ինքնակալության դեմ հարուցած հեղափոխության մեջ ծրագիրը բանվոր դասակարգին հատկացնում և ղեկավարող դեր — հեղափոխության ճեզեմոնի դերը:

Ռուս սոցիալ-դեմոկրատների ծրագրի նախագծում, վոր խմբակն

և հրատարակել 1887 թ., խոսվում է այն մասին, թե՛ 1. ուսու սոցիալ-դեմոկրատներն իրանց առաջին և գլխավոր պարտականությունն են համարում հեղափոխական բանվորական կուսակցություն կազմավորումը և 2. «նրա (բանվորների ազատագրություն—Մ. Գ.) անխուսափելի նախապայմանն է հանդիսանում, վոր բանվոր դասակարգը համապատասխան յերկրները յուրաքանչյուրում գրավե քաղաքական իշխանությունը: Միայն բանվոր դասակարգի այդ ժամանակավոր տիրապետությունը կարող է խափանել հակահեղափոխականների ջանքերը և վերջ տալ դասակարգերի ու նրանց պայքարի գոյություն»: Այդպես է ծրագրերը հաջգ դնում պրոլետարիատի դիկտատուրայի մասին իբրև սոցիալիզմին առաջնորդող միակ ուղի:

Ծրագրի այդ նախագիծը բանվոր դասակարգի պայքարի մոտավոր հտապն այդ շրջանի համար իր քնակալություն տապալումն էր համարում: Յարիզմի դեմ մղած պայքարում ծրագրի նախագիծը մենմիայն բանվոր դասակարգի ուժի վրա է, վոր հույս էր տաժում: Նա, ինչպես և առաջին նախագիծը, պրոլետարիատին ցարիզմի դեմ հարուցած հեղափոխություն հեղեմոնն էր համարում: Նաասում էր, թե գյուղից դուրս յեկած բանվորն այնտեղ կվերադառնա իբր սոցիալ-դեմոկրատական ագիտատոր և կառաջնորդե գյուղացիական մասսաներն ընդդեմ ինքնակալության: Իսկ ցարիզմի տապալումից հետո բանվորական կուսակցությունը բանվոր դասակարգի կողմը կգրավե գյուղացիության ջլավոր մասը՝ պայքարելու իշխանության գրավման ու սոցիալիզմի համար: Հետագայում, յերբ Պլեխանովը մենշևիկ դարձավ, նա հրաժարվեց այդ մտքերից, վոր ինքն էր արտահայտել ուսու սոցիալ-դեմոկրատների ծրագրի նախագծում: Բայց նրանք արդեն արտահայտված էին և նրանք արդեն սաղմն էին Լենինի այն ուսմունքի, վոր վերաբերում է պրոլետարիատի ու գյուղացիության դաշինքին դեմոկրատական ու սոցիալիստական հեղափոխության մեջ:

Սոցիալ-դեմոկրատական խմբակները Ռուսաստանում:

Այդպիս արտասահմանում կազմավորված «Աշխատանքի Ազատագրություն» խմբակից 1884 թ. Պետերբուրգում հիմք առավ առաջին սոցիալ-դեմոկրատական խմբակը, վորն սկսեց բանվորների մեջ դառնալ սոցիալիզմի պրոպագանդով: Այդ խմբակը գլխավորում էր բոլշար ուսանող Բլազոյկը: Բլազոյկի խումբն ուղիղ էր դառում, թե բանվոր դասակարգը Ռուսաստանում պիտի ստեղծի ինքնուրույն կուսակցություն, վորի պայքարի վախճանական նպատակը սոցիալիզմն է հանդիսանում: Իսկ սոցիալիզմի իրագործման համար այդ կուսակցությունն անհրաժեշտաբար պիտի սահմանադրություն նվաճե, քանի վոր միայն սահմանադրական յերկրում կարող է բանվոր դասակարգը պայքար մղել սոցիալիստական հեղաշրջ-

ման համար: 1885 թ. խմբակն սկսեց հրատարակել «Բարոչիյ» («Բանվոր») թերթը—ուսու սոցիալ-դեմոկրատների որդանը: Խմբակը գոյություն պահպանեց մինչև 1886 թվականի սկիզբը, յերբ ավերի յենթարկվեց: Նման սոցիալ-դեմոկրատական խմբակներ, ինչպիսին Բլազոյկինն էր, 80-ական թվականներին կազմավորվում էին և ուրիշ քաղաքներում—Կազանում, Կիևում, Խարկովում, Յեկատերինոսլավում, Պենսայում և միքանի խմբակ էլ Պետերբուրգում:

Բայց իսկական բանվորական կուսակցություն դեռ չէր կարող ստեղծվել վոչ 80-ական թվականներին, վոչ 90-ական թվականների առաջին մասում: Սոցիալ-դեմոկրատական խմբակների տշխատանքն այն ժամանակ կրում է նախապատրաստական բնույթ և ընդգրկում է միայն բանվոր դասակարգի կատարները, միայն գիտակից և ակտիվ բանվորների մի փոքր թիվ: Այն ժամանակվա բանվորական շարժման մեջ սոցիալ-դեմոկրատական խմբակները դեռևս խոշոր դեր չէին խաղում: Ահա և դա չէր բավարարում այդ ժամանակվա սոցիալ-դեմոկրատական շարժման մասնակից առավել գիտակից բանվորներին:

Նրանց մեջ միտք է ծագում, վոր անհրաժեշտ է պրոպագանդից ագիտացիայի անցնել բանվորական մասսայի լայն շրջաններում, նյութ ընտրելով այդ մասսայի շոշափելի կարիքները և այն պահանջները, վոր ինքն է առաջադրում:

Աշխատանքի նման վորդեգրում սոցիալ-դեմոկրատներն իրագործեցին 90-ական թվականների յերկրորդ կեսին: Սոցիալ-դեմոկրատներն սկսում են գլխավորել գործադուլային շարժումը, բաց թողնել կոչեր ու թուոցիկներ: Այս խոսքին կարող է որինակ ծառայել գործադուլի այն դեկավարությունը, վոր 1896 թվականին սոցիալ-դեմոկրատներն ստանձնեցին Պետերբուրգի Նուհակների ու մանողների հռչակավոր գործադուլի մեջ, վորն ընդգրկել էր 40.000 մարդ և ամբողջ Ռուսաստանում խոշոր համակրանք արթնացրել բանվորներին շրջանում:

Այդ գործադուլի ընթացքում Պետերբուրգի և Մոսկվայի սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպությունները—«բանվոր դասակարգի ազատագրության պայքարի միությունները»—մինչև 25 կոչ արձակեցին. գործադուլի նրանց դեկավարությունը շփոթեցրեց ցարական կառավարություն:

Պրոպագանդից բանվոր դասակարգի մեջ մասսայական ագիտացիա մղելու և բանվոր դասակարգի շարժումը դեկավարելու միջոցով և յերկարաձգվում առաջին սոցիալ-դեմոկրատական խմբակների ուղին և յերկարաձգվում էր «բանվոր դասակարգի ազատագրության պայքարի միություններին» կազմակերպումը, վորոնք 90-ական թվականների յերկրորդ կեսին կազմավորվեցին Ռուսաստանի զանազան քաղաքներում և վորոնք

հիմք դրին Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական Կուսակցությունը:

Վերադառնալիս պարզ լինի, թե ինչպես առաջացան պայքարի միությունները, միջանի խոսք պիտի ասել 90-ական թվականների միջավայրի մասին: Սովի ու խուրախի հետևանքով (1891—1892 թ.թ.) շատ տեղերում գյուղացիական տարերային շարժումներ տեղի ունեցան, բայց դա, հարկավ, դեռ հեղափոխական յեղույթներ չեյին կալվածատերերի ու ինքնակալության դեմ: Առավել կազմակերպված էյին բանվորների յեղույթները 90-ական թվականներին: 90-ական թվականներն արդյունաբերության մեջ նշանավոր են արդյունաբերության վերելքով: Այդ վերելքի մասին գաղափար ե տալիս հետևյալ աղյուսակը.

Տ Ա Ր Ի Ն	Ձեռնարկությանների բաժանակը	Արտադրանքի արժեքը միլիոն ռուբլիներով	Բանվորների թիվը
1887	30 888	1 334,5	1 380 000
1897	39 029	2 839,1	2 098 200
Հավելումը տոկոսներով . . .	26,3%	112,8%	59,2%

Ինչպես տեսնվում ե այս աղյուսակից, արդյունաբերության մեծում ե վոչ միայն քանակով, այլե վորակով. նա ավելի ու ավելի յե կենտրոնանում: Այդ ավելի ու ավելի մեծ քանակություններ կենտրոնացումն առանձին ձեռնարկություններում ինքնին պիտի նպաստեր, վոր համեմատած 70-ական 80-ական թվականների հետ, բանվորական շարժման վերելքը գրավեր ավելի բարձր աստիճան: 90 ական թվականների գործադուլային շարժման մեջ ե մղվել ընդամենը 600—700 հազար բանվոր, ըստվորում խոշոր ձեռնարկությունների բանվորներն ավելի մեծ թափով են մասնակցել գործադուլին, քան միջին ձեռնարկությունների բանվորները: Յեով թեև այդ գործադուլներում դասակարգային պայքարի միայն սաղմնային արտահայտություններն էյին նկատվում, բայց, այնուամենայնիվ, նրանք, մանավանդ Պետերբուրգի 1896 թ. ջւււհակների գործադուլը, համեմատած 70-ական ե 80-ական թվականների բանվորական «բռնտերի» հետ, առաջադիմական խոշոր քայլ էյին:

Բանի բանվորական շարժման վերելքը բոնում եր բարձր աստիճան, անխուսափելիորեն բարձր աստիճանի էյին հասնում ե բանվոր դասակարգի սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպությունները: Այդ վերելքի մասին էյին վկայում «բանվոր դասակարգի ազատագրության պայքարի միությունները», վորոնք 90-ական թվականների յերկրորդ կեսին կազմավորվեյին Պետերբուրգում, Մոսկվայում, Իվանովո-Վոզ-

նեսենսկում ե ուրիշ խոշոր քաղաքներում: Այդ միություններից առանձնապես նշանավոր ե հանդիսանում Պետերբուրգի «Բանվոր դասակարգի ազատագրության պայքարի միությունը»: Հայտնապես մյուսների հետ համեմատած՝ ամենից շատ նա յե սկսում Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական շարժման նոր շրջանը, յերբ սոցիալ-դեմոկրատները դիմում են գործնական մասսայական աշխատանքի: Ընկ. Լենինի աշխատությունների ժողովածուի առաջին հատորին կցված ե 70-ից ավելի թուղյիկների մի ցանկ. թուղյիկները 1895—1897 թ. թ. հրատարակել ե «Միությունը»: Այդ կոչերն առնչություն ունեն գործադուլների հետ, հրավիրում են գործադուլի դիմել, հրավիրում են բանվորներին «Միության» մեջ մտնել, կապ ունեն մայիսի 1-ի տոնի հետ, կոչ են անում բանվորներին միավորվել ե միատեղ պայքար մղել կապիտալիստների ու կառավարության դեմ ե այլն:

Թուղյիկները մատնանշում են, թե «Միությունը» ձգտում ե բանվորներին կազմակերպել վոչ միայն տնտեսական, այլե քաղաքական հողի վրա, կազմակերպել պայքարելու ինքնակալության դեմ ե բանվոր դասակարգի վերջնական նպատակների համար:

Պետերբուրգի «Միության» կազմակերպման ե գործունեությունը մեջ խոշորագույն դեր ե խաղացել Վլադիմիր Իլյիչը: Նա այն ժամանակ դեռ յերկտասարդ եր, դեռ նոր միայն սկսում եր հեղափոխական աշխատանք ե արդեն կանգնած եր Պետերբուրգի ամենից սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպության ղուլելը: Վլադիմիր Իլյիչի մասին ցարական կառավարության ղեկույցի մեջ ասված ե, թե նա «գործոն մասնակցություն ե բերել հանցավոր պրոպագանդին, հանձն առնելով ղեկավարությունը Մերկուլովի ե Շելգունովի խմբակներում»: «Միության» գործերով Վլադիմիր Իլյիչն արտասահման ե գնացել. ուղիղ ե մատնանշում ցարական ղեկույցը, թե նա «նպատակ ե ունեցել միջոցներ գտնելու, վոր կարելի լինի հեղափոխական գրականություն անցկացնել կայսրության սահմանները»: Զեկույցն ստիպված եր նշել, թե Վլադիմիր Իլյիչն այդ նպատակին հասել ե: Իր աշխատանքի հետևանքով Վլադիմիր Իլյիչը «Միության» մյուս մասնակիցների հետ միասին յերեք տարով Սիբիր աքսորվեց:

«Բանվոր դասակարգի ազատագրության պայքարի միությունը» գործունեությունը ե առանձնապես Պետերբուրգի «Միության» գործունեությունը շոշափելի քայլ եր հանդիսանում իրագործելու այն յերեք գաղափարները, վորոնց մասին մենք խոսել ենք վերը, այն ե՝ ստեղծել բանվոր դասակարգի ինքնուրույն կուսակցություն, վոր նախ ե առաջ պիտի պայքարեր Ռուսաստանի քաղաքական ազատագրության համար ցարական ինքնակալությունից, նրա տապալման համար, ապա պրոլետարիատի ձեռքով պիտի նվաճեր իշխանությունը՝ հասարակության սոցիալիստական վերակառուցման համար:

Այդ գաղափարներն այն տարիներում պահանջվում էր ձևավորել գործնականորեն: Այդ արին «բանվոր դասակարգի ազատագրութան պայքարի միությունները», վորոնց ներկայացուցիչները «1898 թվականին հավաքվելով Մինսկում՝ միավորեցին բոլոր կազմակերպությունները մի «Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական Կուսակցության» մեջ:

Համագումարը մանիֆեստ արձակեց, վորի մեջ ի միջի այլոց գրում էր. «Բաղաքական ազատությունը հարկավոր է ռուսական պրոլետարիատին, ինչպես մաքուր ողն է հարկավոր առողջ շնչառության համար: Այն հիմնական պայմանն է, վորով նա կարող է ազատորեն զարգանալ և հաջողությամբ պայքարել մասնակի բարելավումների ու վերջնական ազատագրության համար: Բայց իրան հարկավոր քաղաքական ազատությունը ռուս պրոլետարիատը կարող է միայն ինքը նվաճել...»: Մանիֆեստից փոխառած խոսքերից տեսնվում է, վոր մանիֆեստը Ռուսաստանի բանվոր դասակարգի մերձավոր խնդիրն է համարում ինքնակառավարման տապալումն իրի անհրաժեշտ պայման սոցիալիզմի համար հաղթական պայքար մղելու կապիտալիզմի ու բուրժուազիայի դեմ: Միաժամանակ մանիֆեստը նշանակում է յեվ նշանով, վոր այնտեղ պարզ առաջադրություն է գտել պրոլետարիատի հեղեմոնիայի գաղափարը հեղափոխության մեջ:

Մանիֆեստն ամբողջապես կանգնում է պրոլետարիատի հեղեմոնիայի տեսակետի վրա, յերբ հռչակում է, վոր մեր բուրժուազիան ոտար է, և վոր քաղաքական ազատություն Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը կարող է նվաճել միայն ինքը, թե այդ ազատության նվաճման գործը կարող են կրել միայն ռուս բանվոր դասակարգի ամուր ուսերը:

Վորդիսկի լավ յուրացվի «Բանվոր դասակարգի կուսակցության ծագումը» հատվածը, պատասխաններ տվեք հետևյալ հարցերին.—

1. XIX դարի յերկրորդ կեսին ինչն էր խթանում բանվորներին, գյուղացիներին և մանր-բուրժուական խտակյալներին պայքար սկսելու կապիտալիզմի դեմ:
2. Ի՞նչ նպատակներ էլին դրանում հեղափոխական նպատակները: Ի՞նչպես էլին մտածում իրագործել այդ նպատակները և ինչու նրանք պարտություն կրեցին:
3. Բանվոր դասակարգի վերջին առաջին կազմակերպություններ եք ճանաչում Ռուսաստանում և ինչու են նրանց տարբերություններ նպատակների կազմակերպություններից:
4. Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական առաջին կազմակերպությունները վերջինիս նպատակներ և վերջինիս մերձավոր խնդիրներ էլին դնում իրենց առաջ:
5. Ինչով և ինչպես էր ՌՍԴԲԿ առաջին համագումարը և նրա ընդունած մանիֆեստը:

ՆՅՈՒԹԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ՈՒ ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԻ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ «ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԻՅ» ՀԵՏՈ ՅԵՎ ՃՈՐՏԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ ՄՆԱՑՈՐԴՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ԴՐԱՆՈՒՄ

Գյուղացիներին Ռուսաստանում «ազատագրում էլին» իրանք կալվածատերերը, ինքնակալ թագավորի կալվածատիրական կառավարությունը և նրա աստիճանավորները: Յեվ այդ «ազատարարներն» այնպես տարան գործը, վոր գյուղացիներն «ազատության» հասան աղքատի պես պղծված, կալվածատիրոջ ստրկությունից դուրս յեկան նույն կալվածատիրոջ և նրա արքայականների լծի տակ մտնելու համար:

Ռուս գյուղացիներին պարոնայք ազնվազարմ կալվածատերերն այնպես «ազատագրեցին», վոր գյուղացիական հողերի մեկ հինգերորդից ավելին կալվածատերերի ոգտին կտրվեց: Իրանց քրտնքով ու արյունով ջրված գյուղացիական հողերի համար գյուղացիները պարտավորվեցին փրկանք վճարել, այսինքն հարկ վճարել յերեկվա ճորտատերերին: Հարյուրավոր միլիոն ռուբլի հարկ վճարեցին ճորտատերերին գյուղացիները, իրանք ավելի ու ավելի քայքայվելով: Կալվածատերերը վոչ միայն կողոպտեցին գյուղացիական հողը, վոչ միայն գյուղացիներին բաժին հանեցին վատթարագույն, յերբեմն իսպառ անպետք մի հող, այլ և շատ անգամ իսպառ անպետք հող հատկացրին, շատ անգամ ծուղակ հատկացրին, այսինքն այնպես ծրեցին հողը, վոր գյուղացիներին չմնաց վոչ արոտատեղի, վոչ անտառ, վոչ ջրի ճամպա: Բուն Ռուսաստանի նահանգների մեծամասնության մեջ գյուղացիները ճորտատիրական իրավունքի վերացումից հետո յեկ մնացին կալվածատերերի նախկին անկանկի լծի տակ: Ազատագրությունից հետո յեկ գյուղացիները մնացին «ստորին» դաս, հարկատու լծկան, սև վոսկր, վորին ծաղր ու ծանակի յեր յենթարկում կալվածատերերի դրած իշխանությունը, հարկեր հանում նրանցից, խարազանածեծ տալիս, ձեռքահարում և հեծեծանք պատճառում:

Վոչ մի յերկրում գյուղացիությունն «ազատագրությունից» հետո չի ապրել այնպիսի քայքայում, այնպիսի չքավորություն, այնպիսի ստորացումներ և այնպիսի ծաղր, ինչպես Ռուսաստանում:

Բայց ճորտատիրական իրավունքի անկումը ցնցեց ամբողջ ժողովուրդը, արթնացրեց նրան դարավոր քնից, սովորեցրեց նրան անձամբ յեկք վորոնելու, անձամբ պայքար մղելու լիակատար ազատության համար:

Ճորտատիրական իրավունքի անկումից հետո Ռուսաստանում ա-

վելի արագ ելին դարձանում քաղաքները, աճում ֆաբրիկներ ու գործարաններ, շինվում յերկաթուղիներ։ Ճորտատիրական Ռուսաստանին փոխարինելու յեր գալիս կապիտալիստական Ռուսաստանը։ Նստակյաց, տրորված, իր գյուղին կպած, տերտերին հավատացող, «խշխանությունից» վախեցող ճորտ գյուղացուն փոխարինելու յեր գալիս գյուղացիների նոր սերունդը, վորն աշխատանքի համար քաղաքներն եր պանդխտել, մի բան սովորել եր թափառական կյանքի ու վարձու աշխատանքի դառն փորձից։ Սոչոր քաղաքներում, ֆաբրիկներում ու գործարաններում անընդհատ ավելանում եր բանվորների թիվը։ Աստիճանաբար սկսեցին կազմավորվել բանվորների միավորումներ՝ միատեղի պայքար մղելու կապիտալիստների ու կառավարության դիմէ։ Վարելով այդ պայքարը՝ ռուս բանվոր դասակարգն սօցնում եր միլիոնավոր գյուղացիներին գլուխ բարձրացնելու, ուղղելու իրանց կորացած մեջքը, դեն նետելու ճորտական ստրուկներին սովորությունները։

(Վ. Ի. Լենին. «Աշխ.», հ. XI, մ. II, էջ 219—220, ռուսերեն)

2. ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԸ 80-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Իսկ արդյունաբերության հետ միաժամանակ աճեց, թեև դանդաղորեն, ինչպես և պետք եր սպասել, արդյունաբերական պրոլետարիատը։ 1887 թ. մետաղագործության մեջ զբաղված եր 103 հազար բանվոր, իսկ 1897 թ.—153, տեքստիլ գործում 1887 թ. զբաղված եր 309 հազար, իսկ 1897 թ.—642 հազար։

Վերսեղեց ժողովվեց այդ բանակը։ Ընդհանուր պատասխան մեկ քարոզն տվել ենք—քայքայված գյուղացիությունից։ Ինչպես Անգլիայում XV դարում, այնպես և XIX դարի վերջում Ռուսաստանում ֆաբրիկր մագնիս եր, վոր քաշում եր գյուղական չքավորությունը, քաշում եր յերեմն շատ հեռվից։ արդեն 1880 թ. Մոսկվա քաղաքի տեքստիլ ֆաբրիկաների բանվորության միայն փոքրամասնությունը, մոտ յերկու հինգերորդականն եր Մոսկվայի նահանգի բնիկ ժողովուրդ, ըստվորում Մոսկվայի գավառից հազարին 29 մարդ եր գալիս։ Մեծամասնությունը, համարյա յերեք հինգերորդականը, հարեան նահանգներից եր—Կալուգայի, Սմոլենսկի և այլն։ Նրանց մեծամասնությունը դեռ վերջնականապես գյուղացաթափ չեր յեղած, պահում եր գյուղում իր անտեսությունը, ուր գնում եր ամառվա աշխատանքներ կատարելու։ Սակայն արդեն զգալի մասը, մի քառորդից ավելի ($29\frac{1}{2}\%$), ֆաբրիկներում աշխատում եր տարին բոլոր։ 80-ական թվականների սկզբին Մոսկվայի տեքստիլ բանվորների համարյա կեսը ($42,8\%$) հայրերն արդեն աշխատած ելին ֆաբրիկներում։ Դրանք այսպես ասած «ժառանգական պրոլետարներ» ելին։

Ինչ պայմաններում եր ապրում այդ հասարակական շերտը։ Հենց այն պայմաններում, վորոնց մեջ բանվորներն են ապրում միշտ արդյունաբերական կապիտալիզմի «առաջին ծաղկման» շրջանում, յերբ արդյունաբերական բուրժուազիան իր «գարունն» և տոնում։ Ռուսաստանում դարնանը թաց ու ցուրտ ե—ռուսական արդյունաբերական «գարունքի» ցեխն ու տիղմը, հարկավ, ամենից առաջ, բաժին ելին ընկնում պրոլետարին։

(Մ. Ն. Գլուշկով. «Ռուսաց պատմության ամենամասնորոշ ուրվագիծ», ռուսերեն)

ԹԵՄԱՆԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. Յույց տվեք ճորտատիրականության մնացորդները, վորոնք 1917 թ. հեղափոխությունից առաջ ճնշում ելին ձեզ լավ ծանոթ գյուղը։ Ինչ հողեր են կարել այդ գյուղի գյուղացիներից ճորտատիրական իրավունքի անկման պահուն, ինչպիսին ելին հարաբերությունները կալվածատիրոջ ու գյուղացիության միջև, ինչպես և ինչու ելին քայքայվում այդ գյուղի առանձին գյուղական անտեսությունները։

2. Այս զրույցից իմացած փաստերով ու թվանշաններով հաստատեցեք ու ապացուցեք հետևյալ յերկու դրույթները։—

ա. Հին ճորտատիրական կարգի մնացորդները դեռ սարսափելի շատ են մեր գյուղում։ Դա հանրահայտնի փաստ ե։ Փոխաշխատություններն ու կախումը, գյուղացու դատային և քաղաքացիական անիրավահավասարությունը, յենթարկումը խաբաղանով զինված արստնյալ հողատիրոջը, կենցաղային խոնարհությունը, վոր գյուղացուն իսկական բարբարոս ե շինում,—այս բոլորը բացառություն չե, այլ կանոն ռուս գյուղում, և այս բոլորը վերջին հաշվով ճորտատիրական կարգի անմիջական մնացորդ և հանդիսանում (Լենին)։

բ. Նարոդնիկները սխալը նրա մեջ եր, վոր նրանք կոթնում ելին մի թեորիա։ Ի, վոր ըստ էության իսպառ հեղափոխական թեորիա չեր, և չեյին կարողանում կամ չկարողացան իրանց շարժումն անխզելիորեն կապել զարգացող կապիտալիստական հասարակության մեջ ծագած դասակարգային պայքարի հետ։ (Լենին)։

Համառոտ գեկուցում արեք այս թեմայով. «Ռուսաստանում XIX դարի յերկրորդ կեսին ինչ վիճակում ելին գտնվում կալվածատերերը, խոշոր բուրժուազիան, մանրբուրժուազիան, բանվոր դասակարգը և գյուղացիությունը»։

ՀԱՐՑԵՐ ԿՐԿՆՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

1. Ինչ պատճառներ ելին կասեցնում կապիտալիզմի զարգացումը ճորտատիրական իրավունքի անկումից հետո և ինչ պայմաններ, ընդհակառակը, նպաստում ելին կապիտալիզմի զարգացման։

2. Ինչով և բացատրվում ցարական Ռուսաստանում կալվածատերերի ու բուրժուազիայի դաշինքը, և ինչ պայմաններ նախապատրաստեցին բանվորների ու գյուղացիների դաշինքը։

3. Ինչ հայացքներ են պաշտպանում նարոդնիկները 70-ական ու 80-ական թվականներին և ինչու և նրանց հայացքների սխալը։

4. Ինչ հայացքներ ելին պաշտպանում հեղափոխական մարքսիստները 80-ական և 90-ական թվականներին, և ինչու և նրանց տարակարծությունը նարոդնիկներից։

1. «ԼԵԳԱԼ ՄԱՐԲՍԻԶՄ» ԻԲՐԵՎ ԱՌԱՋԻՆ ՓՈՐՁ ԱՂԱՎԱՂԵԼՈՒ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՄԱՐԲՍԻԶՄԻ ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԸ

Ռուսաստանում 90-ական թվականներն արդյունաբերության ծաղկման տարիներ էին: Վերջինիս արագ աճումն ամենից լավ կարելի է բնորոշել քարածուխի հանույթի և յերկաթի արտադրության ավելացումով: 1893—1900 թ.թ. ընթացքում այդ ճյուղերը կրկնապատկել են իրանց արտադրանքը՝ (միլիոն փթեղով).—

Տ Ա Ր Ի	Քարածուխի հանույթը	Արտադրված և պատրաստի յերկաթ ու պողպատ
1893	466	57
1896	572	76
1899	853	107

Արդյունաբերության աճմանը 90-ական թվականներին հարակից յեղավ նրա արտադրականության ու կենտրոնացման ավելացումը: Այդ մասին վկայում է հետևյալ աղյուսակը.—

Տ Ա Ր Ի	Ջեռարկույթյունների քանակը	Արտադրանքի արժեքը	Բանվորների թիվը
1887	30 888	1 334,5 միլ. ռուբ.	1 380 000
1897	39 029	2 839,1 « »	2 098 200
Ավելացումը տոկոսներով . .	26,3%	112,8%	59,2%

Այս աղյուսակից տեսնվում է, թե բանվորների թվի աճումը յետ և թողնում ձեռնարկույթյունների աճման քանակը, իսկ արտադրանքի արժեքն չգալիորեն յետ և թողնում բանվորների թվի աճումը: Դա նշանակում է ձեռնարկույթյունների խոշորացում և յուրաքանչյուր բանվորի արտադրանքի աճումը:

ՋՐՈՒՅՑ ՅՈԹԵՐՈՐԴ

ՊԱՅԲԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ՇԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՄԱՐԲՍԻԶՄԻ ՀԱՄԱՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ՅԵՂԱԾ ՆՐԱ ԱՌԱՋԻՆ ԱՂԱՎԱՂՈՒՄՆԵՐԻ ԴԵՄ

Նախորդ զրույցում մենք տեսանք, թե ինչպես և զարգացել կապիտալիզմը հեաբարենորոգչական Ռուսաստանում և ինչպես այդ զարգացումն առաջնորդել է դեպի բանվորական շարժման աճումը և դեպի բանվոր դասակարգի կուսակցության ծագումը: Կապիտալիզմի զարգացման ընթացքում աստիճանաբար վորոշվեցին և այն մոտավոր նպատակները, վորոնց համար բանվոր դասակարգն անհրաժեշտորեն պայքար պիտի մղեր. 1) ինքնակալության տապալումը, բանվոր դասակարգի հեղեմոնիան (դեկավարող դերը) ընդդեմ ինքնակալության Ռուսաստանում սպասվող հեղափոխության մեջ, 2) բանվոր դասակարգի ավանդարդի կուռ մարտական կուսակցության ստեղծումը, ամբողջապես կանգնած հեղափոխական մարքսիզմի տեսակետի վրա:

Բայց, ինչպես հայտնի է, ընդհուպ մինչև 1917 թ. հեղափոխությունը, ապա այդ իսկ հեղափոխության մեջ, հեղափոխական մարքսիստներն ստիպված էին Ռուսաստանում համառ պայքար մղել թե նրանց դեմ, վորոնք բացասում էին այդ գաղափարները, և թե նրանց դեմ, վորոնք աղավաղում էին այդ գաղափարները: Ներկա զրույցում ել մենք կժանոթանանք 90-ական թվականների պայքարի հետ:

Կապիտալիզմի զարգացումն 90-ական թվականներին տեղի ունի վոչ միայն արդյունաբերության, այլև գյուղատնտեսության մեջ: Այդ ժամանակ յերկրում աճեցին առևտրական շրջանառությունները, յերկաթուղային փոխադրությունները, սաստիկ աճեցին բանկերի շրջանառությունները և այլն: Մի խոսքով՝ այդ ժամանակաշրջանում կապիտալիզմը Ռուսաստանում վիթխարի թռիչք է կատարել դեպի առաջ:

90-ական թվականների լիբերալ ցարգերի կոռուպցիոն և մարքայական գեմ:

Չնայելով, սակայն, կապիտալիզմի զարգացման արագ թափին, Ռուսաստանն իր ամբողջությամբ շարունակում էր մնալ հողագործական յերկիր:

Յերկրի հողագործական բնույթն է բացատրում մասամբ այն, վոր նարոդնիկները հայացքները, վորոնց մասին մենք խոսել ենք նախորդ գրույցում, շարունակեցին ասպարիզի վրա մնալ նաև 90-ական թվականներին: Սակայն 90-ական թվականներին նարոդնիկները սաստիկ տարբերվում են 70-ական և 80-ական թվականներին հեղափոխական նարոդնիկներից: Մնալով կառչած հին նարոդնիկների հիմնական սխալներին՝ նոր նարոդնիկությունն արդեն կորցրել է նրանց հեղափոխականությունը:

Նախորդ գրույցում մենք խոսել ենք այն մասին, թե ռուսական գյուղի համայնական կառուցվածքի մնացորդները պատճառներից մեկն են, վոր կասեցնում էր կապիտալիզմի զարգացումը և ողնում կալվածատերին իր ձեռքում պահելու գյուղը: Մենք ասել ենք նույնպես, թե ինքնակալությունը համայնքի միջոցով հեշտ կարող էր գյուղից գանձարան հոսեցնել անհամար հարկեր ու տուրքեր: Իսկ 90-ական թվականներին նարոդնիկները շարունակում էին աչք փակել դրա վրա, հրաժարվում էին հանձնի գյուղական համայնքի տեսնել կալվածատիրական պետության նեցուկներից մեկը: Նրանք շարունակում էին գովաբանել այդ համայնքն իբրև Ռուսաստանի ինքնահատուկ յերևույթ, վոր պիտի յերկիրն ազատեր կապիտալիզմից: Իրանով իսկ նարոդնիկները, ցանկանում էին այդ թե վոչ, ըստ կյուլթյան աջակցություն էին ցույց տալիս ցարական կառավարության, վորն ինքը շահագրգռված էր գյուղում պահպանել իր համար և կալվածատերերին համար հարմար ճորտատիրության այդ մնացորդը:

90-ական թվականներին նարոդնիկները նույնպես շարունակում էին կրկնել հեղափոխական նարոդնիկների մի ուրիշ սխալը և պնդում էին, թե «Ռուսաստանում ապագայի մարդը—դա գյուղացին է»: Ուրիշ խոսքերով՝ լիբերալ նարոդնիկներն ամենևին չէին յուրացրել այն դասերը, վոր տալիս էին զարգացող բանվորական շարժումը և ռուսական մարքսիստները՝ սկսած «Աշխատանքի Ազատագրություն» խմբակից: Բացասելով բանվոր դասակարգի ինքնուրույն դերը հեղափո-

խական պայքարում՝ 90-ական թվականների նարոդնիկներն այնքան հեռու անցան, վոր բանվորական շարժման թշնամիներ հանդիսացան: Ընդգծում էին բանվորների հետամնացությունը, ընդունում էին բանվոր դասակարգը «զարգացման ստորին տիպ», իսկ դասակարգային պայքարն անվանում էին «գաղանցման դպրոց»: Նման վերաբերմունք ունենալով դեպի դասակարգային պայքարը՝ լիովին հասկանալի յե նրանց վերաբերմունքը դեպի ցարական պետությունը: Նրանք պետությունն իսպառ դասակարգային ուժ չէին համարում, այլ, ընդհանրապես մի ուժ, վոր կանգնած է «դասակարգերի գլխին»: Կարծում էին, թե կառավարությունը բարենորոգումների ոգնությունը և «հասարակական գործիչներին» այդ աշխատանքին հրավիրելով կարող է թեթևացնել աշխատող մասսաների վիճակը: Նրանք չէին դադարում մի շարք նախագծեր առաջադրել, և կառավարությունը, նրանց կարծիքով, կարող էր իրագործել այդ նախագծերը և դադարեցնել կապիտալիզմի ու դասակարգային պայքարի զարգացումը:

Այս կերպ նարոդնիկները այդ վերջնակները բխցնում էին դասակարգային պայքարը և իսպառ անճիշտ մեկնում ինքնակալ պետությունն էլությունը: Մարքսիզմը նրանք չէին ընդունում, այն չէին ըմբռնում, քնասակար էին համարում Ռուսաստանի համար և լեզալ մամուլում իրանց հողվածներում ու գրքերում հարձակվում էին առանց խտրություն բոլոր ռուս մարքսիստների վրա, գյուղացիության թշնամիներ, կապիտալիզմի ու բուրժուազիայի կողմնակիցներ նկատելով նրանց:

Հեղափոխական մարքսիստներն անհրաժեշտորեն ամբողջ յեռանդով պիտի պայքարեին այս նոր լիբերալ նարոդնիկների դեմ: Անհրաժեշտ էր ապացուցել, թե կապիտալիզմը զարգանում է Ռուսաստանում, թե, համեմատած ճորտատիրական մնացորդների հետ, Ռուսաստանի զարգացման մեջ հանդիսանում է ավելի առաջավոր տնտեսակերպ, թե Ռուսաստանում զարգանում է դասակարգային պայքար, վորը բանվոր դասակարգն է առաջ քաշում իբրև առաջավոր դասակարգ և վոր այդ դասակարգն իր յետևից կովի կտանի նաև գյուղացիությունը: Ապա նրանց անհրաժեշտ էր պաշտպանել այն գաղափարները, վորոնց համար պայքար էր սկսել դեռևս «Աշխատանքի Ազատագրություն» խմբակը, այն է՝ ստեղծել բանվոր դասակարգի ինքնուրույն կուսակցություն՝ պայքարելու սրցիալիզմի համար, բայց վորի մոտավոր նպատակը պիտի լինի ինքնակալության տապալումը:

Այդ պայքարն էլ 90-ական թվականների նարոդնիկների դեմ վարում էին հեղափոխական մարքսիստները, առաջնորդ ունենալով Պլեխանովին ու Լենինին:

**Հոգու Կապի-
սալիզմի հաղ-
թանակի հեղա-
փոխական մա-
քսիզմի զարգա-
փառի աղավա-
ղումը բուրժու-
ական ինքնիշ-
խոհայի կող-
մից: «Լեգալ
մարքսիզմ»:**

Այլ կերպ քան նարոդնիկները, հեղափոխական մարքսիզմին մատենում եր արդյունաբերական կապի-տալիզմն սպասավորող այն ինտելլիգենցիան (ինժե-ներ, իրավաբան, պրոֆեսսոր և այլն), վոր զարգա-նում եր այդ ժամանակ, ինտելլիգենցիայի այդ խա-վերն այդ ժամանակ սերտորեն կապված էին կա-պիտալիզմին և բուրժուազիային, վորոնք զարգա-նում էին Ռուսաստանում: Այդ պատճառով անգամ անկախ իրանց կամքից նրանք դռնում էին Ռու-սական բուրժուազիայի շահերի ու ձգտումներին թարգ-մանը, բուրժուազիայի, վորն ինքը դեռևս բավա-րար քաղաքական փորձ չուներ և անընդունակ եր իր շահերի մասին խոսել քաղաքականության լեզվով: Ինտելլիգենցիան, մասնավորապես բուրժուական պրոֆեսսորությունը, այս տեսակետից ոչնչություն չէր կապիտալիզմին գիտություն, համալսարանների և դիտական ժուրնալ-ների միջոցով, ավելի ու ավելի արտացոլելով նրանց մեջ զարգացող կապիտալիզմի շահերը:

Յեվ քանի վոր մարքսիզմը, վոր նոր եր ծագել Ռուսաստանում և հսկայական շահագրգռություն առաջացրել ինտելլիգենցիայի մեջ, իրան նպատակ եր դրել ապացուցելու ճորտատիրական մնացորդներին փաստակարությունը և կապիտալիզմի զարգացման անխուսափելիու-թյունը, — բուրժուական ինտելլիգենցիան վորոշեց ուղտագործել Մարքսի ուսմունքը բուրժուազիայի շահերի պաշտպանություն նպատակով:

Մարքսի ուսմունքի այդ հարմարեցումն աճող կապիտալիզմի պահանջներին սկսեցին այսպես կոչված «լեգալ մարքսիստները», բուր-ժուական ինտելլիգենտներ, ինչպես են՝ Պ. Մորուզև, պրոֆ. Տուգան-Բարանովսկի և այլք: «Լեգալ մարքսիստները» կապիտալիզմի աճման մոլի կողմնակիցներն էին և հեղափոխական մարքսիստների հետ միա-սին պայքարում էին 90-ական թվականների նարոդնիկների դեմ, հա-մայնական սկզբունքները գյուղում պահպանելու գաղափարի դեմ և այլն: Սակայն շատ շուտով պարզվեց, թե վորքան անհուսալի յեն հեղափոխական մարքսիստների այդ նորելուկ «գաղափարները»:

Նարոդնիկներին դեմ ունեցած իրանց յեղույթներում լեգալ մար-քսիստները՝ ապացուցելով կապիտալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում՝ միշտ ընդգծում էին, թե վորքան կարևոր և պրոգրեսիվ յերևույթ և Ռուսաստանի համար այդ զարգացումը: Բայց դրա դիմաց նրանք վոր մի խոսք չէին ասում այն ներհակությունների մասին, վոր կապիտա-լիզմն և ստեղծում, չէին խոսում պրոլետարիատի դասակարգային պայքարի մասին ընդդեմ բուրժուազիայի, կապիտալիզմի սոցիալիզ-մին անցնելու անխուսափելիության մասին, ինչպես այդ հեղափոխա-

կան մարքսիստներն էին անում (որինակ՝ Լենինը և Պլեխանովը): Ընդ հակառակը, լեգալ մարքսիստներն ամեն կերպ շարունակ, վարագործում էին դասակարգային ներհակությունները և դասակարգային պայքարը, վոր անխուսափելի յե կապիտալիզմի ուղով: Լեգալ մարքսիստների պարագլուխն եր Մորուզևն, վորը լիբերալ նարոդնիկների հայացք-ների իր քննադատության մեջ փորձում եր այնպես հարմարեցնել մար-քսիզմը, վոր նա ընդունելի լիներ նաև բուրժուազիայի համար: Այս-պես, որինակ, պետություն վերաբերյալ հարցի մեջ Մորուզևն ապա-ցուցում եր, թե նա դասակարգային տիրապետության կազմակերպու-թյուն չի հանդիսանում տիրող դասակարգերի ձեռքին, այլ «կարգի կազմակերպություն»: Այդ միտքն Մորուզևն պաշտպանում եր նրա համար, վորպեսզի այն յեղրակացությունը հանգի, թե հնարավոր ե բա-րելավել բանվոր դասակարգի վիճակը պետության կողմից կիրառվող բարենորոգումներով, այլ վոր պրոլետարիատի դիկտատուրայի միջոցով, վորը հեղափոխական մարքսիստներն էին պաշտպանում: Քանի պե-տությունը դասակարգերից վեր ե թառած, քանի կարելի յե բանվոր դասակարգի վիճակը բարելավել և սոցիալիզմին հասնել բարենորո-գումներով, ապա կարիք չկա հեղափոխական ուղիով՝ ընթանալ, պրո-լետարիատի դիկտատուրայի պայքարի ուղին ընտրել: Յեվ Մորուզևն սկսում ե ապացուցել, վոր Մարքսն իբր թե բուրժուազիականների մեջ չե, վոր պաշտպանել ե բանվոր դասակարգի պայքարի հեղափո-խական ուղին: Նա ասում եր, թե իբր ինքը Մարքսն արդեն սկսել եր հրաժարվել հեղափոխություն և պրոլետարիատի մտքից:

«Լեգալ մար-
քսիզմի» աղա-
վաղումների մե-
կացումը Վ. Ի.
Լենինի ձեռքով:
Լեգալ մարքսիստներին մատնանշված տեսա-
կետները խոսում են այն մասին, թե նրանք բուր-
ժուազիայի ներկայացուցիչներն էին և պաշտպա-
նում էին այդ բուրժուազիայի շահերը: Նրանք
հիմքումն էին այլանդակում այն գաղափարները,
վորոնց համար պայքարում էին հեղափոխական մարքսիստները, իսկ
այդ գաղափարներն էին — բանվոր դասակարգի հեղափոխական ինքնա-
կալության դեմ հանուն բուրժուա-դեմոկրատական հանրապետության
մղած պայքարում (վորի մեջ բանվորը պիտի շարունակե պայքարն
արդեն սոցիալիզմի համար) և բանվոր դասակարգի ինքնուրույն կու-
սակցության ստեղծումը հեղափոխական պայքարի համար հանուն սո-
ցիալիզմի: Ուստի հասկանալի յե, վոր հեղափոխական մարքսիստները
պիտի մերկացնեին լեգալ մարքսիստներին: Այդ առանձնապես արավ
Վ. Ի. Լենինը, վորը հերքեց Մորուզևի կատարած մարքսիզմի այն
աղավաղումները, վորոնց մասին մենք խոսել ենք: Լեգալ մարքսիզմի
եղությունը Վլադիմիր Իլյինը նրա մեջ եր տեսնում, թե դա բուրժուա-
կան, լիբերալ, պրոֆեսսորական ձայնապահն և, վորի համար մար-

քսիղմը միայն պայքարի միջոց եր հաստատելու բուրժուազիայի հեղեմոնիան ընդդեմ նարոդնիկական ուսուցիչների: Լենինի խոսքերով լեզու մարքսիստները բուրժուական դեմոկրատներ էին, այսինքն կողմնակիցներ բուրժուական հասարակակարգի, վորոնք ժամանակավորապես, կարճ ժամանակով կարող էին մարքսիստի կոչում պահպանել, մարքսիզմի ուղեկիցներ լինել:

Այդպես ել յեղով: Լեզու մարքսիստները փութաջան չվեցին լիբերալ բուրժուազիայի բանակը, 1905 թ. հեղափոխությունից հետո սկսեցին ավելի աջանալ, իսկ 1917 թ. հետո տեղ բռնեցին սպիտակ-գլխով ռեգիականների ամենից աջ բանակում:

Վորպիսով լավ յուրացվի «Լեզու մարքսիզմը» իրեն առաջին փորձ աղավաղելու հեղափոխական մարքսիզմի գաղափարները» հատվածը, պատասխան տվեք հետևյալ հարցերին:—

1. Ի՞նչ էին ասում լիբերալ նարոդնիկները հեղափոխությունից հետո:
2. Ի՞նչ պատճառներ ծնունդ տվին «լեզու մարքսիզմին»:
3. Ինչո՞ւմ եւ մարքսիզմի աղավաղման էյությունը «լեզու մարքսիստներին» կողմից:

2. ԵԿՈՆՈՄԻԶՄԸ ՅԵՎ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԱՅԻ ՊԱՅԺԱՐԸ ՆՐԱ ԴԵՄ

«Վերիվառումների, փլուզումների չեզոքեցումների օրացանկը» սոցիալ-դեմոկրատների մեջ ՌՍԴԲԿ 1 համագումարից հետո:

ՌՍԴԲԿ առաջին համագումարից (1898 թ.) մինչև յերկրորդ համագումարի (1903 թ.) ժամանակաշրջանը Վլադիմիր Իլյին անվանել է «վերիվառումների, փլուզումների և դեգերումների» շրջան ուստի սոցիալ-դեմոկրատների շարքերում: Առաջին համագումարը փաստորեն չի միավորել կուսակցությունը, թեև նա հռչակել է այդ միավորումը: Համագումարի ընտրած կենտրոնական կոմիտեն ձեռքարկվեց, հենց վոր վերջացավ համագումարը: Իսկ դրանից հետո ավերի յենթադիվիզիոն տեղական կազմակերպությունները: Այդ տեղական կազմակերպությունները, ճիշտ եւ, սկսեցին վերականգնվել, քայքայ քանի միասնական կենտրոն չկար, նրանք գործում էին անջատ-անջատ և պարփակվում տեղական աշխատանքի մեջ: Այսպիսով սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական շարժումը, վոր փորձեց հավաքել, միավորել կուսակցության առաջին համագումարը, նորից ցրվեց ու փոշիացավ:

«Պատանեկություն մեջ, ասում է Վլադիմիր Իլյին այդ շրջանի մասին, այնպես է լինում, վոր մարդու ձայնը կոտրվում է: Ահա և

սկսեց կոտրվել այդ շրջանի ուստի սոցիալ-դեմոկրատիայի ձայնը» սկսեց կեղծ հնչել: Մենք արդեն մատնանշել ենք, թե ինչ կեղծիք կար «լեզու մարքսիստների», այսինքն մարքսիզմի բուրժուական ուղեկիցների հայացքներում: Այժմ մենք պիտի խոսենք ուրիշ թեմաների մասին հեղափոխական մարքսիզմից, վորոնք ստեղծվեցին անլեզու սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպությունների ներսում և քիչ չմիասնեցին պրոլետարական հեղափոխական պայքարի ուղիղ գիծ մշակելուն: Խոսքը վերաբերում է այսպես կոչված «եկոնոմիզմ» հոսանքին:

Այդ դեգերումների գաղափարական ցանցը «լեզու մարքսիզմի» կողմից:

Վլադիմիր Իլյինը մատնանշում է, թե «վերիվառումների, փլուզումների և դեգերումների» շրջանում հեղափոխական մարքսիստների փոխարեն սոցիալ-դեմոկրատների մեջ արդեն դեռակոչություն ունեցին ուրիշ գործիչներ, վորոնք դաստիարակված էին համարյա բացառապես «լեզու մարքսիստական գրականություն վրա»:

Լեզու մարքսիստները, ինչպես մի անգամ չե, վոր մենք ասել ենք, հարմարեցնում էին մարքսիզմը բուրժուազիայի կարիքներին: Այդպիսի հայացքներ քարոզող գրականության վրա յե, վոր դաստիարակվել էին այսպես կոչված «եկոնոմիստները», մի հոսանք ՌՍԴԲԿ մեջ, վորը զլխավորում էին «յերիտասարդ» սոցիալ-դեմոկրատները: Եկոնոմիստները լեզու մարքսիստների աշխատանքի շարունակողներն էին հեղափոխական մարքսիզմի գաղափարներն աղավաղելու խնդրում:

Եկոնոմիստների հայացքները հակերճ ու ցայտուն պարզված են «յերեղ» (հավատո հանգանակ) անուն ստացած մի դոկտրինայում, վորը գրել է Կուսակցության (այժմ վտարանդի և սպիտակ-գլխադրիական):

Այնտեղ բանվոր դասակարգին առաջարկվում էր վարել բացառապես տնտեսական պայքար, չունենալ իր հեղափոխական քաղաքական կուսակցությունը, իսկ սոցիալ-դեմոկրատներին քաղաքական բարենորոգումներ նվաճելու համար առաջարկվում էր միանալ լիբերալ բուրժուազիային: Այդ գոկոմենտը Վլադիմիր Իլյինի ձեռքն ընկավ արագորում: Դրան Վլադիմիր Իլյինը և մյուս ընկերները պատասխան տվին «Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատների բողոքը» գրություն մեջ, վորտեղ պաշտպանվում էին այն հայացքները բանվորական շարժման մասին, վոր առաջ ել անց եր կացնում Վլադիմիր Իլյինը և հետագայում իրանց դարգացումն ստացան «Իսկրա»-յում («Կայծ»-ում): Մի քանի տարիների ընթացքում եկոնոմիստների հայացքները պաշտպա-

* «Յերիտասարդները»—այդ ժամանակվա կոչումն է: Դրանով «եկոնոմիստներին» հակադրում էին հեղափոխական մարքսիստ «ձեռքերին» (Պրիսանով, Լենին, Ալեկսևսկի, Մարտով և այլն):

նում եյին գլխավորապէս Պետերբուրգի եկոնոմիստները («Ռաբոչայա Միսլ» («Բանվորական Միտք»)) լրագրում (լույս եր տեսնում 1897 թ. մինչև 1902 թ.) և արտասահմանի «Ռաբոչեյե Դելո» («Բանվորական Դործ») ժուրնալում (լույս եր տեսնում 1899 թ. մինչև 1902 թ.):

Եկոնոմիստները լեզվամաքսիստներն առաջադրեցին եկոնոմիստները հեղափոխական մարքսիզմի հետ: Եկոնոմիստները նախ և առաջ պաշտպանում էին «քննադատութեան ազատութիւնը», այսինքն ազատութիւն՝ քննադատելու Մարքսի ու Ենգելսի ուսմունքը: Հասկանալի չէ, Վոր նման ազատութեան դեմ անհրաժեշտ եր պայքարել: Բանվոր դասակարգի կուսակցութիւնը պիտի լինի մարքսիզմի հեղափոխական ուսմունքի հոժարակամ ու գիտակից կողմնակիցները:

Եկոնոմիստները խոստովանեցին: Բայց նա, ով սկսում է հրաժարվել այդ ուսմունքից կամ բացասել այն, պիտի անհապաղ վտարվի կուսակցութեան շարքերից: Զի կարելի չի լինի բուն կուսակցութեան մեջ և խօստել այն պատվանդանը, վորի վրա կանգնած է նա: Քննադատութեան ազատութեան պահանջը «եկոնոմիստներին» շրթունքներին նշա մասին եր խոսում, թե նրանք նպատակ են դրել փորձել հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան մարքսիստական հիմքերը:

Իրանց «Ռաբոչայա Միսլ» թերթում եկոնոմիստները հայտարարում էին, թե «քաղաքականութիւնը միշտ հնազանդորեն հետևում է տնտեսութեանը և վերջին հաշիւով քաղաքական շղթաները զուգակցաբար են փշրվում: Պայքար տնտեսական դրութեան համար, պայքար կապիտալի դեմ առտնին շահերի կապակցութեան մեջ և գործադուլներ, իբրեւ այդ պայքարի միջոց,— ահա բանվորական շարժման նշանաբանը»: Այս կերպ եկոնոմիստները բանվոր դասակարգի նպատակն էին համարում պայքարը կենսական տնտեսական օգնելի հաւաք: Պնդելով, թե քաղաքականութիւնը միշտ հնազանդաբար ընթանում է տնտեսութեան յետևից՝ եկոնոմիստները դրանով իսկ ասում էին, թե բանվոր դասակարգը կարիք չունի հեղափոխական բաղաւժի պայքար մղելու, վորովհետեւ տնտեսական պայմանների փոփոխութիւնն ինքնին կփոփոխե և քաղաքական կարգը: Հենց այդ են քարոզում և բոլոր ուղղորդութիւնները (պատեհապաշտները), յիբր ասում են, թե կարիք չկա հեղափոխական ձեւերով պայքարել սոցիալիզմի համար, քանի վոր տնտեսական բարենորոգումներով կապիտալիստական հասարակութիւնը կարող է «ներաճել սոցիալիզմի մեջ»:

Քաղաքական պայքարի մասին ունեցած եկոնոմիստների հայացքը զգալի չափով բղրում եր այն տեսակետից, թե ինչ դեր է խա-

ղում տարերայնութիւնն ու գիտակցութիւնը բանվորական շարժման մեջ: Առաջին հերթին դնելով տնտեսական պայքարը և այն համարելով գլխավորը և միակ հարկավորը բանվոր դասակարգի համար՝ եկոնոմիստները դրանով իսկ նախապատվութիւն էին տալիս բանվորական տարերային շարժմանը, փոխանակ նպատակ դնելու հաղթահարել այդ տարերայնութիւնը և բանվոր դասակարգին բարձրացնել գիտակցութեան ամենաբարձր մակարդակին:

Նսեմացնելով բանվոր դասակարգի պայքարը՝ եկոնոմիստները պնդում էին. «Թող բանվորները պայքարի դնան, իմանալով, թե նրանք կովում են վոչ թե ինչ-վոր ապագա սերունդներին, այլ իրանց, իրանց յերեխաներին համար, թող հիշեն, վոր յուրաքանչյուր հաղթանակ, թշնամուց խլած յուրաքանչյուր թիւ այն սանդուղքի անցած աստիճանն է, վոր նրանց առաջնորդում է դեպի իրանց բարոյութիւնը»: Այլ խոսքերով՝ եկոնոմիստները հրավիրում էին բանվորներին իրանց պայքարի մեջ յեղակեալ ունենալ տվյալ ֆարքիկի, տվյալ գործարանի բանվորներին բարոյութեան պաշտպանութիւնը, այլ վոչ թե նկատի ունենալ բանվոր դասակարգի պայքարի վերջնական նպատակը:

Նման հայացքների քարոզելով բանվորական շարժման նպատակի ու խնդրի մասին՝ եկոնոմիստներն անխուսափելիորեն պիտի հանգեցին նրան, վոր լիովին ազատագրել բանվորական կուսակցութեան ինքնուրույնութեան հարցը:

Յեւ ճիշտ վոր— յեթե առանձին ձեռնարկութեան բանվորները նախ և առաջ պիտի մաքառեն տվյալ խմբակի շահերը պաշտպանելու, ապա ել ինչի՞ յե հարկավոր կենտրոնացած, միասնական կուսակցութիւնը: Յեւ եկոնոմիստները պնդում են, թե ինքնուրույն բանվորական կուսակցութիւնը, վորը գլխավորելով բանվոր դասակարգը քաղաքական կռիւ է մղում, թե նման կուսակցութիւն ստեղծելու դրույցներն ոտար դադարներին փոխադրումն է ուսական հոգը:

Նրանց ձեռքում սոցիալ-դեմոկրատական խմբակներն ու կոմիտեները լոկ պահպանում էին իրանց առաջվա անունը, իսկ իրականի մեջ դառնում են գործադուլային կասսաներ, փոխադարձ ոգնութեան կասսաներ, արհեստակցական միութիւնների սաղմեր, այլ վոչ բանվորական կուսակցութեան կազմակերպութիւններ:

Վլադիմիր Իլյիչը մատնանշում եր, թե նման քաղաքականութիւնը— դա «տրեդ-յունիոնիստական քաղաքականութիւն է»: Այդպիսի քաղաքականութիւն վարում են անգլիական արհեստակցական միութիւնները (տրեդ-յունիոնները), վորոնք իրանց նպատակ են դնում պայքարել իրանց անդամների տնտեսական շահերի համար, չխառնվելով քաղաքական պայքարին: Յեւ նման տրեդ-յունիոնիստական քաղաքականութեան հակառակ Վլադիմիր Իլյիչն առաջադրում եր սոցիալ-

դեմոկրատական քաղաքականութիւնը, վորի գոյութեամբ սոցիալ-դեմոկրատը հանդիսանում է մասսաների իսկական առաջնորդ, վորը գիտե արձագանգել «կամայականութեան ու հարստահարութեան ամեն կարգի արտահայտութիւնների առիթով, ուր ել վոր նրանք տեղի ունենան», վոր խափի կամ դասակարգի յեղ վերաբերելիս լինեն, վորը գիտե այդ բոլոր արտահայտութիւններն ընդհանրացնել վոստիկանական բռնութեան ու կապիտալիստական շահագործութեան մի պատկերի մեջ, վորը գիտե ոգտագործել յուրաքանչյուր մանրուք, վորպեսզի բոլորի առաջ փութ իր սոցիալիստական համոզմունքները և իր դեմոկրատական պահանջները, վորպեսզի բացատրե բոլորին ու ամեն մեկին պրոլետարիատի ազատագրման պայքարի համաշխարհային պատմական նշանակութիւնը»:

Իբրև լրացում այն ուղղորտունիստական հայացքների, վոր եկոնոմիստներն ունեյին բանվոր դասակարգի խնդիրների մասին, նրանք՝ վոր խարեն կենտրոնացած, միավորած աշխատանքը՝ քարոզում եյին տեղական կազմակերպութիւնների ու խմբակների բաժան-բաժան աշխատանք:

Ինչով բացատրել այն, վոր «եկոնոմիստները» գերադասում եյին խմբակցականութիւնը, տրոսկիստութիւնը, «տնայնադործականութիւնը»: Վոչայլ բանով, քան հեղափոխական պայքարի և հեղափոխական օրհման մեջ բանվոր դասակարգի հեգեմոնիայի բացասումով: Եկոնոմիստները միասնական բանվորական կուսակցութեան դեմ մղած իրանց պայքարով իրականում պաշտպանում եյին բուրժուազիայի հեգեմոնիան: Այդպես ել կար իրականում. հակառակ լինելով, վոր բանվոր դասակարգը մասնակցութիւն ցույց տա «քաղաքականութեան» մեջ, այսինքն պայքար մղե ինքնակալութիւնը տապալելու, հանրապետութիւն նվաճելու համար, — եկոնոմիստները դրանով իսկ այդ պայքարի ղեկավարութիւնը «վստահում եյին» բուրժուազիային:

Վորպեսզի ավարտենք եկոնոմիստների հայացքների այս հակիրճ շարադասութիւնը, անհրաժեշտ ե կանգ առնել եկոնոմիստների այն խմբակի վրա, վորն այնքան ել բացահայտ չեւ արտահայտվում, բայց ըստ եյութեան վոչնչով չիւր տարբերվում մյուս եկոնոմիստներից: Դա «բարոնզեդեկեց» սոցիալ-դեմոկրատների խմբակն եր, վոր համախմբված եր արտասահմանի «Բարոնզեյի Դելո» ժուրնալի շուրջը: «Բարոնզեդեկեցիներն» ստեղծեցին մի ուսմունք այսպես կոչված բանվորական շարժման «փուլերի» մասին: Այդ թեորիան նշանակում եր, թե բանվոր դասակարգի կուսակցութիւնը նախ և առաջ պիտի վարե զուտ տնտեսական ագիտացիա. ապա յերբ բանվոր դասակարգը տնտեսական պայքարի բովում կսկսի ըմբռնել, թե այն չի կարելի վարել առանց դործադուլների, միութիւնների, մամուլի ազատութեան, ազիտացիայի մեջ առաջադրել առանձին քաղաքական պահանջներ. վերջն արդեն, յեւր

բանվոր դասակարգը կառավարութեան դեմ պայքար մղելով առանձին պահանջների համար կսկսե ըմբռնել, թե այդ պահանջները չի կարելի իրագործել, քանի գոյութիւն ունի ցարական ինքնակալութիւնը, կարելի կլինի և պետք կլինի ազիտացիա մղել և պայքարել քաղաքական պահանջների վողջ ծագրի համար:

Մեզ համար այժմ դա աստիճանաբարութեան մի ծիծաղելի թեորիա յե, յերբ բանվորական շարժումն աստիճանից աստիճան և բարձրանում քաղաքական պայքարի, բայց դա այն ժամանակ սակավ տարածված գաղափար չիւր: «Բարոնզայա Միալ» թերթի եկոնոմիստների հայացքներից նա տարբերվում եր նրանով, վոր վերջիվերջո ճանաչում եր քաղաքական պայքարը: Բայց նա այնպես եր ծռւում այդ պայքարը, վոր յեթե բանվորական շարժումն ընթանար այդ թեորիայով, նա անվերջ պիտի մղուցեր տնտեսական տնտեսական ու քաղաքական պահանջների աստիճաններով, իսկ ցարական ինքնակալութիւնը կդիմանար դեռևս հարյուր տարի:

Ահա ինչպես եր ծաղրվում այդ տեսութիւնն այն ժամանակվա կատակ-վոտանավորի մեջ, վոր կազմել ե Լ. Մարտովը, վորն այն ժամանակ դեռ հեղափոխական մարքսիստների շարքումն եր.

Ահեղ ամպեր են կախիլ մեր վրա,
մոթ ու ժերն են մեր վզակի թին տալիս,
ստորկական մեջքերը սպիներով են ծածկված,
մոլեգնորեն դարնում ե բարբարոսական մտրակը:
Բայց շփելով մեղսալից մարմինը՝
կոնկրետ խորհելով նայենք մենք դործին.
«Մտրակը չի՞ վոր կմաշվի, կասենք ժողովրդին,
հարյուր տարուց հետո դու ազատութիւն կստանաս»:

Դանդաղ քայլով, հանդարտ ընդառաջ,
նկուռ կեռմանով, բանվոր ժողովուրդ:

90-ական թվականների առջնուճաբերական վերելքը յեղ գործագուլայի ե բարձրագույն հասնելու թիւնը: Եւրեկ հաճախեւ 66 եր իբրեւ հաճախեւ 66 եր, վոր հաճախեւ 66 եկոնոմիզմի ծավալմանը:

«Եկոնոմիզմի» ծավալմանը սատակ նպաստեց 90-ական թվականների այն արդյունաբերական վերելքը, վորի մասին մենք խոսեցինք զրույցի սկզբում: Արդյունաբերական վերելքի տարիներին բանվոր դասակարգի պայքարն իր վիճակի բարելավման համար, իբրև ընդհանուր կանոն, շատ հաջող ե ընթանում: Այդ տարիներին բարձր շահույթ ստանալով՝ կապիտալիստները գերադասում են պայքարի հետևանքով բանվորներին գիջիլ այդ շահույթի անշահան մասը, քան թե ինդիւր գործադուլի և արտադրութեան դադարի հասցնել, վոր այդ տարիներին նրանց համար կապ

ված է առանձնապես զգալի կորուստների հետ: Իսկ արդյունաբերության վերելի տարիներին բանվորական շարժման հաջողությունն ընդհանուր առմամբ սխալ պատկերացում է ծնեցնում այն մասին, թե լոկ տնտեսական պայմանի հետեվանգով բանվոր դասակարգը կարող է իր վրին սկի լուրջ բարեկալումն նվաճել կապիտալիստական հասարակության մեջ: Արդյունաբերության վերելքի տարիներին բոլոր յերկրներին ուղարկող խոստանքն առանձին ջանասիրությամբ են բանվորական մասսայի մեջ ցանում այն միտքը, թե բանվորներին հեղափոխություն հարկավոր է: Նրանք բանվորներին որոշում են այն մտքով, թե հերիք է պայքարել նրանց տնտեսական վիճակի բարելավման համար, թե այդ պայքարը խոստանում է և սակավ զոհեր և ավելի անտարակուսելի հաջողություն:

90-ական թվականների արդյունաբերական վերելքը նույնպես հաջող գործադրւնների շրջան բացեց Ռուսաստանի բանվոր դասակարգի առաջ: 1896 թվականից մինչև 1900 թ. ներառյալ 220 գործադուլներին մասնակցել են մոտ 400000 մարդ, ըստվորում 166 գործադուլից հաջողությամբ են վերջացել 120 գործադուլ, այսինքն $\frac{3}{4}$ ը^{*}: Գործադուլների նման հաջողությունը բանվորներին մեջ այն սխալ միտքն էր ծնեցնում, թե տնտեսական պայքարը մեն-մենակ, առանց քաղաքականի, կարող է տալ խոշոր ու զգալի արդյունքներ: Այդ միտքն էլ ամեն կերպ ուղեցնում էյին եկոնոմիստները, յերբ ապացուցում էյին, թե բանվոր դասակարգը պետք էունի քաղաքականություն չափազանց լուրջ, թե ինքնակալության դեմ պիտի բուրժուազիան պայքարի, իսկ պրոլետարիատը պետք է կռվի նրա համար, ինչ միանգամից նրան զգալի արդյունք է տալիս,— իր տնտեսական վիճակի բարվոքման համար:

Անհրաժեշտ է նաև մատնանշել, թե եկոնոմիստների թափանցումը բանվորական շարժման մեջ հեշտացավ նրանով, վոր ամենից ահանավոր հեղափոխական մարքսիստները, վորոնք աշխատում էյին Պետերբուրգի «Բանվոր դասակարգի ազատագրության պայքարի միություն» մեջ, ձերբակալված ու աքսորված էյին և այսպիսով միջանի տարով անջատված էյին բանվորական շարժումից:

Եկ ո ն մ Ի գ մ Ի
կապն ու ցեղա-
կցությունը լե-
զալ մաբխիզմի
յեվ ա բ ե վ մ ա
յեվ բ ո պ ա կ ա ն
ոպպորտուն ի գ-
մի հետ:

Վերը մենք ասել ենք, թե հեղափոխական մարքսիզմի ազավադման խնդրում եկոնոմիստները շարունակում էյին լեզալ մարքսիստների գործը: Անհրաժեշտ է մատնանշել, թե մարքսիզմի ազավադումը լեզալ մարքսիստների ու եկոնոմիստների ձեռքով գուտ ուսական յերևույթ էեր, այլ, ընդհանրապես, ուսական արտացոլումն էր այն ազավադման, վոր այդ տարիներին ծավալվում էր արտասահմանում:

* Այդ տվյալները բերվել են ուսական պատվիրակության կողմից միջազգային սոցիալիստական կոնգրեսին ներկայացված հաշվետվության մեջ:

Իր պատմությունն ամբողջ ընթացքում բանվորական շարժումը զարգացել է յերկու ուղղությամբ—ոպպորտունիստական ու հեղափոխական:

Այն ժամանակ ոպպորտունիզմի եյուլյունն ավելի լրիվ արտահայտվել է գերմանական սոցիալ-դեմոկրատ Բերնշտեյնի կողմից, վորն իր աշխատություններում ապացուցում էր, թե Մարքսի հայացքները հնացել են և վերաքննության, «ռեվիզիայի» կարիք են զգում (այստեղից էլ այդ տեսակետին կանգնած ուսմունքն ստացել է «ռեվիզիոնիզմ» անունը): Ռեվիզիոնիստները, լուղումներ մտցնելով Մարքսի ուսմունքի մեջ, այն յեզրակացությանն էյին գալիս, թե կապիտալիստական հասարակարգի կերպարանավորումը սոցիալիստական տեղի կունենա չեթ հեղափոխական ուղիով, չեթ պրոլետարիատի դիկտատուրայի միջոցով, այլ աստիճանական բարեկորոգումների ուղիով: Բանվոր դասակարգը, պնդում են նրանք, բուրժուազիայից այդ բարեկորոգումներն ու գեղումները պետք է ստանա չեթ պայմարելով բուրժուազիայի դեմ, այլ աշխատակցելով բուրժուազիայի հետ, ձգտելով սլայմանավորվել, համաձայնության գալ վերջինիս հետ (այստեղից էլ «համաձայնողականներ» անունը):

Ռեվիզիոնիստները (ոպպորտունիստները) վերաքննության յենթաբերկերն Մարքսի ու Ենգելսի ուսմունքը դասակարգային ներհակությունների անհաշտելիության մասին, ներհակություններ, վոր ծագում են կապիտալիստական հասարակության ծոցում բուրժուազիայի ու պրոլետարիատի միջև, սոցիալական հեղափոխության և պրոլետարիատի ձեռքով իշխանությունը գրավելու, նույնպես պրոլետարիատի դիկտատուրայի մասին և այլն: Մարքսի ուսմունքի այդ հիմնական, ամենագլխավոր մասը ռեվիզիոնիստները բացասում էյին: Հակառակ դրան նրանք հայտարարում էյին, թե դասակարգային ներհակությունները բթանում են, և ուստի բանվոր դասակարգը սոցիալիզմին կհասնի չեթ թե բռնական միջոցով, այլ սոցիալիզմի նվաճումով կապիտալիզմի մեջ, պայքարելով դեմոկրատական ազատությունների շրջանակներում, պարլամենտներում: «Վախճանական նպատակը— վոչինչ է, շարժումը— ամեն ինչ»,—հայտարարեց Բերնշտեյնը: Գրանով նա ուզում էր ասել, թե բանվորական շարժման եյուլյունը նրա մեջ չեթ, վոր բռնական միջոցով, պրոլետարիատի դիկտատուրայի նվաճումով հասնել բանվորական շարժման վախճանական նպատակի—սոցիալիզմի (կոմունիզմի) իրագործման, Պետք է աստիճանաբար նվաճել բանվոր դասակարգի վիճակի բարվոքումն յեվ դրանով իսկ, Բերնշտեյնի կարծիքով, մենք սոցիալիզմին կհասնենք:

Բերնշտեյնի պնդումներն ըստ եյուլյան նշանակում են, թե սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը պիտի քարշ գա բանվորական

շարժման պոչից: Պայքարն իր վիճակի բարելավման համար, զուտ տնտեսական պայքարը բանվոր դասակարգն սկսում է վարել ինքնուրույն քաղաքական կուսակցութեան յերևույթ ու ստեղծելուց շատ առաջ: Հեղափոխական բանվորական կուսակցութեան խնդիրը պիտի կայանա նրանում, վորպեսզի բանվոր դասակարգի պայքարն ավելի գիտակցական դարձնի, վորպեսզի բարձրացնի այդ պայքարը մինչև այն անհրաժեշտութեան ըմբռնումը, թե բանվոր դասակարգը պիտի պայքարի կապիտալիստական կարգի լիակատար վոչնչացման համար, վորովհետև կապիտալիստական հասարակութեան մեջ մասնակի տնտեսական բարելավումները չեն կարող հիմնորեն փոփոխել բանվոր դասակարգի վիճակը: Իսկ Բեռնշտեյնի ձևակերպումը («վախճանական նպատակը — վոչինչ է, շարժումը — ամեն ինչ») նրա համար իսկ պիտի պոչական ճանաչել, վոր սոցիալ-դեմոկրատիային յետ և շարունակ դեպի բանվորական շարժման անցած աստիճանը, վորովհետև սոցիալ-դեմոկրատիային դատապարտում էր քարշ գալ տնտեսական պայքար վարող բանվորների յետևից, փոխարեն նրան, վորպեսզի այդ պայքարը յեկակետ դարձնի այն պայքարի, վոր ձգտում է գրավել իշխանութիւնը և վոչնչացնել կապիտալիզմը:

Բանվորական շարժման մյուս տիպն է հանդիսանում հեղափոխական տիպը: Դա այն տիպն է, վոր ամբողջությամբ ու լիովին կանգնած է հեղափոխական պայքարի ողորմ վրա, պայքարի, վոր ձգտում է իշխանության գրավումով յեվ պոյետառիատի գիտատուրայի իրագործումով բռնական միջոցներով տապալել կապիտալիզմը:

Հեղափոխական բանվորական շարժումը կանգնած է այն հայեցակետի վրա, թե պրոլետարիատն ու բուրժուազիայի շահերն անհաշտելի յեն, թե այդ ներհակութիւնների վախճանական լուծումը կարելի յե գտնել միայն սոցիալիստական հեղափոխութեան մեջ, վորի ընթացքում պրոլետարիատը գրավում է պետական իշխանութիւնը, կըրճանում պատական բուրժուական մեքենան, ստեղծում պետական իշխանութեան իր ապարատը, իրագործում պրոլետարիատի գիտատուրան՝ բռնական միջոցներով ճնշելու բուրժուազիայի դիմադրութիւնը և կապիտալիստական հասարակութիւնը սոցիալիստական վերակառուցելու նպատակով: Իսկ սոցիալիստական հեղաշրջումն իրագործելու համար բանվոր դասակարգը պիտի գլխավորվի ինքնուրույն կուսակցութեամբ, յերկաթն ղիսցիպլինայով կուսակցութեամբ, վորի ղեկավարութեամբ բանվոր դասակարգը կազմակերպում է զինված ապստամբութիւն՝ գրավելու իշխանութիւնը և վերակառուցում է կոսմոսը նոր հիմունքներով: Բանվոր դասակարգի հեղափոխական կուսակցութիւնը, հարկավ, մասնակցութիւն է ցույց տալիս և գլխավորում է

պրոլետարիատի տնտեսական պայքարը նրա առնին, ընթացիկ կարիքների համար, բայց վոչ մի դեպքում այդ պայքարը բանվոր դասակարգի գլխավոր նպատակը չի համարում: Բանվոր դասակարգի կուսակցութիւնը սովորեցնում է պրոլետարիատին, թե նա կարող է իր նպատակներին հասնել չե թե համաձայնվելով բուրժուազիայի հետ, չե թե բարենորոգումների միջոցով, չե թե բուրժուազիայից հալելով պոկելով աշխատավարձի վրա և այլն, այլ վճռական պայքար մղելով բուրժուազիայի դեմ միաժամանակ և իր տնտեսական վիճակի բարելավման և իշխանութեան գրավման համար, յերբ կհասնի դրա ժամանակը:

Բանվորական շարժման յերկու տիպի ելութեան լուսաբանումը խիստ կարեւոր է: Ոպարտյունիդմն այժմ գլխավոր արգելքն է, վոր բանվոր դասակարգը հաղթութիւն տանի համաշխարհային մակարդակով: 1920 թվականին Վլադիմիր Իլյին իր «Կոմունիզմի «ձախուժեան» մանկական հիվանդութիւնը» գրքում գրում էր ոպարտյունիդմի մասին. «Դա, բնականաբար, բանվորական շարժման մեջ բայլելիդմի գըլխավոր թշնամին էր: Այդ թշնամին և գլխավորն է մնում միջազգային մակարդակով: Այդ թշնամուն բայլելիդմն ամենից շատ է ուշադրութիւն նվիրել և նվիրում է»:

Այն, ինչ մենք վերն ասել ենք լեզալ մարքսիստների ու եկոնոմիստների հայացքների մասին, ցույց է տալիս, թե նրանք նշանավոր չափով կրկնել են արեւմտ-յիվրոպական ոպարտյունիդմի ասածները, հարմարեցնելով այն հատկապես Ռուսաստանի և այն պայմանների համար, վորոնք այստեղ գոյութիւն ունեյին այն ժամանակ:

Այսպիսով Արեւմտյան Յիվրոպայում ծավալված ոպարտյունիդմն անցավ և մեզ մոտ Ռուսաստան: Դրա դեմ ել վճռական պայքար սկսեց Վլադիմիր Իլյինը և այդ պայքարին նա վերջ չտվավ իր ամբողջ կյանքում, անդուլ պայքարելով թե Ռուսաստանի և թե արեւմտ-յիվրոպական համաձայնողականութեան դեմ:

Եկոնոմիզմի դեմ պարզած պայքարում, նրա մերկացման մեջ վիթխարի դեր կատարեց «Իսկրա»-ն, սոցիալ-դեմոկրատական թերթ, վոր 1900 թվականի վերջից սկսեց հրատարակվել արտասահմանում: Այդ թվականին Վլադիմիր Իլյինը վերադարձավ քըստից և սկսեց աշխատել հեղափոխական պրոլետարական կուսակցութիւն վերաստեղծելու վրա, վորի անհրաժեշտութիւնը նրա և իր համախոհների համար բոլորովին պարզ էր: Այդ կուսակցութիւնը վերաստեղծելու և եկոնոմիստների դեմ պայքար մղելու համար

վորոշվեց քաղաքական թերթ հիմնել: «Իսկրա»-ն վճռական պայ-
քար պարզեց եկոնոմիզմի դեմ հեղափոխական պրոլետարական կու-
սակցություն ստեղծելու համար: «Իսկրա»-ն ջեր դադարում բնդգծելու
թե հենց բանվոր դասակարգը պիտի փառաբանվի կազմակերպություն
ստեղծի պայքարելու ինֆանկալության դեմ յեվ թե հենց բանվոր դասա-
կարգը կհանդիսանա հեղափոխության հեղինակը (դեկավաթը):

«Իսկրա»-յի առաջին համարում Վլադիմիր Իլյինը գետեղեց «Մեր
շարժման հասունացած կարիքները» հոդվածը, վորի մեջ հանդես դա-
րով եկոնոմիստների դեմ՝ պաշտպանում էր բանվոր դասակարգի
քաղաքական կազմակերպություն՝ կուսակցություն ստեղծումը: Այդ
կուսակցությունը պիտի լինի բանվոր դասակարգի ավանգարդը: Նրա
դեկավաթում բանվոր դասակարգը կիրառվի մի մեծ պատմա-
կան խնդիր. իրան և վորդ ռուս ժողովրդին էադատարի քաղաքական
ճնշումից:

Իսկապես վիթխարի յե «Իսկրա»-յի դերը ռուսական բանվորա-
կան շարժման մեջ և բայլելիական կուսակցություն ստեղծելու գոր-
ծում: Պայքարելով եկոնոմիզմի դեմ և նրան գլխովին ջարդելով, «Իս-
կրա»-ն բանվորական շարժման ճանապարհից վերացնում էր նրանց,
վորոնք դեմ էին հեղափոխական պրոլետարական կուսակցություն
ստեղծելուն: Մյուս կողմից «Իսկրա»-ն միավորում և կազմակերպում
էր նրանց, վորոնք նման կուսակցության կողմնակից էին: «Իսկրա»-ն
լայն տարածում գտավ վոչ միայն բանվորական շրջաններում: Նրա
ձայնը, վոր խարազանում էր ինքնակալության ճնշումը և քսոմին-
լիությունը և միաժամանակ մերկացնում էր նրանց, վորոնք համարում
էին, թե բանվոր դասակարգի գործը չէ պայքարել այդ ինքնակալու-
թյան դեմ, դեպի իրան էր հրապուրում և վոչ-բանվորների լայն շըր-
ջանները:

«Իսկրա»-ն արտասահմանում իր շուրջն ստեղծեց մինչև 150 մար-
դուց բաղկացած հեղափոխականների կազմակերպություն, բայց վոր
ամենագլխավորն է, Ռուսաստանում «Իսկրա»-յի շուրջն սկսեցին կազ-
մակերպվել նրա կողմնակիցները, և այդ խմբակներն էլ վաստորեն առ-
գրանիկ կուսակցական կոմիտեներն էին:

«Իսկրա»-յի վոգին Վլադիմիր Իլյինն էր: Նրա գրի մեջ հայտնա-
պես նրան են պատկանում ամենից վոգեշունչ և կրակոտ հոդվածները
և հայտնապես նրա հոդվածներումն էր, վոր «Իսկրա»-ն առավել ճիշտ
տեսակետներն էր պարզում բանվոր դասակարգի կուսակցության ծրա-
գրի, տակտիկայի և կազմակերպչական կառուցվածքի մասին:

Եկոնոմիզմի դեմ մղած պայքարում Վլադիմիր Իլյինը հետ միասին
վիթխարի ծառայություն ունի մատուցած և Գ. Վ. Պլեխանովը, ռու-
սական մարքսիզմի հիմնադիրը, վորի գործունեությունը մասին հեղափո-

խական նարոդնիկությունը դեմ մղած պայքարում, վոր ընթացել էր
«Աշխատանքի Ազատագրություն» խմբակի մեջ, մենք խոսել ենք նախորդ
զրույցում: Պլեխանովը «Իսկրա»-յի խմբագրական կազմի մեջ էր մըտ-
նում, և թերթի ամբողջ մի շարք փայլուն հոդվածները նրան են պատ-
կանում:

Իսկ եկոնոմիստների դեմ մղած պայքարում վթրպիսի հայացքներ
էր պաշտպանում «Իսկրա»-ն: Եկոնոմիստները, ինչպես մենք արդեն
ասել ենք, պաշտպանում էին «քննադատության ազատությունը»,
այսինքն իրավունք՝ ադատորեն ադավադելու Մարքսի ու Ենգելսի ուս-
մունքը, միաժամանակ մնալով սոցիալ-դեմոկրատիայի շարքերում:
Եկոնոմիստները հասնում էին անգամ նրան, վոր բացասում էին հե-
ղափոխական թեորիայի դերը պրոլետարիատի դասակարգային կովի
մեջ: Հարակից սրան նրանք պայքար էին վարում մարքսիստական ին-
տելիգենցիայի դեմ: Այնինչ այդ ժամանակ միայն մարքսիստական
տեղիքները էին բանվոր դասակարգին Մարքսի ու Են-
գելսի մշակված թեորիան: Այս պատճառով «Իսկրա»-յին անհրաժեշտ
էր պաշտպանել և հեղափոխական թեորիայի դերը և սոցիալ-դեմո-
կրատական առաջնորդների դերը: «Իսկրա»-ն ապացուցում էր, վոր
յեթե բանվոր դասակարգն իր պայքարի մեջ չլուծեն հեղափոխական
թեորիայի վրա, ապա անխուսափելի յե այդ շարժման յենթարկումը
բուրժուական թեորիային, բուրժուական իդեոլոգիային, վորովհետև
բուրժուական իդեոլոգիան ավագություն ունի, ավելի յե մշակված, և
նրա ծավալումն ապահովված է այն հարստություններով, ինչ գտնվում
և բուրժուազիայի ձեռքին:

«Իսկրա»-ն չէր դադարում մատնանշել, թե ինքնակալության
դեմ մղած պայքարում մինչև վերջը միակ անհաշտ թշնամին, վորը
վոչ մի գործարքի, վոչ մի հաշտության չի գնալ, դա բանվոր դասա-
կարգն է հանդիսանում, վորն այս պատճառով գլուխ պիտի կանգնի
ինքնակալության դեմ մղած պայքարին, թեև այդ պայքարը բանվոր
դասակարգից դատ գրավե նաև ուրիշ դասակարգեր: Բայց նրա հա-
մար, վոր այդ պայքարի մեջ հեղինակ լինի, բանվոր դասակարգը պի-
տի ստեղծի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցություն, վորն ինքնակա-
լության դեմ մղած ապագա հեղափոխական պայքարում էլ պիտի
պաշտպանի պրոլետարիատի շահերն իր ամբողջությամբ: «Իսկրա»-ն
պաշտպանում էր կուսակցություն իրեն կենտրոնացած, կուս դիս-
ցիպլինայով կազմակերպություն: Այդ կազմակերպությունը պիտի
խիստ կոնսպիրատիվ (զադտնապահ) լինի, նրա մեջ պիտի մտնեն
նրանք, ովքեր ամբողջությամբ ու լրությամբ կանգնած են մարքսիզ-
մի հեղափոխական ուսմունքի հայեցակետի վրա: Միայն այդ դադա-
վարական հոդի վրա յե հնարավոր ռուս սոցիալ-դեմոկրատների միավո-

բուժմը: «Միավորվելուց առաջ... մենք սկզբից պետք է վճարորեն աշխատեինք և վորոշակի սահմանափակվեինք, այլ կերպ մեր միավորումը միայն խաղաղ կանք կլինի՝ ծածկող գոյություն ունեցող վերլուծությունները և խանգարող արժանատիքները կառուցումը»,—գրում էր Վլադիմիր Իլյինը: Վլադիմիր Իլյինը ընդգծում էր այստեղ, թե անհրաժեշտ է սահմանափակել եկոնոմիստներից և բանվորական շարժման ուսուցիչներին ստանալու տիպի մյուս կողմնակիցներին:

«Իսկրա»-ն պաշտպանում էր խիստ կենտրոնացած և կոնսպիրատիվ կազմակերպությունը: Պետք է գործ տեսնել արտակարգ ծանր պայմաններում, յերբ կուսակցությունը հալածվում էր ցարական ինքնակառավարության կողմից: Այդ պայմաններում կուսակցությունը կառուցել իրեն դեմոկրատական կազմակերպություն, այսինքն կատարյալ հրապարակայնության և նրա բոլոր որդանների ընտրողականություն հիմունքներով, խաղաղ անհարկին և Այնինչ եկոնոմիստները խեղճուտ չլինելով այն բանին, թե հնարավոր է արդյոք դեմոկրատիզմն ինքնակառավարության պայմաններում իրագործել, պաշտպանում էին այդ դեմոկրատիզմը: Իրականի մեջ այդ ձևով նրանք պայքարում էին կենտրոնացած կազմակերպության դեմ:

«Իսկրա»-ն պաշտպանում էր այն հայեցակետը, թե կենտրոնացած, կուսակազմավորած կուսակցությունը պիտի լինի բանվոր դասակարգի առաջավոր գումարտակը, նրա ավանգարդը: Նա պիտի դեկավարի բանվորական մասսան, նրան տանի իր յետեից, այլ վոչ թե քարշ գա բանվոր դասակարգի պոչից:

«Իսկրա»-ն և մանալանդ Վլադիմիր Իլյինը խաղաղանում էին «Բաբոչայա Միսլ»-ի եկոնոմիստներին նրանց գուտ տնտեսական փրշրանքաբաղձ պայքարի համար, և «Բաբոչայե Դեկո»-յի եկոնոմիստներին նրանց «փուլերի» տեսություն, հայտնապես նրա համար, վոր նրանք չեն դեկավարում բանվորական շարժումը, այլ միայն քարշ են գալիս նրա պոչից, վոր նրանք պոչական են: Այդ պոչականությունը, ասում էր «Իսկրա»-ն, վոչինչ ընդհանուր չունի մարքսիզմի հետ: Նրան պետք է վերջ տալ, նրան պետք է մաշել մինչև վերջը—դրա մեջ է մոմենտի գլխավոր խնդիրը:

Այն հայացքները, վոր Վլադիմիր Իլյինը պաշտպանում էր «Իսկրա»-յում հեղափոխական թերթիայի և կուսակցության կազմակերպչական կառուցվածքի հարցերի մասին, նա մեր կուսակցության հետ միասին պաշտպանում էր իր վոչ իշ կյանքում: Առանց այդ հայացքները կյանքում կիրառելու մենք չէինք ունենալ Հ. Կ. Կ. (Բ.), այն պարավոր կուսակցությունը, վորը մենք ունենք այժմ: Յերբ Վլադիմիր Իլյին «Իսկրա»-յում պայքարում էր մարքսիզմի հեղափոխական թերթիայի համար, նա պայքարում էր ամեն մի ուսուցիչների դեմ,

ամեն մի ֆրակցիայի, խմբավորման, հոսանքի դեմ, վորոնք հայտնապես կազմավորվում են այն ժամանակ, յերբ նրանց կողմնակիցներն սկսում են ազավաղել հեղափոխական մարքսիզմը ծրագրի, կամ տակտիկայի, կամ կուսակցության կազմակերպչական կառուցվածքի հարցերում: Յերբ Վլադիմիր Իլյին «Իսկրա»-յում պայքարում էր բանվոր դասակարգի միասնական կենտրոնացած հեղափոխական մարտական կուսակցության համար, նա պայքարում էր նրա համար, վորի համար պայքարել էր վոչ իշ կյանքում, և վորի համար կուսակցությունը շարունակում է պայքարել և այժմ. ընդդեմ բոլոր փորձերի՝ խախտելու կուսակցության միասնականությունը ու յերկաթե դիսցիպլինան, վորովհետեւ առանց դրան կուսակցությունը չի կարող պրոլետարիատի ավանգարդը լինել, իսկ պրոլետարիատը չի կարող լինել հեղափոխության հեղեմը, բոլոր աշխատավորների դեկավարն այն պայմանում, վոր ձրգտում է իրովին վոչնչացնել կալվածատերերի ու կապիտալիստների լուծը:

Իսկ ինչպես ստեղծել բանվոր դասակարգի կենտրոնացած հեղափոխական կուսակցություն: Արդեն իր հրատարակության հայտարարության մեջ «Իսկրա»-ն դրան պատասխանում էր. անհրաժեշտ է կազմակերպել կանոնավոր լույս տեսող մի թերթ, վորը կապված լինի բոլոր տեղական սոցիալ-դեմոկրատական խմբակների հետ:

Համառոտական թերթի կարգումն առաջին գործնական քայլն էր կուսակցություն ստեղծելու: Կռթնելով թերթին՝ կարելի չէ խորացնել ու ընդարձակել այդ կազմակերպությունը: Թերթը պիտի արտացոլե համառոտական շահերը և կազմակերպող կենտրոն լինի վոչ իշ յերկրի քաղաքական շարժման համար: Թերթը պիտի պրոպագանդ և ագիտացիա մղի ընդդեմ ինքնակառավարության և մերկացնի այդ ինքնակառավարությունը: Թերթը վոչ միայն կոլլեկտիվ պրոպագանդիստ և կոլլեկտիվ ագիտատոր է, այլ և կոլլեկտիվ կազմակերպիչ: Թերթի միջոցով հաջողվում է կապ շտկել տեղական կազմակերպությունների հետ և այդ բաժան-բաժան կազմակերպություններն ամուր շաղկապել ի մի:

Ինչ կերպ էր «Իսկրա»-ն գործնականորեն «Ե Ա Կ Բ Ա»-յի կողմնակիցների հյանքի մեջ կիրառում իր հայացքները և պայքարում էր պաշտպանած գաղափարների իրագործման համար: Այդ հարցին պատասխանելու համար պետք է գոնե կուսակցության վերադասեղծման խիստ հակիրճ պատմել «Իսկրա»-յի կողմնակիցների աշխատանքի մասին Ռուսաստանում:

«Իսկրա»-ն տպագրվում էր արտասահմանում մոտ 8,000 որինակ: Թերթի համարներն արտատպվում էին նրա յերկու Ռուսաստանի տպարաններում—Քիշնեում և Բագովում, ինչպես և ամբողջությամբ կամ քաղվածքներով առանձին սոցիալ-դեմոկրատական խմբակների ու կազմակերպությունների կողմից: Արտասահմանում տպագրված

որինակները Ռուսաստան ելին փոխադրվում: Ընդամեն «Իսկրա»-ն ստիպված եր լինում վիթխարի դժվարություններ հաղթահարել, վորովհետև վոստիկանությունը շարունակ հետապնդում եր նրան, և գործը հասնում եր մինչև միջանի հաղար որինակների տրանսպորտների տապալման: Ռուսաստան հասցրած «Իսկրա»-ն այստեղ կարգացվում եր մինչև մաշվելը: Ռուսաստանից գրում ելին խմբագրությունը, թե «հասարակություն ու մասսաների մեջ, ուր ել ընկնում ե «Իսկրա»-ն, նա հարգանքի ու համակրանքի յե արժանանում»:

Տեղերում գործնական աշխատանք կատարելու համար «Իսկրա»-ն Ռուսաստան եր ուղարկում իր գործակալներին: Գործակալները խընդիրն եր, ծանոթանալով տեղերում գործերի վիճակի հետ, իրանց շուրջը համախմբել եկոնոմիստների տակտիկայից դժգոհներին և «Իսկրա»-յի քաղաքականությունը համակրողներին և այդ խմբակին գլուխ կանգնելով՝ նվաճել տեղական սոցիալ-դեմոկրատական կոմիտեն: Տեղերում աշխատող եկոնոմիստները թշնամաբար ելին վերաբերվում «Իսկրա»-յի գործակալներին, կապեր չեյին տալիս, դիմադրում ելին թերթի տարածմանը և այլն: Ընդամեն գլխավորաբար այն ելին ասում, թե «Իսկրա»-ն «չճանաչելով ռուսական պայմանները, ձգտում ե ղեկավարել աշխատանքը»: Սակայն, չնայելով այդ բոլոր արգելքներին, «Իսկրա»-ն իր համար նվաճեց ղեկավարող տեղ, վորովհետև տեղերում հասունացող տրամադրություններին նա յեր ավելի ներդաշնակում, քան եկոնոմիստները: Տեղերում ավելի ու ավելի յեր ղգացվում պահանջը՝ ստեղծելու այն ամուր կազմակերպությունը, վորն «Իսկրա»-ն եր պաշտպանում: Այդ պահանջն առանձնապես սուր եր ղգացվում հարակից բանվորներին ու գյուղացիներին այն հեղափոխական յերույթներին, վորոնք ընկնում են 900-ական թվականների սկզբին (դրանց մասին մանրամասն հետագա ղրույցում): Այդ պայմանները հեշտացրին «Իսկրա»-յի աշխատանքը և նրան հնարավորություն տվին մեկը մյուսի յետեից նվաճել Ռուսաստանի համարյա թե բոլոր կոմիտեները: 1902 թվականի վերջից մեկը մյուսի յետեից «Իսկրա»-յում սկսում են տպագրվել տեղական կոմիտեների հայտարարությունները, թե նրանք լիովին համերաշխանում են «Իսկրա»-յի հետ, և նրա խմբագրությունը փաստորեն դառնում և կուսակցության ղեկավարող կենտրոնը: Կուսակցական կազմակերպությունների ստեղծված միավորումն «Իսկրա»-յի հեղափոխական ղրոշի շուրջն անհրաժեշտ եր ամրապնդել: Այդ աշխատանքը պիտի կատարեր կուսակցության յերկրորդ համագումարը, վորի նախապատրաստումն ու հավաքումը դարձյալ «Իսկրա»-ն եր, վոր իրագործեց:

Արդեն այս հակերճ դիտողություններից, թե ինչ և պաշտպանել «Իսկրա»-ն, ինչ ե արել նա կյանքում իր հայացքները կիրառելու համար, տեսնվում ե, թե ինչ վիթխարի նշանակություն և ունեցել

նա մեր կուսակցությունն պատմության մեջ: Այն շրջանում, վորին վլադիմիր Իլյիչը վերիվարումների ու դեգերումների շրջան անունն ե տվել, առաջին համագումարից մինչև յերկրորդը, յերը Ռուսաստանի բանվորական շարժման մեջ առանձին թափով եր թափանցում ու պարտությունից թուլնը, — «Իսկրա»-ն վողջ յեռանդով, վողջ վճռականությամբ եր պաշտպանում այն գաղափարները, վորոնք մեն-միայն կարող ելին լինել բանվոր դասակարգի հեղափոխական կուսակցություն յերկրորդ ելին լինել բանվոր դասակարգի սոցիալիզմի համար գաղափարները, Դրանք հենց պրոլետարիատի սոցիալիզմի համար մղած քաղաքական պայքարի, բանվոր դասակարգի բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության մեջ ունեցած հեղեմոնիայի և բանվոր կրատական հեղափոխության մեջ ունեցած հեղեմոնիայի և բանվոր դասակարգի առաջապահ ամուր, կենտրոնացած, կարգապահ կուսակցություն ստեղծելու այն գաղափարներն ելին, վորոնք պաշտպանել եր սկսել դեռևս «Աշխատանքի Ազատագրություն» խմբակը, և վորոնք անց եր կացնում վ. Ի. Լենինը 90-ական թվականներին իր անլեզալ աշխատանքի մեջ, իր գրքերում և հոդվածներում, իր նարոդնիկների ու լեզալ մարքսիստների դեմ մղած պայքարում: Առանց այդ գաղափարների հաղթանակի Ռուսաստանի բանվորական շարժման մեջ բանվոր դասակարգը չեր կարող ստեղծել այնպիսի կոմունիստական կուսակցություն, վորը մենք ունենք այժմ, չեր կարող հասնել այն հաղթանակին, ինչ նա նվաճեց 1917 թ. հոկտեմբերին: Այսպիսով այդ հաղթանակի նախապատրաստման, կուսակցություն ստեղծելու գործում «Իսկրա»-յին պատկանում և վիթխարի ու պատվավոր մի դեր:

«Իսկրա»-յի պաշտպանած հայացքները նրա հրատարակության տարիներին առանձնապես կարևոր ելին նրա համար, վոր Ռուսաստանում XX դարի սկիզբը ցույց եր տալիս, թե յերկրորդ մոտենում ե հեղափոխության: Անհրաժեշտ եր նշանառել, թե ինչու համար յեվ ինչպես պիտի պայքարի այդ հեղափոխության մեջ բանվոր դասակարգը, պետք եր մշակել պրոլետարիատի պայքարի ծրագիրն ու տակտիկան բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության մեջ: Այդ աշխատանքն «Իսկրա»-ն կատարեց: Հետագա ղրույցում մենք ցույց կտանք, թե ինչպես XX դարի սկզբին ակտիվորեն հրապարակ յեկան Ռուսաստանի դասակարգային ուժերը: Այդ յերույթների լուսի տակ ել ավելի պարզ ու հասկանալի կդառնա «Իսկրա»-յի կատարած աշխատանքի վողջ նշանակությունը:

Վորպեսզի լավ յուրացվի «եկոնոմիզմը և հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիան յե պայքարը նրա դեմ» համովածը, պատասխաններ տվեք հետևյալ հարցերին: —

1. Ի՞նչը նպաստեց «եկոնոմիզմի» յերկայուն սոցիալ-դեմոկրատիայի շարքերում:
2. Ի՞նչ հայացքներ ելին պաշտպանում եկոնոմիստները բանվորական շարժման յեղիներին նկատմամբ:
3. Ի՞նչ հայացքներ եր պաշտպանում «Իսկրա»-ն եկոնոմիզմի դեմ մղած պայքարում:

1. Վ. Ի. ԼԵՆԻՆԸ ՆԱՐՈՂՆԻԿՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Դա վերոշ չափով ներդաշնակ ուսմունք եր, վոր կադմավորվել եր այն եպոխայում, յերբ կապիտալիզմը Ռուսաստանում դեռևս թույլ եր զարգացած, յերբ դյուղացիական տնտեսության մանր-բուրժուական բնույթը դեռ իսպառ չեր դրսևորվել, յերբ ուսմունքի գործնական կողմը զուտ ուսուպիա յեր, յերբ նարդնիկները խստորեն խորշում եյին լիբերալ «հասարակութունից» և «գնում դեպի ժողովուրդը»: Այժմ այն չի: Ռուսաստանի կապիտալիստական զարգացման ուղին՝ վոչվոքի կողմից չի բացասվում, դյուղի քայքայումն—անվիճելի փաստ է: Նարդնիկության ներդաշնակ ուսմունքից, վոր մանկական հավատ ունի դեպի «համայնքը», մնացել են միայն ցնցոտիներ:

Նարոդնիկուլթյունն արտացոլում եր. . աշխատանքի ու կապի-
տալի շահերի հակադրուլթյունը: Նու արտացոլեց այդ փաստը մանր
արտադրողի կենցաղային պայմանների ու շահերի պրիզմայով, — ուստի
արտացոլեց այլանդակորեն, վախլուկ, ստեղծելով մի տեսուլթյուն,
չորն առաջագրում եր չե թե հասարակական շահերի ներհակուլթյունը,
այլ անպտուղ ալալիխումն զարգացման այլ ուղիի, և մեր խնդիրն ե—
ուղղել նարոդնիկուլթյան այդ սխալը, ցույց տալ, թե ինչ հասարա-
կական խմբակցուլթյուն կարող ե հանդիսանալ անմիջական արտա-
դրողների շահերի իսկական ներկայացուցիչը:

(q. n. l. b. v. u. a. b. v. u. w. b. l. u.)

2. Վ. Ի. ԼԵՆԻՆԸ ԼԵԳԱԼ ՄԱՐԲՍԻԶՄԻ ՄԱՍԻՆ

Ինքնակալ մի յերկրում, ուր լիովին ստրկացրած և մամուլը, վատաղի քաղաքական ունակցիայի հպոխտում, յերբ հալածվում են քաղաքական գեղոհության ու բողոքի աննշան իսկ ծիւրը, հանկարծ պրաքննության յենթակա գրականության մեջ իր համար ուղի յի հարթում հեղափոխական մարքսիզմի տեսությունը, վորը պատմվում և հեղովպոսի, Ժայյ բոլոր «հետաքրքրվողների» համար հասկանալի լեզվով: Կառավարությունը սովոր եր վտանգավոր համարել միայն նարոդովուցիների (հեղափոխական) թեորիան, չնկատելով, ինչպես լինում և, նրա ներքին հվոլուցիան, ուրախանալով նրա դեմ ուղղած ամեն մի քննադատությունից: Մինչև վոր կառավարությունը գլխի ընկավ, մինչև վոր ցենզորների ու ժանդարմների ծանրաշարք բանակը յիռու-

զեռի մեջ մտավ նոր թշնամուն ճարելու և նրան իր հարվածներն
տակն առավ, մինչև այդ (մեր ուսական հաշվով) սակավ ժամանակ
չանցավ: Իսկ մինչև այդ մեկը մյուսի յետևից լույս ելին տեսնում
մարքսիստական գրքեր, հիմնովին մարքսիստական ժուրնալներ ու թեր-
թեր, գլխովին մարքսիստ ելին դառնում բոլորը, շողոքորթում ելին
մարքսիստներին, սիրաբան պոստովում են մարքսիստների շուրջը,
հրատարակիչները հիանում ելին մարքսիստական գրքերի անսովոր
արագ սպառումով: Լիովին հասկանալի չե, թե սկսնակ մարքսիստներն
այդ յերամով շրջապատվածների մեջ բացառիկ յերևույթ չի՞ր «քիթը
վեր քարձրացրած գրողը»...

Այժմ այդ շրջանի, իրրե անցյալի մասին՝ կարելի չէ հանդիսա-
խոսել: Վոչվոքի համար դադանիք է, վոր մարքսիզմի կարճորոյա-
փթթումը մեր գրականության յերեսին հետևանքն եր ծայրահեղ մարդ-
կանց դաշինքի շատ չափավոր մարդկանց հետ: Ըստ ելուծյան այդ
վերջիններր բուրժուական դեմոկրատներ կլին:

(Վ. Ի. Լեւոն. «Ի՞նչ անել», Յերկիրի ժողովածու. Գ. V, սջ 128)

3. ԵԿՈՆՈՄԻԶՄԸ ԱՌԱՋԼՈՐԴՈՒՄ Ե ԴԵՊԻ ԿՈՒՍԱԿՅՈՒԹՅԱՆ
ՂԵԿԱՎԱՐ ԴԵՐԻ ԲԱՅԱՍՈՈՒՄՆ

Տարերայնության «Թեորիան» — դա ուղղորտունիքով թեորիան և յերկրնադուլթյան թեորիան բանվորական շարժման տարերայնության առաջ, բանվոր դասակարգի ավանգարդի, բանվոր դասակարգիկուսակցության ղեկավարող դերի փաստական բացատման թեորիա:

Յերկրագլուխյան թեորիան տարեբայնության առաջ վճռակա-
նորեն հակառակ է բանվորական շարժման հեղափոխական բնույթին
նա հակառակ է նրան, վոր շարժումն ուղղվի կապիտալիզմի հիմքերի
դեմ պայքարելու գծով,—նա կողմնակից է նրան, վոր շարժումը բա-
ցառարար ընթանա կապիտալիզմի համար «իրագործելի», «ընդունելի»
պահանջները գծով, նա ամբողջովին կողմնակից է «նվազագույն դե-
մադրություն» գծին: Տարեբայնության թեորիան տրեղ-յունիոնիզմի
իդեոլոգիան է:

Յերկրայագուծյան թեորիան տարերայնության առաջ վճռակա-
նորեն հակառակ է նրան, վորպեսզի տարերային շարժմանը տրվի գի-
տակցական, պլանաչափ բնույթ, նա հակառակ է նրան, վորպեսզի
կուսակցությունը բանվոր դասակարգի առաջին ընթանա, վորպեսզի
կուսակցությունը բարձրացնե մասսաները մինչև գիտակցության մա-
կարդակը, վորպեսզի կուսակցությունն իր յիստից տանե շարժումը,—
նա կողմնակից է նրան, վորպեսզի շարժման գիտակից տարրերը չխան-
գարեն շարժմանը ընթանալու իր ուղիով, նա կողմնակից է նրան,

վորպեսզի կուսակցութիւնը միայն ունենդրե տարերային շարժմանը և քարշ գա նրա պոչից: Տարերայնութեան թեորիան—դա թեորիա յե, վոր նվազեցնում ե շարժման մեջ գոյութիւն ունեցող դիտակցական տարրի դերը, դա «պոչականութեան» իրեւոյցիւն ե, ամեն մի ուղարկ-տրուելիք մի տրամաբանական հիմքը:

Գործնականորեն այդ թեորիան, վոր Ռուսաստանում հրապարակ եր իջել դեռեա մինչև առաջին հեղափոխութիւնը, դեպի այն եր տա-նում, վոր նրա հետեորդները, այսպես կոչված եկոնոմիստները, բա-ցատում եյին ինքնութեւն բանվորական կուսակցութեան անհրաժեշ-տութիւնը Ռուսաստանում, դեմ եյին արտահայտվում, վոր բանվոր դասակարգը հեղափոխական պայքար մղե ցարիզմի տապալման հա-մար, քարոզում եյին տրեդ-յունիոնիստական քաղաքականութիւնը շարժման մեջ և ընդհանրապես բանվորական շարժումը մատնում եյին լիբերալ բուրժուազիայի հեգեմոնիային:

Հին «Իսկրա»-յի պայքարը և «պոչականութեան» թեորիայի փայ-լուն քննադատութիւնը, վոր Լենինն ե տվել իր «Խնչ անել» բրո-շյուրում, — վոչ միայն փշրեց այսպես կոչված «եկոնոմիզմը», բայց և տեսական հիմքեր ստեղծեց ռուսական բանվոր դասակարգի իսկական հեղափոխական շարժման համար:

Առանց այդ պայքարի չեր կարելի մտածել ինքնութեւն բանվո-րական կուսակցութիւն ստեղծելու մասին Ռուսաստանում և դեկա-վարող դեր վերապահել նրան հեղափոխութեան մեջ:

(Խ. ՄՏԱԼԻՆ. «Լենինիզմի հիմքերի մասին»)

4. ԼԵՆԻՆՅԱՆ «ԻՍԿՐԱ»-Ն—ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐՆ ՈՒ ՀԱՎԱՔՈՂԸ

Կուսակցութեան կազմակերպման շրջանում, յերբ անթիվ բազ-մութեամբ խմբակներ ու կազմակերպութիւններ դեռ չեյին կազմված իրար հետ, յերբ տնայնագործականութիւնը և խմբակցականութիւնը վերից վար հռչակում եյին կուսակցութիւնը, յերբ գաղափարական վերիվարումը կուսակցութեան ներքին Լյանքի բնորոշ գիծն եր կազ-մում, — այդ շրջանում հիմնական ողակը և հիմնական խնդիրն ողակ-ները շղթայում և խնդիրների շղթայում, վորոնք ծառացած եյին կու-սակցութեան առջ, — դա համառուսական անլիզալ լրագրի ստեղծումը հանդիսացավ: Ինչո՞ւ: Վորովհետեւ այն ժամանակվա պայմաններում միայն համառուսական անլիզալ լրագրի միջոցով կարելի յեր ստեղծել կուսակցութեան համերաշխ միջուկը, վորն ընդունակ լիներ ի մի շաղ-կապել անթիվ խմբակներ ու կազմակերպութիւններ, նախապատրաս-տել գաղափարական ու տակտիկական միասնականութեան պայման-

ներ և այդ կերպ պատվանդան դնել իսկական կուսակցութեան կազ-մակերպելու համար:

(Խ. ՄՏԱԼԻՆ. «Լենինիզմի հիմքերի մասին»)

Հին «Իսկրա»-ն (1900—1903) հանուն հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիայի սկզբունքների հաղթականորեն ավարտեց պայքարն «եկոնոմիզմի» դեմ: Գիտակից պրոլետարիատի վողջ ծաղիկը «Իսկ-րա»-յի կողմը կանգնեց: Հեղափոխութիւնից մի քանի տարի առաջ սո-ցիալ-դեմոկրատիան հրապարակ իջավ ամենից հետեողական ու անհաշտ ծրագրով: Յեւ պատկարգերի պայքարը, մասնաների յեւույթը 1905թ. հեղափոխութեան ընթացքում վկայեցին այդ ծրագրի ճշտութիւնը: «եկոնոմիստները» հարմարվում եյին մասսաների հետաճանցութեանը: «Իսկրա»-ն դատարարակում եր բանվորներին մի ավանգարդ, վորն ըն-դունակ լիներ առաջ տանելու մասսաները:

(Ա. Խ. ԼԵՆԻՆ. «Սոցիալիզմն ու պատերազմը»)

ԹԵՄԱՆԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. Հակիրճ դեկուցում արեք այս թեմայով. — «Պայքար բանվոր դասակարգի կուսակցութեան համար Ռուսաստանում 90-ական թվականներին և «Իսկրա»-յի տա-րիներում»: Ձեկուցման մեջ մատնանշեցեք, թե ինչպիսի կուսակցութիւն և ինչո՞ւ եյին սոցիալ-դեմոկրատները պաշտպանում 90-ական թվականներին և «Իսկրա»-յի հրատա-րակութեան տարիներում և մարքսիզմի ինչպիսի ազդեցութեան դեմ եյին նրանք ստիպված պայքարել այդ տարիներում:

2. Ձեք ձեռնարկութեան որինակով փորձեցեք հաստատել «պոչականութեան» միտար կուսակցութեան առանձին անդամների ու անկուսակցական մատայի փոխա-դարձ հարաբերութիւնների միջև: Նկարագրեցեք նման «պոչականութեան» դեպքերը և այն միջոցները, վորոնցով այդ յերևույթի դեմ կռվում եր ՀԿԿ (բ.) բջիջը:

ՀԱՐՑԵՐ ԿՐԿՆՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

1. Ինչո՞ւ նորոգնիկների դեմ մղած պայքարում մարքսիստները պաշտպանում եյին կապիտալիզմի զարգացման անհրաժեշտութիւնը Ռուսաստանում:

2. Ինչո՞ւն եր արտահայտվում լիզալ մարքսիզմի և եկոնոմիզմի ցեղակցու-թիւնը բանվորական շարժման ուղարկութեան տակի հետ:

3. Ինչպիսի գաղափարներ և ինչո՞ւ եյին պաշտպանում հեղափոխական սո-ցիալ-դեմոկրատներն այն պայքարում, վոր մղում եյին մարքսիզմի ազդեցութեան դեմ 90-ական թվականներին:

1905 թՎԱԿԱՆԻ ՆԱԽՈՐՅԱԿՆ

ԻճԻ՝ մասին և
գրույցը:

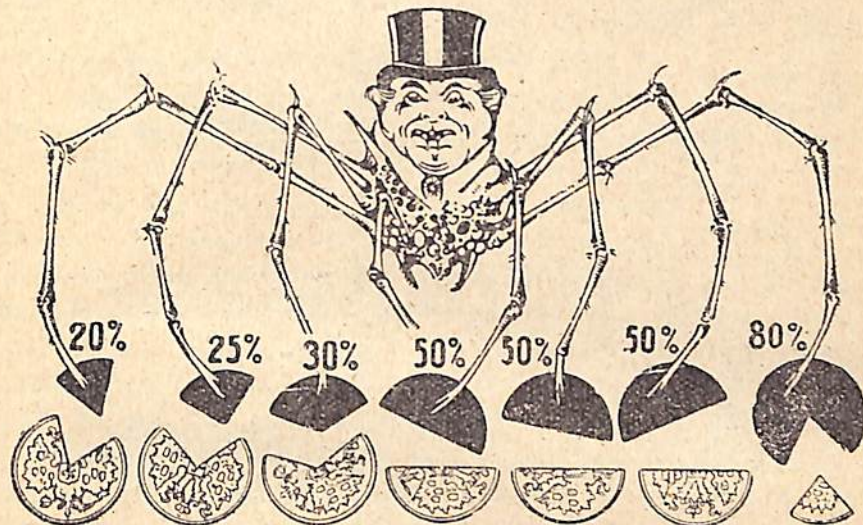
Նախորդ զրույցում մենք ծանոթացանք հեղափոխական մարքսիստների այն պայքարի հետ, վոր վարում էին նրանք մարքսիզմի ազավադումների դեմ Ռուսաստանում 90-ական թվականներին: Այդ ազավադումները վերջին հաշվով հանդում էին պրոլետարիատի դերի ու խնդրի այն անճիշտ բացատրություն, վոր նա ուներ ինքնակալության դեմ սպասվող հեղափոխության մեջ: Ներկա զրույցից մենք կիմանանք, թե ինչպես եր շարունակվում պրոլետարիատի դերի այդ ազավադումն արդեն 1905 թվականի հեղափոխության մոտալուտ շրջանում: Կուսակցության յերկրորդ համագումարում ծագած տարաձայնությունները, համագումարում, վորի մասին խոսք կլինի այս զրույցում, հենց սկիզբն էին հետագա տարաձայնությունների, վորոնք վերաբերում էին բանվոր դասակարգի տակտիկայի հարցին բուրժուազեմոկրատական հեղափոխության մեջ, ըստվորում հեղափոխական տակտիկան պաշտպանում էին բայլչեիկները, իսկ ոպպորտյունիստական տակտիկան — մենչեիկները: Առաջինները պաշտպանում էին բանվոր դասակարգի հեղեմոնիան հեղափոխության մեջ, իսկ վերջինները՝ բուրժուազիայի հեղեմոնիան: Բանվոր դասակարգի հետագա պայքարն ըմբռնելու և նրա 1917 թվականի հոկտեմբերի հաղթության պատճառները պարզելու համար անհրաժեշտ է իմանալ, թե ինչպես արտահայտվեցին այդ յերկու տակտիկան 1905 թվականի նախորդակին:

1. 900-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՍԿԶԲԻ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՅԵՎ ՌՄԴԵԿ

1899-1903թթ.
արդյունաբերական
կան կրիզիսը:

1897 թ. սկսած Ռուսաստանն ընկավ անբերրի տարիների մի շրջան: Ինքը ֆինանսների ցարական մինիստրությունը հացահատիկների վատ բերքի հետևանք վ գյուղացիության կորուստը 1897-1901 թ. թ. հնգամյակի

համար գնահատում եր մեկ միլիարդ ուերլի: Այլ խոսքերով՝ գյուղացիության գնողական ունակությունը նվազեց մի զգալի գումարով: Անբերրիությունների և նրանց հետ կապված գյուղացիական պահանջի կրճատման ազդեցության տակ անշարժություն տիրեց և արդյունաբերության մեջ: Արտադրությունն ամենուրեք սկսեց կրճատվել, և հազարավոր բանվորներ փողոց նետվեցին: Մնացածները աշխատավարձն ել սաստիկ կրճատման յենթարկվեց: (Տես-դիագրամմա № 15):

Ինչպե. № 15. Կապիտալիստներն ինքեանով եե կրճատել աշխատավարձը, XX-դարի սկզբում Ռուսաստանի արդյունաբերական եզեաժամի ժամանակ.

(Ըստ ԱՍՏՐՈՎԻ գրքի՝ «Եկոնոմիստները — մենչեիկների նախորդներն են»)

Այդ տարիներին արտադրության կրճատումն արտահայտվում եր հետևյալ թվերով (ըստ Յենոտայեակու — «Կապիտալիզմը Ռուսաստանում, 1900 — 1917 թ. թ.») (միլ. տոններով). —

Տ Ա Ր Ի Ն Ե Ր	Զուգուն	Յերկաթի և պողպատե կիսափարերի ականներ	Պատրաստի յերկաթ և պողպատ	Մի մարդու սպառած չուգունը փթեք.
1891	2,6	2,2	1,7	1,68
1900	2,9	2,7 1/2	2,1	1,56
1901	2,8	2,7	2,2	1,46
1902	2,5	2,5	2,0	1,26
1903	2,4	2,6	2,2	1,22

Անշարժությունը շարունակվեց մինչև 1902-1903 թվականի ձմեռը: Անշարժության ընթացքում գործազուներին թիվը խիստ նվազեց, վորովհետե բանվորները գիտեին, թե այդ ժամանակ դժվար ե իրանց

վիճակի բարելավումն նվաճել: Այս պատճառով 1897 թվականին գործադուլներին մասնակցել և 57000 բանվոր, իսկ 1900 թվականին՝ ընդամենը 29000: Գործադուլային պայքարն առանձին գորությամբ վերսկսվեց 1903 թվականին, յերբ բանվորներն արդյունաբերական աշխուժացման հետ միասին կարող եյին հուշս գնել, թե իրանց պայքարը հաջողութեամբ կսլակվի յետ նվաճելու այն բոլորը, ինչ նրանցից խլված ևր անշարժութեան ժամանակ (աշխատավարձի հսկելու մն, բանվորական որվա կրճատումն և այլն):

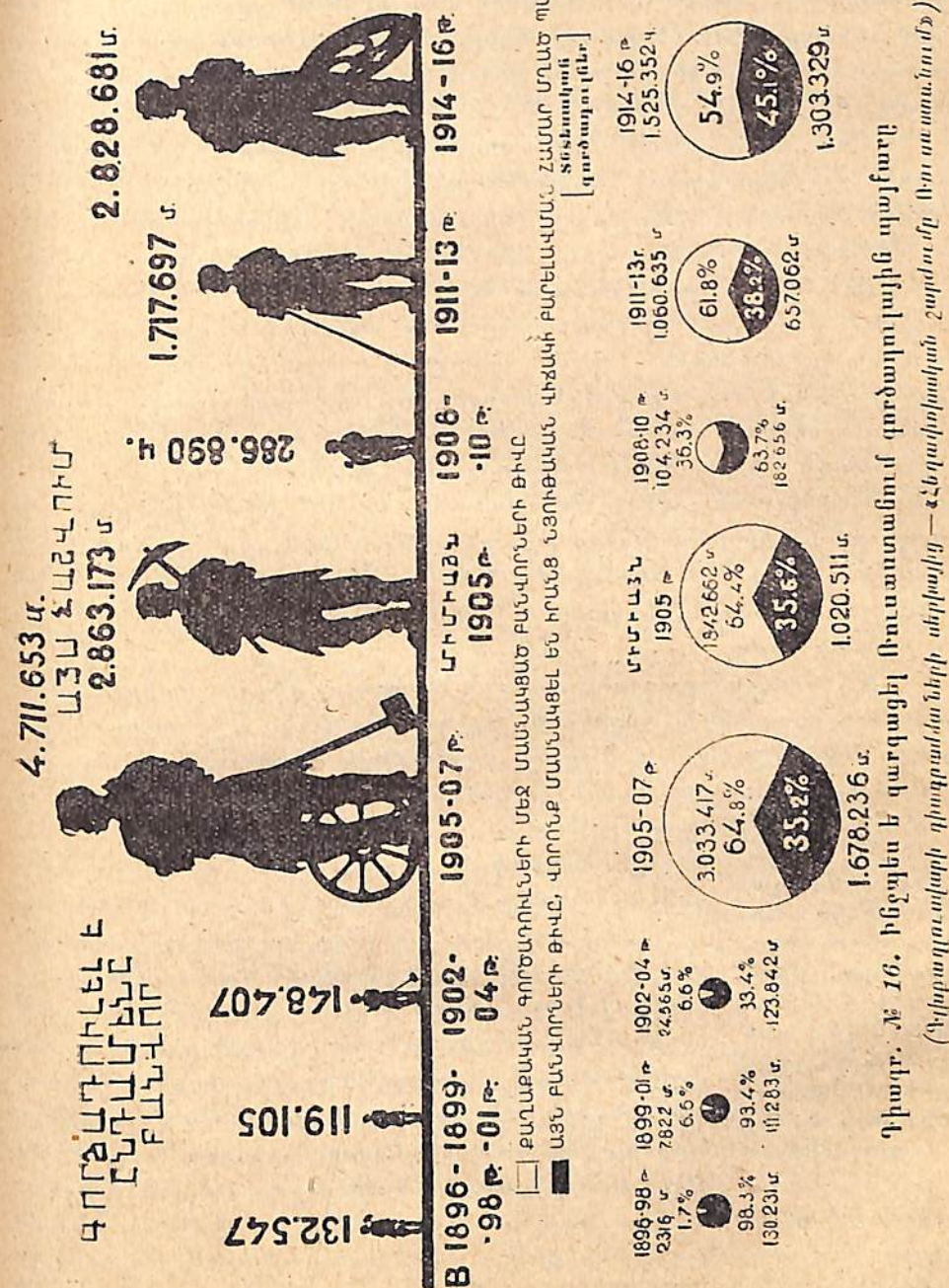
Մասնաշաղկապ
բանվորական
հարձուժքնեվ
նրա դիմումը
հաղթական
պայթաբլեզ-
գեմ խնկնակա-
լուքյան հեղա-
փոխական սո-
ցիալ-դեմոկրա-
տիայի ղեկավա-
րությամբ:

1900 թվականներից սկսած անչափ կարևոր քաղաքական յեղույթներ են հանդիսանում բանվորների մայիս-մեկյան ցույցերը: Այսպես, որինսակ, 1902 թ. մայիսի 1-ին բանվորների ցույցեր տեղի ունեցան Ռուսաստանի արդյունաբերական կենտրոններից շատերում: Ձերբակալված ցուցարարները միջանի քաղաքներում դատի տրվեցին, իսկ ուրիշ քաղաքներում (Վիլնո, Մինսկ, Ֆեկատերինոսլավ և այլն) դանակոծվեցին: Հասկանալի չէ, վոր նման չտեսնված ծաղրանքն էլ ավելի գաղաղացրեց բանվորներին ինքնակալության դեմ և նպաստեց նրանց համախմբվելուն ցարիզմի դեմ մղած պայքարում: XX դարի առաջին տարիներին բանվորական շարժումն ընդգրկեց Կովկասը, Մերձբալթյան յերկիրը և Ռուսաստանի հարավը: 1902 թվականին ամբողջ Ռուսաստանի ուշադրությունն իր վրա բեռած գործադուլ տեղի ունեցավ Ռոստով-Դոնի վրա, վորը տևեց նոյեմբերի 2-ից մինչև 25-ը, իսկ 1903 թվականի ամառը Ռուսաստանի վողջ հարավը և Կովկասն ընդհանուր գործադուլի մեջ էյին:

Նախընթաց տարիներին հետ համեմատած՝ XX դարի սկզբի բան-
վորական շարժումը, կրկնում ենք, խոշոր քայլ էր արել դեպի առաջ.
տնտեսականից այն փոխարկվել էր քաղաքականի և առավել գիտակից
դարձել։ Բանվորների գործադուլները՝ ըստ մեծի մասին տնտեսական՝
հենց միանգամից քաղաքական բնույթ էին ստանում։ Նրանք փոխե-
լիս բռնկվում էին ցույցերի հետ և իրանց ուղեկից ունեյին բազմա-

XIX դարի վերջին բանվորները գործադուլներ և ժամանակ զլխավորապես առաջադրում էին տնտեսական պահանջներ: XX դարի առաջին տարիներին XIX դարի վերջին տարիների հետ համեմատած գործադուլների ալիքն իջել էր, բայց դրա զիմաց այդ տարիները նեոհառված են բանվորական մասսաների բաղադրական լեյուրների վորոճակի ուժեղացումով:

Բանվորական շարժման վրա ավելի ու ավելի
 էյին ազդում սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպու-
 թյունները, վորոնք այն քաղաքական պայքարի էյին
 հրավիրում և քաղաքական ազդեցիկ էյին մղում:

Գիտ. Ֆ. 16, Ինդեն և զարգացել Ռուսաստանում գործադրվելն պայհարը
1.010.2555.

(b) Գլխավոր աշխատանքները կատարվում են հիմնականում շաբաթը մեկ անգամ, որի ընթացքում կատարվում են հետևյալ աշխատանքները՝

հաղար ժողովներ ու միտինգներ, ուր ճառեր էլին արտասանվում ինքնակալության, քաղաքական ազատության, չինովնիկական կամայականության ու բռնության, դատարանների ազատության, կապիտալիստական շահագործության մասին և այլն: № 16 դեկտեմբեր (նրա մեջ ներկայացված են թվանշաններ, վոր ընկ. Լենինն է տալիս) ցույց է տալիս, թե ինչպես եր ընթանում Ռուսաստանում գործադուլային պայքարը XIX դարի վերջին և XX դարի սկզբին:

Ըստ մեծի մասին գործադուլները ղեկավարում էլին տեղական սոցիալ-դեմոկրատական կոմիտեները, վորոնք բանվորների մեջ լայնորեն տարածում էլին թուլեցիկներ ու կոչեր: Այսպես, որինակ, Ռոստովի 1902 թ. գործադուլը ղեկավարում եր Դոնի սոցիալ-դեմոկրատական կոմիտեն, իսկ Ռուսաստանի հարավի ընդհանուր գործադուլի մեջ խոշորագույն դերը պատկանում եր տեղական սոցիալ-դեմոկրատական կոմիտեներին—Բազվի, Ուդեսսայի և այլն: Առանձին ձեռնարկությունների ու քաղաքների բանվորներն այժմ վորոշակի միասնական դասակարգի մասնիկ են ճանաչում իրանց և գործադուլները վարում են չե թե բաժան-բաժան, այլ միաժամանակ մի շարք տեղերում պաշտպանելով մեկ-մեկու: Ռուսաստանի հարավի 1903 թվականի գործադուլը ծագեց իբրև բողոք այն բռնության դեմ, վոր կատարվել եր Բազվի բանվորների նկատմամբ, և սկզբում ընդգրկեց Թիֆլիսը, ապա Բաթումը, Ուդեսսան, Նիկոլայևը, իսկ վերջում նաև մի ամբողջ շարք այլ քաղաքներ:

XX դարի սկզբի գործադուլներն «Իսկրա»-ն պահանջեց իրեն հայտնապես քաղաքական յերևույթ: Այսպես, որինակ, Ռուսաստանի հարավի 1903 թվականի ընդհանուր գործադուլի մասին Պլեխանովը «Իսկրա»-յում գրում եր. «Նրանք (գործադուլներն) ինքնին նոր ու անչափ ուժեղ հարված են ցարիզմին»:

Զուբասովական-նոթյուկը իբրեզ փորձ թափանելու բանվորների ինքնակալության գեմ պայքարի առջնելու շարժում: Այդ փորձի արդյունքները:

Բանվորական շարժման ուժացումից ցարական կառավարությունը սաստիկ անհանգստացած եր: Տեսնելով վոր անհաջող են անցնում բանվորական շարժման դեմ գործադրած խիստ միջոցները և դիտելով նրա որավուր աճումը՝ ցարական կառավարությունը վորոշեց գործադրել այսպիսի միջոց. բանվորական շարժման առաջնորդ կանգնեցնել իր գործակալներին այն միտումով, վոր յեթե վերջիններն արդեն չկարողանան բանվորներին յետ կանգնեցնել յեկույթներից, բանվորական շարժումը մղեն «խաղաղ»

տնտեսական պայքարի ուղին և բոլոր հնարավոր յեղանակներով նրան շեղեն քաղաքական պայքարից: Այդ ժամանակ բանվորների արհեստակցական միություններ դեռ գոյություն չունեին, իսկ քաղաքական

կազմակերպություններն ստիպված էին դադարի աշխատել և չեյին կարող ընդգրկել բանվորների խոշոր մասսա: Այս պատճառով կառավարությունը հույս ուներ, վոր յեթե ստեղծե բանվորական ընկերություններ՝ պահնորդական բաժնի գործակալներ կանգնեցնելով նրանց գլխին, ընկերություններ, ուր բանվորները կարող լինեյին ազատ հաշվել, ապա նրանք կգրավեն կազմակերպության ձգտող մեծ քանակությունը բանվոր: Այս միտումով (1902 թ. սկսած) կառավարությունը ձեռք զարկեց նման ընկերություններ պատվաստել մի շարք արդյունարերական քաղաքներում: Կառավարություն այդ փորձը իր ձեռքն առնելու բանվորական շարժումը՝ հայտնի յե «դուրատովականություն» անունով, վոր ստացել է Մոսկվայի պահնորդական բաժնի պետ Զուբասովի ազդանունից. վորին հաջողվեց Մոսկվայում ստեղծել պահնորդական գործակալներով գլխավորած բանվորական ընկերություններից ամենախոշորը:

Սակայն կառավարության փորձերն ի դերև յեկան: Պահնորդական բաժնի կազմակերպած բանվորներն իրանց «ղեկավարներից» հեռուն էլին գնում և ձեռնարկողների հետ ունեցած բաղխումների ընթացքում առաջադրում էլին վոչ միայն տնտեսական, այլ և քաղաքական պահանջներ: Մյուս կողմից պահնորդական գործակալները ձգտելով բանվորներին շեղել քաղաքական պայքարից՝ կամա-ակամա պիտի թուլատրեյին տնտեսական պայքարը: Դա, հարկավ, հարուցեց արդյունաբերողների դժգոհությունը, վորոնք սկսեցին պահնորդական բաժնի արարքների մասին զանգամուկ կառավարությունը և պահանջել վերջ տալու բանվորների նման տեսակի կազմակերպմանը: Կառավարությունը գլխի ընկնելով ստիպված եր նահանջել, և շուտով «դուրատովականություն» խաղաղ անհետացավ հրապարակից:

XX դարի սկզբին բանվորական շարժման վերելու գմի ղեկը Ռուսաստանում, բանվորների ղիմումը քաղաքական պայքարի և դուրատովականության պարտությունը—այդ բոլորը միաժամանակ և եկոնոմիզմի պարտությունն եր նշանակում: Արդյունաբերական կրիզիսը պարզ ցույց տվեց բոլոր բանվորներին, թե ինչքան անկայուն են բանվոր դասակարգի նվաճումները կապիտալիստական հասարակության մեջ, այն ել ցարիզմի որով: Բանվորների փորձերը՝ պաշտպանվելու կապիտալիստների հարձակումներից աշխատավարձի և բանվորական որվա հարցերում՝ նրան էլին հանգում, վոր բանվոր դասակարգի դեմ եր դուրս գալիս, նրա դեմ բռնություններ եր գործադրում ցարական ինքնակալությունը:

Այլ խոսքերով՝ բանվոր դասակարգի առաջ ծագանում եր պայքարի այն խնդիրը ինքնակալություն դեմ, վորի լուծմանն ել նա անցավ: Եկոնոմիստները կորցնում են ամեն մի հեղինակություն բանվորական մասսաների աչքում:

Գյուղացի-
սուբյեկտ
քաղաքացի-
ական
XX դարի
սկզբում:

Բանվորական շարժման հետ միաժամանակ XX դարի առաջին տարիները նշանակալից են ուժեղ գյուղացիական շարժումով:

Գյուղացիական շարժման պատճառն էին հանդիսանում ճորտատիրականության այն ծանր մնացորդները, վորոնց մասին մենք մանրամասն խոսել ենք նախորդ գլուխում: Կողմնակցում ճորտատիրական իրավունքից «ազատագրվելու» պահուն գյուղացին շարունակում էր մնալ կիսաճորտ ու իրավազուրկ: Կալվածատերը փոխաշխատանքներով, կիսաբարձրությամբ, հողի արենդով և այլն շարունակում էր կողոպտել նրան: Իսկ կալվածատերի կողոպուտին ավելանում էր պետության կողոպուտը (չափազանց հարկեր ու կոռ) և կապիտալի հարստահարությունը:

XX դարի սկզբին գյուղացիության վիճակի մասին խոսում են հետևյալ թվանշանները:

Յեվրոպական Ռուսաստանի 50 նահանգներում 1870 թվից մինչև 1900 թ. գյուղացիական բնակչությանն աճել է 57%, գյուղացիական տնտեսությունների թիվը՝ 58%, այնինչ գյուղացիների հողն ավելացել է ընդամենը 20,5%, իսկ անասունները 9,5%: Գյուղացիական տնտեսություններն ընդհանուր առմամբ դարձան ավելի մանր, սկսեցին ել ավելի հողի սով զգալ և ավելի ևս աղքատացան: Գյուղացիությունն իր մասսայով ել ավելի յեր քայքայվում և աղքատության դատապարտվում:

Գյուղացիական քայքայման պատճառներից մեկն էր դնելի հողի արժեքի չափազանց աճումը և արենդով վերցրած հողի վճարի աճումը: Վաճառվող կալվածատիրական հողի գեսիատինի դինը 1897 թ. մինչև 1902 թ. 51 հուրլուց բարձրացավ մինչև 108 հուրլի: Իսկ կապալավարձը 1861 թ. համեմատությամբ ավելացել էր 40—50 անգամ, իսկ ստանձնապես սակավահող շրջաններում՝ նաև 100 անգամ: Մի շարք նահանգներում գյուղացին ստիպված էր կապալով վերցրած հողի դիմաց վճարել նրանից ստացած վողջ յեկամուտը: Իսկ հրաժարվել արենդից նա չէր կարող. նա արենդով էր վերցնում այն կտրանքները, առանց վորի իսպառ չէր ել կարող տնտեսություն վարել:

Գյուղացիության անտանելի վիճակն ավելի ևս սոսկալի դարձավ այն անբերրիությունների հետևանքով, վորոնց մասին մենք խոսել ենք գլուխի սկզբում: Այդ անբերրիություններն ընդգրկեցին վողջ Ռուսաստանը 1897, 1898 և 1901 թվականներին և Ռուսաստանի մի մասը 1899 և 1900 թվականներին: 1901 թվականի անբերրիությունը «ժողովրդական աղետ» ճանաչեց անգամ ներքին գործոց մինիստրու-թյունը:

1902—1903

թ. ք. մասսայա-
կան գյուղացի-
ական շարժումը
եվրոպայում:

Վորինչ դարմանալի չէա նման պայմաններում, վոր կալվածատիրական հարստահարություն և ճորտատիրական մնացորդների դեմ տածած ատելու-թյան մեջ միավորվեց վողջ գյուղացիությունը—և ունեորները, և՛ միջակները, և՛ չքավորները:

Վորոնեժի նահանգից յեկած հետևյալ հաղորդագրությունը (այն գրված է 1901 թ.) ցույց է տալիս, թե ինչ տա-լաղրություն էր տիրում գյուղում գյուղացիության նման վիճակի աղղեցություն տակ.

«... Մեզ մոտ ողում ինչ. վոր չարագուշակ բան է կախված. ա-մեն որ հորիզոնում բացվում է հրդեհների շառայլը, հողի վրա փը-վում է արնազուլն մառախուղ, շնչվում է ապրվում է ծանր, կարծես թե փոթորկից առաջ: Գեղջուկը մոռյուրեն լում է, իսկ յեթե յերբեմն խոսում է, ապա այնպես, վոր կարծես ցուրտ է անցնում մարմնովը»:

Խլրտումները դսպելու յեկած իշխանություններին գյուղացիները հայտարարում էին.

«... Մենք մի ուղուկ հող չունենք, թող մեզ հնարավորություն տան ուտելու ճար անել, ապա թե չե ամեն բան ինքներս կվերցնենք»:
«Տվեք մեզ հնգական փութ հաց և այգեքան դեսիատին ել հող»:
«Մոր-թեցեք մեզ, միլենույն է առանց հողի ստիպված ենք մեռնել»:

1902 թ. գարնանը Ուկրաինայում (Պալտավայի, Խարկովի և մյուս նահանգներում) և Սարատովի նահանգում բռնկվեցին գյուղացիական տարերային շարժումներ, վորոնք հետո անցան և մյուս նահանգները: Այդ շարժումների վիթխարի թափի մասին պատկերացում են տալիս տեյալ թվերը.—

Շարժումներ յեղում	1885—1890 թ. թ.	Յեվր. Ռուս. նահանգներից	2-ում (4%)
	1891—1895 « « « «	« « « «	8-ում (16%)
	1896—1900 « « « «	« « « «	24-ում (48%)
	1901—1904 « « « «	« « « «	42-ում (84%)
	1905—1907 « « « «	« « « «	50-ում (100%)

Խլրտումներին մասնակցություն ցույց տվին տասնյակ հազար գյուղացիներ: Գյուղը լի յեր լուրերով, թե իբր թագավորը հող կտա գյուղացիներին, խլելով այն կալվածատերերից: Թագավորի վրա ու-նեցած հավատը բնորոշ է այդ տարիների գյուղացիական շարժման համար: Այն ժամանակ, յերբ բանվորներն արդեն առաջադրում էին ինքնակալության տալալման պահանջը, գյուղացիությունն այդ տարի-ներին դեռ շատ հեռու յեր նման գիտակցության մակադակից: Գյու-ղացիությունը միամտորեն հավատում էր, թե իր դեմ են կալվածատե-

երեւն ու ցարակաւն չի նուիրել երբ, վստահ իբր քե գործում եմ հակառակ քաղաքի կամքի:

Յարական կառավարութիւնը դաժանորեն պատժեց գյուղացիներին. գյուղերը զսպելու համար ղեկավորներ ելին ուղարկելու, վորոնք զինք ելին գործադրում, գյուղացիները ձերբակալվում ելին, դատի ելին տրվում և այնպէս դանակովում, վոր գյուղացիների խոսքով— «մտի կտորներ ելին պոկվում»: Թեև կառավարութեանը հաջողվեց կարծես թե ժամանակավորապէս զսպել այդ խլրտուսները, բայց վողջ Ռուսաստանն զգում եր, թե դա յերկար չպիտի տևի:

Նոր Գաղութի-
կ ու քրոն - սո-
ցիալիստ - հեղա-
փոխականները.
Գրանց փորձերը
գլխավորելու
գյուղացիական
գործումը:

Հարակից յերկրի ընդհանուր քաղաքական աշխուժացման XX դարի սկզբին և հարակից գյուղացիական շարժման աշխուժացման կարծես թե սկսվում և նարողնիլութեան վերածնութիւնը: Այդ տարիներին սկսում և առանձնապէս ուժեղ արտահայտվել նոր կուսակցութեան—սոցիալիստ-հեղափոխականների գործունեութիւնը, վորոնք նարողնիլ-ների հետեւորդներն ելին:

Նարողնիլների այն խմբակները, վորոնցից հետագայում կազմավորվեց սոցիալիստ-հեղափոխականների կուսակցութիւնը, գոյութիւն ունեյին դեռ 90-ական թվականներին: Վորպեսզի իրանց դատեն լիքերալ-նարողնիլներից, նրանք իրանց նարողնիլների խմբակներ ելին անվանում, զրանով ցանկութիւն ընդգծելով շարունակելու 70-ական և 80-ական թվականների նարողնիլների հեղափոխական պայքարը: 1897 թվականին այդ խմբակները համագումար են հրավիրում: Սակայն 1897 թ. համագումարը գլուխ չբերավ սոցիալիստ-հեղափոխականների կուսակցութիւն կազմավորելու գործը: Առաջման պէս շարունակում ելին գոյութիւն ունենալ բաժան-բաժան խմբակներ, վորոնք իրարից տարբերվում ելին և իրանց ծրագրով և իրանց տակաւիկայով: 1901 թ. այդ խմբակները պայմանագրով միավորվեցին իրար հետ և սկսեցին արտասահմանում հրատարակել «Ռեվոլյուցիոննայա Ռուսիա» («Հեղափոխական Ռուսաստան») լրագիրը:

Քաղաքական աշխուժացման սկզբնավորութեան հետ սոց.-հեղ. տերրորի ուղին բռնեցին: Տերրորիստական յեղութիւնների կազմակերպումով զբաղվում եր սոցիալիստ-հեղափոխականների կուսակցութեան մարտական կազմակերպութիւնը: 1901 թվականից սկսած մարտական կազմակերպութիւնը մի շարք մահափորձեր կատարեց, իսկ 1905 թ. սպանեց Մոսկվայի գեներալ-նահանգապետ «մեծ իշխան» Սերգեյ Ալեքսանդրովիչին, թագավորի հորեղբորը: Սոց.-հեղափոխականներն իրանց գլխավոր սպասումները կառուցում ելին տերրորի, դավադրութեան,

առանձին անհատներ յեղութիւնների, այլ վող թե մասսաների գործողութիւնների վրա: Յեւ դա հենց այնպիսի մի ժամանակ, յերբ որավոր աճում եր բանվորական ու գյուղացիական մասսայական շարժումը: Հենց դա ցույց և տալիս, վոր սոց.-հեղ. մանր-բուրժուական կուսակցութիւն են: Մանր բուրժուական սակավ և ընդունակ կազմակերպված, տեական մասսայական պայքարի: Գլխավոր չարիքը նա տեսնում և վող թե շահագործող դասակարգերի գոյութեան, այլ առանձին անհատների մեջ, վորոնց միջոցով շահագործողները պաշտպանում են իրանց շահերը և բռնութիւններ կատարում: Այդպիսի անձանց դեմ ել ուղղում ելին սոց.-հեղափոխականներն իրանց տերրորը: Լայն մասսաների շարժումը սոց.-հեղափոխականները փոխում ելին տերրորով, այդ մասսաների մեջ այն համոզումն ելին պահպանում, թե այս կամ այն ցարական չինովնիկի սպանութեամբ կարելի չե աշխատավորների վիճակի բարելավումն նվաճել: Իսկ դա միայն կարող եր կասեցնել մասսայական պայքարի զարգացումը:

Սոց.-հեղափոխականների տերրորի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքը վաղիմի իլլիչը խարանել և «Իսկրա»-յում «Հեղափոխական ավանտյուրիզմ» (այսինքն արկածախնդրութիւն) խորագիր ունեցող հոդվածում: Այդ հոդվածում վ. ի. ընդգծում և, թե սոցիալ-դեմոկրատները չեն բացասում բռնութիւնը, բայց ընդունում են միայն կազմակերպված մասսայի, այլ վող առանձին անհատների բռնութիւնը, վոր եւ-երները տերրորի քարոզով իսպառ խեղաթուրում են ինքնակալութեան դեմ մղած պայքարի խնդիրները, վորը կայանում և մասսաների հեղափոխական պայքարում մարտական կազմակերպութեան ղեկավարութեան ներքո:

Լավ վիճակում չեյին եւ-երների մյուս հայացքներն ու խնդիրները, վորոնց հետամտում ելին նրանք:

Նրանք բացասում ելին մարքսիստական ուսմունքը պրոլետարիատի մասին, ըստ վորի նա յեր սոցիալիզմի համար մինչև վերջը հետեւողական հեղափոխական մարտիկը և բոլոր աշխատավորների ղեկավարը: Նրանք վող մի տարբերութիւն չեյին գնում պրոլետարիատի, մանր-բուրժուական ինտելլիգենցիայի, վորին նրանք աշխատավորական ելին անվանում, և գյուղացիութեան միջև: Նրանք աչք ելին գոյում գյուղացիութեան չքավորների, միջակների ու կուլակների շերտավորման յերեւելի վրա: Նրանք միասնական դասակարգ ելին համարում «աշխատավորական ինտելլիգենցիան», «աշխատավորական գյուղացիութիւնը» և պրոլետարիատը, այդ բոլոր խավերը կոչում ելին «աշխատավոր ժողովուրդ» ընդհանուր անունով և ղեկավարող դերը այդ «աշխատավոր ժողովուրդի» մեջ հատկացնում մանր-բուրժուական

ինտելիգենցիային: Իրանց կուսակցութիւնը, վոր առավելապէս բաղ-
կացած էր նման ինտելիգենցիայից, նրանք համարում էին «աշխա-
տավոր ժողովրդին» կուսակցութիւն: Այսկերպ՝ յիշե ես-երները կա-
րողանային գլուխ կանգնել հեղափոխական շարժմանը, պրոլետարիատը
պիտի լուծվիր գլուղացիական մասսայի մեջ, նրա ղեկավարող դերը
իշխե պիտի դառնար, վորջ հեղափոխական շարժումը ցարական ինք-
նակալութիւն դեմ, վորջ սոցիալիստական շարժումը պիտի մանր-բուր-
ժուական դառնար, ղեկավարութիւն ունենալով մանր-բուրժուական
ինտելիգենցիային:

Այստեղ ես-երներէ տերրորից ել ավելի վառ արտահայտվեց այդ
կուսակցութիւն մանր-բուրժուական բնույթը, վորը, ինչպէս յուրա-
քանչուր բանվոր տեսավ 1917—1918 և հետագա տարիներին, ես եր-
ներին հասցրեց մինչև հակահեղափոխութիւն բանակը:

Անհուսալի շփոթ էին մտցնում ես-երներն այդ ժամանակվա գլու-
ղացիական շարժման բնույթի հարցի մեջ: Նրանք այդ շարժումը
«կիսասոցիալիստական» էին անվանում, թեև իրականի մեջ դա գլու-
ղում պայքար էր ընդդէմ կուլակների ու ձորտատիրական մնացորդ-
ների հանուն մանր-սեփականատիրական գլուղացիական տնտեսութիւն:
Ես-երները դեռ այն ժամանակ էին առաջադրում հողի սոցիալիզացիան,
վորը հետո նրանց ծրագրի մեջ մտավ, մի ծրագրի, վորն ընդունվեց
1905 թվի վերջին—1906 թվի սկզբին տեղի ունեցած համագումարում:
Հողի սոցիալիզացիայի տակ նրանք հասկանում էին կալվածատիրա-
կան և այլ հողերի հանձնումը գլուղացիութիւն հալասար ոգտագործման
սկզբունքներով: Այդ նրանք անվանում էին հողի փոխանցում «կապի-
տալից աշխատանքին»: (Այդպէս էին նրանք անվանում անգամ գլու-
ղացիների ձեռքով հողի գնումը կալվածատիրոջից, թեև այդ գնումն
ըստ մեծի մասին կատարում էին ունեւոր գլուղացիներն ու կուլակ-
ները): Նրանք կարծում էին, թե իրենց սոցիալիզացիան՝ անգամ պահ-
պանելով արդյունաբերութիւնը կապիտալիստների ձեռքին, առանց
նրան, վոր նրանք տապալվեն բանվոր դասակարգի ձեռքով, համայնքի
միջոցով և գլուղում կազմակերպած կոոպերատիվի ոգնութիւնը դեպի
սոցիալիզմ կառաջնորդէ գլուղը: Իսկ սոցիալիզմը գլուղում առաջ կրերի
սոցիալիզմ նաև քաղաքում: Դրա մեջ նրանք ապավինում էին վոչ
թե նրան, վոր պրոլետարիատը նվաճե իշխանութիւնը, նրանք ապա-
վինում էին վոչ թե նրա ղեկատարութիւն և այդ ղեկատարութիւն
գոյութիւնը բանվոր դասակարգի ղեկավարութիւնը գլուղացիական
մասսայի նկատմամբ (այդ նրանք բացասում էին, ինչպէս բացասում
են և այժմ), վոչ, նրանք ապավինում էին դեմոկրատական պետու-
թիւնը, վորը պիտի հաստատվեր ինքնակալութիւն տապալումից հե-
տո, այլ կերպ խոսելով՝ բուրժուական պետութիւնն էին ապավինում:

Ես-երների այդ բոլոր դատողութիւնները Վ. Ի. Լենինն անվա-
նում էր «նարոդնիկների հնոտիք», համարում էր դա դասակարգային
պայքարի կոծկումն գլուղում և գլուղացիների խարկանք, վորոնց
ես-երները հրապուրում էին անիրագործելի պատրանքներով, թե կա-
րելի յե սոցիալիզմին անցնել առանց նրան, վոր բանվոր դասակարգը
վաճե իշխանութիւնը:

Նախորդ գլուղներում մենք արդեն ասել ենք:
**ԼԵՆԻՆԵՐԻ ՅԵՎ «ԵՍ-
ԿԻՄ» ԵՎ ԳԼՈՒԳԱ-
ՑԻԱԿԱՆ ԸԱՐԺ-
ՄԱՆ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼ-
ԴԵՄՈՒԿՐԱՏԻԱՅԻ
ԻՆՏԵՐԵՆԻ ՄԱ-
ՍԻՑ ԳԼՈՒԳԱՑԻՈՒ-
ՐՅԱՆ ԵՎ ՏԱՄԱՐ:**

Երբ Վլադիմիր Իլյիչը դեռ 90-ական թվականներին
էր մատնանշում, վոր բանվոր դասակարգի համար
անհրաժեշտ է իր յետից տանել գլուղացիութիւնը,
վորպեսզի նրան ազատագրի ինքնակալութիւն լծից
և գլուղում պահպանված ձորտատիրական մնացորդ-
ներից: Իր գոյութիւն հենց սկզբից «Իսկրա»-ն ճիշտ
այդպէս էր դնում հարցը: «Իսկրա»-յի № 3-ում Վլա-
դիմիր Իլյիչը գետնից «Բանվոր դասակարգն ու գլուղացիութիւնը»
հողվածը, վորի մեջ մատնանշում էր, թե մանր գլուղացիութիւնը կարող
է ազատվել ամեն մի հարստահարութիւնից միայն հարելով բանվո-
րական շարժմանը և աջակցելով նրան սոցիալիստական հասարակա-
կարգի համար մղված պայքարում: Այդ նույն հողվածում Վլադիմիր
Իլյիչը մատնանշում է, թե «գլուղացիները մնացել են ստորին դաս,
յինթակա գանակոծութիւն, վճարող առանձին հարկեր, չհամարձակվող
ազատորեն կարգադրելու իրանց հողը, ազատորեն բնակութիւն հաս-
տատելու պետութիւն այլ վայրերում»:

Վլադիմիր Իլյիչը պրոլետարիատի խնդիրը նրա մեջ էր տեսնում.
վորպեսզի մի կողմից պաշտպանե ամբողջ գլուղացիութիւն պայքարը
վոչնչացնելու ձորտատիրութիւն այդ և մյուս մնացորդները և ամենից
առաջ պաշտպանե նրա պայքարը ցարական ինքնակալութիւն դեմ,
իսկ մյուս կողմից—միավորե գլուղական չքավորութիւնը՝ «ոգտա-
գործելու նրա շահերի համար մոտալուստ հեղափոխութիւնը և այն
նպատակով, վոր այդ չքավորութիւնը՝ դաշնակցելով բանվոր դասա-
կարգին՝ շարունակե պայքար մղել կապիտալիզմի դեմ»:

Իր «Գլուղական չքավորութիւնը» բրոշյուրում Վլադիմիր Իլյիչը
դեռ այն տարիներում անսովոր պարզութիւնով էր դնում բանվոր դա-
սակարգի դաշինքի հարցը գլուղացիութիւն հետ: Նա մատնանշում է,
թե «բոլոր ուս բանվորներին և ամբողջ գլուղական չքավորութիւնը
անհրաժեշտ է գույգ ձեռքերով պայքար մղել յերկու կողմի վրա, մի
ձեռքով՝ պայքար ընդդէմ բոլոր բուրժուաների, դաշնակից ունենալով
բոլոր բանվորներին, մյուս ձեռքով՝ պայքար չինովնիկների դեմ գլու-
ղերում, կալվածատեր-ձորտատիրականների դեմ, դաշնակից ունենա-
լով ամբողջ գլուղացիութիւնը»:

Քիբեբալ բու-
ժուագիայի ա-
ռաջիճ ցախա-
հեղափոխական
բայերը գեպի
Բաղաթափ ա-
նապատումը,
գյուղի ունեցա-
լով ցախկիճ լե-
գալ մաքսիս-
ներին:

Բանվոր դասակարգի քաղաքական աշխուժա-
ցումը և գյուղացիության յեղույթները XX դարի
սկզբին Հեյին կարող դեպի յեղույթ չխթանել և լի-
բերալ բուրժուազիային: Այդ բուրժուազիան վորո-
շակի զգում էր, թե ցարական ռեժիմը ներհակու-
թյան մեջ էր ընկնում զարգացող արդյունաբերու-
թյան շահերի հետ: Արդյունաբերության զարգացումը
բաղվում էր բազմաժյուղի գյուղացիական մասսայի
չքաղվորութանը, և բուրժուազիան վորոշակի զգում
էր, թե անհրաժեշտ է մի շարք միջոցներ ձեռք առ-
նել վերացնելու այն խոչընդոտները, վոր խանգա-
րում են կապիտալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում: Բայց միաժա-
մանակ բուրժուազիան վորոշակի գիտակցում էր, թե ինքը ցարական
ինքնակալութունը այդ միջոցները չի կարող կիրառել: Ուստի բուր-
ժուազիան իրան խնդիր է դնում հաղորդակից դառնալու իշխանությանը,
վորպեսզի հնարավորություն ունենա մի շարք ռեֆորմներ մուծելու:

1901 թվականին արտասահմանում կազմավորվեց «Ռադիկալի-
ստիկ» («Արադիկալիստիկ») խմբակը, վոր սկսեց հրատարակել իր
անփական ժուրնալը: Այդ խմբակի կազմավորումն էլ լիբերալ բուր-
ժուազիայի անդրանիկ քայլն էր դեպի քաղաքական ձևավորում: Բնո-
րոշ է, վոր այդ ժուրնալին գլուխ էյին կանգնած նախկին լեգալ
մարքսիստները (որինակ՝ Ստրուվե), վորոնք այդպիսով ամբողջու-
թյամբ հաստատեցին ընկ. լենինի կարծիքը, վորը հանձին նրանց
տեսնում էր մարդկանց, վորոնք ձգտում էյին հարմարեցնել մար-
քսիզմը բուրժուազիայի պահանջներին: «Ռադիկալիստիկ» խմբակը վո-
րոշակի հայտարարեց, թե նա ձգտում է քաղաքական ռեֆորմներ
սահմանափակելու համար ցարի ինքնակալութունը: «Ռադիկալիստի-
կ»-ն Ռուսաստանի պետական կարգի ռեֆորմն իրան պատկերացնում
էր իբրև գեմատվոնների* և խոչոր քաղաքների ներկայացուցիչների
հրավիրում սահմանադրութուն մշակելու համար: Այսկերպ «Ռադիկալի-
ստիկ»-ն Ռուսաստանի քաղաքական ադատադրութունն իրան պատ-
կերացնում էր իբրև բուրժուազիայի գործարք միապետության հետ, բայց
վոչ յերբեք իբրև հեղափոխութուն: Այդ հեղափոխութունից բուրժու-
ազիան վախենում էր: Սակայն բանվորների ու գյուղացիների հեղա-
փոխական յեղույթները 1902—1903 թ. թ. հարկադրում էյին բուրժուա-
զիային հարմարվել նրանց պայքարին և փորձել գլխավորելու այն: Դեպի

* Զեմստոյա—դա գեմատվոյական հիմնարկների կրճատ անունն է, հիմնարկնե-
րի, վորոնք մուծվել էյին 1864 թվին և նախագահելու ու գալառելու վարում էյին
տեղական անտեսության գործերը: Նրանք հիմնարկներ էյին, ինչ տեղից գյուղացիու-
թյան համար բղիտ էր ագնական-կալվածատիրական խնամակալութուն, հսկողու-
թյուն ու պատուհաս:

նման մի հարմարեցումն էլ քայլ էր հանդիսանում «Ռադիկալիստիկ»
խմբակի փոխարեն «Արադիկալիստիկ» խմբակի» («Սոյուզ ռադիկալի-
ստիկ») ստեղծումը, վորն արդեն նոր քաղաքական ծրագիր առա-
ջադրեց: Այդ ծրագրում խոսվում էր հիմնադիր ժողովի, ընդհանուր
ընտրական իրավունքի և կալվածատիրական հողի մի մասի հարկա-
դրաբար ոտարացման մասին: Այդ նոր ծրագիրը ցույց էր առնում, թե
բանվորների ու գյուղացիների յեղույթներն ուժեղորեն բուրժուա-
զիային հրել են դեպի ձախ: Բայց բուրժուազիայի ուղին, հարկավ, իս-
պառ այլ էր մնում, քան բանվորների ու գյուղացիների ուղին: Յեր-
կու ուղիների հիմնական տարբերութունը վաղվից էլ իշխն այսպես
էր բնորոշում. «Մի կողմից ռեֆորմիստական պոստություն ճորտա-
տիրական մնացորդների դեմ մղած պայքարում և «ժամանակակից»
հասարակության դասակարգային ներհակությունների կոճկումն,
մյուս կողմից—հեղափոխական պայքար հնի մնացորդների դեմ, նա-
տակ ունենալով ընդարձակելու, զարգացնելու և սրելու դասակարգերի
պայքարը նոր հասարակության հողի վրա» (հ. IV, էջ 259):

Այս հատվածը լավ յուրացնելու համար պատասխանեցեք հետևյալ հարցերին.

1. Ինչպիսին է XX դարի սկզբի բանվորական շարժման տարբերիչ գիծը:
2. Ինչը գրեց գյուղացիների յեղույթը XX դարի սկզբում:
3. Ինչո՞ւմ է Խ-երների հայացքների էյությունը:
4. Ինչպես էյին վերաբերվում Վ. Ի. Լենինը և «Իսկրա»-ն գյուղացիական
շարժմանը:
5. Դեպի քաղաքական ձևավորումը Խնչ քայլեր էր անում լիբերալ բուրժու-
ազիան XX դարի սկզբում:

2. ԿՈՒՍԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Ինչպես մենք արդեն ասել ենք, ՌՄԴԻԿ առա-
ջամագումարի ջին համագումարը փաստորեն կուսակցություն չըս-
տեղծեց: Սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպու-
թյունները շարունակում էյին անջատված մնալ:
Այնինչ հասունացող հեղափոխության պայման-
ները և Ռուսաստանի բոլոր դասակարգային ուժե-
ղագույնները XX դարի սկզբին տիրականորեն
պահանջում էյին, վոր հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիան միավոր-
վի և պարզ վորոշի այն նպատակները, վորոնց համար պայքարում է
Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը: Դրան պետք է նաև ավելացնել,
վոր սոցիալ-դեմոկրատիայի շարքերում քիչ առաջ տիրապետող եկո-
նոմիզմը պարտություն էր կրել և հրաժարված հռչակելով բանվոր
դասակարգի համար եկոնոմիստների կողմից նշանառած ուղիից՝ պետք
էր ստեղծել հեղափոխական կուսակցություն, վորը պայքարեր պրոլե-
տարիատի լիակատար տնտեսական ու քաղաքական պայքարի համար:

Այն աշխատանքից հետո, ինչ «Իսկրա»-ն եր կատարել, հնարավոր եր նման համագումար հրավիրել: Յեւ այն հրավիրվեց «Իսկրա»-յի ստեղծած Կազմակերպչական Կոմիտեյի կողմից: Իր կազմավորման մասին հրատարակած ազդու մի կազմակերպչական Կոմիտեն համագումարի հրավիրման անհրաժեշտությունը բացատրում եր այն պատճառներով, վորոնց մասին մենք նոր ե, վոր խոսեցինք: «Յեթե կուսակցություն առաջին գործիչները—զրոււմ եր Կազմակերպչական Կոմիտեն— իրանց նպատակ եյին դրել արթնացնել բանվորական մասսաների մեջ ներհող հեղափոխական ուժերը, ապա մեր առաջ ծառացած ե առավել բարդ խնդիր— ուղղել արթնացող ուժերն այնտեղ, ուր հարկավոր ե, գլուխ կանգնել այդ ուժերին ե ղեկավարել նրանց: Մենք պետք ե պատրաստ լինենք այսոր չե վաղը լսելու հրավերի մի կոչ. «Առաջնորդեցեք մեզ այնտեղ, ուր դուք մեզ կանչել եք», ե սարսափելի կլինի, յեթե այդ վայրկյանը մեզ հանկարծուստ գտնե, նույնքան տրոհված, նույնքան անպատրաստ, ինչպես ներկա մոմենտին ե» (Լենին, հ. IV, եջ 187): «Միավորման անհրաժեշտությունը չափազանց ակնհայտնի յե, վերլուարումը չափազանց ե զգացնել տալիս, հետագայ կազմավորումը չափազանց ե սպառնում ընդհանուր գործին»,—ասվում եր Կազմակերպիչ Կոմիտեյին աղղի յեղրափակիչ մասում:

Կազմակերպիչ Կոմիտեյին հաջողվեց 1903 թ. հրավիրել Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական Կուսակցության յերկրորդ համագումարը (վորն սկզբում նիստեր եր գումարում բելգիական Բրյուսսել քաղաքում, ապա Անգլիայում՝ Լոնդոնում): Այդ համագումարում քննարկվեցին Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական Կուսակցության ծրագիրն ու կանոնադրությունը:

Համագումարի ընդունած կուսակցության ծրագրի, նպատակների ու պրոլետարիատի հեղափոխական շարժման մերձավոր խնդիրների ձեզակերպումը հեղափոխական մարքսիզմի գաղափարների հիմունքներով: Յերկրորդ համագումարի ծրագիրը վճռականորեն մերժեց «եկոնոմիստների» հայացքները ե ամբողջությամբ կանգնեց հեղափոխական մարքսիզմի հայեցակետի վրա: Ծրագիրը մատնանշում եր, թե պրոլետարիատի վերջնական նպատակն ե հանդիսանում սոցիալական հեղափոխությունը, իսկ այդ հեղափոխության պայմանն եր համարում իշխանության գրավումը ե պրոլետարիատի ղեկավարության իրագործումը: Իր լիակատար հակադրություն սպարտակոնիզմին՝ ծրագիրն ընդգծում եր բուրժուազիայի ու պրոլետարիատի շահերի լիովին անհաշտելիությունը ե բանվոր դասակարգի ինքնուրույն քաղաքական կուսակցության կազմակերպման անհրաժեշտությունը, կուսակցության, վորը պիտի ղեկավարեր նրա վողջ դասակարգային պայքարը: Ծրագրի այդ

տեսակետը բանվոր դասակարգի նպատակների ու խնդիրների ե նրանց իրագործման ուղղի մասին ամբողջությամբ զուգահեռվում ե հեղափոխական մարքսիզմի գաղափարներին:

Պրոլետարիատի պայքարի վերջնական նպատակները շարադասելուց հետո ծրագիրը շարադասում եր այն մերձավոր նպատակները, վորոնց համար պիտի պայքարի Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը: Այդպիսի մերձավոր նպատակներ ծրագիրը համարում եր— ինքնակալություն տապալումը ե դեմոկրատական հանրապետության հաստատումը, այսինքն հանրապետության, վոր ունի ընդհանուր, ուղղակի, հավասար ու վաղտնի ձայնավությունը ընտրված պարլամենտ, քաղաքացիական ազատություններ (խոսքի, ժողովների ազատություն, անձի անձեռնմխելիություն ե այլն), բոլոր քաղաքացիների իրավահավասարություն ե այլն: Ծրագիրը նույնպես իրան մերձավոր նպատակ եր դնում նվաճելու մի շարք միջոցներ, վորոնք պաշտպանում են բանվոր դասակարգը կապիտալիստների շահագործությունից ե նրան հնարավորություն են տալիս պայքարելու կապիտալիզմի հարստահարությունից լիովին ազատագրելու համար (8-ժամյա բանվորական որ, պատանիների աշխատանքի արգելում, բանվորների առողջության ու ապահովության պաշտպանումն ե այլն):

Ծրագրի քննության ժամանակ համագումարում ներկա յեղող եկոնոմիստները փորձեցին անթիվ քանակությամբ ուղղումներ մտցնել նրա մեջ, վորպեսզի այն ղրկեն հեղափոխական բնույթից: Այդ ուղղումները մերժվեցին համագումարի կողմից:

Այդ նույն ծրագրի քննության ժամանակ Պլեխանովը արտասանեց իր հուշակավոր ճառը, վորի մեջ ապացուցում եր, թե իշխանությունը գրաված պրոլետարիատը, յեթե նա այդ կարիքն ունենա, հաշվի չի առնի ձևական դեմոկրատիան ե կցրի հիմնադիր ժողովը, ինչպես ե կստանանափակե այն դասակարգերի քաղաքական իրավունքները, վորոնք թշնամի կլինեն պրոլետարիատի ղեկավարության: Այդ մարդարեայական ճառով Պլեխանովը նախագուշակում եր բայրիկներ, տակտիկան, վորոնք Հոկտեմբերից հետո ցրեցին Հիմնադիր ժողովը ե ղրկեցին բուրժուազիային քաղաքական իրավունքներից: Համագումարում Պլեխանովի ճառը շվոցի արժանացավ պատգամավորների մի մասի կողմից, վորոնք այդպիսով բացահայտորեն դրսևորեցին իրանց սպարտակոնիստական դեմքը, չըմբռնելով մարքսիզմի ուսմունքի իմաստն ու եյությունը բուրժուական դեմոկրատիայի մասին մի կողմից ե պրոլետարիատի ձեռքով իշխանությունը գրավելու ե պրոլետարիատի ղեկավարության մասին—մյուս կողմից:

Համագումարում տարակարծություն ծագեց ե մի շարք այլ հարցերի առիթով (վերաբերմունք դեպի գյուղացիությունը, վերաբերմունք

գեպի լիբերալ բուրժուազիան, այն մասին, թե ում համարել կուսակցութեան անդամ և այլն): Ընդամին այնպիսի հարցերում, ինչպես վերաբերմունքը լիբերալների նկատմամբ և կուսակցութեան անդամակցութեան խնդիրը, տարածայնություններ հրապարակ յեկան և բուն «Իսկրա»-յի կողմնակիցների մեջ: Այդ տարածայնությունները ցույց տվին, Վոր «Իսկրա»-յի շուրջը միավորված կուսակցութեան շարքերում միաբանութուն չկա, Վոր նրա մեջ յերկու հոսանք գոյութուն ունի: Դրանք այն հոսանքներն են, Վոր հետագայում կազմավորեցին յերկու կուսակցութուններ—բայելիկներն ու մենշեիկներն: Մենշեիկներին հարեցին և նախկին եկոնոմիստները:

Գեպի գլուղացիութունն ու ցեղային վերաբերմունքի հարցը յեկրոդ համագումարում: Գլուղացիութեան հարցում տարածայնությունները զրահորվեցին, յերբ քննվում էին այն պահանջները, Վոր կուսակցութունը գլուղացիութեան շահերի համար նշանառում էր իր ծրագրում: Ծրագրի պահանջները հանգում էին նրան, Վոր գլուղացիներին վերադարձվեն ճորտատիրական իրավունքի վերացման ժամանակնրանցից խլված «կտրանքները», և Վոչնչացվեն ճորտատիրական մնացորդները գլուղում, Վորոնք ստրկացնում են նրանց: Ընդամին ծրագիրն առաջադրում էր գլուղում գլուղացիական կոմիտեներ ստեղծելու գաղափարը՝ կտրանքները վերադարձնելու նպատակով:

Համագումարի պատգամավորների մի մասը թերահավատութուն էր արտահայտում գեպի գլուղացիական շարժումը և միանգամայն չէր մրճում այդ շարժման նշանակութունը պրոլետարիատի հաղթանակի համար բուրժուազեմոկրատական հեղափոխութեան մեջ: Այդ թեի ներկայացուցիչները տարակուսանք էին արտահայտում այն մասին, թե գլուղացիական կոմիտեները հեղափոխական կլինե՞ն արդյոք, բացասում էին պրոլետարիատի կուսակցութեան համար հնարավորութունը իր յետևից տանելու գլուղացիութունը, հայտարարելով. «Չե՛, գլուղացիութեան մեջ մենք շատ բան անել չենք կարող»: Հետագայում այդ թեբահավատութունը գեպի գլուղացիական շարժումը, գլուղացիութեան դերի այդ անըմբռնումը—դարձավ մենշեիկներին բնորոշ գիծը:

Վլադիմիր Իլյիչն ապացուցում էր, թե ազբար ծրագիրը բղխում է «ճորտատիրութեան մնացորդները վերացնելու և գլուղում դասակարգային պայքարի համար ճանապարհ հարթելու անհրաժեշտությունից, այսինքն պրոլետարիատի համար մի շատ «գործնական» և շատ հարկադրական անհրաժեշտությունից» (Լենին):

«Ծրագիրը—մատնանշում էր Վլադիմիր Իլյիչը—բուրժուական հարաբերություններին համար հող և մաքրում գլուղում, բայց միաժամանակ ասում է գլուղացիական պրոլետարիատին. «Դու այժմ պայքարում ես գլուղացիական բուրժուազիայի հետ միասին, բայց դու պատ-

րաստ պիտի լինես պայքարելու այդ բուրժուազիայի դեմ քաղաքի պրոլետարիատի հետ միասին»:

«Մենք հավատում ենք—ասում էր Վլադիմիր Իլյիչը,—թե նկատի ունենալով, Վոր սոցիալ-դեմոկրատիան այժմ պայքարի յե դիմում գլուղացիական շահերի համար, ուստի ապագայում դալի կլինի այն փաստը, Վոր գլուղացիական մասսան կսովորե սոցիալ-դեմոկրատիային նայելու իբրև իր շահերի պաշտպանի վրա»:

Այդ խոսքերով Վլադիմիր Իլյիչը ճարտակալ էր պատկանեբանվոր դասակարգի այն տակտիկան գլուղացիութեան նկատմամբ, Վոր միայն կարող էր առաջնորդել գլուղացիներին դաժնի կեցելու բանվոր դասակարգի հետ վերջինիս դեկավարութեամբ:

Այդ տակտիկայի հիմքերը նա դրել է դեռևս «Խնչ բան էն ժողովրդի բարեկամները» հոդվածում, ուր նա ասում էր, թե բանվոր դասակարգը գլուղ կկանգնի բոլոր դեմոկրատական տարրերին և իրանց կովի կտանի ինքնակալութեան դեմ: Այդ իսկ տակտիկան, ինչպես մենք քիչ վերն ասացինք, նա պաշտպանում էր և «Իսկրա»-յում, և «Գլուղական չքավորութեանը» բրոշյուրում: Այդ տակտիկան, ինչպես մենք գիտենք, ամբողջութեամբ ու լրութեամբ պատմությունն արդարացրեց:

Տարածայնութուն և ցեղային լիբերալ բուրժուազիայի ցեղային վերաբերմունքը:

Սոցիալ-դեմոկրատների գեպի լիբերալ բուրժուազիան ունեցած հարցում Պոտրեսովը, աջակից ունենալով Մարտովին (յերկուսն էլ մենշեիկների ապագա առաջնորդները), բանաձև առաջադրեց, Վորի մեջ ասվում էր, թե սոցիալ դեմոկրատական կուսակցութունը պիտի համաձայնութուն կնքի լիբերալ բուրժուազիայի հետ, Վերջինս պարտավորվի 1) վճարահատն պայքարել սոցիալ-դեմոկրատիայի հետ միասին ինքնակալութեան դեմ, 2) իր ծրագրերում պահանջներ չառաջադրե, Վորոնք հակառակ են գալիս բանվոր դասակարգի շահերին և 3) պիտի պայքարի ընդհանուր, ուղղակի, հավասար ու գաղտնի ընտրական իրավունքի համար: Լենինն ու Պլեխանովը (Վերջինս այդ ժամանակ Լենինի համախոհն էր) այդ բանաձևի դեմ արտահայտվեցին, մատնանշելով, թե յերկու առաջին պահանջներն անիմաստ են, Վորովհետև բուրժուազիայից չի կարելի պահանջել, Վոր նա բանվոր դասակարգի կուսակցութեան կողմնացնի: Իսկ յեթե բուրժուազիան ընդունի այդ պայմանները, դա միայն կեղծավորութուն կլինի նրա կողմից. միևնույն է, նա չի կատարի այդ պայմանները, և այդ պիտի մերկացնի բանվորների առաջին ինչ վերաբերում է յերբորդ պայմանին, ապա այն էլ ուղիղ չի, Վորովհետև պայքարն ինքնակալութեան դեմ կարող է այնպես դասավորվել, Վոր բանվոր դասակարգին կարող և ձեռնտու լինի և կապահանջվի ժամա-

նակավոր համաձայնություններ կնքել ավելի չափավոր լիբերալների հետ, վորոնք չեն ընդունի անգամայդ պայմանը: Լենինը չէր վիճում լիբերալների հետ ժամանակավոր համաձայնություններ կնքելու դեմ, բայց համազուտաբար և նրանից հետո, քննելով համազուտաբար վորոշումները, պնդում էր, թե պետք է բանվորներին անդադար բացատրել, թե ինչ է լիբերալ բուրժուազիան, մեկացնել, վոր լիբերալներն արտահայտում են բանվոր դասակարգի դասակարգային բեմաթիւններ՝ կապիտալիստների թափեր, բանալ բանվորների առաջ նրանց պառտությունն ու վախկոտությունը ինքնակալության դեմ միայն ապառաժ, մատնանքով բանվոր դասակարգին, վոր լիբերալներն իրանց համար առաջին իսկ հարմար մոմենտին դավանանքի դեմ կկատարեն բանվորների նկատմամբ:

Հակակշիռ Պարենտի և Մարտովի բանաձևին Պլեխանովը իր բանաձևն առաջարկեց լիբերալների նկատմամբ, վորը պաշտպանում էր Լենինը:

Այդ բանաձևը, չառարկելով լիբերալների հետ ժամանակավոր համաձայնություններ կնքելու հնարավորությունները և անգամ նրանց աջակցելն ընդդեմ ինքնակալության, յերբ դա ձեռնառու չի բանվոր դասակարգին, կուսակցության գլխավոր ուղղորդությունը դարձնում էր լիբերալների, մասնավորապես «սովորեցնողների» և նրանց առաջնորդ Ստրուվիչի քննադատության, մերկացման անհրաժեշտության վրա:

Սակայն համազուտաբար յերկու բանաձևն էլ ընդունվեցին (Պարենտի և Պլեխանովի), և, հետևաբար, լիակատար պարզություն չմտցվեց լիբերալ բուրժուազիայի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի հարցի մեջ:

**Քայլերվիցների
ու մեքեքիցների
կազմակերպ-
չական օրա-
ձայնություններ
ընդերքի հա-
մագումարում:**

Մյուս հարցը, վոր տարաձայնություններ ծագեցին յերկրորդ համագումարում, դա կազմակերպչական հարցն էր, հարց այն մասին, թե ում համարել կուսակցության անդամ, հարց կուսակցության կառուցողության § 1-ի մասին: Մարտովն առաջարկեց կուսակցության անդամ համարել նրան, ով աշխատում է կուսակցության հսկողության տակ յեվ վոր-յեվ աջակցություն է ցույց տալիս կուսակցության: Իսկ Վլադիմիր Իլյիչը պնդում էր, թե կառուցողության § 1-ի մեջ պետք է մատնանքով, վոր կուսակցության անդամ է հանդիսանում նա, ով ակտիվորեն մասնակցում է կուսակցական վորեվ կազմակերպության մեջ, կատարում է կուսակցության անդամի պարտականությունները, հետեւում է կուսակցական դիսցիպլինային յեվ անդամավճար է մուծում:

Վլադիմիր Իլյիչը կանոնադրության իր ձևակերպումով կամե-նում էր, ինչպես ինքն էր ասում, «աշխատողներից սահմանափակ

շաղակրատողներին»: Վերա և, վոր տասը աշխատող, — ասում էր նա — իրանց կուսակցության անդամ չանվանեն (իսկական աշխատողներն աստիճանների չեն հետամուտ), քան մի շաղակրատող իրավունք և հնարավորություն ունենա կուսակցության անդամ լինել: Վլադիմիր Իլյիչն իր ձևակերպումով նրան էր ձգտում, վորպեսզի բանվոր դասակարգի կուսակցությունը լինի պրոֆեսսիոնալ հեղափոխականների կուռ, մարտական, կենտրոնացած կազմակերպություն և դրա հետ միասին պրոլետարական կուսակցություն: Իսկ մենշևիկները հնարավորություն էին ստեղծում, վոր կուսակցության պետքերին մի ուր-ւի իսկ նվիրարեթած յուրաքանչյուր բուրժուա նրա մեջ հաշվվի, կուսակցության անդամ կոչվի և ազդի նրա աշխատանքների վրա: Այժմ յուրաքանչյուրի համար հասկանալի չի, վոր բանվոր դասակարգի հեղափոխական կուսակցությունը կարող է կառուցվել միայն այնպես, ինչպես Վլադիմիր Իլյիչն էր առաջարկում կառուցել կուսակցությունը: չի կարող կուսակցության անդամ լինել, վորը վորեւ ընչի մեջ չէ, անդամավճար չի մուծում և չի կատարում կուսակցական պարտա-կանությունները: Բայց այդ ժամանակ մենշևիկները հրաժարվում էին ըմբռնել այդ:

Կանոնադրության § 1-ի հարցի շուրջը ծագած վիճարանություններում Վլադիմիր Իլյիչն պաշտպանեց Պլեխանովը, վորն արտասա-նեց վայրում, զուտ բայդիկական ճառ: Այդ ճառում նա վկայեց, թե § 1-ի լենինյան ձևակերպումը սարսափելի չէ կուսակցության մեջ մտնող բանվորների համար, քանի վոր նրանց համար սարսափելի չէ դիսցիպլինան: Նա սարսափելի չի թվում մանր-բուրժուական ինտելի-գենտներին, վորոնց համար դժվար է յենթարկվել կազմակերպությանը և նրա դիսցիպլինային: Դա յեւ հենց լավ է, քանի վոր մանր-բուր-ժուական ինտելիգենտները սովորաբար ուղղորդվում են ներկայա-ցուցիչներ են հանդիսանում, և ուստի նրանց պետք է հեռու պահել կուսակցությունից: Դրան նպաստում է լենինյան ձևակերպումը, և ուրեմն ուղղորդվողները բոլոր հակառակորդները պիտի քվեարկեն հո-գուտ այդ ձևակերպման:

Մարտովի ձևակերպման կողմակից հանդիսացավ ընկ. Տրոցկին: Նա ծագում էր Լենինի ձևակերպումը և պնդում, թե այն նպատակ ունի կանոնադրության մեջ նշված ստեղծել ուղղորդվողներին դեմ: Հակառակ Պլեխանովին՝ Տրոցկին ապացուցում էր, թե լենինյան ձևա-կերպումն ամենից շատ հարվածում է բանվորներին, թեև ինքն էր հետադադար ապացուցում, թե այն նեղակիր վիճակ է ստեղծում անհատ ինտելիգենտների համար, վորոնք կանգնած են կուսակցական ծրագրի հողի վրա և անհատորեն ծառայություններ են մատուցում կուսակցության նրա կազմակերպությունների ղեկավարության ներքո:

Ըսկ. Տրոցկու յեղույթը ցույց եր տալիս, վոր նա այն ժամանակ, ինչպես և Մարտովի ձևակերպման բոլոր կողմնակիցները, իսպառ չեն ըմբռնում հեղափոխական մարքսիզմի ուսմունքը կուսակցության և դասակարգերի փոխադարձության և կուսակցության իբրև բանվոր դասակարգի ավանգարդի՝ դերի մասին:

Համագումարում քվեարկության ժամանակ Մարտովի առաջարկած կանոնադրության § 1-ի խմբագրությունը միջանի ձայն ավելի շահեց, քան ընկ. Լենինի առաջարկած խմբագրությունը, և ընդունվեց:

Հարակից կանոնադրության § 1-ի պայքարին ընկած և պայքարը կուսակցության վճռական կենտրոնացման համար, վորը համագումարում վարում էր Վլադիմիր Իլյիչը: Վեջինս կուսակցությունն իրան պատկերացնում էր վոր սյլ կերպ, բան մի կազմակերպություն, վորը ղեկավարվում է ուժեղ կենտրոնի կողմից, վորին յեքակա յեք բոլոր տեղական կազմակերպությունները յիվ վորդ աշխատանքը տեղեցում:

Կուսակցության ղեկավարող որդանների կառուցումը Վլադիմիր Իլյիչը և «Իսկրա»-ն այսպես էին պատկերացնում իրանց: Կուսակցությունը յերկու կենտրոն ունի. ԿՈ (կուսակցության կենտրոնական լրագրի խմբագրությունը) և ԿԿ (կենտրոնական Կոմիտե): ԿՈ պիտի պատկաներ գաղափարական ղեկավարությունը, իսկ ԿԿ — գործնական ղեկավարությունը: Իսկ այդ յերկու կենտրոնների գործունեությունը միավորման և անհերքաշնակությունից խուսափելու համար հիմնվում է կուսակցության խորհուրդը, վորն անհրաժեշտության դեպքում լուծում է ԿՈ և ԿԿ միջև ծագած կոնֆլիկտները: Ղեկավարող որդանների նման կառուցումն այժմ կարող է անհասկանալի թվալ, բայց դա պետք է գնահատել այն պայմանների հայեցակետից, վորոնց մեջ եր աշխատում մեր կուսակցությունը: Յեթե կուսակցությունն ունենար մի կենտրոն — ԿԿ, ապա նրա ձերբակալման դեպքում (իսկ այդ կարելի էր սպասել ինքնակալության պայմաններում յուրաքանչյուր բոլոր) կուսակցությունն առանց ղեկավարության կմնար: Մյուս կողմից արտասահմանում գտնվող մի ԿՈ չեր կարող ղեկավարել աշխատանքը: Ուստի և անհրաժեշտ եր ստեղծել ԿԿ, վոր ղեկավարում եր գործնական աշխատանքը Ռուսաստանում, և ԿՈ, վորն արտասահմանում գտնվելով՝ իրագործում եր գաղափարական ղեկավարությունը:

Կանոնադրության («Իսկրա»-յի մշակած) միջոցով առաջարկված կուսակցության ղեկավարող որդանների կառուցումը, ինչպես և կենտրոնացման ամբողջ վորին, վորով տոգորված եր կուսակցության կանոնադրությունը, համագումարում սաստիկ առաքելություններ հաղուցին ուղարկող յուրաքանչյուրների կողմից:

Քվեարկությունը ցույց եր տալիս, թե համագումարը բացահայտորեն բաժանվում է յերկու մասի — կողմնակիցներ Լենինի ու Պլեխան

նովի և կողմնակիցներ Մարտովի: Կուսակցության կենտրոնական թերթի՝ «Իսկրա»-յի խմբագրության և կուսակցության կենտրոնական Կոմիտեի ընտրության պահուն համագումարի այդ բաժանումն առանձնապես սաստիկ դրսևորվեց: Վորովհետև ընտրություններից առաջ համագումարի աջ թևի մի մասը (որինակ՝ Բուդդի — հրեական սոց-դեմ. կազմակերպությունների միության ներկայացուցիչները) հեռացան համագումարից, ապա գերակշռություն ստացավ հեղափոխական թևը: Խմբագրության մեջ ընտրվեցին Լենին, Պլեխանով և Մարտով, իսկ կենտրոնական Կոմիտեի մեջ ըստ մեծի մասին ընտրվեցին «Լենինյիները», այսինքն ընկ. Լենինի կողմնակիցները: Մարտովը հրաժարվեց մասնակցելու «Իսկրա»-յի խմբագրությանը, ապա իր կողմնակիցներով հրաժարվեց մասնակցելու և կենտրոնական Կոմիտեին: Համագումարից սկսած ընկ. Լենինի կողմնակիցները, վոր ձայների մեծամասնություն ունեին կենտրոնական Կոմիտեի ընտրության պահուն, «բայշևիկ» (մեծամասնական), իսկ Մարտովի կողմնակիցները — «մենշևիկ» (փոքրամասնական) անուններն ստացան:

Յերկրորդ համագումարի զբաղմունքի նյութ դարձած զլխավոր հարցերի ելույթյան նույնիսկ հակիրճ շարադասությունը ցույց է տալիս, թե ինչ վիթխարի նշանակություն է ունեցել այդ համագումարը մեր կուսակցության պատմության մեջ: Այդ համագումարը կուսակցություն ստեղծեց, վորովհետև փաստորեն այդ անել առաջին համագումարին չհաջողվեց այն պատճառով, վոր նրա ստեղծած կենտրոնական Կոմիտեն և ապա մի ամբողջ շարք այլ կազմակերպություններ համագումարից հետո իսկ վոստիկանության ձեռքով ավերի յենթարկվեցին: Ապա յերկրորդ համագումարն ընդունեց կուսակցության ծրագիրը և կուսակցությունն ել կառուցեց իբրև միասնական կենտրոնացած կազմակերպություն: Յերկրորդ համագումարի աշխատանքը կարճեա ամփոփում եր տալիս բանվոր դասակարգի հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցություն ստեղծելու պայքարի տեական շրջանին, կուսակցության, վորին վերապահված եր զլխավորել հեղափոխության հեղեմոնի՝ պրոլետարիատի պայքարը:

Յերկրորդ համագումարում կազմավորված փոքրամասնությունը հետագա տարիների ընթացքում ավելի ու ավելի դրսևորեց իր ուղարկող յուրաքանչյուրի կուսությունը, ավելի յենթարկվեց բուրժուազիայի ազդեցության և յերկրորդ հեղափոխության (1917 թ.) եպոխայում անցավ բուրժուազիայի կողմը և ղենքը ձեռքին կովեց պրոլետարիատի դեմ: Հակառակ նրանց՝ յերկրորդ համագումարի Լենինի յետևից գնացող մեծամասնությունը կուսակցության այն կորիզն եր, վորն անհողջող հալատարմություն պահեց հեղափոխական մարքսիզմի գաղափար-

ներին և աստիճանաբար կազմեց այն կոմիտենիստական կուսակցութիւնը, վոր ԽՍՀՄ պրոլետարիատն ունի այժմ:

Պատահական չե, վոր յերկրորդ համագումարում մենշեիկները դրսևորվեց նախ և առաջ կազմակերպչական հարցում: Բանվոր դասակարգի առաջ կարևորագույն խնդիր եր ծառայած—կազմակերպել կուսակցութիւն, վորը մերձեցող հեղափոխութեան մեջ ղեկավարեր բանվոր դասակարգին և հնարավորութեան տար ընտելոր դասակարգին ինքնակալութեան դեմ մղած պայքարում ղեկավարելու մշուս խնդր դասակարգերին: Դրա համար կուսակցութիւնը պիտի լիներ մարտական կենտրոնացած կազմակերպութիւն, ամբողջովին տեղորոշած խիստ զինացիւլինայով: Այդ բոլորը չեյին ըմբռնում ապագա մենշեիկները, վորոնք, ինչպես մենք կիմանանք հետագայում, բացասում եյին բանվոր դասակարգի հեղեմոնիան հեղափոխութեան մեջ և կամենում եյին այդ հեղեմոնիան բուրժուազիային հանձնել: Այդ հեղեմոնիան բուրժուազիայի ձեռքը հանձնելու համար իսկապես չեր պահանջվում այն կուսակցութիւնը, վորի համար բայշեիկներն եյին պայքարում:

Յերկրորդ համագումարի նշանակութիւնը նրանից զատ, վոր նա համարեւ և կուսակցութիւնը և ձրադրի մեջ վորոքեւ բանվոր դասակարգի պայքարի մերձավոր ու վախճանական նպատակները, կայանում և նույնպես նրանում, վոր նա սկիզբ դրեց կուսակցութեան հեղափոխական թևի դառնելուն ոպպորտայութեամբ:

Վորպեսզի լավ ըմբռնվի այս հատվածը, պատասխաններ տվեք հետևյալ հարցերին:—

1. Հեղափոխական մարքսիզմի վորպիսի գաղափարներ են իրանց արապցումն ասացել յերկրորդ համագումարի ընդունած ձրադրում:

2. Ի՞նչ տարակարծութիւններ են բաժանել համագումարը բայշեիկներին ու մենշեիկներին:

3. Ինչո՞ւ յերկրորդ համագումարում դժուրած բայշեիկներին ու մենշեիկներին մասին կարելի չե ասել, թե նրանք ներկայացնում են կուսակցութեան հեղափոխական և ոպպորտայութեամբական թևերը:

3. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՀՍՄՍԳՈՒՄԱՐԻՑ ՀԵՏՈ

Ռուս-յապոնական պատերազմը յեվ նրա ազդեցութիւնը հեղափոխական յեվ ոպպոզիցիոն (իբերալ) շարժման և ետագա ուռնացման վրա:

աշտասանման արտածել: Մշուս կողմից ցարական կառավարութիւնը

1904 թվականին սկսվեց ռուս-յապոնական պատերազմը: Այդ պատերազմի պատճառներն եյին ռուսական բուրժուազիայի իմպերիալիստական ձրդտունները մի կողմից և կառավարութեան ցանկութիւնը՝ պատերազմով հեղափոխութեանից յետ պահել յերկիրը—մշուս կողմից: Արդյունաբերական ու առևտրական կապիտալները շահագրգռված եյին շատող նախահանդիստներ գալթելու, վորպեսզի կարելի լինի նրանց վրայով Սիբիրի հում նյութներն

մտածում եր, թե պատերազմով կարելի կլինի յերկրում բարձրացնել հայրենասիրական տրամադրութիւնը և շահելով պատերազմը՝ միաժամանակ բարձրացնել թագավորոպ Ռումանովների ընտանիքի հեղինակութիւնը: Կառավարութեան կարծիքով դա հեղափոխութեանից հեռու կպահեր յերկիրը: Յարակա մինչև ատր Պիկին մատնանշում եր Նիկոլայ Ա ին, թե «պատերազմը 40 տարով յետ կմղե հեղափոխութիւնը»:

Պատերազմը Յապոնիայի դեմ յերկրում ուժեղացրեց արդյունաբերական անշարժութիւնը: Գործադրկութիւնն սկսեց խիստ աճել: Անշարժութեան ու գործադրկութեան հողի վրա սկսեց ուժեղանալ բանվոր դասակարգի խուլ խըրտումը, վորը լավ եր գիտակցում, թե իր դրութեան վատթարացումը պատերազմից ե բղխում: Պատերազմի ընթացքում Ռուսաստանը մի պարտութիւն մշուսի յետից եր կրում, և այդ պարտութիւններն անսովոր ուժով դրսևորեցին ռումանովյան միապետության վողջ փառքիւնը:

Ռուս-յապոնական պատերազմի ընթացքում Ռուսաստանի բանվոր մասսաները տեղորոշված եյին «պարտվողականութեամբ», այսինքն ցանկութեամբ, վոր ցարական միապետութիւնը պարտութեան կրի, վորը Ռուսաստանը գիպի հեղափոխութիւն կառաջնորդի:

Ռուս-յապոնական պատերազմի ընթացքում արդյունաբերական ճգնաժամը ծանր ազդեց բանվոր դասակարգի վիճակի վրա: Բուրժուազիան նորից հարձակման անցով աշխատավարձի, բանվորական որվա և այլ բարելավումներին վրա, վորոնք հաջողվել եր նվաճել արդյունաբերական վերելքի շրջանում: Հուլիս դնել գործադուլներին հաջողութեան վրա չեր կորելի, և բանվոր դասակարգն ստիպված եր միառժամանակ նահանջել: Այդ նահանջը խզեց Բագվի գործադուլը, վոր սկսվեց 1904 թ. դեկտեմբերին: Գործադուլը ցույց տվեց, թե բանվոր դասակարգը պատրաստ ե նոր պայքարի: Բագվի գործադուլը ղեկավարում եր սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան տեղական կոմիտեն: Տընտեսական պահանջներից զատ բանվորներն առաջարկեցին մի շարք քաղաքական պահանջներ: Բայց ինչ վոր ամենից կարևորն ե—գործադուլը վողջ Ռուսաստանի բանվորների կողմից առանց պատասխանի ու աջակցութեան չինաց: Ամենուրեք դրամի ժողովարարութիւններ եյին կատարվում Բագվի գործադուլավոր բանվորների ոգին: Նրանց վողջույններ և ուղերձներ եյին ուղարկվում: Առանձնապես նշանավոր և մարգարեյական եր Պետրոգրադի բանվորների ուղերձը, վորոնք գրում եյին. «Ձեր նոր գործը մեզ հույս ե տալիս, թե լիբերալներին համետ փոխոցի փոխարին շուտով կազմեն բանվորական հեղափոխութեան ահեղ ալիքը»:

Լիբերալ բուրժուազիան սկսեց արագորեն կազմակերպվել և բազմաթիվ ժողովներում («բանկետներում») իր պահանջները հռչակել:

Միաժամանակ նա սկսեց սահմանադրութիւն պահանջող ուղերձներ կազմել և նրանց թագաւորին մատուցել: Ուղերձներում նա մատնանշում էր հեղափոխական շարժման («կրամուլայի», ինչպես հաղվադեպ էի, վոր արտահայտվում էր բուրժուազիան) աճման վրա և շահագործելով այն՝ ձգտում էր մասնակցութիւն նվաճել իշխանութեան մեջ:

Ֆեւրուարի 1-ին թանկութեամբ զարկած արձակուրդի ու բուրժուազիայի յետ-
մագուստի 1-ին թիւի 1-ին հոգեւորականութեան արագ մերձեցման մասին: Իսկ հեղափո-
խութեան հետ կապված հարցերն էլ ավելի պիտի սրե-
վանային տարաձայնութիւնները, վոր յերկրորդ հա-
մագումարում սկսվել էին բայլշիկներին ու մենշևիկ-
ներին միջև: Այդ տարաձայնութիւնները զնահատե-
լու և նրանց իմաստն ըմբռնելու համար մեզ ան-
հրաժեշտ է տեսնել, թե ինչ էր կատարվում կուսակցութեան մեջ յեր-
կրորդ համագումարից հետո:

Համագումարից հետո մենշևիկներն անհապաղ ամենակատաղի պայքար սկսեցին բայլշիկներին դեմ: Մենշևիկները հրաժարվում են մասնակցել «Իսկրա»-յին վոչ միայն իբրև խմբագիրներ, այլ և իբրև աշխատակիցներ: Նրանք հրաժարվում են կենտրոնական կոմիտեյին հանձնել իրանց ձեռքի տակ յեղած զրամն ու կապերը և սկսում են տեղերը մարդիկ ուղարկել, վորպէսզի կուսակցութիւնն իրանց կողմը թեքեն: Մենշևիկները մերժում էին բոլոր առաջարկները հավաքա-
կան համաձայնեցրած աշխատանքի մասին և համառորեն շարունա-
կում էին իրանց կազմալուծող աշխատանքը: Կուսակցութեան դեմ մղած պայքարում մենշևիկներն առանձնապես հարձակումներ էին գործում ընդ. Լենինի վրա: Նրանք գիտակցում էին, թե ինչ վիթ-
խարի ուժ է ներկայացնում նա, և կամենում էին ինչ էլ վոր լինի սեւացնել այդ ուժը:

Պիեխանովը, վոր Լենինի հետ միասին «Իս-
կրա»-յի խմբագրութեան մեջ էր մտնում, հայտա-
բարեց Վլադիմիր Իլյիչին, թե անհրաժեշտ է գի-
ջումներ անել մենշևիկներին: Վլադիմիր Իլյիչն այն
ժամանակ հայտարարեց, թե ինքը հեռանում է
«Իսկրա»-յի խմբագրութիւնից, չկամենալով, ինչ-
պես նա յեր մատնանշում, ներհակ կանգնել հնարավոր հաշտութեանը
կուսակցութեան մեջ: Դրա հետեւանքով «Իսկրա»-յի խմբագրութեան
մեջ մտան չորս նախկին մենշևիկ խմբագիրները, և սկսած № 52-ից՝
«Իսկրա»-ն դարձավ մենշևիկների որդանը:

ԿՈ մենշևիկների ձեռքն անցնելն իր յետեւից նրանց կողմը քաշեց
և կուսակցութեան խորհրդին: Կուսակցութեան խորհուրդը, վոր պետք

է լուծել ԿՈ և ԿԻ միջև ծագած տարաձայնութիւնները, բաղկացած
էր հինգ հոգուց. յերկու ներկայացուցիչ ԿՈ, յերկու ներկայացուցիչ
ԿԻ և հինգերորդը, համագումարի կողմից ընտրված Պիեխանովը: Վո-
րովհետեւ Պիեխանովը այժմ արդեն անցել էր մենշևիկների կողմը և նրանց
հետ էր քվեարկում, մենշևիկները խորհրդում մեծամասնութիւն
ունեցին:

«Իսկրա»-յի անցնելը մենշևիկների ձեռքը հե-
տեւանք ունեցավ նրա դեմքի փոփոխումը: «Իսկրա»-ն,
վոր մինչև այդ հեղափոխական մարքսիզմի մար-
տական որդանն էր, դարձավ ուղղորտութիւնի որ-
դան: «Իսկրա»-ն, վոր առաջ անհաշտութիւն էր
քարոզում ուղղորտութիւնի նկատմամբ, այժմ ինքն
սկսեց ուղղորտութիւնի քարոզել: Նոր «Իսկրա»-ն
սկսեց վերաքննել այն հայացքները, վորոնց հին
«Իսկրա»-ն էր քարոզում, վերաքննութիւն կատարել մանաւանդ կազ-
մակերպչական հարցում, կուսակցութեան կառուցման հարցում: Թե
վորքան էր նոր «Իսկրա»-ն մոտ յեղել եկոնոմիզմին, դա տեսնվում է
նրանից, վոր աչքի ընկնող եկոնոմիստներից մեկը՝ Ալիմովը «հոգու
հարազատութիւն» էր ընդունում նոր «իսկրիզմի» և եկոնոմիզմի միջև:

Վլադիմիր Իլյիչը՝ հեռանալով «Իսկրա»-յի խմ-
բագրութիւնից՝ չէր դադարեցնում պայքարը մեն-
շևիկների դեմ, պայքար կենտրոնացած կուսակցու-
թեան համար, վորն ընդունակ լինէր զլխավորելու
պրոլետարիստի հեղափոխական պայքարն ինքնա-
կալութեան դեմ: 1904 թվականի սկզբին նա գրեց
«Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ յետ» բրոշյուրը, վո-
րի մեջ լուսարանում էր կուսակցութեան մեջ գո-
յութիւն ունեցող կրիզիսի էությունը և ընդգծում,
թե նոր կուսակցական տարաձայնութեան և բայլշե-
վիկների ու մենշևիկների բաժանվելու յերևույթի հիմքում ընկած է
կազմակերպչական հարցերի մասին յեղած տարաձայնութիւնը, վոր
սկսվել է յերկրորդ համագումարի վեճով կանոնադրութեան § 1-ի մա-
սին և ավարտվել այն «գործնականով», վորը կազմակերպչական հար-
ցում առաջադրում է «Իսկրա»-ն: Վլադիմիր Իլյիչն ապացուցում էր,
թե նոր «Իսկրա»-յի ուղղորտութիւնը կազմակերպչական հարցերում
արտահայտվում է կենտրոնացման բացասմամբ, աղայական կամ ինտել-
լիգենտական անարխիզմով (դիսցիպլինայի փոխարեն սանձարձակու-
թիւն), պոչականութեան և բանվոր դասակարգի կուսակցութեան հե-
շափոխական բնույթի բացասմամբ: Այն չափով, վորքան կազմակերպ-
չական հարցի մեջ սկզբունքային իմաստ գոյութիւն ունի նոր «Իս-

Պայքար մենշե-
վիկների դեմ
կենտրոնացած
կուսակցութեան
համար, վորն
ընդունակ լի-
նէր զլխավորելու
պրոլետարիստի
հեղափոխական
պայքարն ինքնա-
կալութեան դեմ:
1904 թվականի
սկզբին նա գրեց
«Մի քայլ առաջ,
յերկու քայլ յետ»
բրոշյուրը, վո-
րի մեջ լուսարանում
էր կուսակցութեան
մեջ գո-
յութիւն ունեցող
կրիզիսի էությունը
և ընդգծում,
թե նոր կուսակցական
տարաձայնութեան
և բայլշե-
վիկների ու մենշևիկների
բաժանվելու յերևույթի
հիմքում ընկած է
կազմակերպչական
հարցերի մասին
յեղած տարաձայնութիւնը,
վոր սկսվել է յերկրորդ
համագումարի վեճով
կանոնադրութեան § 1-ի
մասին և ավարտվել
այն «գործնականով»,
վորը կազմակերպչական
հարցում առաջադրում
է «Իսկրա»-ն: Վլադիմիր
Իլյիչն ապացուցում էր,
թե նոր «Իսկրա»-յի
ուղղորտութիւնը
կազմակերպչական
հարցերում արտահայտվում
է կենտրոնացման
բացասմամբ, աղայական
կամ ինտելլիգենտական
անարխիզմով (դիսցիպլինայի
փոխարեն սանձարձակու-
թիւն), պոչականութեան
և բանվոր դասակարգի
կուսակցութեան հե-
շափոխական բնույթի
բացասմամբ: Այն չափով,
վորքան կազմակերպ-
չական հարցի մեջ
սկզբունքային իմաստ
գոյութիւն ունի նոր «Իս-

կրա»-յի խոսքերում,—գրում էր Վլադիմիր Իլյինը,—այդ չափով վոչ մի տարակույս չկա, վոր այդ իմաստն ուղղորտունիստական է»։ Բայց դրա հետ միասին Վլադիմիր Իլյինը մի բուրժուական էր կասկածում, վոր «անխուսափելիորեն լիովին պիտի հաղթանակեն հեղափոխական սոցիալ դեմոկրատիայի, սերտեալական կազմակերպության և կուսակցական դիսցիպլինայի սկզբունքները»։

**Պայմար մեկնե-
վիկական ցակ-
սիկայի գեմ, վոր
միտում եր հե-
գեմոնիան լի-
բերալ բուրժու-
ազիայի ձեռքը
հանձնել («Ես-
կրա»-յի գեմս-
վայից պլանը)։**

Կուսակցության համար մենշևիկները դեմ մղած պայքարը զուգորդվում էր միաժամանակյա պայքարով բանվոր դասակարգի ուղիղ տակտիկայի համար ինքնակալության դեմ վարած հեղափոխական պայքարում։

1904 թվականի վերջին լիբերալ բուրժուազիայի կատարները մի շարժում եր ընդգրկել ընդդեմ ինքնակալության։ Այդ շարժումը բուրժուազիայի կողմից հրավիրված բանկետների ձև ստացավ, վորոնց ընթացքում ուղղորդիչն ձառեբ ելին արտա-

սանվում ինքնակալության դեմ։ Հարակից այդ բանկետներին մենշևիկյան «Իսկրա»-ն առաջադրեց այսպես կոչված «զեմստվային կամպանիայի» պլանը։ Այդ պլանը հանդում եր նրան, թե բանվորները պիտի այցելեյին բուրժուազիայի բանկետները և բուրժուազիային ընդառաջ խթանեյին, առաջադրելով այնտեղ, նրա գիմաց, իրանց պահանջները, բայց համեստ պահանջներ, վորոնք չվախեցնեյին բուրժուազիային։ Նման յեղույթները՝ անգամ համեմատած բանվոր դասակարգի ցույցերի հետ ընդդեմ ցարական ինքնակալության՝ մենշևիկներն անվանում եյին պայքարի «բարձր» ձև։ Այդ պլանի դեմ ամբողջ խոստովյամբ հրապարակ յեկան բայլեիկները՝ զուլու ունենալով Վլադիմիր Իլյինին։ Վլադիմիր Իլյինը հատուկ բողոքուր հրատարակեց «Զեմստվային կամպանիան և «Իսկրա»-յի պլանը» վերնագրով։ Այդ բողոքուրում ել Վլադիմիր Իլյինը մերկացնում էր մենշևիկյան պլանի ուղղորտունիստական եյուլթյունը։ Իսկապես, ինչի՞ յեր հանդում մենշևիկները պլանը։ Նրան, վոր բանվորները քարշ դան բուրժուազիայի պոչից, վորպեսդի նրանք՝ ինքնակալության դեմ բացահայտ հեղափոխական յեղույթներ կազմակերպելու փոխարեն՝ համեստ պահանջներ առաջադրեն բուրժուազիայի միջոցով։ Մենշևիկները պլանն ամբողջությամբ ու լրությամբ համապատասխանում էր նրան, վոր բացասե բանվոր դասակարգի հեղեմոնիան ծավալվող հեղափոխության մեջ և այդ հեղեմոնիան բուրժուազիայի ձեռքը հանձնե, վորին այժմ նախկին «եկոնոմիստների» պես հանգեցին մենշևիկները։ Այդ պլանը նախատակ ուներ դատապարտել բանվոր դասակարգին քարշ դալու բուրժուազիայի յետևից փոխարեն նրան, վոր նա զլուխ կանգնե հեղափո-

խույթյան և հակառակ բուրժուազիայի վողջ յերկշոտությանն ու դավաճանությանը ինքնակալության դեմ սպասվող պայքարի մեջ՝ հակառակ ցարիզմին առաջնորդե զյուղացիությունը։

Հասկանալի յի, վոր քանի նման խիստ տարա-
Քայլեվիկների կարծություններ գոյություն ունեյին բայլեիկներ-
պայքարչերը ու մենշևիկների միջև, պայքարը կուսակցության
համա գ ու մ ա ռ մեջ ավելի պիտի ուժեղանար։ Յեվ իսկապես, յեր-
հրավիրելու հա- կորդ համագումարից մինչև յերրորդը տեղ ժամա-
մար. նակամիջոցը բնորոշվում է այդ ներկուսակցական

պայքարի ուժացումով։ Մենք արդեն ասել ենք, թե մենշևիկներն իրենց նպատակ եյին դրել տեղերում նվաճել կուսակցության կազմակերպությունները։ Սակայն դա նրանց վոչ միայն չհաջողվեց, այլ, ընդհակառակը, տեղական կազմակերպություններն ավելի ու ավելի նվաճվե-
յին բայլեիկների կողմից։

1904 թվականի ոգոստոսին ժընևում կայացավ Վլադիմիր Իլյինի հրավիրած 22 բայլեիկների կոնֆերենցիան, բայլեիկների, վորոնց մեծամասնությունը նոր եր յեկել Ռուսաստանից։ Կոնֆերենցիան կուսակցության ուղղած մի դիմում ընդունեց և հրավիրեց կուսակցական կազմակերպություններին պատրաստություններ տեսնել յերրորդ համագումարի հրավիրման համար։ 1904 թվականի նոյեմբերին Ռուսաստանում կայացան սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպությունների—հյուսիսի, հարավի և Կովկասի—յերեք կոնֆերենցիաներ։ Այդ կոնֆերենցիաներում ընտրվեց մեծամասնության կոմիտեների բյուրո։ Այդ բյուրոն ել ձեռնարկեց համագումարի կազմակերպումը, յերբ Կ. Կ. չպատասխանեց անհապաղ համագումար հրավիրելու առաջարկին։ Մեծամասնության կոմիտեների բյուրոյի անդամները 1905 թ. սկզբում այցելության դուրս յեկան կոմիտեներին՝ նրանց նախապատրաստելու համագումարի համար։ Այդ այցելության ժամանակ պարզվեց ել ավելի վորոշակի, թե կոմիտեների մեծամասնությունը բայլեիկների կողմն է։ 1905 թ. մարտին 28 կոմիտեից 21-ն արտահայտվեց հողուտ համագումարի հրավիրման և վորոշակի բայլեիկների կողմն ելին։ Յերրորդ համագումարի հրավիրման համար կենտրոն ստեղծելու հետ միաժամանակ բայլեիկներին հաջողվեց կազմակերպել իրանց որդանի—«Վպեդյոդ» («Հառաջ») թերթի հրատարակությունը, վոր առաջին բայլեիկյան թերթն եր։ Թերթի հրատարակությունը մեր ֆրակցիայի վիթխարի հաղթանակն եր, վորովհետե հնարավորություն եր տալիս պարզա-
նելու վողջ կուսակցության առաջ բայլեիկների ու մենշևիկների տա-
րաձայնությունների եյությունը և նախապատրաստելու այն հաղթա-
նակը, վոր բայլեիկները շահեցին յերրորդ համագումարում։

Ինչպես վերն եր ասված, Ռ. Ս. Գ. Բ. Կ. Կ. Կ. պատասխան չը-

Հետևանքը յեղավ նոր «Իսկրա»-յի առաջացումը. նա հարկադրոված է զարգացնել ու խորացնել իր խմբագրիչների յերկրորդ համագումարում արած սխալը: Հին «Իսկրա»-ն հեղափոխական պայքարի ճշմարտություններ եր սովորեցնում: Նոր «Իսկրա»-ն կենցաղային խմաստություն և սովորեցնում—գիշտականություն և համակերպություն: Հին «Իսկրա»-ն անարտական ուղղափառություն որդան էր: Նոր «Իսկրա»-ն մեղ հրամցնում է ուղղորտյունիզմի վորոճը—զլխավորապես կազմակերպչական հարցերում: Հին «Իսկրա»-ն զրավել էր ուռա և արեմտա-յեվրոպական ուղղորտյունիստների պատվարեր տհաճությունը: Նոր «Իսկրա»-ն «խելքացել է» և շուտով կղաղարի ամաչելուց ծայրահեղ ուղղորտյունիստների կողմից նրա հասցեյին շալվող գովասանքներից: Հին «Իսկրա»-ն անշեղ դեպի իր նպատաղն էր ընթանում, և նրա խոսքը գործից չէր տարրերվում: Նոր «Իսկրա»-յի մեջ նրա դիրքի ներքին կեղծիքը՝ անկախ վորես մեկի կամքից ու զխակցությունից՝ անխուսափելիորեն արտադրում է քաղաքական յերեսպաշտություն: Նա ճշում է խմբակցականության դեմ, վորպեսզի ծածկի խումբակցականության հաղթանակը կուսակցականության հանդեպ: Նա փարիսեցիաբար դատապարտում է պառակտումը, կարծես թե շատ ու քիչ կազմակերպված կուսակցության մեջ վորես այլ միջոց կարելի յե պատկերացնել պառակտման դեմ, քան փոքրամասնության հպատակումը մեծամասնության: Նա հայտարարում է, թե անհրաժեշտ է հաշվի նստել հեղափոխական հասարակական կարծիքի հետ և ծածկելով Ալիմովների գովասանքները՝ մանր բամբասանքով և զրաղվում կուսակցության հեղափոխական թեի կոմիտեների մասին: Ինչ խայտառակություն: Ինչ խայտառակեցին նրանք մեր հին «Իսկրա»-ն:

(Ղ. Ի. Լեւոն. Աշխ. Ժող., V, հ. 481—482)

ԹԵՄԱՆԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. 6-րդ, 7-րդ և 8-րդ զրույցներից խմացածի հիման վրա աղացուցեք վաղիմիւր Իլիչի հետեյալ զրույթունը.—

«Փոքրամասնությունը (յերկրորդ համագումարում—Մ. Գ.) կազմում էին մեր կուսակցության ամենից շատ ուղղորտյունիզմին ձգտող անդամները: Փոքրամասնությունը կազմում էին կուսակցության սկզբունքներին ամենից քիչ դիմացկուն տարրերը»:

2. Համառոտ գեկուցում արեք այս թեմայով. «Ինչով էին վտանգավոր 1905 թվականի մոտալուտ հեղափոխության համար մարքսիզմի ուղղորտյունիստական աղավաղումները ուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի շարքերում 90-ական թվականներին և XX դարի սկզբին»:

1. Ինչում կարելի յեր տեսնել XX դարի սկզբին հեղափոխության մերձեցման նշանները:

2. Յերկրորդ համագումարում բալլիկներն ինչպես էին հաշվառում պրոլետարիատի այն նպատակներն ու խնդիրները, վոր նա պիտի զրոտեր սպասվող հեղափոխության մեջ:

3. Յերկրորդ համագումարում ինչի մեջ էր կայանում մենշևիկների աղավաղումը պրոլետարիատի այն նպատակների ու խնդիրների, վոր նա պիտի զրոտեր սպասվող հեղափոխության մեջ:

4. Ինչ պայքար էր կատարվում կուսակցության մեջ յերկրորդ համագումարից հետո և ինչու համար էր նա կատարվում:

1905 թՎԱԿԱՆԸ

Առանց 1905 թվականի «գլխավոր փորձի» 1917 թվականի Հոկտեմբերյան հեղափոխության հաղթությունն անհնարին կլիներ:

ԼԵՆԻՆ

Առաջին հեղափոխությունը (1905 թվականի) խորը աղետեղ և հողը, արմատախիլ արել դարավոր նախապաշարունակները, քաղաքական կյանքի ու քաղաքական պայքարի զարթոնքը միևնույն ժամանակ ընդգրկեց ինչ տասնյակ միլիոնավոր գյուղացիների, մեկ մեկուկուսուկուս լինելով ամբողջ աշխարհին— ուստի հասարակության բոլոր դասակարգերը (յեւ բոլոր գլխավոր կուսակցությունները) նրանց իսկական ընդհանրությունը, նրանց շահերի, նրանց ուժերի, նրանց գործողության յեղանակների, նրանց մեթոդները ու հեղափոխականների իսկական փոխադարձությունը մեզ:

ԼԵՆԻՆ

Իհարկումս մասին և գրույցը: Նախորդ զրույցներում մենք խոսեցինք այն դասակարգերի մասին, վերոնք 1861 թվականից հետո կազմավորվեցին Ռուսաստանում, և այն ներհակությունների մասին, վերոնք այդ դասակարգերին անխուսափելիորեն հրում էին պայքար սկսելու իրար մեջ: Մենք ապա խոսեցինք այն մասին, թե ինչպես եր բանվոր դասակարգն ստեղծում էր կուսակցությունը, և ինչպես եր պայքար տեղի ունենում այդ կուսակցության մեջ իսկական հեղափոխական մարքսիզմի գաղափարների հիմունքով համախմբելու բանվոր դասակարգին: 1905 թվականի հեղափոխությունը այդ գաղափարների առաջին գործնական ստեղծումն եր Ռուսաստանում, առաջին վիթխարի ընդհարումը դասակարգերի միջև: Այդ

պայքարի հետ անհրաժեշտ և խիստ խնամքով ծանոթանալ, վերադառնալ հասկանալ կարելի լինի Ռուսաստանի բանվոր դասակարգի հետագա պայքարը, նրա պայքարը 1917 թվականի Փետրվարի ու Հոկտեմբերի հեղափոխություններին և 1905 մինչև 1917 թվականը տեղի ժամանակամիջոցին:

1. ԲԱՅԼՇԵՎԻԿՆԵՐԸ, ՄԵՆՇԵՎԻԿՆԵՐԸ ՅԵՎ ԵՍ-ԵՐՆԵՐԸ 1905 թՎԱԿԱՆԻ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Մենք արդեն նախորդ զրույցից տեսանք, թե ցարական Ռուսաստանի բոլոր դասակարգերը 1905 թվականի նախորդակին այսպես թե այնպես զգուս էին հեղափոխության անմիջական մոտիկությունը: Իսկ ինչ դասակարգային ուժեր էին պայքարի յեղում 1905 թվականի հեղափոխության մեջ:

1905 թվականի հեղափոխության մեջ առաջավոր դասակարգային ուժը պրոլետարիատն եր հանդիսանում: Հեղափոխության բունկման պահուն նա արդեն մասսայական շարժման ուղին եր թեկնվել սոցիալ-դեմոկրատիայի դեկավարությունը: Հեղափոխության մեջ նա պայքարում եր ինքնակալության լիակատար տապալման և դեմոկրատական հանրապետություն ստեղծելու համար, վերի մեջ լիուլի կարող կլիներ ծավալվել նրա հետագա պայքարը սոցիալիզմի համար:

1905 թվականի հեղափոխության մեջ մյուս դասակարգային ուժը գյուղացիությունն եր հանդիսանում: Նա կազմակերպված չեր, միավորված չեր, սակավագիտակից եր, բայց իր ամբողջությամբ ձգտում եր լիովին լիկվիդացիայի յեթարկել կալվածատիրական հողատիրությունը և ճորտատիրականության այն մնացորդները, վերոնք նրան հարստահարում ու խեղդում էին:

Յերրորդ դասակարգային ուժն եր հանդիսանում լիբերալ բուրժուազիան: Նա իրան նպատակ եր դնում սահմանափակել ցարի իշխանությունը և կալվածատերերի հետ մասնակից դառնալ իշխանություն: Նա կարծում եր, թե դրան կարող ե հասնել Ռուսաստանում սահմանադրական միապետություն հաստատելով:

Զորրորդ դասակարգային ուժն էին հանդիսանում խոշոր կալվածատեր-ազնվականները, վերոնց շահերն ամբողջությամբ ու լրուսությամբ արտահայտում եր ցարական ինքնակալությունը: Մի բան, վերին նրանք ձգտում էին— թողնել ամեն ինչ հին կարգով, անձեռնմխելի պահպանել և ցարական ինքնակալությունը և կալվածատիրական հողատիրությունը:

Յաւակաց Կա-
ռավարութեան
վերջին փորձը
հեղափոխութեան
հետեւ իրաւա-
պահութեան
հետեւ (Ֆա-
պիսմարկսմ)։

Նախորդ գործընթացում մենք արդեն խոսել ենք
գործադատականութեան մասին— ցարական կառավա-
րութեան փորձի մասին շեղիլու բանաւորներին քա-
ղաքական պայքարից։ Պետերբուրգում այդ փորձը
հանգեց նրան, վոր պահանջողական բաժինը բանվորա-
կան ընկերութեաններ կազմակերպեց «Ռուս ֆաբ-
րիկա-գործարանային բանվորների ժողով» անունով,
վորը հավաքեց մինչև 8 հազար բանվոր։ Պահանջ-
ողական բաժինն այդ ընկերութեան գլուխ կանգնե-
ցրեց Գապոն քահանային, վորին լիակատար աջա-
կցութեան երցույց տալիս աշխատանքի մեջ ու դրամ մատակարարում։

1901 թվականի գեկտեմբերի վերջին Պուտիլովի գործարանում
արձակել ելին չորս բանվոր, վորոնք «Ժողովի» անդամներն էին։
Բանվորները պահանջեցին նրանց յետ վերցնել աշխատանքի, և յերբ
գործարանի վարչութեանը հրաժարվեց այդ անել, պուտիլովականները
գործադուլ հայտարարեցին։ Գործադուլին միացան մի ամբողջ շարք
ֆաբրիկաների ու գործարանների բանվորները, և հունվարի 7-ին Պե-
տերբուրգում արդեն գործադուլ եր անում մինչև 150 հազար բանվոր։
Բանվորներն այժմ քննում ելին վոչ միայն արձակված ընկերներին
յետ ընդունելութեան հարցը, այլև իրանց անտեսական վիճակի հար-
ցերը։ Նրանք մշակեցին մի շարք տնտեսական ու քաղաքական պա-
հանջներ, վորոնց մեջ արտացոլացին և սոցիալ-դեմոկրատական կու-
սակցական ծրագրի պահանջները, սրանց մեջ և հետևյալ լոզունգը—
«Հիմնադիր ժողովի հրավիրում՝ ընդհանուր, ուղղակի, հավասար և
դադունի ընտրական իրավունքի հիմունքով»։

Հունվարի 9-ին կիրակի որ գործադուլավոր բանվորների վողջ
մասսան թագավորի մոտ շարժվեց մի «հանրագրութեամբ», վորի մեջ շա-
քաղաքաված ելին բոլոր պահանջները։ Բանվորներն, ինչպես տեսնում
և հանրագրութեանից, հավատում ելին, թե իրանց թագավորի մոտ
կթողնեն, թե յերբ թագավորն իմանա նրանց կյանքի մասին, ոչնու-
թեան կգա նրանց։ Հասկանալի չե, սակայն, վոր իրանց պահանջներն
առաջադրելով, բանվորները միաժամանակ հանդես ելին դալիս և թա-
գավորի դեմ, և կապիտալիստների դեմ, և կալվածատերերի դեմ, և
վողջ կալվածատիրական-բուրժուական պետութեան դեմ իր ամբող-
ջութեամբ։ Ուստի միամտութեան եր բանվորների հավատը, թե-թա-
գավորը նրանց կընդունի, առավել ևս— կբավարարի նրանց պահանջները։
Յարական կառավարութեանն իսպառ այլ կերպ վերաբերվեց բանվոր-
ների յերեւոթին. յետին միտք պահանջելով՝ նա թույլ տվավ լայնո-
րեն ու ադատորեն ծավալվելու շարժմանը, վորովհետև կամենում եր
խեղդել այն, համարելով բանվորական շարժումն իսպառ խորտակելու

վայրկյանը շատ բարենպաստ։ Նա յենթադրում եր, թե այդպիսով լավ
«դաս» կտրվի պրոլետարիատին։ Իր պլանն իրագործելու նպատակով
կառավարութեանը զինվորական իշխանութեանների լիակատար տնո-
րինութեանը հանձնեց մայրաքաղաքը, իշխանութեանների, վորոնց
գլուխն եր կանգնած թագավորի հորեղբայր մեծ իշխան Վլադիմիրը։
Յերբ բանվորները գեպի Ջմեռային պալատ շարժվեցին, նրանց զնդակ-
ներն տարափով դիմավորեցին։ Սպանվեց մինչև 2 հազար և վերավոր-
վեց 5 հազարից ավելի անդեն բանվոր։ Այսպիսով «արյունոտ կիրա-
կին» թանկ նստեց բանվորների դասակարգին, բայց դրա հետ միասին
նրան շատ բան սովորեցրեց։ Հունվարի 9-ի որը վերջնականապես
վեց բանվոր դասակարգի հավատը գեպի ցարը, գեպի կառավարու-
թեանը, թե հնարավոր և խաղաղ միջոցով իր վիճակը բարձրելու
հայտնապես այս պատճառով «արյունոտ կիրակին» հակայական ժո-
ղովրդական մասսաներ զարթեցրեց քաղաքական գիտակցութեան ու
հեղափոխական պայքարի։

Վ. Ի. Լենինը մատնանշում և, թե մինչև հունվարի 9-ը Ռուսաս-
տանում դեռ հեղափոխական ժողովուրդ չկար, թե միայն արյունոտ
կիրակիից հետո «նիրհոդ Ռուսաստանը զարձակ հեղափոխական պրոլե-
տարիատի և հեղափոխական ժողովրդի Ռուսաստան»։ Պրոլետարիատի
հեղափոխական դաստիարակութեանը մի որում այնպիսի քայլ արավ
ընդհանաջ, ինչ նա չիր կարող անել ամիսների ու տարիների դորշ,
առտնին, վախուղ կյանքում։

Հունվարի 9-ից հետո վողջ Ռուսաստանում
Պրոլետարիատը սկսվեց գործադուլների ալիքը, բանվորները բռն
գլխավորում ե
հեղափոխու-
թեանը։

Երբ 1905 թվականի ամառվանից այդ ալիքն ավելի չե բարձրա-
նում, միքանի քաղաքներում (Լոն, Ուլեստա և այլն) բանվորների յե-
րեւոթները զինված ապստամբութեաններ զարձան (տես գործադուլա-
յին պայքարի աճումը Ռուսաստանում՝ էջ 221, դիագրամմա №16)։

Խլրտումները քաղաքներից գլուղներն ելին անցնում, ուժեղա-
նելով այնտեղ գլուղացիների տոանց այն ել արդեն ծավալված պայ-
քաքը հողի համար, գլուղացիների, վորոնց ցարական կառավարու-
թեանը զսպում եր պատմարար արշավանքներով։ Յարական կառա-
վարութեանն ստիպված եր զիջումների գնալ և հայտարարեց Պետական
Դումայի * հրավիրման մասին, ընտրական իրավունք վերապահելով
կապիտալիստների ու խոշորագույն չինովնիկների մի փոքրաթիվ խմբ-
ի սկիւ։ Այդ զիջումը վողջորի չբավարարեց, և խլրտումները շարունակ-
վեցին Ռուսաստանում։

Յարական կա-
ռավարության
վերջին փորձը
սեղեղու հեղա-
փոխությունը ի
ցնա հիմնական
ուժը — պրոլե-
տարիատը (Գա-
պոնական ու-
թյուն):

Նախորդ գրություն մենք արդեն խոսել ենք
գուրամովականության մասին — ցարական կառավա-
րության փորձի մասին շեղելու բանվորներին քա-
ղաքական պայքարից: Պետերբուրգում այդ փորձը
հանգեց նրան, վոր պահանջական բաժինը բանվորա-
կան ընկերություններ կազմակերպեց «Ռուս ֆար-
րիկա-գործարանային բանվորների ժողով» անունով,
վորը հավաքեց մինչև 8 հազար բանվոր: Պահա-
րական բաժինն այդ ընկերության գլուխ կանգնե-
ցրեց Գապոն քահանային, վորին լիակատար աջա-
կցություն երցույց տալիս աշխատանքի մեջ ու դրամ մատակարարում:

1901 թվականի դեկտեմբերի վերջին Պուտիլովի գործարանում
արձակել ելին չորս բանվոր, վորոնք «Ժողովի» անդամներն էին:
Բանվորները պահանջեցին նրանց յետ վերցնել աշխատանքի, և յերբ
գործարանի վարչությունը հրաժարվեց այդ անել, պուտիլովականները
գործադուլ հայտարարեցին: Գործադուլին միացան մի ամբողջ շարք
ֆաբրիկաների ու գործարանների բանվորները, և հունվարի 7-ին Պե-
տերբուրգում արդեն գործադուլ եր անում մինչև 150 հազար բանվոր:
Բանվորներն այժմ քննում էին վոչ միայն արձակված ընկերների
յետ ընդունելությունը հարցը, այլև իրանց անտեսական վիճակի հար-
ցերը: Նրանք մշակեցին մի շարք տնտեսական ու քաղաքական պա-
հանջներ, վորոնց մեջ արտացոլացին և սոցիալ-դեմոկրատական կու-
սակցական ծրագրի պահանջները, սրանց մեջ և հետևյալ լոզունգը —
«Հիմնադիր ժողովի հրավիրում՝ ընդհանուր, ուղղակի, հավասար և
քաղաքի ընտրական իրավունքի հիմունքով»:

Հունվարի 9-ին կիրակի որ գործադուլավոր բանվորները վոչ
մասան թագավորի մոտ շարժվեց մի «հանրագրություն», վորի մեջ շա-
բաղապարհ էլին բոլոր պահանջները: Բանվորներն, ինչպես տեսնում
և հանրագրությունից, հավատում էին, թե իրանց թագավորի մոտ
կթոզեն, թե յերբ թագավորն իմանա նրանց կյանքի մասին, ողնու-
թյան կգա նրանց: Հասկանալի չե, սակայն, վոր իրանց պահանջներն
առաջադրելով, բանվորները միաժամանակ հանդես էին գալիս և թա-
գավորի դեմ, և կապիտալիստների դեմ, և կալվածատերերի դեմ, և
վոչ կալվածատերական-բուրժուական պետության դեմ իր ամբող-
ջությունով: Ուստի միամտություն եր բանվորների հավատը, թե թա-
գավորը նրանց կընդունի, առավել ևս — կբավարարի նրանց պահանջները:
Ցարական կառավարությունն իսպառ այլ կերպ վերաբերվեց բանվոր-
ների յեղեթին. յետին միտք պահպանելով՝ նա թույլ տվավ լայնո-
րեն ու ազատորեն ծավալվելու շարժմանը, վորովհետև կամենում եր
խեղդել այն, համարելով բանվորական շարժումն իսպառ խորտակելու:

Վարկյանը շատ բարենպաստ: Նայենթադրում եր, թե այդպիսով լավ
«դաս» կտրվի պրոլետարիատին: Իր պլանն իրագործելու նպատակով
կառավարությունը զինվորական իշխանություններին լիակատար անո-
րինություն հանձնեց մայրաքաղաքը, իշխանություններին, վորոնց
գլուխն եր կանգնած թագավորի հորեղբայր մեծ իշխան Վլադիմիրը:
Յերբ բանվորները դեպի Ջմեռային պալատ շարժվեցին, նրանց զնդակ-
ները տարափով զիմավորեցին: Սպանվեց մինչև 2 հազար և վերավոր-
վեց 5 հազարից ավելի անդեն բանվոր: Այսպես «արյունոտ կիրա-
կին» թանգ նստեց բանվորների դասակարգին, բայց դրանիս միայն
նրան շատ բան սովորեցրեց: Հունվարի 9-ի որը վերջնականապես
վեց բանվոր դասակարգի հավատը դեպի ցարը, դեպի կառավարու-
թյունը, թե հնարավոր և խաղաղ միջոցով իր վիճակը բարձրել:
Հայտնապես այս պատճառով «արյունոտ կիրակին» հսկայական ժո-
ղովրդական մասսաներ զարթոցեց քաղաքական գիտակցություն ու
հեղափոխական պայքարի:

Վ. Ի. Լենինը մատնանշում և, թե մինչև հունվարի 9-ը Ռուսաս-
տանում դեռ հեղափոխական ժողովուրդ չկար, թե միայն արյունոտ
վերակիրից հետո «նիրհոդ Ռուսաստանը զարձակ հեղափոխական պրոլե-
տարիատի և հեղափոխական ժողովրդի Ռուսաստան: Պրոլետարիատի
հեղափոխական դաստիարակությունը մի որում այնպիսի քայլ արավ
ընդառաջ, ինչ նա չիր կարող անել ամիսների ու տարիների զորշ
առանին, վասխուկ կյանքում»:

Հունվարի 9-ից հետո վոչ Ռուսաստանում
Պրոլետարիատը սկսվեց գործադուլներ լիքը, բանվորները բուռն
գլխավորում և բողոքում էին իրանց Պետերբուրգի ընկերների
հեղափոխու-
թյունը: զնդակահարություն դեմ և միաժամանակ իրանք և
տնտեսական ու քաղաքական պահանջներ առաջա-

դրում: 1905 թվականի ամսականից այդ ալիքն ավելի յե բարձրա-
նում. միջանի քաղաքներում (Լոն, Ռեկսսա և այլն) բանվորների յե-
ղությունները զինված ապստամբություններ դարձան (տես գործադուլա-
յին պայքարի աճումը Ռուսաստանում՝ էջ 221, դիագրամմա №16):

Ոլորտումները քաղաքներից գյուղերն էլին անցնում, ուժեղա-
ցնելով այնտեղ գյուղացիների տոանց այն ևլ արդեն ծավալված պայ-
քարը հողի համար, գյուղացիների, վորոնց ցարական կառավարու-
թյունը զսպում եր պատմարար արշավանքներով: Ցարական կառա-
վարությունն ստիպված եր զիջումների գնալ և հայտարարեց Պետական
Դումայի * հրավիրման մասին, ընտրական իրավունք վերապահելով
կապիտալիստների ու խոշորագույն չինովնիկների մի փոքրաթիվ խմ-
բակի: Այդ զիջումը վոչվոքի չբավարարեց, և խլրտումները շարունակ-
վեցին Ռուսաստանում:

Պրոլետարիատն այսպիսով իրան հեղափոխութեան ավանգարդը ցույց տվաւ, նա հրում եր և մյուս դասակարգերին, վորոնց թվում և բուրժուազիային: Բուրժուազիան, վոր առաջ պահանջում եր պատգամավորներ հրավիրել սահմանափակ ընտրական իրավունքի հիման վրա, այժմ, հունվարի 9-ից հետո միայն սկսեց կազմել ընդհանուր ընտրական իրավունքներ ժաման: Այդ նշանակում եր, թե պրոլետարիատի յեւրոյթը խոսքով գոնե նրան ավելի ձախ եր դարձրել, քան առաջ եր:

1905 թվականի դարձնքի գյուղացիական խրտումներն անտաքակուսելիորեն նույնպես բանվորական գործադուլների մասսայական ալիքի արտացոլումն էլին հանդիսանում: Շատ տեղերում այդ ժամանակ լա գյուղացիական շարժումը նույնիսկ «գործադուլներին» բնույթ ստացաւ: Գյուղացիները մերժում էին վարձու գնալ կալվածատերերի ագարակները, հրաժարվում էին կապալով վերցնել այդ հողերը և այլն:

Պրոլետարիատի յեւրոյթները, վերջապես, ցարական կառավարութեանն և հարկադրեցին դիմումներ Կնալ և խոստանալ «բուլիզինյան Դոմայի» հրավիրումը*:

Բուրժուազիայի ապսիկան 1905 թ. հեղափոխութեան մեջ: Հունվարի 9-ից և այն պատասխանից հետո, ինչ «արյունոտ կիրակին» գտաւ յերկրում, վոչվոր է մեջ տարակուսանք չեր կարող մնալ, թե Ռուսաստանը հեղափոխութեան մեջ ե մտել:

Իսկ ինչ տակտիկայի յեր հետևում այդ հեղափոխութեան մեջ բուրժուազիան Մենք արդեն ասել ենք, թե պրոլետարիատի հունվարի յեւրոյթը նրան ձախ հրեց, թե բուրժուազիան խոսքով ավելի յեր հեղափոխական դարձել:

Արդյունաբերական բուրժուազիան վարնան ու ամառվա ընթացքում մի շարք հուշագրեր և մատուցում կառավարութեան, վորոնց մեջ ձգտում ե ինքնակալութեան սահմանափակման և Դոմայի հրավիրման այնպիսի ընտրական որենքով, վորը իշխանութեան վրա ապահովել կարողանար արդյունաբերական կապիտալի ազդեցութունը: Արդյունաբերական բուրժուազիայի այդ շարժումը ձուլվում ե լիբերալ կալվածատերերի շարժման հետ: Նրանք ապրիլին ու մայիսին միատեղի հրավիրում են այսպես կոչված գեմատվային քաղաքային համագումարներ, ուր և քննութեան են առնում քաղաքական հարցեր և իրանց տակտիկան: Արդյունքն այն յեղաւ, վոր ցարին ուղղված հանրագրութուն (դիմումն) ընդունվեց: Նրա մեջ մատնանշվում եր այն «մեծ վտանգը Ռուսաստանի և գահի իսկ համար», վոր սպառնում եր

* Այն կոչված ե Բուլիզինի դոմա նրա մասին հրատարակած որենքի հեղինակի, սենատոր Բուլիզինի անունով:

ներքին «խրտումներին», և այն «անհրաժեշտութիւնը, վոր «քանի ուշ չե», «առանց հապաղելու պիտի ժողովրդական ներկայացուցիչներ հրավիրել», վորոնք «քաղապորի հետ համաձայն» պիտի «վերանորոգված պետական կարգ» հաստատեն: Համագումարից ընտրված պատգամավորութիւնը պիտի ներկայացներ այդ հանրագրութիւնը Նիկոլայ II-ին, բայց նա համաձայնվեց ընդունել պատգամավորութիւնը սրա համար տեական ու ստորացուցիչ բանակցութիւններին հետ և այն էլ վոչ թե իբրեւ պատգամավորութիւն, այլ իբրեւ «հավատարիմ հպատակներ»: Պատգամավորութիւնը դրան ևլ համաձայնվեց, հանդես յեկաւ Նիկոլայի առաջ և նրանից լսեց այն պատասխանը, թե ժողովրդական ներկայացուցիչների հրավիրման հարցը լուծված ե, և ազգային ժողովի խնդիրն ե—«վերականգնել միութիւնը Ռուսաստանի ու նրա կայսեր միջև»: Բուրժուազիան շատ զոհ եր միապետութեան հետ սպառնող գործարքից, բայց միքանի որից հետո Նիկոլայ II-ն ընդունեց սահարյուրակայինների պատգամավորութիւնը և հայտարարեց նրան, թե ինքնակալութիւնն անձեռնմխելի յե մնում:

Բուրժուազիայի հանրագրութեամբ հանդես գալը Վ. Ի. Լենինը գնահատեց «իրեւ բուրժուական դավաճանութեան առաջին քայլեր»: Նա ընդգծում եր, թե բուրժուազիան առետուր ե անում, ձգտելով իր համար անվտանգ սահմանադրութիւն ստանալ: Շահագործելով բանվորների հեղափոխական շարժումը, բուրժուազիան վախեցում եր ինքնակալութեանը, ջանալով նրանից դիմումներ փրցնել իր համար:

Պետք ե նկատի ունենանք բուրժուազիայի այդ տակտիկան 1905 թվականի հունվարյան որերից հետո և բանվոր դասակարգի չվերջացող յեւրոյթների պայմաններում, վորպեսզի նրանց լուսի տակ գնահատենք բալլիկներին ու մենշիկներին տարաձայնութիւնները կուսակցութեան յերրորդ համագումարում:

Ռուսաստանում սկսված հեղափոխութիւնը պահանջում եր սոցիալ-դեմոկրատիայից իր վերաբերմունքը վորոշել կատարվող և հասունացող դեպքերի նկատմամբ և լուծել հեղափոխութեան կողմից առաջադրվող մի շարք կարևորագույն հարցեր: Այդ ելալից կուսակցութեան յերրորդ համագումարում: Վախեցաւ փոքրամասնութեան մեջ մնալ՝ մենշիկները սարսափելի յենթարկեցին համագումարը, բայց յերբ նա, այնուամենայնիւ, հավաքվեց, նրանք չմասնակցեցին նրա աշխատանքներին: Նրանք ժընհում իրանց կոնֆերենցիան հրավիրեցին, վորը նիստեր եր գումարում նույն ժամանակ, յերբ Լոնդոնում 1905 թ. ապրիլի 25-ին հավաքված յերրորդ համագումարը նիստեր ուներ:

Եր գումարում նույն ժամանակ, յերբ Լոնդոնում 1905 թ. ապրիլի 25-ին հավաքված յերրորդ համագումարը նիստեր ուներ:

Բայլշխիկական համագումարը և մենշևիկական կոնֆերենցիան միաժամանակ զրադիում էին այն հարցերի բնութարար, վորոնց հաստատեն ուսուսական հեղափոխությունն եւ առաջադրում: Այդ հարցերն էին պրոլետարիատի տակտիկայի խնդիրները հեղափոխության մեջ յեվ այստեղից բխող վերաբերմունքը դեպի լիբերալ բուրժուազիան ու գյուղացիությունը, հարց զինված ապստամբության յեվ հարց ժամանակավոր կառավարության մասին: Բոլոր հարցերի նկատմամբ բայլշխիկներն ու մենշևիկները մշակեցին յերկու հակադիր պլանֆորմ, յերկու դիմ:

Յեվ բայլշխիկները և մենշևիկները համաձայնվում էին նրանում, վոր մերձեցող հեղափոխությունը պիտի լինի բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխություն, այսինքն նրա մեջ չի կարելի հարց դնել մասնավոր (բուրժուական) սեփականության լիակատար փոխհանձնման ու սոցիալիզմին անցնելու մասին, այլ հարց կդրվի ինքնակալության ու նորտատի-րական մնացորդների լիակատար փոխհանձնման յեվ Ռուսաստանը բուրժուա-դեմոկրատական հանրապետություն դարձնելու մասին: Բուրժուա-դեմոկրատական հանրապետության մեջ Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը պայքար կսկսի վոչնչ սցենելու կապիտալիզմը յեվ այն փոխադ-նելու սագիալիզմով:

Բայց հեղափոխության բուրժուա-դեմոկրատական բնույթից բայլշխիկներն ու մենշևիկները միանգամայն տարբեր յեղրակացու-թյուններ էին հանում այդ հեղափոխության մեջ պրոլետարիատի բռնելիք տակտիկայի մասին:

Վլադիմիր Իլյիչն այսպես եր շարադասում բայլշխիկների ու մենշևիկների տարաձայնություններն էությունը ուսական հեղափոխու-թյան բուրժուական բնույթի ըմբռնման խնդրում:

«Ռուսական հեղափոխությունը բուրժուական է, ասում էին Ռուսաստանի բոլոր մարքսիստները 1905 թվականից առաջ: Մենշևիկ-ները, փոխաբերելով մարքսիզմը լիբերալիզմով, այստեղից յեղրակա-ցնում էին—հետևաբար, պրոլետարիատը հետո չպիտի դնա այն բա-նից, ինչ ընդունելի յե բուրժուազիայի համար. նա պիտի համաձայնու-թյան քաղաքականություն վարի նրա հետ: Բայլշխիկներն ասում էին, թե դա լիբերալ-բուրժուական թեորիա յե: Բուրժուազիան ձգտում է պետական վերակազմավորում կատարել բուրժուական ձևով, բարեկո-րագորեն, այլ վոչ հեղափոխականորեն, բոտ հնարավորություն պահ-պանելով և միապետությունը, և կալվածատիրական հողատիրությունը և այլն: Պրոլետարիատը պիտի բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխու-թյունը տանի մինչև վախճանը, թույլ չտալով, վոր իրան «կապկապեն» բուրժուազիայի ռեֆորմիզմով: Բուրժուական հեղափոխության որով դասակարգային ուժերի փոխհարաբերանքը բայլշխիկները ձևակերպում էին այսպես. պրոլետարիատն իրան է միացնում գյուղացիությունը»

չեզոքացնում լիբերալ բուրժուազիային յեվ միեջեկ վախճանը կործա-նում միապետությունը, միջնադարը, կալվածատիրական հողատիրու-թյունը:

Պրոլետարիատը և գյուղացիության դաշինքի մեջ է դրսևորվում ընդհանրապես հեղափոխության բնույթը, վորովհետև գյուղացիու-թյանն առհասարակ մանր արտադրողներ են, կանգնած ապրանքային արտա-դրության հողի վրա: Այդ—ավելացնում էին այն ժամանակ բայլշխ-վիկները— պրոլետարիատն իրան է միացնում վոչ չկես-պրոլետարիատին (բոլոր շահագործվողներին ու աշխատողներին), չեզոքացնում միջին գյուղացիությունը և տալ սլում բուրժուազիային. սոցիալիստական հե-ղափոխությունը դրանով և տարբեր լում բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունից (տես իմ 1905 թվականի բրոշյուրը—«Յերկու տակտիկա»):

Հեղափոխության բուրժուական բնույթի տար-Քայլեվիկներն ու մենշևիկներն էր ըմբռնումից ել բղխում եր մեկի ու մյուսի լո-րը բա վոր դա-զույնների և տակտիկայի տարբերությունը: Այդ տարբերու-թյունը դրսևորվեց դեռ 1905 թվականի մասին հեղա-հեղափոխական անցքերի սկզբնավորությունից ա-փոխության մեջ: Ուշ: Մենշևիկներն իրանց ղեկավարներինց մեկի՝ Մարտինովի բերանով («Իսկրա»-ն * ամբողջությամբ նրա տեսակետն էր կանգնած) այսպես էին ընդունում պրոլետարիատի գործելակերպն այդ բուրժուական հեղափոխության ընթացքում:

«... Բուրժուական հեղափոխության ընթացքի ու յեղքի վրա ազդելու համար կատարվող պայքարը կարող է արտահայտվել միայն նրանում, վոր պրոլետարիատը հեղափոխական ճնշում կգործադրի լի-բերալ ու արժատական բուրժուազիայի կամքի վրա, վոր հասարակու-թյան ավելի դեմոկրատիկ «վարերը» կհարկադրեն նրա «վերին» հա-մաձայնվելու հասցնել բուրժուական հեղափոխությունը նրա դեմոկրա-տական վախճանին: Նա կարտահայտվի նրանում, վոր պրոլետարիատը յուրաքանչյուր դեպքում բուրժուազիայի առաջ յերկընտրանք կդնի— կամ դեպի յետ՝ արսուլյուտիզմի մագիլները, ուր նա խեղդվում է, կամ դեպի առաջ—ժողովրդի հետ»:

Լենինը մենշևիկներին հայեցակետն, ինչպես և առաջներում եկո-նոմիստների հայեցակետը, «պոչականություն» եր անվանում և դրա առթիվ հետևյալն եր ասում.

«... Մարտինովը և «Իսկրա»-ն յետ-յետ են քաշվում պրոլե-տարիատի և գյուղացիության վրա բարդվող ամենաարժատական դե-մոկրատական հեղաշջման խնդրից, յետ-յետ են քաշվում այդ հեղա-շջրջման սոցիալ-դեմոկրատական ղեկավարությունից, զիջելով այդ-

* Այսինքն մենշևիկական «Իսկրա»-ն, վորից հետո եր ընկ. Լենինը:

Բայժեկիական համագումարը և մենշևիկական կոնֆերանցիան միաժամանակ զրադիում էին այն հարցերի քննությամբ, վերոհանձնված ռուսական հեղափոխությունն երևում էր առաջադրում: Այդ հարցերն էին պրոլետարիատի տակտիկայի խնդիրները հեղափոխության մեջ յեվ այստեղից բխող վերաբերմունքը դեպի լիբերալ բուրժուազիան ու գյուղացիությունը, հարց զինված ապստամբության յեվ հարց ժամանակավոր կառավարության մասին: Բոլոր հարցերի հեղափոխական բայժեկիկներն ու մենշևիկները մշակեցին յերկու հակադիր պատասխան, յերկու դիմ:

Յեվ բայժեկիկները և մենշևիկները համաձայնվում էին նրանում, վոր մերձեցող հեղափոխությունը պիտի լինի բուրժուազեմոկրատական հեղափոխություն, այսինքն նրա մեջ չի կարելի հարց դնել մասնավոր (բուրժուական) սեփականության լիակատար վոչնչացման ու սոցիալիզմին անցնելու մասին, այլ հարց կղրվի ինքնակալության ու նորտատի-րական մնացորդների լիակատար վոչնչացման յեվ Ռուսաստանը բուրժուազեմոկրատական հանրապետություն դարձնելու մասին: Բուրժուազեմոկրատական հանրապետության մեջ Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը պայքար կսկսի վոչնչ սցենելու կապիտալիզմը յեվ այն փոխադրելու սոցիալիզմով:

Բայց հեղափոխության բուրժուազեմոկրատական բնույթից բայժեկիկներն ու մենշևիկները միանգամայն տարբեր յեղրակացու-թյուններ էին հանում այդ հեղափոխության մեջ պրոլետարիատի բռնելիք տակտիկայի մասին:

Վլադիմիր Իլյիչն այսպես եր շարադասում բայժեկիկների ու մենշևիկների տարաձայնություններն էյությունը ռուսական հեղափոխու-թյան բուրժուական բնույթի ըմբռնման խնդրում:

«Ռուսական հեղափոխությունը բուրժուական է, ասում էին Ռուսաստանի բոլոր մարքսիստները 1905 թվականից առաջ: Մենշևիկ-ները, փոխաբերելով մարքսիզմը լիբերալիզմով, այստեղից յեղրակա-ցնում էին—հետևաբար, պրոլետարիատը հեռու չպիտի դնա այն բա-նից, ինչ ընդունելի յե բուրժուազիայի համար. նա պիտի համաձայնու-թյան քաղաքականություն վարի նրա հետ: Բայժեկիկներն ասում էին, թե դա լիբերալ-բուրժուական թեորիա յե: Բուրժուազիան ձգտում է պետական վերակազմավորում կատարել բուրժուական ձևով, բարենո-րագործեն, այլ վոչ հեղափոխականորեն, ըստ հնարավորության պահ-պանելով և միապետությունը, և կալվածատիրական հողատիրությունը և այլն: Պրոլետարիատը պիտի բուրժուազեմոկրատական հեղափոխու-թյունը տանի մինչև վախճանը, թույլ չտալով, վոր իրան «կապիկապեն» բուրժուազիայի ռեֆորմիզմով: Բուրժուական հեղափոխության որով դասակարգային ուժերի փոխհարաբերանքը բայժեկիկները ձևակերպում էին այսպես. պրոլետարիատն իրան է միացնում գյուղացիությունը»

հեղափոխություն լիբերալ բուրժուազիային յեվ միեզեվ վախճանը կործա-նում միապետությունը, միջնադար, կալվածատիրական հողատիրու-թյունը:

Պրոլետարիատի և գյուղացիության դաշինքի մեջ և զբաղեցվում ընդհանրապես հեղափոխության բնույթը, վորովհետև գյուղացիու-թյան առհասարակ մանր արտադրողներ են, կանգնած ապրանքային արտա-դրության հողի վրա: Այդ—ավելացնում էին այն ժամանակ բայժե-վիկները— պրոլետարիատն իրան և միացնում վոչնչ կես-պրոլետարիատին (բոլոր շահագործվողներին ու աշխատողներին), չեղոքացնում միջին գյուղացիությունը և տալով բուրժուազիային. սոցիալիստական հե-ղափոխությունը գրանով և տարբերվում բուրժուազեմոկրատական հեղափոխությունից (տես իմ 1905 թվականի բրոշյուրը—«Յերկու տակտիկա»):

Հեղափոխության բուրժուական բնույթի տար-Բայժեկիկներն ու մենշևիկները բեր ըմբռնումից ել բղետում եր մեկի ու մյուսի լո-զունքների և տակտիկայի տարբերությունը: Այդ տարբերությունը զբաղեցնում էր 1905 թվականի հեղափոխական անցքերի սկզբնավորությունից ա-մսին հետո: Մենշևիկներն իրանց զեկավարներինց մեկի՝ Մարտինովի բերանով («Իսկրա»-ն * ամբողջությամբ նրա տեսակետն էր կանգնած) այսպես էին ընդունում պրոլետարիատի գործելակերպն այդ բուրժուական հեղափոխության ընթացքում:

«... Բուրժուական հեղափոխության ընթացքի ու յեղքի վրա ազդելու համար կատարվող պայքարը կարող է արտահայտվել միայն նրանում, վոր պրոլետարիատը հեղափոխական ճնշում կգործադրի լի-բերալ ու արժատական բուրժուազիայի կամքի վրա, վոր հասարակու-թյան ավելի գեմոկրատիկ «վարերը» կհարկադրեն նրա «վերին» հա-մաձայնվելու հասցնել բուրժուական հեղափոխությունը նրա գեմոկրա-տական վախճանին: Նա կարտահայտվի նրանում, վոր պրոլետարիատը յուրաքանչյուր գեպքում բուրժուազիայի առաջ յերկնտրանք կդնի—կամ գեպի յետ՝ արտոլյուտիզմի մագիլները, ուր նա խեղդվում է, կամ գեպի առաջ—ժողովրդի հետ»:

Լենինը մենշևիկների հայեցակետն, ինչպես և առաջներում եկո-նոմիստների հայեցակետը, «պոչակնություն» եր անվանում և զրա առթիվ հետևյալն եր ասում:

«... Մարտինովը և «Իսկրա»-ն յետ-յետ են քաշվում պրոլե-տարիատի և գյուղացիության վրա բարդվող ամենաարժատական գե-մոկրատական հեղաշջման խնդրից, յետ-յետ են քաշվում այդ հեղա-շջման սոցիալ-գեմոկրատական զեկավարությունից, զիջելով այդ-

* Ասինքն մենշևիկական «Իսկրա»-ն, վորից հետո եր ընկ. Լենինը:

պիտույ, թեև անգիտակցաբար, պրոլետարիատի շահերը բուրժուական գեմոկրատիայի ձեռքը...»:

Հետեւաբար, մեկնեմք ինքնին այժմ ել այնպես, ինչպես 1905 թվականին, իրանց գեմոկրատիային կամպայնիայի պլանում պատկերացնում էին այն հայացքը, թե բանվոր դասակարգը պիտի միայն հրե բուրժուական լիազորման ու խրախուսանքի և նրան, այլ վոյս թե ինքնուրույն պայքար մղեն, հեղափոխության մեջ իր առանձին խնդիրները դնելով: Այս կերպ մեկնեմք պրոլետարիատին առաջադրված էին դառնալ, ինչպես ընկ. Լենինը հրատարակում, «միապետական բուրժուազիայի պոչը» (բուրժուազիան չէր ձգտում տապալել միապետությունը, նա ցանկանում էր իր ոգտին խուզել միապետության իրավունքները):

Իսպառ հակադիր էր բայլընկերների ու նրանց պարսզուլու ընկ. Լենինի հայեցակետը: Բայլեմիկները պնդում էին, թե հեղափոխության ղեկավար—հեղեմոնը պրոլետարիատը պիտի լինի, այլ վոյս բուրժուական, թե միայն պրալետարիատը, քաշելով գյուղացիությունը իր յետեւից, ընդունակ է բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը իր վախճանին հասցնել:

Ռուսական բուրժուազիան չի կարող գլխավոր ուժի հանգամանքով դուրս գալ կարվածատիրական կարգի դեմ հենց միայն նրա համար, վոր նա ստիպված է յերկյուղով նայել նրա դեմ աճող բանվոր դասակարգի բանակի վրա: Այս պատճառով նա շահագրգռված է գործարք կատարել ցարիզմի ու կարվածատիրների հետ: Նա շահագրգռված է նրանում, վորպեսզի հեղափոխությունը իր վախճանին չհասցնի:

Բայլեմիկներն ու մեկնեմքի կողմից գյուղացիության դերի մասին 1905 թվականի հեղափոխության մեջ:

Ինչ ուժերի վրա պիտի կոթնի պրոլետարիատը ինքնակալության դեմ մղած պայքարում: Մենք արդեն գիտենք, թե այդ հարցին ինչպես էին պատասխանում բայլընկերները: Գլուխ կանգնելով հեղափոխության պրոլետարիատը պիտի իր յետեւից դեպի կոչվ առաջնորդե վոյս գյուղացիությունը: Գյուղացիությունը պրոլետարիատի ճիմնական դաշնակիցն է: Բայլընկերները չեն չափազանցում գյուղացիության վոյս հեղափոխական, վոյս հետագիմական առանձնահատկությունները: Բայլեմիկներն զգաստորեն հաշվառում էին, թե ճորտատիրական միացորդների վոյսնչացման մեջ շահագրգռված է վոյս գյուղացիությունը, ի թիվս վորի է ունենոր է կուլակ նրա շերտերը: Իսկ հարակից դրան, մեր կուսակցության կարծիքով, վոյս պիտի խնդիր էր կանգնած պրոլետարիատի առաջ: Բոլոր ուժերով պաշտպանել գյուղացիության հեղափոխական գրոհը, վոյս պիտի նա քարը քարի վրա չթողնե հին, անհաված, ճորտատիրական, ինքնակալ, ստրկական Ռուսաստանում, վորպեսզի նա ստեղծե ազատ ու խիզախ մարդկանց նոր սերունդ, ստեղծ

ձե հանրապետական նոր յերկիր, ուր ազատության մեջ կծավալվի մեր պրոլետարական պայքարը սոցիալիզմի համար:

Հայոսպես այդ ժամանակաշրջանում «Յերկուտակտիկա» բրոշյուրում, վոր հրատարակվեց III համագումարից հետո, վաղիմիր Իլյինը, շարունակելով զարգացնել այն մտքերը, ինչ նա արտահայտել էր դեռ էս մինչև II համագումարը «Գյուղական չքավորությունը» գրքույկում, ընդգծեց, թե գեմոկրատական հեղաշրջման համար մղած պայքարում պրոլետարիատը պիտի կոթնի վոյս գյուղացիության վրա, իսկ սոցիալիստական հեղաշրջման համար մղած պայքարում՝ գյուղական չքավորության վրա:

Այս կերպ ընկ. Լենինը դեռ առաջին ուսական հեղափոխության ընթացքում նշանառում էր վոյս միայն բայլընկերների այն տակտիկայի հիմքերը գյուղացիության հետամամբ, ինչ բայլընկերները կիրառում էին 1905 թվականին, այլ է այն, ինչ նրանց կողմից կիրառվում էր 1917 թվականին պրոլետարիատի դեմոկրատիայի համար մղած պայքարում:

Սոսելով պրոլետարիատի վոյս գյուղացիության հետ կոած դաշինքի մասին ինքնակալության դեմ մղած պայքարում՝ Լենինը է բայլընկերները վոյս մի բոպե աչքաթող չեն անում հնարավոր տատանումները գյուղացիության շարքերում է այդ պայքարի մեջ, մանավանդ ունենոր ու կուլակ շերտերի շրջանում: Այս պատճառով 1905 թվականին Լենինն ասում էր.

«Պաշտպանել է հրե այդ գյուղացիությունը ընդհուպ մինչև ինչ տեսակի կուլակ լինի «սերբադան» «աղայական» սեփականություն» խուռմը, վոր չավով այդ գյուղացիությունը հեղափոխականորեն դեմոկրատիկորեն է հանդես գալիս: Անվատահոլությամբ վերաբերվել դեպի գյուղացիությունը, առանձին կազմակերպվել նրանից, պատրաստ լինել պայքարելու նրա դեմ, վոր չավով այդ գյուղացիությունը հետագիմաձանդեմ կամ հակապրոլետարական ձևով է հանդես գալիս»:

Կատարյալ պարզությունը լուծելով բանվորների դաշինքի հարցը գյուղացիության հետ պրոլետարիատի է նրա կուսակցության դեկավարության ներքո՝ բայլընկերները 1905 թվականին էլ ընդարձակում են յերկրորդ համագումարում ընդունած կուսակցության ազրաբային ծրագիրը: Առաջին պահանջի փոխարեն, վոր նկատի ունեի գյուղացիներին վերադարձնել ճորտատիրական իրավունքի վերացման պահանջ— նրանցից կարած հողերը, բայլընկերներն առաջարկում են պահանջ— առանց փրկանքի գրավել բոլոր կարվածատիրական, վանքական, ուղեւի ու կարինետի (ցարական) հողերը է այն հանձնել գյուղացիական հեղափոխական կոմիտեների ձեռքը: Այդ պահանջն էլ հեղափոխության մեջ պիտի ամրացնե բանվոր դասակարգի դաշինքը գյուղացիության հետ:

Միանգամայն այլ կերպ էին վերաբերվում գյուղացիության մենչեիկները: Ճիշտ է, նրանք ել վորոշեցին փոփոխել յերկրորդ համագումարի ընդունած ագրարային ծրագիրը: Նրանք ել էլին խոսում գյուղացիական պահանջների պաշտպանության մասին, ընդհուպ մինչև առանց փրկանքի գրավումը կալվածատիրական և այլ հողերի: Բայց վոր նրանք գրաված հողերը տնորինելու համար գյուղացիական կազմակերպվելիք հեղափոխական կոմիտեների դեմ էլին, դրանում հեց արտահայտվեց նրանց վախը գյուղացիությունից: Նրանք վոչ միայն գյուղացիությունը հեղափոխության գործուն շարժիչ ուժը չեղին ճանաչում, այլ, ընդհակառակը, գյուղացիությունը հետադիմական ուժ էլին համարում, կարծում էլին, վոր գյուղացիությունը կարող է միապետությունը նեցուկ ծառայել պրոլետարիատի դեմ մղած պայքարում: Վլադիմիր Իլյիչը մատնանշում է, թե մենչեիկները չկարողացան ըմբռնել 1905 թվականի բուրժուական հեղափոխության առանձնահատկությունները «հայտնապես իբրև գյուղացիական հեղափոխություն»: Այս պատճառով նրանք չեղին կարող ըմբռնել, թե պրոլետարիատը կարող է իր վախճանին հասցնել բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը միայն այն դեպքում, յեթե նա իր յետևից կքաշե գյուղացիական մասսաները և պաշտպանություն կգտնի այդ մասսաների կողմից:

Սերտելով միայն այն, թե 1905 թվականի հեղափոխությունը բուրժուական հեղափոխություն է, մենչեիկներն իբրեւ պրոլետարիատի հնարավոր դաժնակից առաջադրում էլին բուրժուազիային յեւ մոռանում գյուղացիության մասին:

Տարբեր կերպով բացատրելով 1905 թվականի հուլիսյան հեղափոխության բուրժուական բնույթը, արմատականորեն տարբերվելով այդ հեղափոխության մեջ պայքարող դասակարգերի (պրոլետարիատի, գյուղացիության և բուրժուազիայի) և նրանց դերի գնահատականում՝ մենչեիկներն ու բոլշևիկներն անխուսափելիորեն պիտի տարբեր դիրք բռնեյին և զինված ապստամբության հարցում: Յերրորդ համագումարի (բոլշևիկյան) բանաձևը ճանաչեց վոր հեղափոխական շարժումն արդեն մոտեցել է զինված ապստամբության անհրաժեշտությանը, վոր կուսակցության անհրաժեշտ է կազմակերպել պրոլետարիատն ապստամբության համար, ձեռնարկել ամենայն դեպքում միջոցներ նրան զինելու և ապահովել ապստամբությունն անմիջականորեն զեկավարելու հնարավորությունը:

Մենչեիկյան կոնֆերենցիայի բանաձևը խոսում էր ընդհանուր ձևով, թե պետք է զաղափարապես նախապատրաստել ապստամբու-

թյունը, բայց միաժամանակ կարծում էր, թե պահանջաւի անցկացնել ապստամբությունն անկարելի պիտի լի: Բանաձևը զինված ապստամբության մասին խոսում էր այսպիսի խորիմաստ բառերով. անհրաժեշտ է «պրոլետարիատը զինել կիզող զիտակցությունը, թե ապստամբությունն անհրաժեշտություն է»: Բայց նույն ժամանակ բանաձևը վոչինչ չէր ասում ապստամբության քաղաքական ու տեխնիկական նախապատրաստության մասին, իբրև մերձավոր խնդրի վաղիմիք Իլյիչը մատնանշում էր, թե ապստամբության մասին ընդունած իրանց բանաձևով մենչեիկները կրկնեղում են միապետական բուրժուազիային, վորը բացասում էր ապստամբությունը և այն համարում անխելացի տախտիկայի արտահայտություն, վոր մենչեիկներն այդ բուրժուազիայի պոչը բռնեցին:

Իսկ ինչո՞ւ էլին մենչեիկները վախենում ապստամբությունից: Եկոնոմիստների հարազատ հաջորդներ՝ նրանք իրանց վոզլ տախտիկան կառուցում էլին բուրժուազիայի հետ համաձայնվելու վրա: Մենչեիկներն այդ տախտիկայի հիմքը բուրժուազիային վճռական գործողություններով խրոնեցնելու յերկյուղն էր, անչափ հավատը բուրժուազիայի ուժերի նկատմամբ և թերահավատությունը դեպի պրոլետարիատի ուժերը:

Իսկ ինչպե՞ս էլին բոլշևիկները պատկերացնում ապստամբության հետևանքով հեղափոխության վճռական հաղթությունը ցարիզմի դեմ: Նրանք այն պատկերացնում էլին իբրև պրոլետարիատի ու գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական դիկտատուրա: Պրոլետարիատի ու գյուղացիության այդ հեղափոխական-դեմոկրատական դիկտատուրան, վորը մեր կուսակցությունը պաշտպանել է 1905 թվականի հեղափոխության մեջ, չպետք է շիոթել պրոլետարիատի դիկտատուրայի հետ, վորը Ռուսաստանի պրոլետարիատը ներկայիս իրագործում է: Պրոլետարիատի դիկտատուրան նշանակում է, թե պրոլետարիատը՝ գրավելով իշխանությունը՝ վերջնականապես տապալում է շահագործողներին (կալվածատերերին ու կապիտալիստներին) և կոթնելով գյուղական չքավորության վրա, դաշնակից ունենալով միջին գյուղացիությունը, սոցիալիզմ է կառուցում:

Միանգամայն այլ նշանակություն ունի պրոլետարիատի ու գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական դիկտատուրայի լոզունգը: Վորը մեր կուսակցությունը պաշտպանում էր 1905 թվականի հեղափոխության մեջ: Այդ դիկտատուրան պրոլետարիատին ու գյուղացիությանը հարկավոր էր նրա համար, վորպեսզի ճնշի կալվածատերերի ու ցարական ռեժիմի մյուս կողմնակիցների կատաղի դիմադրու-

թյունը, ինչպես և այն հակառակորդների ղրմադրությունը, վորոնք չեյին կամենում դեմոկրատիկ հեղաշրջումը հասցնել մինչև վախճանը, յերբ պրոլետարիատն ու գյուղացիությունը ձեռք կըգրնեյին այն վրձնական վերակազմավորություններին, ինչ իրանց նպատակ էյին դրել կատարելու հեղափոխության հետևանքով: Պրոլետարիատի ու գյուղացիության զիկտատուրան, ինչպես մատնանշում եր մեր կուսակցությունը, հայտնապես պիտի լիներ դեմոկրատական, այլ վոչ սոցիալիստական: Դա նշանակում եր, թե զիկտատուրան կհանգեր բուրժուազեմոկրատական հանրապետության, ճորտատիրական ֆեոդոլոգների լիակատար վոչնչացման, հնարավորություն կընձևեր «արմատախիլ անել վոչ միայն գյուղական, այլ և գործարանային կենցաղի բոլոր ասիական ստրկական գծերը, սկիզբ դնել բանվորների վիճակի լուրջ բարելավման և նրանց կենսական մակարդակի բարձրացման»: Այդ դեմոկրատիկ հանրապետությունը կհանդիսանար «պրոլետարիատի համար լավագույն կազապարը դասակարգային պայքարը մղելու բուրժուազիայի դեմ», նպատակ ունենալով տապալելու այդ բուրժուազիան և պրոլետարիատի սոցիալիստական զիկտատուրա հոչակելու:

Բայցեմիկեներ և ու մեմեմիկեները չափանակավոր կառավարությունը, ինչպես մատնանշում էյին բայլեիկները, պիտի ժամանակավոր հեղափոխական կառավարությունը հանդիսանար, ապստամբությունից ծագած բանվորների ու գյուղացիների մի կառավարություն: Բայլեիկները մատնանշում էյին, թե զինված բանվորների ու գյուղացիների վրա կոթնած ժամանակավոր կառավարությունը միայն կարող եապահովել նախընտրական ագիտացիայի լիակատար ազատությունը և իսկապես ժողովրդի կամքն արտահայտող հիմնադիր ժողով հրավիրել: Միայն կոթնած այդ նույն զինված բանվորների ու գյուղացիների վրա՝ իշխանություն և ուժ կունենար ինքը հիմնադիր ժողովը:

Ունենալով նման յեկակետ հայացք դեպի ժամանակավոր կառավարության ինդիքները՝ բայլեիկներն այն յեզրակացություն էյին գալիս, թե ուժերի բարենպաստ հալարերանքի պայմանում բուլյատեի յե բայլեմիկեների մասնակցությունը այդ կառավարության մեջ, «նպատակ ունենալով անողոք պայքար մղել բոլոր հակահեղափոխական փորձերի դեմ և պաշտպանել բանվոր դասակարգի ինքնուրույն շահերը»: Այդ մասնակցությունը բայլեիկները յի թաղրում էյին կուսակցության անպայման հսկողության ներքո:

Այլ կերպ էյին նայում ժամանակավոր կառավարության հարցին մենշևիկները: Նրանք դեմ էյին արտահայտվում սոցիալ-դեմոկրատների մասնակցությանը ժամանակավոր կառավարության մեջ,

համարելով, թե նա կլինի հեղափոխական բուրժուազիայի կառավարություն: Նրանք հայտարարում էյին, թե սոցիալ-դեմոկրատիան «պետք ե մնա ծալահեղ հեղափոխական ուղղորդիչիայի կուսակցություն», թե նա «իրան նպատակ չպիտի դնի գրավելու իշխանությունը կամ այդ իշխանությունը մասնակից լինելու ժամանակավոր կառավարության մեջ»: Մենշևիկներն իսպառ հրաժարվում էյին հասկանալու, վոր հարցի էյությունը նրա մեջ ե, թե ով և ինչ պայմաններում կը հրավիրե հիմնադիր ժողովը: Յեվ մենշևիկները միանգամայն անտարբեր էյին դեպի դա: Միայն թե հրավիրվեր հիմնադիր ժողովը՝ իսկ նրա հրավիրումը և «հեղափոխության վճռական հաղթությունը», ինչպես այդ տեսնվում ե մենշևիկների կոնֆերենցիայի բանաձևից, նրանք միատեսակ հնարավոր էյին համարում յերկու իսպառ տարբեր պայմաններում. և զինված ապստամբության հետևանքով և առանց ապստամբության, պարզապես մի վորեն պոչատ ընտրական որդանի (ինչպես ցարական պետական դուման) վորոշումով, վորը դեռ 1905 թ. փետրվարին եր խոստացել հրավիրելու ցարական կառավարությունը: Պարզ ե, վոր այդպես յերկուսի վրա գուշակելով և ժամանակավոր բուրժուական կառավարության կազմավորման հնարավորությունից դենը չգնալով՝ մենշևիկներն իրականի մեջ բուրժուազիային հնարավորություն պիտի վերապահեյին համաձայնվելու ինքնակալության հետ և գործարքով փակելու հեղափոխությունը:

2. ՏՐՈՑԿԻՉՄԸ ՅԵՎ ԵՍ-ԵՐՆԵՐԸ 1905 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Տրոցկից յեվ հեղափոխության խնդիրները Նրա ձեվակերպումը, Տրոցկի ու պերմանենս հեղափոխության բեռից, Մենք տեսնք, թե ինչպես մենշևիկները ճիշտ չեյին գնահատում սպասվող հեղափոխությունը և գյուղացիության դերը նրա մեջ, Բայց մենշևիկները շարքերում կային առանձին՝ ավիլի ձախ սոցիալ-դեմոկրատներ, վորոնք նրանցից զատվում էյին բուրժուազիայի դերի և հեղափոխության բնույթի գնահատականի մեջ: Այդպիսին եր ընկ. Տրոցկին, վորը յերկրորդ համագումարից սկսած մենշևիկները շարքերից կատաղի պայքար եր մղում բայլեիկների դեմ: Մի այլ սոցիալ-դեմոկրատի՝ Պարվուսի հետ միասին, ընկ. Տրոցկին գտնում եր, վոր բուրժուազիան ընդունակ չե վճռական պայքար մղելու ինքնակալության դեմ, բայց ինչպես և բոլոր մյուս մենշևիկները՝ նման պայքարի նա անընդունակ եր համարում և գյուղացիությունը: Այդ պատճառով ընկ. Տրոցկու համար (Պարվուսի հետ միասին) միակ հեղափոխական ուժը պրոլետարիատն եր, և նա գտնում եր, թե ուսական

հեղափոխությունը՝ իբրև բուրժուական սկզբնով՝ չի կարող կանգնել բուրժուական նպատակներ նվաճելու աստիճանի վրա: Իր մերձավոր բուրժուական խնդիրները հեղափոխությունը կրուծի միայն այն պայմանում, յեթև պրոլետարիատն իր ձեռքն առնի իշխանությունը: Բայց իր ձեռն առնելով իշխանությունը՝ պրոլետարիատը «չի կարող սահմանափակել իրան հեղափոխության բուրժուական շրջանակներով»: Ընդհանրապես, հայտնապես «իր հաղթությունն սպառնվելու համար պրոլետարական ավանգարդն ստիպված կլինի իր տիրապետության հենց առաջին քայլերում՝ խորը ներսխուծումներ կատարել վոչ միայն ֆեոդալական, այլ և բուրժուական սեփականության սահմանները: Այսպես չէ նա թշնամական բաղադրանքներ կուսենա վոչ միայն բուրժուադիայի խորը խմբավորումների հետ, վորոնք նրան նեցուկ են կանգնել նրա հեղափոխական պայքարի առաջին շրջանում, այլև կբաղկվի գյուղացիության լայն մասսաների հետ, վորոնց աջակցությունը ե, վոր նա իշխանության ե հասնի: Մի հետամնաց, ճշող մեծամասնությունը գյուղացիական բնակչություն ունեցող յերկրի բանվորական կառավարության վիճակի ներհակություններն իրանց լուծումը կարող են ստանալ միայն միջադպյին մակարդակով, պրոլետարիատի համաշխարհային հեղափոխության մարտադաշտում»:

Այսպիսով, ընկ. Տրոցկու և Պարվուսի թեորիայով 1905 թվականի ուսական հեղափոխությունը պիտի սոցիալիստականի փոխարկվել և հաղթեր այն դեպքում, յեթև նա մյուս յերկրներ հեղափոխությունների չուկետը դառնար. հեղափոխությունների, վորոնք պիտի անընդհատ (պերմանենտ) շարունակվին մինչև սոցիալիզմի լիակատար հաղթանակը: Այդ թեորիայով Ռուսաստանի պրոլետարիատը՝ իր ձեռքը գրավելով իշխանությունը՝ կարող կլիներ պահպանել իշխանությունը և սկսել սոցիալիզմ կառուցել, յեթև միայն պրոլետարիատը հաղթանակեր մյուս յերկրներում, և յեթև միայն այդ յերկրների պրոլետարիատը պետական ոգնություն հասցնեի, վորովհետև Ռուսաստանի գյուղացիությունը հակառակ կզնար բանվորական կառավարության:

Սրա մեջ ե այն հիմնականը, ինչ ընկ. Տրոցկին ե արտահայտել Ռուսաստանի հեղափոխական դարգացման բնույթի մասին: Այդ հայացքն ընկ. Տրոցկին անվանում եր «պերմանենտ» (անընդհատ) հեղափոխության թեորիա:

Ընկ. Տրոցկու և Պարվուսի թեորիան խորապես սխալ եր և խապառ աղավաղում եր այն ճիշտ տակտիկան, վորին պետք եր հետևել 1905 թվականի հեղափոխության մեջ, և վորին հետևում եյին բաղնիկները: 1905 թվականի պայմաններում կարող եր կատարվել միայն բուրժուազեմոկրատական հեղափոխություն, և ընկ. Տրոցկու և Պարվուսի թեորիան այն ժամանակ ֆլասակար եր հենց նրանով, վոր առաջար-

կում եր պրոլետարիատին, հաշվի չառնելով գյուղացիությունը՝ միմիայն իր ձեռքը գրավել իշխանությունը, ասեղծել գուտ բանվորական կառավարություն: Այդ թեորիան տանում եր դեպի այն, վոր ինքնակալության դեմ մղած պայքարում քակավեր պրոլետարիատի դաշինքը գյուղացիության հետ, նա բացասում եր գյուղացիության հեղափոխական նշանակությունն այդ պայքարում և ջուր եր լցնում մենշևիզմի ջրաղացին, շեղելով պրոլետարիատն իր առաջ ընկած խնդիրների ուղիղ լուծումից:

Այդ թեորիան, վորից ընկ. Տրոցկին մինչև որս ել չի հրաժարվել, ֆլասակար եր մնում և 1917 թվականին, յերբ բանվոր դասակարգը կատարում եր պրոլետարական հեղափոխությունը. նա ֆլասակար ե մնում և այժմ: Նա հիմնովին հակասում ե Լենինի պրոլետարական հեղափոխության ու պրոլետարիատի ղեկատուության մասին ունեցած ուսմունքին: Լենինիզմի ուսմունքով պրոլետարիատը, յերբ նա հաստատում ե իր ղեկատուության, ամենին չպետք ե բաղնիկի գյուղացիական մասսայի հետ: Ընդհակառակը, նա դաժնի և կոռում գյուղական չքավորության և միջին գյուղացիության հետ և կոխնելով այդ դաշինքին՝ գյուղացիական մասսան դրավում ե սոցիալիզմի շինարարության մեջ: Կոթնելով այդ դաշինքին՝ նա պահում ե իշխանությունը և կառուցում ե սոցիալիզմը մի յերկրում: ԽՍՀՄ պրոլետարիատը ներկայիս այդպիսի դաշինք ունի, և նրա գոյությունը և ԽՍՀՄ հաջողությունը սոցիալիզմի շինարարության մեջ բավականորեն ցայտուն հերքում են արոցկիզմի «պերմանենտ հեղափոխության» թեորիան:

Մեզ դեռ մնում ե համոզություն խոսել ես-երես-երես երբ յեվ ներք 1905 թվականի հեղափոխության մեջ ունեցած տակտիկայի մասին, ես-երների, վորոնց մասին կա 1905 թվականի Լենինի տառն եր, թե դա «մանր-բուրժուական ուղղություն ե, ծածկված սոցիալ-հեղափոխականի ցուցանակով: Սոցիալ-հեղափոխականները 1905 թվականի հեղափոխությունը բուրժուական չեյին համարում այն հիմունքով, թե «պրոլետարիատի դեմ խոշոր արդյունաբերողների ու առևտրականների դասակարգն ավելի ուժգնորեն և ինքնակալության հովանավորության կարիքն ունեցում»: Իսկ լիբերալ կալվածատերերին ու լիբերալ բուրժուազիային նրանք «կրթված հասարակություն» եյին կոչում և հրաժարվում եյին բնդունել, թե հեղափոխության մեջ նրանց կոչումը, — դա բուրժուազիայի շահերն են: Ինչպես մենք արդեն ասել ենք, սոց.-հեղ. կարծում եյին, թե 1905 թվականի հեղափոխության մեջ գյուղացիության հողի համար վարած պայքարը «հենց խակական ճամարիտ-սոցիալիստական և անմիջականորեն-սոցիալիստական շար-

ժողովում (Լենին)։ Նրանք հողի սոցիալիզացիայի կողմնակից էին այն ըմբռնումով, Վորի մասին մենք խոսել ենք վերը։ Այս նրանք առաջադրում էին դեմոկրատական հանրապետություն, ընդհանուր և այլ ընտրական իրավունքի, ընտրովի պաշտպանություն, բանակի զինաթափման և ժողովրդի զինման պահանջ և այլն։ Բայց հաստատամտություն այդ պահանջները պաշտպանելու մեջ նրանք իսպառ չէին արտահայտում։ Ընդհակառակը, լիբերալ բուրժուազիայի հետ դաշինք կռելու նպատակով նրանք 1904 թվականին («Ընդդիմադիր և հեղափոխական կազմակերպությունների Պարիզի կոնֆերենցիայում») համաձայնեցին իրանց պահանջներից դուրս գցել բուրժուազիայի համար այնպիսի տհաճելի խոսքեր, ինչպես «հանրապետություն», «հողի զրավում» և այլն։ «Մի խոսքով,—ասում է Վլադիմիր Իլյինը,—հեղափոխությունը լիովին ու վերջնականապես մերկացրեց, վոր սոցիալիստ-հեղափոխականների կուսակցությունը շատ ու քիչ վորոշակի դասակարգային նեցուկ չունի, հեղափոխությունն իրականում նրան հատկացրեց գյուղացիական դեմոկրատիայի մանր-բուրժուական թևի կցորդի դեր»։

Վորպեսզի լավ յուրացվի «Բայնիկներն ու մենչիկները 1905 թվականի առաջին հեղափոխության մեջ» և «Տրոցկիզմը և սոցիալիստ-հեղափոխականները 1905 թվականի հեղափոխությունում» հատվածները, պատասխանեցե՛ք հետևյալ հարցերին։—

1. Ինչո՞վ էին տարբերվում բայնիկներն ու մենչիկները հայացքները 1905 թվականի հեղափոխության խնդրի և ուղիի մասին։

2. Ինչո՞վ էին տարբերվում սոցիալիստ-հեղափոխականների 1905 թվականի հեղափոխության մասին ունեցած հայացքները սոցիալ-դեմոկրատների հայացքներից։

3. Ինչո՞ւմ և որոշակի մի հայացքների էությունը 1905 թվականի հեղափոխության մասին։

4. Ինչո՞ւմ էր արտահայտվում գյուղացիության թերազնահատումը տրոցկիզմի կողմից 1905 թվականին։

3. 1905 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՅԺԸ ՅԵՎ ԲԱՅԼՇԵՎԻԿՆԵՐԻ, ՄԵՆՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՈՒ ՏՐՈՑԿԻԶՄԻ ԴԻՐՔԵՐԻ ՍՏՈՒԴՈՒՄԸ ՆՐԱՆՈՒՄ

Ինչպես մենք արդեն ասել ենք, հունվարի 9-ից հետո վորջ Ռուսաստանով անցկացավ գործադուլների մի ալիք։ Գործադուլները ռուսական հեղափոխության ուղեկիցները յեղան և հետագայում ընդհուպ մինչև նրա պարտությունը։

Հեղափոխությունից առաջ մի տասնամյակի ընթացքում գործադուլավորների ընդհանուր թիվը Ռուսաստանում կազմում էր 430 հազար մարդ։ 1905 թվականի հունվարին, հեղափոխության առաջին

ամսում գործադուլավորները թիվը կազմում էր 440 հազար, այսինքն, այլ խոսքերով, մի ամսվա ընթացքում գործադուլում էր ավելի, քան ամբողջ նախորդ տասնամյակում։ Նման վիթխարի գործադուլային շարժում աշխարհը դեռ չէր տեսել 1905 թվականի հեղափոխությունից առաջ։ 1905 թվականի ամբողջ ընթացքում գործադուլել էր 2 800.000 մարդ, յերկու անգամ ավելի Ռուսաստանի ֆաբրիկա գործարանային բանվորների ընդհանուր քանակից։ (Տես դիագրամմա № 16. Ռուսաստանի գործադուլային պայքարի աճումը)։ Ընդսմին անհրաժեշտ է նշանառել, վոր սմենից համառ գործադուլները վարում էր բանվոր դասակարգի առաջապահը—այն քաղաքների բանվորները (Պետերբուրգի, Ռիգայի, Վարշավայի), վորոնց մեջ մյուսների հետ համահմատած արդյունաբերությունն ավելի յեր զարգացած, և ուր կային առավել զետակից պրոլետարներ։

Յեթե գործադուլավորներին դիտելու լինենք իրանց զբաղմունքով, ապա դուրս կգա, վոր ամենից շատ գործադուլել են մետաղագործները, այսինքն հայտնապես պրոլետարիատի առաջավոր ջոկատը։

1905 թվականի գործադուլային շարժման մեջ անհրաժեշտ է նշել և այլ բնորոշ գծեր—տնտեսական ու քաղաքական գործադուլների իրար հյուսվելը։ Վլադիմիր Իլյին ընդգծում էր, թե գործադուլների այդ յերկու ձևերի փոխադարձ սերտ կապն ապահովում էր առավելադուլն ուժ շարժման մեջ։ Հայտնապես այդ կապը հնարավորություն տվավ շարժման մեջ գրավել բանվորների վիթխարի մասսաներ։

Հեղափոխական շարժման մեջ գրավելով բանվորների վիթխարի մասսաներ՝ գործադուլները չէին կառող ինքնակալության դեմ մղվող պայքարի մեջ չգրավել յեվ աշխատողների մնացած մասսաները։ Հայտնապես քաղաքային բանվորների գործադուլային շարժումը գրավեց գյուղացիությունը 1905 թվականի հեղափոխության մեջ յեվ սասանեցրեց բանակը, վորի մեջ մի շաբաթ ապստամբություններ ծագեցին։

Յերկրում խրառեններն առանձնապես ուժեղացան սեպտեմբերին, իսկ հոկտեմբերին գործը հասավ ընդհանուր գործադուլ հայտարարելուն։ Յերկրում վորջ կյանքը մեռավ։ Գործադուլը բնականաբար հիմնադիր ժողով հրավիրելու նշանաբանի տակ, Բանվոր դասակարգը ձգտում էր տապալել ինքնակալությունը յեվ դեմոկրատիկ հանրապետություն հաստատել։ 1905 թվականի հոկտեմբերի 13-ին Պետերբուրգում կազմավորվեց Բանվորների Պատգամավորների Խորհուրդ։ Խորհուրդներ սկսեցին ծագել և մյուս քաղաքներում։

Գործադուլը պաշտպանություն էր գտնում և լիբերալ բուրժուազիայի կողմից, վորը ցարական ինքնակալության անսահմանափակությունն դեմ էր հանդես գալիս։

Հոկտեմբերյան գործադուլը լայն աշխատողոր մասսաների հսկայական հեղափոխական յեղույթ եր պրոլետարիատի ղեկավարության ներքո: Հոկտեմբերյան որերին յերկու միլիոնից ավելի մարդ փողոց յելավ հեղափոխության կարմիր դրոշակի տակ: Ընդգրկած մարդկանց թվով, ըստ տեղեկությունների, վերը նա ընդգրկել եր, մասսաների միաժամանակ յեղույթի ուժով՝ հոկտեմբերյան գործադուլն ամենաբարձր հեղափոխական ալիքն եր 1905 թվականի հեղափոխության մեջ: Ընկ. Լենինն այդ գործադուլին այսպիսի գնահատական եր տալիս. «Բոլոր անկմերը կանգնում են,— ասում ե գերմանական սոցիալիստական յերզը,— յեթե այդ կամենում ե քո հզոր բազուկը»: Այդ հզոր բազուկն այժմ բարձրացել ե... Համառուսական քաղաքական գործադուլն այս անգամ իսկապես ընդգրկել ե ամբողջ յերկիրը, միավորելով հերոսական վերելքում Ռուսաստանի նդոված «կայսրության» բոլոր ժողովուրդներին ամենահարստահարված և ամենաառաջավոր դասակարգին: Այդ հարստահարության և բռնության կայսրության բոլոր ժողովուրդներին պրոլետարներն այժմ շար են կապում և ազատության ու սոցիալիզմի մի մեծ բանակ կերտում... Պրոլետարիատն արդեն հրաշալիքներ ե գործել հեղափոխության հաղթանակի համար: Համառուսական քաղաքական գործադուլը սաստիկ մոտեցրել ե նրա հաղթանակը, հարկազրկելով թշնամուն թպրտալ որհասական սարսափում»:

Հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստը:

Կաշկանդված ընդհանուր գործադուլով՝ ցարական կառավարությունն ստիպված եր անձնատուր լինել: Հոկտեմբերի 17-ին հրատարակվեց ցարի հռչակավոր մանիֆեստը, վորը բնակչությանը քաղաքացիական ազատություններ եր «շնորհում» և պետական դումայի ընտրություններին մասնակից դարձնում ժողովրդի այն խավերին, վորոնք առաջ զրկված եյին այդ իրավունքից:

Մանիֆեստից հետո բուրժուազիան վերջնականապես յերես ե դարձնում բանվոր դասակարգից և սկսում գոհանալ ցարական կառավարության վորո՞րմություններով: Իսկ բանվոր դասակարգը լավ եր ըմբռնում, թե ցարական մանիֆեստը վոչինչ չարժե մինչև այն ժամանակ, քանի իշխանությունն ինքնակալության ձևերին ե:

Վլադիմիր Իլյիչը բնորոշեց մանիֆեստն իբրև հեղափոխության առաջին հաղթանակ, իբրև կառավարության հարկադրված կապիտուլյացիա հեղափոխության առաջ, վորը գլխավորում եր բանվոր դասակարգը: Բայց նա այդ միայն սկիզբն եր համարում: Բանվոր դասակարգի առջև դեռ խնդիր ե ծառացած — ընդարձակել ու խորացնել հեղափոխության բազան, ծավալելով այն գյուղերի վրա, բարձրացնել գյուղացիությունը մինչև գիտակցական պայքար ինքնակալության դեմ, նախապատրաստել գյուղական շարժումը, վորը «շաղկապվելով Ռուս»

աստանի առաջավոր ուժի՝ պրոլետարիատի հետ կաշխատեր տապալել ինքնակալությունը, նվաճել իրակատար ու իսկական ազատություն» (Լենին):

Այդ խնդիրը պրոլետարիատը չկարողացավ լուծել և ահա ինչ պատճառներով:

Քաղաքական պատգամավորների խորհուրդների գերը:

Ո՞վ կարող եր բանվորական շարժումն ուղիղ ճանապարհի վրա դնել, ընդարձակել ու խորացնել հեղափոխությունը և կազմակերպել զինված ապստամբություն վողջ յերկրում: Հասկանալի յե, վոր կենտրոնացած, կուռ կուսակցությունը, վորը կրթված և պրոլետարիատի մասսայական կազմակերպությունների վրա, ղեկավարում այդ կազմակերպությունները և նրանց միջոցով ազդում քաղաքական գյուղացիական մասսաների վրա: 1905 թվականի հեղափոխության մեջ պրոլետարիատն առաջ քաշեց մի կազմակերպություն, վորը միավորում եր լայն մասսաներին: Դա Պետերբուրգի բանվորական պատգամավորների խորհուրդն եր: Նա իրանից ներկայացնում եր այն հեղափոխական իշխանությունն ազվը, այն ժամանակավոր կառավարությունը, վորի մասին խոսք կար հեղափոխությունից անմիջապես առաջ:

Պետերբուրգից բացի Բանվորական Պատգամավորների խորհուրդներ ծագեցին մի շարք ուրիշ քաղաքներում — Մոսկվայում, Ռոստովում, Կիևում, Ուդեսայում, Սորմովոյում, Մարատովում և այլն: 1905 թվականի խորհուրդները չկարողացան այն գերը խաղալ, ինչ խաղացին նրանք 1917 թվականին: Բայց նրանք վիթխարի նշանակություն ունեցան բանվորական շարժման ըթացքի մեջ. նրանք նպաստեցին պրոլետարիատի խմբավորման, նրա գիտակցության բարձրացման յեվ տվին այն ձեվը, վորի մեջ հետագայում պիտի մարմնավորվեր պրոլետարիատի իշխանությունը:

Բանվորական պատգամավորների խորհուրդների յերևան գալը 1905 թվականի հեղափոխության մեջ դարձյալ հաստատում ե, թե պրոլետարիատը զուլա եր կանգնած հեղափոխության և ղեկավարում եր այն: Բանվորների պատգամավորների խորհուրդները հենց կազմակերպություններ եյին, վոր պրոլետարիատն ինքն եր ստեղծել հեղափոխության ընթացքում:

Վորքան ել հայանապես թույլ եյին խորհուրդները, սակայն այդ պրոլետարական կազմակերպություններն եյին, վորոնք ամենից շատ խրատեցնում եյին կառավարությանը: Դարձյալ բուրժուազիայի նրա համադրմարներում արտահայտած շաղակրատության մեջ չե, վոր կառավարությունն սպառնալիք եր տեսնում ինքնակալության համար, այլ խորհուրդների հեղափոխական յեղույթներում: Ցեվ այս պատճառով

նա հեղափոխութեան լիկվիդացիան Պետերբուրգի խորհրդի ձերբակալուածով սկսեց: Նա ուղիղ եր հաշվառում, թե զրանով նա նշանակալից չափով կգլխատի պրոլետարիատին, և վոր հայտնապես նրան պիտի գլխատի հեղափոխութունը գլխատելու համար:

Շարժման դերը Բանակում: Պրոլետարական շարժման վիթխարի թափը 1905 թվականի հեղափոխութեան մեջ արտահայտվեց վոչ միայն խորհուրդներ ստեղծելու փաստում: Նա արտահայտվեց նրանում, վոր պրոլետարիատին հաջողվեց հեղափոխական շարժման մեջ գրավել ցարիզմի ամենագլխավոր նեցուկը, նրա ռազմական ուժը—բանակն ու նավատորմը: 1905 թվականին առաջին ռազմական ապստամբութիւնը սեւ-ծովյան նավատորմում «Պոտյոմկին» ճավրիչնակի» զրահակրի վրահոնիսի 14-ին ծագած ապստամբութիւնն էր: Զրահակիրը մասնակցութիւն ցույց տվեց Ուկրաինայի հեղափոխական շարժման մեջ, իր կողմը գրավեց սեւ-ծովյան նավատորմի մի նավ ևս, բայց պաշտպանութիւն չգտավ վողջ նավատորմի ընդհանուր ապստամբութեամբ: Այս պատճառով զրահակրի նավաստիները համարյա յերկու շաբաթ կարմիր գրոշակի տակ նավարկելուց հետո ստիպված յեղան գինաթափ լինել ուռմինական նավահանգստում: Զնայած դրան, «Պոտյոմկինի» ապստամբութիւնն ահագին նշանակութիւն ունեցավ: «Առաջին անգամ,—ինչպիսի մատնանշում եր Վլադիմիր Իլյիչը,—ցարիզմի ռազմական ուժի խոշոր մասը—մի ամբողջ զրահակիր—բացահայտորեն հեղափոխութեան կողմն անցավ»: «Մեր առաջ,—գրում եր Վլադիմիր Իլյիչը,—անտարակուսելի ու նշանավոր փաստ ե ծառայած հեղափոխական բանակի կորիզը կազմավորելու փորձը: Այդ փորձը վերջինը չեղավ. հեղափոխութեան բնթացքում տեղի ունեցան ելի մի շարք ապստամբութիւններ թե բանակում և թե նավատորմում, և նրանք լրջորեն սարսափեցնում ելին կառավարութեանը: Ափսոսալ պէտք ե, վոր այդ ապստամբութիւններն անջատ-անջատ ելին կատարվում, չունեյին բավարար կազմակերպված ղեկավարութիւն և այս պատճառով ճգմվեցին կառավարութեան ձեռքով: Ավելին. կառավարութեանը հաջողվեց հեղափոխութեան դեմ ոգտագործել բանակը: Բայց, այնուամենայնիւ, Ռուսաստանի հեղափոխական շարժման ընթացքում բանակի 1905 թվականին կատարած ապստամբութիւնների նշանակութիւնը վոչ մի դեպքում չի կարելի նվազեցնել. նրանք կանխագուշակում ելին այն, ինչ պատահեց 1917 թ — բանակի ամբողջութեամբ անցումը պրոլետարիատի կողմը, բանակի ինքնակալութեան ուժից հեղափոխութեան ուժի փոխարկվելը:

Գյուղացիական Շարժման գերը յեվ Երա կողմից կուռ կապի բացակայութեամբ Բանվոր դասակարգի շարժման հետ: 1905 թվականի հեղափոխութեան ահագին թափի մասին վկայում են և այն գյուղացիական ապստամբութիւնները, վորոնք սկսած 1905 թվականի գարնանից չէյին դադարում մինչև 1905 թվականի ամառը: Այդ գյուղացիական ապստամբութիւնները բնորոշելու համար, իսկ մանավանդ պրոլետարիատի դերը 1905 թվականի հեղափոխութեան մեջ բնորոշելու

նպատակով կարևոր ե ընդգծել, թե հայտնապես 1905 թվականի հեղափոխութեան մեջ պրոլետարիատն եր իր յետևից տանում գյուղացիութիւնը և նրան յիլույթներ խթանում: Ամենուրեք, ուր գյուղացիական շարժում և արտահայտվել բավարար ուժով, այդ շարժման գլուխն են յեղել կանդնած հորդորիչներ կամ ղեկավարների դերում գյուղը հանգստի յեկած քաղաքային բանվորները կամ այն գյուղացիները, վոր վարձու աշխատանքի ելին գնացած քաղաքը, կամ այն գինվորները, վորոնք յեղել են քաղաքում և կապ են ունեցել բանվորների հետ: Գնահատելու համար, թե ինչ ազդեցութիւն և ունեցել պրոլետարիատը գյուղացիական շարժման վրա և ինչ ազդեցութիւն պրոլետարական գործադուլները գյուղացիութեան շարժման վրա, անհրաժեշտ ե մատնանշել, թե գյուղացիները սակավ չեր պատահում, վոր իրանց յիլույթները գործադուլ ելին անվանում: Գյուղացիներն այդպես ել ասում ելին.—մենք գործադուլ ելնք (այսինքն խլել ենք) կալվածատերի նախիրը, մենք գործադուլ ելնք (այսինքն սպանել ենք) կալվածատերերին:

Վոր հայտնապես պրոլետարիատն եր իր յետևից տանում գյուղացիութիւնը, ցույց ե տալիս և այն փաստը, վոր ժամանակագրական կարգով գյուղացիութեան յիլույթները հետևում ելին պրոլետարիատի յիլույթներին և պրոլետարական յիլույթների անմիջական հետևանքն ելին հանդիսանում: Այս խոսքի լիովին և իսկական իմաստով պրոլետարիատի հեղափոխական յիլույթները գյուղացիութեանը յիլույթների ելին խթանում: 1905 թվականի գարունքի գյուղացիական յիլույթներն անմիջականորեն սկսվեցին 1905 թվականի հունվարի դեպքերից հետո: Այդ շրջանում շարժումն ընդգրկել եր Յեվրոպական Ռուսաստանի գավառների ընդամենը 14⁰/₀: Հոկտեմբերի ընդհանուր գործադուլը գյուղում հրահրեց 1905 թվականի աշնան շարժումը: Այդ շարժումն ընդգրկեց արդեն Ռուսաստանի բոլոր գավառների մոտ 40⁰/₀, վոր անտարակուսելիորեն բացատրվում ե հոկտեմբերյան հեղափոխական պրոլետարական ալիքի բարձրութեամբ: Բայց 1905 թվականի դեկտեմբերի ապստամբութիւնը (վորի մասին խոսք կլինի առաջիկայում) արդեն անչափ ուշ արձագանգ գտավ գյուղացիական շարժման մեջ: Դեկտեմբերի ալիքը գյուղին հասավ արդեն

1906 թվականի գարնանը, յերբ գյուղացիական շարժումն ընդգրկեց բոլոր գավառների 50%: (Տես գյուղական խլրտումների աճումը Ռուսաստանում, էջ 225):

Բանվորական հեղափոխությունը պարտությունը չեր կարող չանդրադառնալ և գյուղացիական շարժման վրա: Գյուղացիությունը հաշվառում էր այդ, վոր իր թիկունքում չունենալով քաղաքի պաշտպանությունը, չկոթնելով քաղաքային պրոլետարիատի վրա՝ նա չի կարող յեղել ռենհնալ: Այս պատճառով 1906 թվականի յերկրորդ կեսին գյուղացիական շարժումը մինչև մինիմում իջավ և ընդգրկեց 21 գավառ (մոտ 5%):

Մեր բերած թվանշանները ցույց են տալիս, վոր գյուղացիական շարժման թափը շատ մեծ էր: Ուստի հասկանալի է, թե գյուղացիական ապստամբությունը վորպիսի յերկյուղ պիտի ազդեր կալվածատերերի վրա: Սկսվեց գլխովին փախուստ կալվածներից դեպի քաղաքները և անգամ դեպի արտասահման: Կալվածատերերն այնքան էին սարսափած գյուղացիական ապստամբություններից, վոր (ինչպես մատնանշում և իր հիշողություններում ցարական կառավարության գլուխ Վիտտեն) համաձայնվում էին հոժարակամ գյուղացիներին գլխել իրանց հողերի կեսը, միայն թե պահպանել կարողանան յերկրորդ կեսը:

Կալվածատերերի և բոլոր կալվածատերերից առաջին ցարի այդ խուճապով ել բացատրվում և այն գաղափարները, վորով կառավարությունը դատ տեսավ գյուղացիների հետ: Այդ գաղափարները, որին նաև, տեսնվում և ներքին գործերի մինիստրի ուղարկած կարգադրությունից, վորի մեջ առաջարկվում և զենքի ուժով վոչնչացնել «ապստամբներին», իսկ դիմադրության դեպքում հրդեհել նրանց բնակարանները: Մինիստրը մատնանշում էր, թե «ձերբակալությունները նպատակին չեն հասնում. դատել հարյուրավոր ու հազարավոր մարդկանց՝ անհնարին է»:

Սակայն ինքնակալություն համար իր վողջ անհղ ուժով, իր վողջ վտանգավորությունը հանդերձ 1905 թվականի հեղափոխությունը գյուղացիական ապստամբությունն ուներ և իր թուլությունները: Առանձին շրջանների ապստամբությունները դուրս յեկան իրար հետ չչաղկապված և ընդհանուր ղեկավարությունը չմիավորված, ֆրագին չչաղկապված պրոլետարիատի պայքարի հետ, և կառավարությանը հաջողվեց զատ-զատ ճնշել և պրոլետարիատին և գյուղացիությունը:

Այս բոլորով հանդերձ գյուղացիական ապստամբությունը դարձյալ ու վերստին արդարացրեց բայլչեիկներին, այլվոչ մենչեիկներին ուսոց. հեղափոխականների տակտիկան: Գյուղացիությունը վոչ միայն իրան ռեակցիոն ուժ չցուցադրեց, ինչպես նրան այդպիսին էին հա-

մարում մենչեիկները, այլ իրան ցուցադրեց հեղափոխական ուժ: Մյուս կողմից ամբողջապես արդարացավ բայլչեիկներին հայացքը, թե չի կարելի տապալել ինքնակալությունը, յեթև պրոլետարիատի հետ և պրոլետարիատի ղեկավարությունը վողջ Ռուսաստանում գյուղացիության վճռական և ընդհանուր յեղել չլինի:

Այժմ վերստին վերադառնալով քննելու բուրձուղի ա- ժուղիայի դերը 1905 թվականի հեղափոխության յի կազմակերպ- մեջ: Ինչպես ասված էր վերը, հոկտեմբերյան մա- փոխակազմերը:

Նիֆեստից հետո բուրձուղիան թռավ հակահեղափոխության բանակը: Բուրձուղիայի ծայր ձախակողմյան թեք սահմանադիր-ռամկավարների (կադետների) կամ, ինչպես իրանք անվանում էին, — «ժողովրդական աղատություն» կուսակցությունն էր, բուրձուղական ինտելիգենցիայի կուսակցությունը, վորը պաշտպան էր բուրձուղական սեփականության և բուրձուղական պետության: Այդ կուսակցության համագումարն ընդհանուր գործադուլի պահուն (1905 թվականի հոկտեմբերին) իր լիակատար համերաշխությունը հռչակեց գործադուլային շարժման հետ և իր հրաժարիմբը բանակցություններ վարելու իշխանության ներկայացուցիչների հետ: Այդ նրա համար արվեց, վոր բուրձուղիան դեռ իր համար վոչինչ սարսափելի ընդհանուր ընդհանուր քաղաքական գործադուլի մեջ, վորն ուղղված էր ինքնակալության դեմ, և դեռ հույս ուներ ոգտագործելու բանվորական շարժումն իր նպատակներին հասնելու համար: Իսկ այդ նպատակները մեծ չեյին — հաղորդակից լինել իշխանության, կալվածատերերի հետ միասին բաժին ունենալ իշխանության մեջ: Իսկ յերբ հեղափոխական շարժումն ապստամբությունների ձև ընդունեց, նա առաջինը յերես շուռ տվավ նրանից, տեսնելով, թե այն ցարիզմի լիակատար տապալման ուղին և թեկուսում: Դա հարկավոր ու ձեռնտու չեր բուրձուղիային: Նա շտապեց սահմանափակել հեղափոխությունից: Իսկ յերբ ապստամբությունները ջախջախվեցին, 1906 թվականի հունվարին կադետներն իրանց ծրագրի մեջ մի կետ մուծեցին, թե նրանք ձգտում են ինքնակալությունը փոխարինել սահմանադրական ու պարլամենտական միապետությամբ: Հեղափոխությունն իրան նպատակ էր դնում տապալելու միապետությունը, իսկ կադետներն այդ ժամանակ հայտարարեցին, թե նրանք ցանկանում են միայն սահմանափակել միապետությունը: Կարճ ասած՝ նրանք բացահայտորեն դրսևվորեցին իրանց հակահեղափոխությունը: Ինչ վերաբերում և բուրձուղիայի մյուս խմբակներին, նրանք արդեն վաղուց է, վոր հակահեղափոխական էին: Այսպիսով հեղափոխության ընթացքն այստեղ էլ փայլունորեն արդարացրեց մարքսիստական այն վերլուծությունը, ինչ բայլչեիկներն էին տալիս հեղափոխության շարժիչ ուժերին:

Դեպքերի ընթացքը լիովին հաստատեց, թե բուրժուազիան իսկապես գործարք է վարոնում ինքնակալության հետ, թե մենշեիկները դատապարտում են հեղափոխությունը, պարտության, յերբ իբր գլխավոր դաշնակից պրոլետարիատի շնքին են փաթաթում այդ բուրժուազիային:

Պրոլետարիատը պայքարում է միջկեզվեցը (1905 թ. դեկտեմբերի 9-ից վաժ ապստամբությունը): Հեղափոխության ջախջախումը:

1905 թվականի հեղափոխության ընթացքը պարզեց, թե միակ հեղափոխական դասակարգը պրոլետարիատն է հանդիսանում: Այդ դասակարգն էր ման-մենակ պայքարում մինչև վերջը 1905 թվականի հեղափոխության մեջ: Նա ցուցադրեց գործադուլի թափ, նա զենքը ձեռքին կռվեց բարրիկադներին վրա, նա ստեղծեց խորհուրդները—հեղափոխական իշխանություն այդ սաղմերը, նա իր յերույթներով հեղափոխության մեջ գրավեց գյուղացիու-

թյունը, բանակն ու նավատորմը, նա յերույթների յեր խթանում բուրժուազիային: Գյուղացիությունը զեռես անընդունակ յեղավ հանդես դալու այնքան գործունորեն, վորպեսզի ողնել կարողանա պրոլետարիատին տալալելու ինքնակալությունը, իսկ բուրժուազիան՝ հակառակ մենշեիկների մարդարեյություններին՝ հակա-հեղափոխական դուրս յեկավ (ինչպես ասում եյին բայլշեիկները զեռ հեղափոխության սկզբից առաջ): Բայց պրոլետարիատը միայնակորեն չէր կարող հեղափոխությունը հաղթանակի հասցնել:

Մանիֆեստի հրատարակումով ընդհանուր գործադուլը դադարեց: Նա չդարձավ այն զինված ապստամբությունը, վորի անհրաժեշտությունը, ինչպես մենք տեսնք, զեռ հեղափոխությունից սռաջ պաշտպանում եյին բայլշեիկները: 1905 թվականի հոկտեմբերին ուսուսկան պրոլետարիատը զեռ չունեի այն ուժեղ բայլշեիկական կուսակցությունը, վորը նա ուներ 1917 թ. հոկտեմբերին և վորի զեկավարությամբ զինված ապստամբության միջոցով նա տալալեց բուրժուազիայի իշխանությունը:

Ընդհանուր գործադուլի դադարելը հեշտացրեց, վոր կառավարությունը ինք-զինքը հավաքի և հարձակման անցնի. զեկտեմբերի 2-ին նա ձերբակալեց Պետերբուրգի Բանվորական Պատգամավորների Խորհուրդը, զեկտեմբերի 8-ին կազմավորվեց նոր Խորհուրդ, վորը կրկին ընդհանուր գործադուլ հայտարարեց: Սակայն գործադուլը չհաջողվեց. նախորդ գործադուլներից տանջված բանվորական մասսան չկարողացավ այն ներդաշնակորեն վարել, և 10 որ անց նա վերջացավ: Այս կեպ մի անգամ ել հաստատվեց, թե հաղորդյան համար մեն-միայն գործադուլը բավ է, թե նրան պիտի գուգորդե զինված ապստամբությունը:

Ռուսական հեղափոխության ամբողջ զարգացումը, ինչպես ընդգծում է Վ. Ի., հրում էր զեպի զինված ապստամբություն: Ռուսաս-

տանում 1905 թվականի հոկտեմբերին կար միայն 13 հազար զուտ քաղաքական գործադուլավոր, հոկտեմբերին 330 հազար, իսկ զեկտեմբերին ամենաբարձր թվանշանն ստացվեց—370 հազար զուտ քաղաքական գործադուլավոր մի ամսվա ընթացքում: Հենց միայն այս թվանշանները ցույց են տալիս, թե ինչ բուռն թափով էր առաջ ընթանում շարժումը:

1905 թ. ընթացքում զինված ապստամբություններ տեղի ունեցան Մոսկվայում, Ռոստովում Դվ, Սորմովոյում, Խարկովում, Նովո-Րոսսիյսկում, Սիրիուում և այլ տեղերում: Ամենից խոշորը Նրանցից Մոսկվայինն էր: Այստեղ 8 հազար բանվոր 9 որվա ընթացքում զիմաչրություն ելին ցույց տալիս ցարական կառավարության: Ապստամբները Մոսկվան ծածկեցին բարրիկադներով և բարրիկադներ կառուցելու գործին մասնակից դարձրին աշխատողների զգալի մի թիվ: Նրանք կառավարության 15 հազար զորքից զբաղեցրին 10 հազար զորք և նրանց հնարավորություն չտվին ոգտադործելու ապստամբությունը ճնշելու համար: Կառավարությունը կարողացավ ապստամբությունը ճնշել միայն այն ժամանակ, յերբ զորք հասցրեց Պետերբուրգից:

Մոսկվայի ապստամբությունը շաղկապված չէր մյուս քաղաքների ապստամբությունների հետ, և կառավարությունը կարողացավ ջախջախել այդ ապստամբությունը: Մոսկվայի 1905 թվականի զեկտեմբերյան ապստամբության մեջ հեղափոխությունն իր կատարին հասավ: Զախջախելով Մոսկվայի ապստամբությունը՝ կառավարությունը կարողացավ ամրացնել իր դրությունը և ջախջախել առաջին ուսուսկան հեղափոխությունը:

1905 թվականը

Թեև հեղափոխությունը ջախջախվեց, բայց իբրեզվ «Հոկտեմբեր» նրա նշանակությունը բանվոր դասակարգի հետաքերի գլխավոր գա պայքարի համար ահագին էր, իբրե փորձ, աս-փուն».

ուսնց վորի 1917 թվականին բանվոր դասակարգը հաղթություն չէր կարող նվաճել: Հայտնապես այդպես էր սովորեցնում ընկ. Լենինը գնահատելու 1905 թվականի հեղափոխությունը, յերբ գրում էր. «Յեզվ մասսաներին, և առաջնորդներին, և դասակարգերին, և կուսակցություններին քաղաքական գիտության հիմունքները սովորեցնելու իմաստով այդ շրջանի յուրաքանչյուր ամիսը հսկասար էր «խաղաղ», «սահմանադրական» զարգացման մի տարվան: Առանց 1905 թվականի «գլխավոր փորձի» 1917 թվականի հոկտեմբերյան հեղափոխության հաղթանակն անհնարին կլիներ»:

1905 թվականի հեղափոխությունը հոկտեմբերի գլխավոր փորձն էր նրա համար, վոր խորսպես զարբեցրեց Ռուսաստանը յեզվ քաղաքական կյանքի ու պայքարի կոչեց միլիոնավոր բանվորների ու գյուղացիների, ցույց տվեց, թե վորպիսի դասակարգեր, ինչու համար յեզվ ինչ-

պէս եւն պայքարում ուսական հեղափոխութեան մեջ, 1905 թվականի հեղափոխութեանը բանվոր դասակարգին սովորեցրեց Խորհուրդներ կառուցել, նրան սովորեցրեց զինված ապստամբութեան յեղ ինքնակալութեան տապալման համար սովորեցրեց դաշինք կառուցել ցուղացիութեան հետ:

Բանվոր դասակարգը յուրացրեց դասերը, «Հոկտեմբերի զլխաւոր փորձի» դասերը և այս պատճառով հաղթող հանդիսացաւ Հոկտեմբերին: Իդուր չեր, վոր Վլադիմիր Իլյիչը Մոսկվայի զինված ապստամբութեան պարտութեանից հետո գրում եր.

«Բանվորական մասսայի քաղաքային ապստամբութեանը մասնակցելու զեպքում, թշնամու դեմ մոտոսայորեն հարձակվելու զեպքում» զորքին իր կողմը գրավելու վճռական, հմուտ պայքարի զեպքում, այն զեպքում, յերբ ընդհանուր պայքարի մեջ ապահովված ե գյուղի մասնակցութեանը—հաղթութեանը մերը կլինի հետեյալ համառուսական զինված ապստամբութեան մեջ:

Արդ լայն սփռեցք մեր աշխատանքը և խիզախորեն առաջադրենք մեր խնդիրները, յուրացնելով Ռուսաստանի հեղափոխութեան մեծ որերի դասերը: Մեր աշխատանքի հիմքում խարսխված ե դասակարգերի շահերի և համաժողովրդական զարգացման պահանջներ ռզիդ հաշվառումը տվյալ մոմենտում»:

Վորպեսզի լավ յուրացվի «1905 թվականի հեղափոխութեան ընթացքը և բայլչեկները, մենչեկները ու տրոցկիզմի զերքերի ստուգումը նրա մեջ» հատվածը, պատասխանեցեք հետեյալ հարցերին.—

1. Ի՞նչ դեր եր խաղում գործադուլային շարժումը 1905 թվականի հեղափոխութեան մեջ:

2. Ի՞նչպէս վերաբերվեցին 1905 թվականի հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստին պրոլետարիատն ու բուրժուազիան:

3. Ինչպէս և բանակի և գյուղացիութեան հեղափոխական յերւոյթները նշանակութեանը 1905 թվականի հեղափոխութեան մեջ:

4. Ինչպէս 1905 թվականի հեղափոխութեան մեջ պրոլետարիատն անխուսափելիորեն պիտի հանգեր զինված ապստամբութեան:

ՆՅՈՒԹԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՍԱՐ

1. ԲՈՒՐՇՈՒԱԶԻԱՆ ՅԵՎ 1905 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բուրժուազիան յերկյուղ և կրում լիակատար ազատութեանից լիակատար զեմոկրատիզմից, վորովհետեւ նա գիտե, վոր գիտակից, այսինքն սոցիալիստական պրոլետարիատը կողովի ազատութեանից՝ պայքար մղելու կապիտալի տիրապետութեան դեմ: Այս պատճառով բուրժուազիան ըստ եյութեան լիակատար ազատութեան, ժողովրդի

լիակատար ազատագրութեան չի ուզում, այլ գործարը ինքնակալութեան հետ: Բուրժուազիան պարլամենտարիզմ ե ցանկանում, վորպէսզի ապահովի կապիտալի, այլ վոչ թե բյուրոկրատիայի տիրապետութեանը, և միաժամանակ նա միապետութեան ե ցանկանում, մշտական զորք, բյուրոկրատիայի հայտնի առավելութեանների պահպանումն, վորպէսզի հնարավորութեան չտա հեղափոխութեանը վախճանին հասնելու, վորպէսզի չզինե պրոլետարիատին, — զինման տակ հասկանալով և լիակատար ազատութեամբ անմիջականորեն զինվելը»:

(Վ. Ի. Լենին. «Մենչի» յեր ձգտում բուրժուազիան 1905 թվականի հեղափոխութեան մեջ», ռուսերեն)

2. ԳՅՈՒՂԱՑԻԱԿԱՆ ՇԱՐՇՈՒՄԸ 1905 ԹՎԱԿԱՆԻՆ

Գյուղացիական շարժումը 1905 թվականի աշնանը հասավ եր ավելի մեծ չափերի: Վողջ յերկրում գաւառների մեկ յերրորդից ավելին այդ ժամանակ ընդգրկված եր «գյուղացիական անկարգութեաններով» և իսկական գյուղացիական ապստամբութեաններով: Գյուղացիները հրդեհեցին մինչև 2 հազար ազարակ և իրար մեջ բաշխեցին աղնվական գիշատիչների ձեռքով ժողովրդից կողոպտված կենսական միջոցները:

Ա. փոստ, վոր այդ աշխատանքն անչափ քիչ եր հիմնական: Ա. փոստ, վոր գյուղացիներն այն ժամանակ վոչնչացրել են աղնվական ազարակների ընդհանուր քանակի միայն մեկ տասնհինգերորդական բաժինը, միայն տասնհինգերորդական մասը այն բանի, ինչ նրանք պիտի վոչնչացնէին, վորպէսզի ուսական հողի յերեսից մինչև վերջը ջնջէին ֆեոդոլական խոշոր հողատիրութեան խայտառակութեանը: Ա. փոստ, վոր գյուղացիները գործում եյին անչափ փոշիացած, անկաղմակերպ, անբավարար հարձակողական, և դրա մեջ և կայանում հեղափոխութեան պարտութեան գլխավոր պատճառներից մեկը:

(Վ. Ի. Լենին. «1905 թվականի հեղափոխութեան մասին», եջ 17, ռուսերեն)

• ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ 1905 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Բանվորական պատգամավորների խորհուրդները—մասսայական անմիջական պայքարի որդաններ եւ: Նրանք ծագեցին իրրե գործադուլային պայքարի որդաններ: Նրանք անհրաժեշտութեան ճնշման տակ շատ շուտով դարձան համահեղափոխական պայքարի որդաններ կառավարութեան դեմ: Դեպքերի զարգացման և գործադուլից ապստամբութեան անցնելու զորութեամբ նրանք հախուռն քափով ապստամբու-

Քյաճ ուղղահեռ դարձան: Վոր հայտնապես գեկտեմբերին նման դեր կատարեցին մի ամբողջ շարք «խորհուրդներ» ու «կոմիտեներ» — գամիանգամայն անվիճելի փաստ է: Յեւ դեպքերն առարկայորեն ու համոզիչ կերպով ցույց տվին, թե ռազմական ժամանակ նման որդաններն ուժն ու նշանակությունն ամբողջապես կախված է ապստամբություն ուժից ու հաջողությունից:

Վոչ թե վորեն թեորիա, վոչ թե վորեն մեկի կոչերը, վոչ թե վորեն մեկի կողմից մտածված տակտիկան, վոչ թե կուսակցական ուսմունքը, այլ իրերի զորությունը բերավ այդ անկուսակցական, մասսայական որդաններն ապստամբության անհրաժեշտությունը և նրանց դարձրեց ապստամբության որդաններ:

(Վ. Ի. Լենին Աշխ. ժող., Կ. VII, մ. II, էջ 18. ոտանոթներ)

4. ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏԻ ՊԱՅԻՐՈՒՄ

Դեկտեմբերն առարկայորեն հաստատեց Մարքսի ելի մի խորը և ուղղորտուն խառնրի կողմից մոռացված զրույթունը, Մարքսի, վոր գրում էր, թե ապստամբությունն արվեստ է, և այդ արվեստի գլխավոր կանոնն է — կատաղի-խիզախ, անդաճ-վճռական հաճախումն: Մենք անբավարար ենք յուրացրել այդ ճշմարտությունը: Մենք անբավարար ենք սովորել ինքներս և սովորեցրել մասսաներին այդ ճշմարտությունը, այդ հարձակման կանոնը՝ ինչ ել վոր լինի: Մենք ամբողջ յեռանդով այժմ պիտի յետ շահենք կորցրածը: Հերիք չեն խմբավորումները քաղաքական լողուններով, անհրաժեշտ են և խմբավորումներ գինված ապստամբության խնդրում: Ով դիմ է նրան, ով չի պատրաստվում գրա համար — նրան անխնայորեն պետք է արտաքսել հեղափոխության կողմնակիցների թվից, արտաքսել նրա հակառակորդների, դավաճանների կամ վախկոտների կողմը, վորովհետև մոտենում է որը, յերբ դեպքերի զորությունը, յերբ պայքարի հանգամանքները մեզ կըհարկադրեն ստորաբաժանել թշնամիներին ու բարեկամներին այդ նշանով: Չե թե պասսիվություն պիտի բարոզել, վոչ թե պարզ «սպասումն» այն բանի, թե զորքը «կանցնի», — վոչ, մենք պետք է հնչեցնենք բոլոր զանգերից, թե անհրաժեշտ է խիզախ առաջխաղացություն դնքը ձեռքին հարձակվելու համար, անհրաժեշտ է գրա հետ միասին վոչընչացնել իշխանավոր անձանց և ամենայնուհանդերձ պայքար մղել տատանվող զորքը գրավելու համար:

(Վ. Ի. Լենին Աշխ. ժող., Կ. VII, մ. II, էջ 51. ոտանոթներ)

ԹԵՄԱՆԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Կան արդյոք ձեր ձեռնարկության մեջ 1905 թվականի հեղափոխության գործուն մասնակիցներ կամ ընկերներ, վորոնք լավ են հի-

շում 1905 թվականի հեղափոխությունը: Խնդրեցեք նրանց քաղաքագիտություն դարձրել ունկնդիրներին պատմելու իրանց հիշողությունները այդ հեղափոխության մասին: Անհրաժեշտ է, վոր նրանք լուսաբանեն այն հարցը, թե ձեր ձեռնարկության բանվորներն ինչ մասնակցություն են ցույց տվել 1905 թվականի հեղափոխական յեկույթնիւթում, և դեպքերն ինչ ընթացք են ունեցել 1905 թվականին — ձեր քաղաքում: Յեթե ձեր քաղաքում հեղափոխության թանգարան գոյություն ունի, անհրաժեշտ է այցելել այն և ծանոթանալ 1905 թվականի հեղափոխությանը վերաբերող բոլոր նյութերի հետ:

ՀԱՐՅԵՐ ԿՐԿՆՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

1. Ինչո՞վ 1905 թվականի հեղափոխությունը հաստատեց Վ. Ի. Լենինի և բայլշեիկների հայացքների ճշտությունը նրա խնդիրների ու ընթացքի մասին:

2. Ինչո՞վ 1905 թվականի հեղափոխությունը հաստատեց մենշեիկների, սոց.-հեղափոխականների և արոցկիզմի հայացքների սխալները 1905 թվականի հեղափոխության խնդիրների ու ընթացքի մասին:

3. 1917 թվականի Հոկտեմբերյան հեղափոխության համար ինչպիսի դասեր քաղեց Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը 1905 թվականի հեղափոխությունից:

Դիկտեմբերյան զինված ապստամբությունը 1905 թվականի հեղափոխության վերելքի բարձրագույն կետն էր: Այդ ժամանակից սկսվում է հեղափոխական ալիքի անկումը: Նախորդ զրույցում մենք արդեն տեսանք, Վոր քանի՞որ դասակարգը բառիս լիակատար ու իսկական իմաստով 1905 թվականի հեղափոխության հեղեմունն էր: Ուստի 1906—1909 թ. թ. գործադուլների թվի նվազումն ամենից լավ է հաստատում հեղափոխական ալիքի անկումը: Ահա այդ թվականները, Վոր հաստատում են այդ նվազումը (հազարական մարդով).—

Տարի	Գործադուլ է արել Ռուսաստանում
1895—1904	43
1905	2863
1906	1108
1907	740
1908	176
1909	64

Սակայն 1906 թվականը՝ չնայելով գործադուլային ալիքի անկմանը՝ Վոր մի չափով չէր վկայում դեռևս հեղափոխության վերջնական պարտության մասին: Ընդհակառակը, թեև գործադուլավորների թիվը նվազել էր 1905 թվականի հետ համեմատած, բայց, այնուամենայնիվ, այնքան էր բարձր, Վորպիսին յերբեք չէր յեղել 1905 թվականից առաջ: Ապա, ինչպես գիտենք նախորդ զրույցից, 1906 թվականի գարունքին ու ամառվանն է ընկնում գյուղացիության յեղևթյունների ամենամեծ թափը (կարվածատիրական ագարակների հրկիզումն ու ավերը Յելրոպական Ռուսաստանի բոլոր գավառների կեսում): 1906 թվականին էլին ընկնում, վերջապես, մի շարք գինված ապստամբություններ բանակում ու նավատորմում (ապստամբություններ Սվետոգորգում, Կրոնշտադտում և այլն): Բանվորների, գյուղացիների ու նավաստիների յեղևթյունները տեղի ունեյին յերկրի տնտեսական ու զրաժական կրիզիսի շրջանակում, քաղաքում տիրող գործադուլության և շրջում տիրող սովի հանդամանքներում:

Յելակետ ունենալով այս բոլորը, բայց յերկինքը կուսակցության IV համագումարի պահուն, Վոր հավաքվեց 1906 թվականի ապրիլին Սառկոլովում, յերկրում տիրող կացությունը գնահատում էլին իբրև զաղար նոր վերելքի առաջ, «Իբրև էներգիայի կուտակման, անցած աստիճանների քաղաքական փորձի յուրացման, ժողովրդի նոր շեր-

ՋՐՈՒՅՑ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՄԻՆՁԵՎ ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Նախորդ զրույցում մենք խոսեցինք 1905 թվականի հեղափոխության և այն ներհակությունների մասին, Վորոնք գոյություն ունեյին այն կուսակցությունների միջև, Վորոնք տարբեր դասակարգեր էլին ներկայացնում այդ հեղափոխության մեջ:

Ցարական կառավարությանը հաջողվեց ջախջախել հեղափոխությունը, բայց դրա համար պահանջվեց յերկու տարի: 1906—1907 թվականները 1905 թվականի հեղափոխական ալիքի անկման փուլ էր: Նրանցից հետո սկսվեց ռեակցիայի շրջանը, յերբ ժամանակավորապես ջախջախված հեղափոխական շարժումը լռեց, և ցարիզմը, Վորի հետ բուրժուազիան գործարք էր կատարել, հաղթություն էր տոնում: Բայց 1911 թվականից սկսվում է բանվորական շարժման նոր վերելք, Վորը 1914 թվականին արդեն հասնում է բարձր մակարդակի, և այդ տարին ընդհատվում է իմպերիալիստական պատերազմով:

1905 թվականից մինչև իմպերիալիստական պատերազմը տևող այդ յերեք իրար հաջորդող շրջանները հասկանալու համար մեզ անհրաժեշտ է ներկա զրույցի մեջ համառոտորեն քննել դասակարգային ուժերի փոխադրանքները և նրանց պայքարը Ռուսաստանում 1905-ից մինչև 1914 թվականը և տեսնել, թե յուրաքանչյուր նշված շրջանում ինչպես էլին գնահատում զրույցում բայց յերկինքը, մենշեվիկները և արոցկիստները (ընկ. Տրոցկու կողմակիցները) և ինչ յեղափոխություններ էլին հանում նրանք այդ գնահատանքից կուսակցության տակտիկայի ու կառուցման համար:

տերը շարժման մեջ գրավելու շրջան և, հետևաբար, նոր, և՛ ավելի հզոր գրոհի նախապատրաստման շրջան»։ Այս պատճառով բայլշեիկներն առաջվան պես կտրծում էին, թե պրոլետարիատը պիտի գլուխ լինի կանգնած հեղափոխության և իր յետևից քաշե գյուղացիությունը, վորպեսզի զինված ապստամբության միջոցով տապալե ինքնակալությունը։

Այլ կերպ էին գնահատում կացությունը մենշևիկները։ Սոսքով նրանք էլ էին հայտարարում, թե անխուսափելի յեն համարում հեղափոխության նոր վերելքը բայց դրա հետ միասին նրանք 1903 թվականից արդեն սկսեցին պրոլետարիատի վիճակը նկարագրել իրեն ինքնակալության հետ զինված պայքարից հետո վերջնականապես պարտություն կրած, ասում էին հանձին Պլեխանովի, թե չպետք էր զենքի դիմել, և այս պատճառով ամենևին էլ չէին առաջադրում այնպիսի խնդիրներ, վոր նպատակ ունենար ցարիզմի դեմ նոր գրոհի նախապատրաստելու պրոլետարիատին։ Բայլշեիկները IV համագումարում բանաձև մտցրին զինված ապստամբության, իբրև պայքարի գլխավոր ձևի և այդ ապստամբության նախապատրաստման մասին, իսկ մենշևիկական բանաձևն այդ հարցում, ինչպես մատնանշված էր համագումարում, իրականի մեջ բանաձև էր հանդիսանում զինված ապստամբության դեմ։ Այդ բանաձևը, ինչպես և իրանց մյուս բանաձևերը, նրանք անցկացրին, վորովհետև այդ համագումարում ձայներ չմեծամասնություն ունեցին։

Բայլշեիկներն ու մենշևիկները գեպի առաջի գուման, չի գուման,

Նախորդ գրույցում մենք խոսել ենք Բուլիզինի դումայի մասին, վորն իբրև խորհրդակցական որդան հրավիրել էր կամենում ցարական կառավարությունը, և վորը պիտի ընտրվեր այնպիսի որենքով, վոր բանվորները միանգամայն զրկված էին ընտրելու իրավունքից, իսկ գյուղացիների ձայները պիտի խեղդվեին ազնվականների ու վաճառականների ձայների մեջ։ 1905 թվականի հեղափոխությունն ավելց այդ դուման։

Ցարական կառավարությունն ստիպված յեղավ 1906 թվականի ապրիլին հրավիրել առաջին դուման արդեն նոր հիմունքներով. առանց նրա հաստատության չէր կարող հրատարակվել վոչ մի որենք, և ընտրելու իրավունքով ոգավում էին նաև բանվորները։ Սակայն բանվորների ու գյուղացիների ընտրական իրավունքն այնպիսին էր, վոր առաջին դումայում մեծամասնությունն ապահովված էր կալվածատերերի ու բուրժուազիայի համար, վորը, ինչպես մենք արդեն ասել ենք նախորդ գրույցում, չէր ձգտում տապալելու միապետությունը, այլ գործարք կնքելու նրա հետ։ Ընտրություններին մեծամասնությունն ստացավ լիբերալ-միապետական բուրժուազիան հանձին կաղետական

կուսակցություն։ Բուն որենքով դուման զրկված էր այնպիսի պայմաններում, վոր ժողովրդական ներկայացուցչության կոպիտ կեղծիք էր հանդիսանում և ինքնակալության համար բոլորովին անզոր մի պոչ էր։

«Դուման,— գրում էր Վլադիմիր Իլյիչը,— պարլամենտ չէ, այլ ինքնակալության խորամանկությունը»։ «Դուման չինոմիսիկի և կաղետի համաձայնության գործիքն է պրոլետարիատի ու հեղափոխական գյուղացիության դեմ»։

Բայլշեիկներն անհրաժեշտ էին համարում չթուլատրել, վոր կաղետները նման համաձայնություն կնքեն միապետության հետ, և ամբողջ ուժով մերկացնել դուման ու կաղետների քաղաքականությունը նրանում, պայքարել «սահմանադրական պատրանքների» (իլյուզիաների), այսինքն այն հույսի դեմ, վոր կաղետներն էին ուղեցում, թե դուման իբր կարող է վորեք բան տալ բանվորներին ու գյուղացիներին։ Դումայի գոյության հարակից կուսակցության տակտիկան Վլադիմիր Իլյիչի շրթունքներով բայլշեիկներն այսպես էին ձևակերպում. «Չե թե պաշտպանություն կաղետական դումային, այլ այդ դումայի ներքին և այդ դումայի հետ կապված կոնֆլիկտների ոգտագործումն»։ Ընտրելու լավագույն մոմենտը հարձակվելու թշնամու վրա, ապստամբելու ինքնակալության դեմ»։ Կարճ խոսելով՝ բայլշեիկները հավատարիմ էին 1905 թվականի իրանց հեղափոխական տակտիկային։

Դումայի բուն ընտրություններին բայլշեիկները չէին մասնակցում։ Նրանք գտնում էին, թե չի կարելի մասնակցել այդ ընտրություններին և հրավիրել այդ նույնը անելու բանվորներին ու գյուղացիներին մի այնպիսի ժամանակ, յերբ դեռ չէին լսել յերեկվա զինված ապստամբության արձագանքները, և յերբ հնարավոր էր նոր վճռական ընդհարում ինքնակալության հետ։ Նրանք ասում էին, թե դա կնշանակեր բանվոր դասակարգն ու գյուղացիությունը շեղել նրանց առաջ ծառացած խնդրից, այն է՝ ինքնակալության տապալումն զինված ձեռքով։ Այս պատճառով նրանք բանվորներին ու գյուղացիներին հրավիրում էին բոլկոտի յեմբարկել դուման։

Միանգամայն այլ կերպ վերաբերվեցին առաջին դումային մենշևիկները։ Նրանք էլ էին առաջարկում բոլկոտի յենթարկել դումայի ընտրությունները, բայց դա այն բոլկոտը չէր, վոր բայլշեիկներն էին անցկացնում։ Ընտրություններն աստիճաններով էին տեղի ունենում — առաջ ընտրողներ, ապա այդ ընտրողներն ընտրում էին դումայի պատգամավորներին։ Մենշևիկներն առաջարկում էին մասնակցել ընտրողների ընտրությանը, իսկ ընտրողների ժողովներում հրաժարվել պատգամավորների ընտրություններից։ Վլադիմիր Իլյիչը նման բոլկոտն անվանում էր շփոթ տակտիկա, վորը միայն պարզ դատողությունից շեղում է բանվորներին։

Միջանի տեղերում (կովկասում) մենշևիկները մասնակցեցին ընտրութուններին և իրանց պատգամավորներն անցկացրին, ծածկելով նրանց կուսակցականութունը: Յերբ հավաքվեց դուման, նրանք վոչ միայն չեյին մերկացնում «սահմանադրական պատրանքները», այլ և իրանք եյին այդ պատրանքները սերմանում, համարելով ու մեկնելով, թե կադետական դուման պիտի հեղափոխության կազմակերպչական կենտրոնը դառնա, թե պետք է նրա մեջ պաշտպանել կադետներին և նրանց հետ միասին լիբերալ պահանջների ձգտել, վորպիսին կադետական դումայի առաջ պատասխանատու մինիստրությունն է և այլն: Իսկ ինչո՞ւ և բացատրվում մենշևիկների նման ապստիկան: Նրանով, վոր մենշևիկները շարունակում եյին իրանց նախկին հայացքները դավանել 1905 թվականի հեղափոխության նկատմամբ, այն հայացքները, վորոնց մասին մենք մանրամասն խոսել ենք նախորդ գրույցում, թե լիբերալ բուրժուազիան պետք է ղեկավարե հեղափոխությունը, իսկ պրոլետարիատը պետք է ոգնե նրան, թե ծայրահեղ հեղափոխական պահանջներով չպետք է խրամեցնել բուրժուազիային և այլն: «Մեր աջ թևը,— գրում եր Վլադիմիր Իլյիչը,— չի հավատում, թե Ռուսաստանում կարող է իսկական, այսինքն բուրժուազեմոկրատական հեղափոխության հաղթանակ տեղի ունենալ, վախենում է այդ հաղթանակից, ժողովրդի առաջ վճռականորեն ու վորոշակի չի առաջադրում այդ հաղթանակի լողունը... Պրոլետարիատի դերը՝ իբրև բուրժուական հեղափոխության լիակատար ու վճռական հաղթանակի առաջավոր մարտիկի դեր՝ պարզ է սոց. դեմ. աջ թևի վրին»:

Պաշտպանելով կադետներին և դումայի առաջ պատասխանատու մինիստրության նրանց պահանջը՝ մենշևիկներն իրականում չե թե ոգնում եյին հեղափոխության, այլ կադետների աճուրդին ինքնակալության հետ: Բայց կադետներին չհաջողվեց առաջին դումայում համաձայնության գալ կառավարության հետ, և դուման բռնորեն ցրվեց 1906 թ. հուլիսին, յերբ նա փորձեց քննության դնելու կալվածատիրական հողերի փրկանքով ոտարացնելու հարցը:

Յերկրորդ դուման հրավիրվեց միայն 1907 թվականի փետրվարին: Այդ ժամանակ ել պարզվեց, թե մոտ ժամանակում չսկսի սպասել բանվորներին ու գյուղացիներին միատեղի զինված ապստամբություն ինքնակալության դեմ վճռական պայքար մղելու համար: Բայց դրա հետ միասին պարզ եր, վոր վաղ թե ուշ հեղափոխության նոր վերելքը միանգամայն անխուսափելի յե, վորովհետև 1905 թվականի հեղափոխությունն իսպառ չեք լուծել ուսական կյանքի հակասությունները (չեք վոչնչացրել ինք-

նակալությունը, գյուղացիներին հող չեք տվել և այլն): Այդ նոր վերելքի համար այժմ արդեն պահանջվում եր ավելի տեական նախապատրաստություն կուսակցությանը մատչելի բոլոր հնարավոր միջոցներով: Յեկակետ ունենալով այս՝ բայլչեիկները կարծում եյին, թե պրոլետարիատն ու կուսակցությունը պիտի մասնակցեն յերկրորդ դումայի ընտրութուններին, վորպեսզի այդ գոմն ել ոգտագործեն նախապատրաստելու մասսաներն ինքնակալության դեմ մղվելիք վճռական պայքարի համար, վորը և կսկսվի օոսովել հաջող մոմենտում:

Այդ դումայում մեծամասնությունն արդեն պատկանում եր վոչ թե կադետներին, այլ «հոկտեմբերականներին», վորոնք իրանց հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստի և նրա խոստացած բոլոր ազատությունների կողմնակիցներ եյին անվանում, իսկ իրականում խոշոր կալվածատերերի ու բուրժուազիայի ներկայացուցիչներ եյին: Հանձին հոկտեմբերականների բուրժուազիան ավելի ստահակորեն, քան այդ կադետներն եյին անում, ձգտում եր դումայում ի հաշիվ բանվորների ու գյուղացիների սակարկություն անել ինքնակալության հետ: Այս պատճառով բայլչեիկներն անհրաժեշտ եյին դատում. 1) աշխատողների առաջ պարզել դումայի լիակատար անպետքությունը իրապես տապալելու համար ինքնակալությունը, 2) պարզել զինված պայքարի անհրաժեշտությունը ցարիզմի դեմ, 3) ոգտագործել դուման ագիտացիա մղելու ինքնակալության դեմ, պրոպագանդայի համար, մասսաները կուսակցության շուրջը կազմակերպելու համար և 4) իր կողմը գրավել աշխատավոր խմբակները (այսինքն այն խմբակները, վորոնք կադմավորվել են գլխավորապես գյուղացիությունից), կորզելով նրանց լիբերալների ազդեցությունից և ջանալով բոլոր միջոցներով նրանց իր կողմը գրավել այն պայքարում, վոր ձգտում է դեմոկրատական հեղափոխությունն իր վախճանին հասցնելու:

Միանգամայն այլ տակտիկա եյին պաշտպանում դումայի նկատմամբ մենշևիկները: Այժմ նրանք ըստ կյության արդեն գտնում եյին, իսկ նրանցից առավել անկեղծներն ուղղակի ասում, թե հեղափոխությունը վերջացել է, թե կսկսվի օոստիճանական դեմոկրատիկ ռեֆորմների ժամանակը, ինչ և պետք է ձգտել՝ նվաճելու: Յեվ ահա փոխարեն նրան, վորպեսզի հրավիրեն մասսաները նոր հեղափոխական հառաջախաղացման պատրաստվելու, փոխարեն աշխատելու նախապատրաստել մասսաները նոր հեղափոխական վերելքի, փոխարեն բացատրելու դումայի անգորությունը, մենշևիկները պաշտպանում եյին շլաքեաների լողունները—«պայքար դումայի՝ իբրև իշխանության որդանի համար» և «պատասխանատու մինիստրություն»: Կադետներն այդ լողուններն առաջադրում եյին նախատակ ունենալով գործարք մղելու ցարիզմի հետ և ահա այդ գործարքն առաջվա նման և առաջ-

վանից ել ավելի պաշտպանում էյին մենչեիկները, փոխարեն մերկա-
ցնելու այն, փոխարեն պարզելու մասսաներին այն պայմանները, վո-
րոնց գոյությամբ հնարավոր է հաղթանակը:

Կուսակցութեան V համագումարում, վորը հավաքվեց Լոնդոնում 1907 թվականի մայիսին, և վորի մեջ բայլեիկները մեծամասնութուն ունեյին, կուսակցութեան մենչեիկական ԿԿ (ընտրված մենչեիկական IV համագումարից) գործունեյութունը խիստ քննադատութեան յե-
թարկվեց, և Վլադիմիր Իլյիչը բայլեիկների անունից իր ճառում հաշ-
տարեց, թե ԿԿ «կոչում եր ժողովրդին չե թե պայքար մղելու իշ-
խանութեան համար, թեև այդ պայքարը բղխում եր իրերի որչեկտիվ
դրութեանից, այլ պայքարելու, վոր լիբերալները գործարք կնքեն
իշխանութեան հետ»:

**Վերաբերմունք
գեպի գյուղա-
ցիութեանը յեվ
ագրարային
հարցի լուծ-
մամբ:**

Բայլեիկների ուժ մենչեիկների հայացքների
կատարյալ հակադրութեանը հեղափոխութեան խըն-
դիրների ու ընթացքի և կացութեան գնահատանքի
վերաբերմամբ 1905 թվականի դեկտեմբերից հետո
անխուսափելիորեն պիտի հասցներ կատարյալ հա-
յացքների բաժանման ագրարային հարցի լուծման
գործում:

Բայլեիկների կարծիքով գյուղացիների հեղափոխական յեղութե-
ները 1905 և 1906 թ. թ. լիովին հաստատեցին, վոր գյուղացիութեանը
կարող է և պիտի լինի պրոլետարիատի գլխավոր դաշնակիցը: Հաջվա-
ռելով 1905 և 1906 թ. թ. գյուղացիական շարժման թափը և նրա ել ա-
վելի մեծ թափի հնարավորութեանը ապագայում, բայլեիկներն անհրա-
ժեշտ էյին դատում, վոր սոցիալ-դեմոկրատիան փոփոխե իր ագրա-
րարային ծրագիրը: Ագրարային հարցին նվիրած նոր ծրագրի հիմնա-
կան կետերը, վոր բայլեիկները IV համագումար մուծեցին, այս էյին.
1) դեռևս 1905 թվականին նրանց կողմից առաջադրած բոլոր կալվա-
ծատիրական, վանքապատկան, ուղեի և կաբինետի հողերի գրավումն
և այն բաշխելու համար գյուղացիական կոմիտեների հաստատումն և
2) դեմոկրատական հեղափոխութեան կատարյալ հաղթանակի և դեմո-
կրատական հանրապետութեան ստեղծելու դեպքում՝ հողի ազգայնացում,
այսինքն այն դառնում է պետութեան սեփականութեան:

Բայլեիկական ագրարային ծրագրի նախագիծը դեմ վճռականորեն
հանդես յեկան մենչեիկները: Նրանք չեյին հավատում վոչ գյուղացիու-
թեան հեղափոխութեանը, վոչ պրոլետարիատի ու գյուղացիութեան հաղ-
թանակին դեմոկրատական հեղափոխութեան մեջ, իսկ այժմ արդեն չե-
յին հավատում բուն հեղափոխութեանը: Այս պատճառով նրանք ազ-
գայնացման դեմ էյին արտահայտվում, հայտարարելով, թե հողերը նրա՞ն
ձեռքը տալով չի կարելի ուժեղացնել բուրժուական պետութեանը:

Իսկ ի՞նչ էյին առաջադրում մենչեիկներն ազգայնացման փոխա-
րեն: Նրանք առաջադրում էյին մուսիցիպալիզացիա:

Վլադիմիր Իլյիչը մատնանշեց, թե մուսիցիպալիզացիայի եյու-
թյունը պարզապես կարելի չե այսպես արտահայտել. «Գյուղացիական
հողերը թող լինեն գյուղացիական սեփականութեան, իսկ կալվածատի-
րական հողերը թող գյուղացիներն արենդով վերցնեն գեմատվոններից,
միայն դեմոկրատիկ դեմատվոններից» (հողի մուսիցիպալիզացիայի դեպ-
քում մենչեիկների ծրագրով այն պիտի անցներ դեմոկրատիկ գեմ-
ատվոններին, այսինքն նահանգների ու մարզերի ինքնավարութեան որ-
գաններին, վորոնք ընտրվում են վոչ ընակչութեան, ի թիվս վորոնց
բուրժուազիայի կողմից):

IV համագումարում բայլեիկները մատնանշում էյին, թե մենչեիկ-
ների նախագիծը հեղափոխական չե, թե այն անընդունելի չե գյուղա-
ցիների կողմից, վորոնք կամենում են ձրիարար խել կալվածատե-
րերի ամբողջ հողը: Մենչեիկների նախագիծը, — մատնանշում էյին դար-
ձյալ բայլեիկները, — վնասակար է, յեթե գոյութեան չունի լիովին դե-
մոկրատիկ հասարակակարգ, այսինքն այնպիսի հանրապետութեան,
ուր պաշտոնյաներն ընտրովի չեն, մշտական զորք չկա և այլն:

«Պետք է կոչել, — ասում եր Վլադիմիր Իլյիչը համագումարում, —
տապալելու Տրեսկոմսերին* և Դուբասովներին**, վոր ժողովուրդն
ինքն ընտրի իր բոլոր պաշտոնյաներին, այլ վոչ թե դրա փոխարեն և
դրանից առաջ ինչ-վոր տեղական լիբերալ բարենորոգման խաղաղե-
ներ նկարել»:

Հողային հարցի առիթով IV համագումարում տեղի ունեցած վի-
ճաբանութեանները մի ավելորդ անգամ ցույց տվին մենչեիկների իս-
կական դեմքը: Սակայն համագումարում նրանք մեծամասնութուն
ունեյին, և նրանց ծրագիրն ընդունվեց IV համագումարի կողմից, թեև
բայլեիկների մուծած մի շարք ուղղումներով:

Այն տարբերութեանը, վոր բայլեիկներն ու
Բայլեիկների մենչեիկներն ունեյին 1905 և 1907 թվականների
յեվ մեմեիկ- կացութեան ու մոմենտի խնդիրների գնահատակա-
ների վերաբե- րում, և վորի մասին խոսք կար վերը, արդեն ցույց
մուծեց զեպի նուս, թե և մեկը և մյուսը տարբեր էյին վերաբե-
մուսակից: վում լիբերալ բուրժուազիային: Կուսակցութեան

IV համագումարում մենչեիկները պնդում էյին իրանց հայեցակետի
վրա, վորին՝ նրանք կառչած էյին 1905 թվականի հեղափոխութեան

* Տրեսկով — Պետերբուրգի գեներալ-նահանգապետ, վորը հեղափոխության որերին
հրաման եր տվել վոստրիկանութեան հետևյալ հուշակալու խոսքերով — «Փամփուշտներ
չխնայել»:

** Դուբասով — աղմկար, Մոսկվայի դեկտեմբերյան ապստամբութեան արյու-
նոս գաղտը:

սկզբից (և անգամ ել առաջ, յերբ դեռ նոր եր միայն նշվում սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության տակտիկան 1905 թվականի հեղափոխության մեջ): Բայլեիկները ու մենշևիկները տարակարծություն եղությունը ընկ. Ստալինը ձևակերպում եր այսպես. «Նմանորն այսպես ե դրված. կամ պրոլետարիատի հեղեմոնիան կամ բուրժուազիայի հեղեմոնիան: Ահա տարաձայնությունների եղությունը»:

Մենցեվիկական տակտիկան հանգում եր բուրժուազիայի հեղեմոնիայի ճանաչման:

Իսկ բայլեիկները V համագումարում ապացուցում էին, թե լիբերալ-միապետական բուրժուազիայի կուսակցություններն «այժմ իսկ վորոճակի յերես են բեխել հեղափոխությունից յեվ հետապնդում են այն վերջացնելու նպատակը, գործարք կնքելով հակահեղափոխության հետ»: Այս պատճառով բայլեիկներն առաջարկում էին մերկացնել այդ կուսակցությունները և ջանալ նրանց ազդեցությունից կորզել մանր-բուրժուազիային: Իսկ այն կուսակցությունների նկատմամբ, վորոնք գյուղացիությունն էին ներկայացնում, — աշխատավորականների* և սոցիալ-լիստ-հեղափոխականների նկատմամբ, — բայլեիկներն առաջարկում էին մերկացնել նրանց կեղծ-սոցիալիստական բնույթը, բայց և միաժամանակ նրանց կորզել բուրժուազիայի ազդեցությունից յեվ հաղադրել սոցիալ-դեմոկրատիայի հետ միատեղ ընթանալ:

Ընդհակառակը, մենցեվիկներն ապացուցում էին գյուղացիության հետադիմականությունը յեվ արտահայտվում էին հակառակ նրա հետ դաշինք կոչվում: Իսկ լիբերալներին նրանք ամեն կերպ ձգտում էին մոտենալ: Հասկանալի չե, թե նրանց մոտենալը տեղի ունի այն հողի վրա, վոր հեղափոխության մեջ բանվորների ու գյուղացիների շահերը յենթարկվեն այդ բուրժուազիայի շահերին:

Բայլեիկներն ու մենցեվիկներն Վերաբերմունքը դեպի լայն բանվորական համագումար:

Սաստիկ տարբերվում էին բայլեիկներն ու մենշևիկները և մի այլ հարցում — բանվորական համագումարի խնդրում: Բանվորական համագումարի միտքը մենշևիկներն առաջադրեցին 1905 թվականին, բայց հարցը բնութայն յենթարկվեց կուսակցության V համագումարում: Մենցեվիկներն առաջարկում էին նման համագումարի միջոցով առաջվա սոցիալ-

դեմոկրատական կուսակցության փոխարեն ստեղծել նոր լայն «համա-ուսական բանվորական կուսակցություն» կամ «անկուսակցական կուսակցություն», ինչպես նրանք էին ասում: Նրանք ուղղում էին, վոր այդ կուսակցության մեջ մտնեն բոլոր հին կուսակցությունները. սոցիալ-դեմոկրատները, սոցիալ-լիստ-հեղափոխականները, լիհական սոցիալ-լիստ-

* Դրանք նույն նարոդնիկներն էին, ինչպես և սոցիալ-լիստ-հեղափոխականները՝ բայց սոցիալ-հեղափոխականներից աջ:

կան կուսակցությունը և այլք: Մենշևիկները նկատի ունեին, թե այդ նոր կուսակցությունը հեղափոխական չի լինի, այլ կկարողանա «լի-դալ» դառնալ, այսինքն ցարական կառավարությունը նրան «հակա-որինական» չի համարի:

Բայլեիկները գլուխ ունենալով Վլադիմիր Իլյիչին՝ ապացուցում էին, թե բանվորական համագումարը — դա «մանր ու պարտությունիստա-կան ավանտյուրա չե»: «Մանր, վորովհետև այստեղ վոչ մի լայն դա-դափար չկա աստառում, այլ միայն ինտելիգենտի հոգնածություն մարք-սիզմի համար մղած պայքարից: Ու պարտությունիստական՝ նույն պատճառով և նրա համար, վոր բանվորական կուսակցության մեջ են թողնում հաղաթուր դեռևս վերջնականապես չգտված մանր բուրժուաներ»:

Իսկ բանվորական կուսակցության գաղափարը բայլեիկներն ավանտյուրա էին համարում. նրա համար, վոր նա դրական աշխա-տանք չպիտի բերեր, այլ «անսահման հավելումն պայքարի, գիտու-թյան, պառակտումների, գաղափարական մճճությունների, գործնական կազմալուծությունների»: Մենշևիկները դատողությամբ բանվորական կու-սակցությունը պիտի լեզալ լինեն, այսինքն հնարավորություն պիտի ստանար որինականորեն գործելու, «լիստանության թուլությունությամբ»: Դրա համար բանվորական կուսակցությունը պիտի ստիպված լինի ճրագարկելու հանրապետության, պրոլետարիատի դիկտատուրայի պահանջից և առհասարակ այն բոլոր հեղափոխական պահանջներից, վորոնք դուր չեն լինի գալիս ինքնակալ իշխանություններին: Այդ կերպ լայն բանվորական կուսակցության միտքը ըստ էության կատարյալ նա-ժարիմք եր այն պայմարից, վոր մղվում եր բանվոր դասակարգի հեղա-փոխական նպատակների համար, մի ձգտում եր հարմարվելու ինքնակալ ու ժոմին: Ահա ուր գլորվեցին մենշևիկներն իրանց հեղափոխության նկատմամբ տածած թերահավատության մեջ, իրանց այն նկարագրի մեջ, վոր չեն ցանկանում ինքնակալության դեմ շարունակական պայ-քարի բարձրացնել բանվոր դասակարգն ու գյուղացիությունը:

Բայլեիկներն ու մենշևիկներն մոտեցումից այն-հարցերին, վորոնց նկատմամբ նրանք, ինչպես մենք նոր ցույց տվինք, սաստիկ տարակարծության մեջ էին, պարզ տեսնվում էին հեղափոխության նահան-ջի նշանները: Հայտնապես դրա համար, արդեն նոր պայմաններում, կարիք կար նորից վորոշել պրոլե-տարիատի վերաբերմունքը դեպի տարրեր դասա-

կարգեր (դեպի գյուղացիությունը, դեպի լիբերալ բուրժուազիան և այլն), վորոշել պրոլետարիատի սակտիկան նոր «սահմանադրական» պայմաններում, այսինքն դուռնալ գոյության պայմաններում, վճռել բանվոր դասակարգի կուսակցության գոյության հարցը և այլն: Հրա-

Նահանջի ճեղ-ները բայլեիկ-ների ու մենցե-վիկների հիմ-նական տարա-կարծություննե-րում:

պարակ գալով V համագումարում՝ Վլադիմիր Իլյիչն ասում էր. «Մեր հեղափոխությունը դժվարին ժամանակ է ապրում. Հարկավոր է կուռ համախմբված պրոլետարական կուսակցություն կամքի ամբողջ ուժը, ամբողջ տոկոսությունն ու կորովը, վորպեսզի կարելի լինի դեմ կենալ թերահավատության, ուժերի անկման, անտարբերության, պայքարից հրաժարվելու տրամադրություններին»:

Վոր հեղափոխությունը նահանջում է, դրա մեջ այլևս տարակուսանք չկար 1907 թվականին: Մեր կուսակցության V (Լոնդոնի) համագումարը հազիվ էր ցրվել, վոր յերկրորդ դուման բռնորեն ցրվեց կառավարության կողմից (1907 թ. հունիսի 3-ին): Դրա հետ միասին ինքնակալությունը պետական հեղաշրջում կատարեց, առանց դումայի հաստատման նա նոր ընտրական օրենք անցկացրեց, վորը նոր դումայում կառավարության համար ապահովում էր խոշոր կալվածատերերից ու խոշոր բուրժուազիայից բաղկացած մի մեծամասնություն: Հունիսի 3-ի հեղաշրջումը նշան էր, թե 1905 թվականի հեղափոխությունը վերջնական պարտություն է կրել, և սկսվում է ռեակցիայի շրջանը, վորը տևեց մինչև 1917 թվականը:

Նախանջ գեպի կուսակցության չի կվ իգացրեց յեվ գեպի լիբերալիզմի դիրքերը մեծեցվիկենի կողմից. Գառնեց կարգով, Գոր պայմաններ մեջ, պահպանելով իր քիկուեցում 1905 թվականի հեղափոխության բովում սոսեզված հեղափոխական դիրքերը քաղցեվիկենի կողմից:

Ինչ էր ներկայացնում իրենից մենշևիկների տակտիկան նահանջի շրջանում: Այն բոլորը, ինչ մենք ասել ենք վերը այս գրույցում և ինչ մենք ասել ենք մենշևիկների մասին նախորդ գրույցներում, ցույց է տալիս, թե այդ տակտիկան իրանից վորեն նոր բան չէր ներկայացնում: Ոպագոտյունիզմի վողջ ելուքունը նրա մեջ էր կայանում, վոր բանվորական շարժումը յեցթաղի բուրժուազիայի ազդեցության:

Նման յենթարկումն էր եկոնոմիզմը և լեգալ մարքսիզմն իրանց լողունգով— թող ինտելիգենցիան ու լիբերալները մղեն քաղաքական պայքար, իսկ բանվորները՝ տնտեսական: Նման յենթարկումն էր մենշևիկների տակտիկան 1905 թվականի հեղափոխության մեջ: Բանվորական շարժման բուրժուազիային յենթարկելու այդ նույն յերևույթն էր ներկայացնում մենշևիկների տակտիկան հեղափոխության նահանջի շրջանում: Համաձայնություն կադեմոսների հետ, բոլի նրանց հետ առաջին և յերկրորդ դումաներում, անկուսակցական բանվորական համագումարի գաղափարը, ագրարային հարցի լուծումը մենշևիկների կողմից, նրանց վերաբերմունքը դեպի լիբերալ բուրժուազիան— այս բոլոր հարցերը մենշևիկները լուծում էին չե թե յեկեկետ ունենալով այն, վոր պրոլետարիատն է հեղափոխության հեգեմոնը, այլ այն համոզմունքով, թե պրոլետարիատը պետի քարշ գա բուրժուազիայի պոչից և իրականում ծառայե հեղաշրջելու նրա գործարքը ցարիզմի հետ:

Միանգամայն այլ կերպ էին նահանջում բայլշևիկները: Նրանք վարգով էին նահանջում, դերծ այն խուճապից, վորին մենշևիկներն էին մատնված հեղափոխության պարտության պատճառով: Նահանջ՝ նախապատրաստելու նոր, ել ավելի խոր և ուժեղ առաջխաղացում— ասա ինչի յեր հանգում բայլշևիկները տակտիկան ռեակցիայի շրջանում, 1905 թվականի հեղափոխության պարտությունից հետո: Նրանք իրանց քիկուեցում պահպանում էին 1905 թվականի հեղափոխության բոլոր ստուգված դիրքերը յեվ նախապատրաստում էին նոր առաջխաղացություն նայտնապես այդ դիրքերից: Ինչպես մենք ջանացինք ցույց տալ վերը, բայլշևիկներն առաջվան պես պաշտպանում էին պրոլետարիատի հեգեմոնիան բուրժուազեմոկրատական հեղափոխության մեջ, նրա դաշինքը գյուղացիության հետ և ղինված պայքարը ցարիզմի դեմ, պրոլետարիատի ղեկավարությունը հեղափոխական կուսակցության կողմից: Միաժամանակ բայլշևիկները, ինչպես և 1905 թվականի հեղափոխության ամբողջ ընթացքում, ընդգծում էին լիբերալ բուրժուազիայի յերկշտությունն ու ստորությունը, բուրժուազիայի, վորը պատրաստ էր յուրաքանչյուր վայրկյան դավաճանելու հեղափոխության: Այդ բուրժուազիան լավ էր հասկանում, թե ինչ վտանգ էին ներկայացնում նրա համար բայլշևիկները: Այս պատճառով նա հայհոյելով հայհոյում էր վերջիններին և, ընդհակառակը, գովք էր թափում մենշևիկների գլխին նրանց «բարեմտություն» ու «գլխատություն» համար:

Միջադիր խըմբակների գերը թյամբ է բացատրվում այն պայքարը, վոր բայլշևիկներն ու մենշևիկներն իրար դեմ վարում V համագումա էին IV և V կուսհամագումարներում: V համագումարում տեղի ունեցած այդ պայքարի ընթացքում կու գերը: պիտի նշել այն դիրքը, վոր տարբեր հարցերում գրավում էին միջադիր խմբակները, այսինքն այն խմբակները, վոր

բոնց ընկ. Լենինը «ճահիճ» անունն եր տալիս, և վորոնք պաշտոնապես չեյին հակվում դեպի ֆրակցիաներից մեկն ու մեկը: Այդ խմբակներին եյին պատկանում «Բունդը» (հրեական սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցություն), լատիշական սոցիալ-դեմոկրատներին ներկայացուցչները և մյուս ազգային սոցիալիստական խմբակները: «Ճահիճը» գրավում եր յերերուն դիրք. մի շարք հարցերի նկատմամբ մտցրեց սեփական բանաձևեր, վորոնց հատկանիշը պատմությունն ու անսկզբունքությունն եր:

Այն ժամանակ «ճահիճն» եր հարում և ընկ Տրոցկին, վորը մենչեիկական ֆրակցիան չեր մտնում, բայց առաջվան պես ընդգնմ բայլչեիկներին պաշտպանում եր մենչեիկներին: Բայլչեիկները համադումարին առաջարկեցին մի բանաձև, վորը քննադատություն եր յինթարկում մենչեիկական Կ. Կ. դեկավրած դոմայի ֆրակցիայի գործունեյությունը, քննադատություն նրա համար, վոր նա «ամեն ժամանակ չե լիովին հետևողաբար անցկացրել պրոլետարական դասակարգային պայքարի հայեցակետը»: Ֆրակցիային պաշտպան դուրս յեկավ ընկ. Տրոցկին, վորը մեղադրում եր բայլչեիկներին ֆրակցիոնական անհաշտության, համադումարը քայքայելու և կուսակցությունը կազմալուծելու մեջ և նրանում, վոր ֆրակցիոնական ցուցարարությունը համադումարում նախադասում են «կուսակցական գործողության միասնականությունից յերկրում»: Ընկ. Տրոցկու դիրքը Վլադիմիր Իլյիչը գնահատել և հետևյալ խոսքերով. «Դա սկզբունքային դիրք չե, այլ կենտրոնի անսկզբունքությունը»:

2. ՌԵՍԿԻՑԻՍՆ

ՌԵՑԻՍԻՍԵՐԸ
ԲՈՒՐԺՈՒԱԳԻԱՅԻ
ՀԱՄԱՐ, ԳԱՅԻԽ-
ՏԱՄԵՐԸ՝ ԱՐՈ-
ԼՆԱՐԻԱՏԻ:

Մոսկվայի ապստամբությունը ճնշելուց հետո կառավարությունը Ռուսաստանի բոլոր ծայրերն ուղարկեց պատժողական խմբեր, վորոնք պիտի դրադվեյին «խլրտումներին» վերջնական զսպումով: 1906 թվականի ընթացքում այդ եքսպեդիցիաներն դրադված եյին մասսայական դեդակահարումներով:

Այն ձերբակալվածներին, վորոնց չեյին գնդակահարում, դատարանի ձեռքն եյին մատնում, վորը պակաս դաժանությամբ չեր պատժում ձերբակալվածներին: Հաղարավոր գյուղացիական տներ սրբվեցին պատժողական խմբերի ձեռքով, միջանի հազար գյուղացիներ կախվեցին: Ռուսաստանի բանտերը լիքն եյին անչափորեն: Ապա կառավարությունն անցավ հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստի «մեկնաբանություն»: Նա այնպես մեկնաբանեց, վոր բոլոր հոչակված «ազատություններից» վոչինչ չմնաց բանվորների համար: Ցարական կառավարությունը գո-

տեպնդվեց ըստ ամենայնի, և ինքնակալությունը թառ դեպքերում ե՛լ ավելի փստմեյի, քան մինչեվ 1905 թվականի հեղափոխությունը, նորից տիրապետում եր Ռուսաստանում: Առաջին դոմայի արձակման մանիֆեստի մեջ մատնանշելով, թե գյուղացիները դավթում են կալվածատիրական հողերը, կառավարությունը սպառնում եր յերկրին. «Թող ուրեմն հայտնի լինի, վոր մենք չենք թույլ տա վորեւ ինքնազուլ գործ կամ ապորինություն և պետական գործության ամբողջ ուժով որենքը խախտողներին կենթարկենք մեր ցարական կամքին»: Իր սպառնալիքը կառավարությունը շատ արագ իրագործեց. ոգոստոսին նա արդեն ռազմա-դաշտային դատարաններ մտցրեց: Ռազմա-դաշտային դատարաններից մի տարուց իսկ պակաս ժամանակաշրջանում (մինչև 1907 թվականի մայիսը) միջանի հազար մարդ փչացավ:

Այս բոլորի հետ միասին 1905 թվականի հեղափոխությունից հետո ցարական ինքնակալությունը, ինչպես ընդգծում եր Վլադիմիր Իլյիչը, ամենին այն չմնաց, ինչ եր այդ հեղափոխությունից առաջ. նա տեղից չեյի փախչի եր անում Ռուսաստանը բուրժուական ռեյսին վրա դնելու, Ռուսաստանը բուրժուական միապետություն դարձնելու: Այդ քայլերի կիրառումը գլխավորում եր ցարական մինիստր Ստոլիպինը, և նրա անունով 1907 մինչև 1911 թվականը հայտնի յե «ստոլիպինականություն» անունով: Նա փորձում եր կռթնել բուրժուազիայի վրա, անցկացնելով բուրժուազիային ձեռնտու մի շարք բարենորոգումներ: Պյուղում նա մտածում եր կռթնել կուլակների վրա: Բուրժուական ագրարային քաղաքականությունը, վոր Ստոլիպինն եր վարում, պիտի գյուղում և՛ ընդարձակեր և՛ ամրացներ կուլակային կատարը, հանձին նրա ստեղծելով սեփականություն, կարգի և միապետությունն հեցուկ: «Ստոլիպինականություն» շրջանում Ռուսաստանն արդեն այնպիսին չեր, ինչպիսին եր մինչև 1905 թվականը, այնպիսին չեր հենց միայն նրանով, վոր կալվածատերերն ու բուրժուազիան ունեյին ներկայացուցչական հիմնարկ (գուման), վորի մեջ մեծամասնություն եր ապահոված նրանց դաշինքին, և ուր նրանք կարող եյին սակարկել ու լեղու գտնել ինքնակալության հետ: Մյուս կողմից բուրժուական ռեյսին անցնելն արտահայտվում եր նրանում, վոր «հազար թող ցարիզմը հարկադրված և շտապով քայքայել նախաբուրժուական, նահապետական կենցաղի մնացորդները Ռուսաստանում» (Լենին):

Վեցերորդ զրույցում մենք խոսել ենք համայնքի, իբրև ճորտատիրական մնացորդի մասին, վորին կառչած եր ինքնակալությունը: 1905 թվականի հեղափոխությունից հետո ինքնակալությունն արմատականորեն փոխեց իր հայացքը համայնքի նկատմամբ. նրան սկսեցին խոչընդոտ համարել կուլակային կատար դարգացնելու դեմ: Ստոլիպինն անցկացրեց որենք (1906 թ.), վորով գյուղացիները

ձևարող ելին համայնքից դուրս գալ և իրանց հողի սեփականատերը
գտնելով՝ ագարակներ կազմել:

Ապա ցարական կառավարութիւնը գյուղացիական բանկի տնօրինութեանը հանձնեց 10 միլիոն դեսիատին հող, վորպեսզի մասնավոր անձերից բանկի միջոցով գնված հողերի հետ միասին նա առանձին հողային ֆոնդ կազմի, նշանակված կապալով տալու և վաճառելու գյուղացիներին: Նա վերջապես մի շարք միջոցներ ձեռք առավ, վորպեսզի ըստ հնարավորութեան ավելի զարգացնեն գյուղացիների դաղթը այն տեղերը, ուր ազատ հողեր կային: Իր այդ ձեռնարկումները նպատակը կառավարութիւնը չեր ծածկում, և Ստոլիպինը, որինակ, դիմելով բարձր չինովնիկներին՝ ասում էր. «Մեր թագավորութեան վերակազմութեան համար, վերակազմութիւն կուռ միապետական հիմունքներով, հարկավոր է կուռ անձնական սեփականատեր. — միայն նա յի պատվար հանդիսանում հեղափոխական շարժման զարգացման դեմ»:

Այդ միջոցները, Վոր ինքնակալությունն եր անցկացնում գյուղում շինական բուրժուազիայի կողմ շերտ ստեղծելու համար, ինչպես Վլադիմիր Իլյինն եր մատնանշում, նշանակում եր ինքնորինակ բուրժուական ագրարային հեղափոխություն վերից։ Այդ հեղափոխությունը վերից այժմ անց եր կացնում ինքնակալությունը. այն հանդիսանում եր «կալվածատիրական միապետություն բռնություն գյուղացիների նկատմամբ» փոխարեն նրան, Վոր «գյուղացիական հանրապետություն բռնություն լինեը կալվածատերերի նկատմամբ», ինչպիսի կատարեր 1905 թվականի հեղափոխությունը։

Այս կերպ 1905 թվականի հեղափոխությունից հետո ցարիզմի անցկացրած որենքները բոլորն էլ բարենորոգումներ ելին բուրժուազիայի համար քաղաքում և գյուղում և ցարական միապետության բուրժուական զարգացման համար: Իսկ պրոլետարիատի, ինչպես և գյուղական չքավորության ու միջին գյուղացիության համար, յեթե սրանց կողմից նոր փորձ լինի ձեռք մեկնելու կալվածատիրական հողին, պատրաստ էլին դալի ասամները—ռազմա-դաշտային պատարանները, պատժողական զորախմբերը, ռազմական զրությունը, ուժեղացրած պահպանությունը և այլն:

Վարդեգիյ լավ յուրացվեն «Հեղափոխութեան արիւրի անկումը» և «Ռեակցիան» հատվածները, պատասխանեցեր հետեյալ հարցերին. —

1. Ինչպես եյին վերաբերում առաջին և յերկրորդ դամային բայնիկներն ու մենչիկները:

2. Ի նշմբես եյին բայլը երկնեքն ու մենշեիկնեքը վերաբերյալում բանվորական հա-
մարումարին:

3. Ինչպես եր արտահայտվում IV համագումարում բաղձիկները ու մենչիկ-
տարակարծութունը ազգային հարցում:

4. Ինչու՞մն եր արտահայտվում IV համագումարում բաղշերիկների ու մենշեիկների տարակարծությունը լիբերալ բուրժուազիայի նկատմամբ:

5. Խոնչպիսի բարենորոգումներ եր անցկացնում ցարական կառավարութիւնը սեռացիայի տարիներին հոգստա բուժութագիւյի և խոնչպես եր նա կոմում բանվորական ու գյուղացիական մաստայի դմ:

3. ՄԵՆՇԵՎԻԿՆԵՐԸ, ԲԱՅԼՇԵՎԻԿՆԵՐԸ ՅԵՎ ՏՐՈՅԿԻՉՄԸ ՌԵԱԿՅԻԱՅԻ
ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ

Ստորևիայինյան ռեակցիայի տարիներն առանձնապես ծանր ելին Լուսակցության համար: Ընկ. Լենինն այդ տարիների մասին այսպես եր գրում. «...Ռեակցիայի տարիներ (1907—1910): Ցարիզմը հաղթել եր: Բոլոր հեղափոխական և ոպպողիցիոն Լուսակցությունները ջախջախված ելին: Քաղաքականության փոխարեն անկում, բարոյալքում, պառակտումներ, վերելարում, ռենեգատություն*, պոռնոգրաֆիա**, Զգուշության ուժեղացումը դեպի փիլիսոփայական իդեալիզմ***, միստիցիզմ**** իբրև հակահեղափոխական տրամադրությունների զգեստավորում»: Այդ տարիների ծանրությունը պիտի բացատրել այն, վոր կատարի վեճեր ծագեցին վոչ միայն բայլշևիկների ու մենշևիկների միջև, այլ և մենշևիկների ու բայլշևիկների սեփական շարքերում: 1905 թվականի հեղափոխության շրջանում պրոլետարական Լուսակցության միացել ելին (դա անխուսափելի յեր) մանր-բուրժուական ուղեկիցներին մի մասսա, վորոնք շատ քիչ ելին ընդունակ յուրացնելու պրոլետարական թեորիան ու տակտիկան և պարտությունից հետո յեւ անկարող խուսափելու բայքայումից և դերժ մնալու ոպպորտյունիզմի գիրկը գլորվելուց: Այդ մանր-բուրժուական ուղեկիցները կային և բայլշևիկներին մեջ: Դրանով եր ընկ. Լենինը բացատրում տարաձայնություններին ծագումը և նրանց շարքերում:

Մենշևիկներին շարքերում շարունակում էլին պնդել, թե հեղափոխությունը Ռուսաստանում վերջացել է, և վոր Ռուսաստանը կլնթանա խաղաղ «սահմանադրական» զարգացման ուղիով: Այս պատճառով նրանց մեջ սկսեց գերակշռել մի հոսանք, վորը «լիկվիդատորություն» անունն ստացավ: Ընկ. Լենինն աջակես եր բնորոշում նրա էությունը. «. Մենշևիկներին լիկվիդատորությունը կայանում է սո-

* Ռենեգատութիւն—դավաճանութիւն, ուրացողութիւն:

**** Պոռնոգրաֆիա**—զրականություն, վորը հաճույքով նկարագրում է սեռական սահմարձակությունը, անբարոյականությունը:

*** Փիլիսոփայական իդեալիզմ—զխտական հոսանք, վորը հավատում է, թե աշխարհը կարելի չէ փերականուցել վոչ թե դասակարգային պայքարով, այլ «մարդու վոգու» փերադաստիարակությամբ: Այդ հոսանքը, հարկավ, խիստ ձեռնտու չէ բուրժուազիային:

*** Միտտիցիդմ—հավատն դեպի խորհրդավորը, հրաշքայինը:

ցիալիստական պրոլետարիատի հեղափոխական դասակարգային պայքարի բացասման մեջ ընհանրապես և մասնավորապես պրոլետարիատի հեղեմոնիայի բացասումով մեր բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխություն մեջ:

Իսկ ինչո՞ւմ եր արտահայտվում է լիկվիդատորների կողմից պրոլետարիատի հեղափոխական դասակարգային պայքարի բացասումը: Նա արտահայտվում էր կուսակցական ծրագրից, տակտիկայից ու ավանդույուններից հրաժարվելու մեջ: Լիկվիդատորներն անհրաժեշտ էին գտնում, վոր Ռ. Ս.-Դ. Բ. Կ. ծրագրի հեղափոխական պահանջների իրագործման համար մղված պայքարը փոխարինվի բարենորոգումների համար մղված պայքարով: Կորցնելով ամեն մի հավատ դեպի հեղափոխությունը և դեպի բանվորների ու գյուղացիների հեղափոխական պայքարի հնարավորությունը՝ լիկվիդատորներն անհրաժեշտ էին գտնում հարմարվել այնպիսի պայքարի, վորը ձգտում է զիջումներ ու վճռանքներ կորզել ինքնակալությունից, այն բուրժուական միապետությունից, վոր ստեղծվել էր Ռուսաստանում 1907 թ. հունիսի 3-ից հետո: Այսպես, որինակ, չորրորդ դեմայի ընտրությունների ժամանակ լիկվիդատորները հրաժարվեցին պայքարելու հանրապետության համար, հայտարարելով, թե հերթական է հանդիսանում պայքարը սահմանադրական բարենորոգման համար:

Տակտիկայի տեսակետից լիկվիդատորությունը նշանակում էր բանվորական շարժման լիակատար յինխարկումը լիբերալ բուրժուազիային և նրա շահերին, վորովհետև բուրժուազիան յերկյուղ էր կրում հեղափոխությունից և նույնպես բարենորոգումների ձգտում:

Ուրացող լինել հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիայի ծրագրի ու տակտիկայի՝ անխուսափելիորեն նշանակում էր լինել և մեր կուսակցության կազմակերպչական սկզբունքների ուրացողը—հայտնաբերել կազմակերպչական լիկվիդատորություն:

«... Կազմակերպչական լիկվիդատորությունը—դա անլեզալ սոց. դեմ. կուսակցության անհրաժեշտության բացասումն է, վոր հրաժարիմք է նշանակում ՌՍԴԲԿ, հեռացում նրանից, պայքար նրա դեմ լեզալ մամուլի եջերում, լեզալ բանվորական կազմակերպություններում, արհեստակցական միություններում, կոոպերատիվներում, համագումարներում, ուր մասնակցում են բանվորական պատգամավորներ, և այլն» (Լենին):

Այսպիսով մենեմլիկները կամենում էին լիկվիդացիայի յենթաբեկ (վոջեացնել) հեղափոխական, անլեզալ սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը յեվ նրա փոխարեն ստեղծել բարենորոգումների համար պայքարող լեզալ կուսակցություն այնպիսի կրճատ ծրագրով, վորով այդ կուսակցությունը կարող էր հանդուրժել լինել ցարական կառավարու-

րյան համար: Հասկանալի է, վոր լիկվիդատորների դեմ սաստիկ պայքարում էին բայընիկ-լենինյանները, վորոնք միանգամայն այլ կերպ էին գնահատում 1905 թվականի հեղափոխությունը և ռեակցիայի շրջանը և վորոնք կասկած չունեցին, թե հեղափոխությունը Ռուսաստանում նորից կսկսվի նոր ուժով: Բայցեմիկներն ուսուցում էին, թե խնդիրը հայտնապես նրա մեջ է կայանում, վորպեսզի պատրաստեն մասնակներն ու հեղափոխական կուսակցությունը հեղափոխության նման վեելին: Իսկ դրան բայցեմիկների կառծիով կառելի էր հասնել անլեզալ աշխատանքը միացնելով լեզալի հետ:

Մենշևիկները մյուս խմբակն էին կազմում (բացի լիկվիդատորներից) մենշևիկ-կուսակցականները: Վերջիններս՝ գլուխ ունենալով Պլեխանովին՝ հակառակ էին լիկվիդատորների ձգտումին՝ վոչնչացնելու անլեզալ կուսակցությունը, բայց միաժամանակ նրանք բոլորը (բացառությամբ Պլեխանովի) պայքարում էին բայընիկների հեղափոխական անհաշտության դեմ և մնում էին կապված լիկվիդատորների հետ:

Այն բոլորից հետո, ինչ մենք խմացել ենք մենշևիկների մասին պատմական մասի բոլոր զրույցներից և այս զրույցի սկզբից, մենշևիկները լիկվիդատորությունը չի կարող մեզ դարձացնել: Այդ լիկվիդատորությունը ռեակցիայի շրջանում ռուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի ուղղորդչականության թևի վողջ առաջվան տակտիկայի շարունակությունն էր: Իսկ ուղղորդչականի ձգտումների էյությունն էր—փոխարինել պրոլետարական հեղափոխական քաղաքականությունը լիբերալ բուրժուական քաղաքականությամբ, հարմարեցնել բանվորական շարժումը լիբերալ բուրժուազիայի պայքարին, պայքարել վոչ թե բանվոր դասակարգի վախճանական նպատակների իրագործման, այլ բարենորոգումների համար, և չէ թե հեղափոխական ուղիով, այլ բարենորոգումների պահանջ դնելով: Տարբեր շրջաններում, ինչպես մենք գիտենք, ուղղորդչականի դմբ, նայած վայրկյանի պայմաններին, տարբեր ձևեր է լնդունել ռուսական հողի վրա: Ռեակցիայի պայմաններում, յիրը ցարիզմը քայլեր էր անում Ռուսաստանը բուրժուական միապետություն դարձնելու, ուղղորդչականի դմբ պիտի լիկվիդատորության ձև ընդունել, բացահայտ հրաժարիմքի ձև հեղափոխական պայքարից հանուն լիբերալ բարենորոգումների: Լենինը լիկվիդատորների քաղաքականությունն անվանում էր «լիբերալ բանվորական քաղաքականություն», իսկ լիկվիդատորներին՝ «ստոլպինյան բանվորական կուսակցություն»:

Բայընիկների մեջ էլ այդ տարիներին մի շարք ռեզոլյուսիոնների յեվ ուլտիմատիոնների «բարս» (на изнанку) լիկվիդատորությունը, հոսանքներ ծագեցին, վորոնց դեմ հարկադրված էին պայքար մղել բայընիկ-լենինյանները: Այդ հոսանքներն էին—ոտզովիզմ, ուլտիմատիզմ և աստվածաշինարարություն: Ընդ. Լենինն ոտզովիզմն անվանում էր «թարս» լիկվիդատորություն: «Ոտզովիստները» բացասում էին սոցիալ-դեմոկրատների լեզալ պայքարում մաս-

նակցելու ոգուտը, պահանջում էյին, վոր կուսակցությունը մասնակցություն ցույց տա միայն անխեղալ պայմարին յեվ յետ կանգնե սոցիալ-դեմոկրատ պատգամավորներին յերոտղ դումայից:

«Ուղղվիստներին» հարադատ էյին «ուլտիմատիստները», վորոնք պահանջում էյին, վորպեսզի կուսակցությունն ուլտիմատում ներկայացնի պետական դումայի սոցիալ-դեմոկրատական պատգամավորներին՝ ամբողջապես ամեն բանի մեջ հպատակվել ԿԿ հրահանգներին յեվ կատարել բոլոր անխեղալ առաջադրությունները: Յեթե չեն հպատակվի կուսակցության ուլտիմատումին, նրանք պետք է հեռանան դումայից:

Ուլտիմատիստների նպատակը նույնն էր—հասցնել նրան, վոր պատգամավորները հեռանան դումայից, վորին մասնակցելը բայշեկիները գնահատում էյին, քանի վոր «յերոտղ դումայի գործունեությունը սոցիալ-դեմոկրատներին հնարավորություն է տալիս հեղափոխականորեն ոգտագործել շահագործող դասակարգերի այդ ներկայացուցչությունը, նպատակ ունենալով պարզել ժողովրդական լայն շերտերին ինքնակալության և բոլոր հակահեղափոխական ուժերի իսկական բնույթը, այլև հեղափոխական պայքարի անհրաժեշտությունը» (Բայշեկիյան «Պրոլետարիյ» որդանի լայնացրած խմբագրության խորհրդակցության բանաձևից):

Բայշեկի-լենինյաններն ամենավճակաճորեն հանդես յեկան ուղղվիստների և ուլտիմատիստների դեմ: Հետագայում (1920 թ.) Վլադիմիր Իլյիչը «Ջախություն» մանկական հիվանդությունը կոմունիզմի մեջ» գրքում նրանց նկատմամբ իրեն խոսքի հեղափոխականների մասին եր խոսում: Իսկապես ուղղվիստները և ուլտիմատիստները բացասելով յերկրորդ դուման ոգտագործելու անհրաժեշտությունն ու հնարավորությունը, վորովհետև նա հետադիմական է, պնդում էյին, վոր սոցիալ-դեմոկրատները հրաժարվին դումայի աշխատանքից, առաջադրում էյին որվա այնպիսի լոզունգներ, ինչպես «Կորչի յերկրորդ դուման» և այլն: Արտաքուստ այդ լոզունգներն անտարակուսելիորեն հեղափոխական էյին, բայց նրանք ճիշտ չէյին և փաստակար էյին այն մոմենտի համար, վորովհետև հող չկար նրանց առաջադրելու. ամենևին բանվորների ու գյուղացիների այնպիսի պայքար չեր տեղի ունենում ինքնակալության դեմ, վորի գոյությունը միայն կարելի էր առաջադրել այդ լոզունգները: Խոսք կարող էր լինել միայն նախապատրաստելու և կազմակերպելու մասսաները նոր պայքարի համար: Վնասակար լոզունգներ առաջադրողները—ուղղվիստները և ուլտիմատիստները—այս պատճառով խոսքի հեղափոխականներ էյին, վորոնք չէյին ուղղում ըմբռնել, վոր ժամանակավորապես պիտի նահանջել, վոր «պիտի պարտադրաբար սովորել լեզու աշխատելու ամենահետադիմական պարլամենտներում, ամենահետադիմական արհեստակցական, կոոպերա-

տիվ, ապահովագրական և նման կազմակերպություններում» (Լենին): Թարս լիկվիդատորներ էյին նրանք այն պատճառով, վոր նրանց հրաժարիմքը ոգտագործել դուման՝ դա մենշեկիյան տակտիկայի թարս յերեսն էր—մասնակցել դումային բոլոր հանգամանքներում: Մենշեկիները քարոզում էյին «անվերապահ մասնակցություն ցույց տալ բոլոր ներկայացուցչական հիմնարկություններին, անկախ հեղափոխությունից, զարգացման տվյալ աստիճանից, անկախ հեղափոխական վերելքի բացակայությունից թե գոյությունից» («Պրոլետարիյ» որդանի ընդլայնված խմբագրության խորհրդակցության բանաձևից) և ոգտագործում էյին այդ հիմնարկությունները լիբերալ ձևով, իսկ ուղղվիստները և ուլտիմատիստները քարոզում էյին սոցիալ-դեմոկրատներին հեռացումը դումայից, վերստին չհաշվառելով հեղափոխության տվյալ փուլը և հեղափոխական վերելքի բացակայությունը թե գոյությունը: Բայլեկիկները զուլս ունենալով Վլադիմիր Իլյիչին՝ քանզ էյին գնահատում անխեղալ բանվորական կուսակցությունը: Նրանք չէյին տարակուսում, վոր հեղափոխությունը չի հաղթված, վոր հեղափոխությունն ուր վերելք կլինի, վոր այդ վերելքը կրկին կպահանջե, վորպեսզի կուսակցությունը ղեկավարե բանվորներին ու գյուղացիներին: Իսկ այդ բոլորի համար բայշեկիյան կուսակցություն է անհրաժեշտ: Լեզու աշխատանքի կողքին բայշեկիներն անխեղալ աշխատանք էյին տանում և դրա մեջ էյին տեսնում ծանրության կենտրոնը, նրան էյին լենինիստները բոլոր մնացածը, ի թիվս վորի պետական դումայի, լեզու ընկերությունների, միությունների և նման հաստատությունների ոգտագործումը:

Պետական դուման հնարավորություն էր տալիս բացահայտորեն խոսել սոցիալիզմի մասին, պաշտպանել դեռևս Ռուսաստանի առաջ ծագած բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության հեղափոխական նպատակները, մերկացնել պետական դումայի անդորությունը, ապացուցել, թե միայն ինքնակալության տապալումը կարող է բավարարել բանվորների ու գյուղացիների սպասելիքները և նրանց ազատել լպիրշ ցարիզմից: Պետական դումայի ոգտագործումը խիստ կարևոր էր և այն պատճառով, վոր սոցիալ-դեմոկրատիային հնարավորություն էր տալիս պայքարելու գյուղացիության համար, պարզելով նրա ինքնակալության քողաքանդությունն ու տակտիկան, լիբերալ բուրժուազիայի տակտիկան և հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիայի նպատակները: Արհմիություններում, ապահովագրական դրամարկոններում և բանվորական ահումբներում վարած աշխատանքն ընդարձակում էր կուսակցության համար մասսաները կազմակերպելու և նրանց վրա իր ազդեցությունն ուժեղացնելու հնարավորությունը, հեղափոխական պայքարի նախապատրաստելով նրանց: Լեզու մամուլը վերըս-

տին հնարավորութիւնն եր տալիս կաղմակերպելու և հեղափոխականացնելու մասսաները: Ահա ինչու բայլշիկ-լենինյանները ռեակցիայի բոլոր տարիներին համառորեն ընդդժում եյին, թե անհրաժեշտ և ոգտագործել և հեղափոխական նպատակներով ոգտագործում եյին «լեզալ հնարավորութիւնները», բայց մի անառարկելի պայմանով—պահպանել անխզալ մարտական հեղափոխական կուսակցութիւնը (հակառակ լիկվիդատորներին, վորոնք անլեզալ կուսակցութիւնը լիկվիդացիայի յանձնարելու կողմնակիցներն եյին): Ոգտագործելով լեզալ հնարավորութիւնները՝ բայլշիկներն ավելի լայն կապ պահպանեցին բանվորական ու գյուղացիական մասսաների հետ, իսկ դա անհրաժեշտ եր խթնակալութան դեմ դալիք պայքարի համար: Հրաժարվել ոգտագործելու լեզալ հնարավորութիւնները՝ նշանակում եր խզել կապը բանվորական ու գյուղացիական մասսաներից և վտանգավոր եր, վորովհետեւ հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիայի հաջողութեան հիմնական պայմանն եր—միշտ մասսաների հետ լինել, առաջին շարքերում, դեկավրելով նրանց:

Հաստատու
թիւներ յեվ խոս-
քով կուսակցու-
թյան միասնա-
կանութեան հա-
մար պայքարել
յեվ գործով լիկ-
վիդացիոնութեան
ծառայելը սրոց-
կիզմի մեջ:

Վճռականորեն սահմանաժրվել աջի ու ձախի լիկվիդատորներին, միավորելով բոլոր հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատներին—այդպիսին եր բայլշիկներին տակտիկական կաղմակերպչական շինարարութեան բնագավառում: Վոչ մի հաշտութեան մասին խոսք իսկ չեր կարող լինել այդ ամենից վտանգավոր շրջանում՝ նահանջի շրջանում, յերբ հարկավոր և կաղմ պահել իր շարքերը: Միանգամայն այլ կերպ եր ներկայացնում կուսակցութեան շինարարութիւնը ընկ. Տրոցկին: Նա առավել հետե-

վողական կողմնակիցն եր այն հոսանքի, վոր հայտնի յե «հաշտարար» անունով: Այդ հոսանքի հիմնական միտքը հանգում եր հետեւյալին—բայլշիկներին պայքարը լիկվիդատորների դեմ՝ դա ինտելիգենցիայի տարրեր խմբակների պայքարն և «ազդեցութիւնն նվաճելու տհաս պրոլետարիատի վրա»: Այժմ պրոլետարիատը հասունանում և, և այդ պայքարը պիտի վերանա: Ուստի անհրաժեշտ և համաձայնութիւն կամ կոմպրոմիսս:

Հասկանալի յե, վոր հաշտարարների հայացքները կեղծ եյին, բայլշիկի պայքարը լիկվիդատորութեան դեմ ամենեւին ինտելիգենցիայի տարրեր խմբակների պայքար չեր ազդեցութիւնն նվաճելու բանվոր դասակարգի վրա, այլ արդունք եր այն յերեւոյթի, վոր յերկու հոսանք գոյութիւն ունեւ բանվորական շարժման մեջ—հեղափոխական-պրոլետարական, վոր կողմնակից եր բուրժուազիայի դեմ պայքար մղելուն, և ոպպորտյունիստական, վոր կողմնակից եր լիբերա-

քաղաքականութեան: Ուստի և միավորումը չեր կարող այնպես հեշտ տեղի ունենալ, ինչպես դա յենթադրում եր ընկ. Տրոցկին: Կուսակցութեան միասնականութիւնը նա պատկերացնում եր իբրեւ տվյալ անձանց, խմբակների և հիմնարկների «հաշտեցում»... «Ոցանել» տա-րաձայնութիւնների աղբյուրները, լուսթեան մատնել նրանց, «շտկել» ինչ եւ վոր լինի «բաղիւստները», չեղոքացնել կովող ուղղութիւնները—ահա ինչի յե ուղղված նման «հաշտարարութեան» գլխավոր ուղղութիւնը» (Լենին): Այս կերպ ընկ. Տրոցկին միավորումն իրան ներկայացնում եր զուտ մեխանիկորեն, ամենեւին նրան հիմք չընդունելով հեղափոխական մարքսիզմի պատֆորմն:

Քառագելով նման անկեցողան ու վնասակար միավորում՝ ընկ. Տրոցկին իրականում լիկվիդատորութեան եր ծառայում, նպաստելով, վոր այն պահանջի կուսակցութեան շարքերում: Յեւ զրա հետ միասին և այժմ, ռեակցիայի տարիներին, և հետագայում, նոր վերելքի տարիներին, նա պաշտպանում եր բարենորոգումների, առանձին ազատութիւնների նշանաբանների համար մղված պայքարի մենշեիկ-լիկվիդատորական քաղաքականութիւնը:

1. ՆՈՐ ՎԵՐԵԼԻՔ: ԲԱՅԼՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՏԱԿՏԻԿԱՅԻ ԱՐԴԱՐԱՅՈՒՄԸ

Քանզորակ 1910—1914 թվականները (մինչև համաշխարհային պատերազմի սկիզբը) հանդիսանում են բանվորական շարժման վերելքի տարիներ: Այդ մասին վկայում եր գործադուլային շարժման աճումը, ինչպես տեսնվում և հետեւյալ աղյուսակից.

Տ Ա Ր Ի	Գործադուլների քանակը	Գործադուլավորների քանակը
1909	340	64 000
1910	222	46 000
1911	422	256 000
1912	2 023	725 000
1913	2 142	861 000

Գործադուլող բանվորների զլխավոր պահանջն եր աշխատավարձի հավելումը, հետեւաբար, գործադուլները պաշտպանողական բնույթ չեւին կրում, այլ հարձակողական: Ընդամին գործադուլներն այնքան համեմատաբար եյին տարվում, վոր 1911 թվականին գործադուլների կեսն ավարտվեց բանվորների կատարյալ կամ մասնակի հաղթութեամբ:

Գործադուլների բնույթի մասին հասկացողութիւնն և տալիս Ա 16 դիադրամման (տես եջ 221), վորի մեջ ցույց և տրված գործադու-

լողներին ստորաբաժանումը ըստ քաղաքական և տնտեսական գործադրությունների: (Դիտեցեք այն):

Դիտարկման ժամանակ տեսնվում է, թե ընդհանուր գործադրությունների թվի մոտ 62% 1911—1913 թ. թ., իսկ համարյա 55% 1914—1916 թ. թ. ընկնում է քաղաքական գործադրությունների վրա:

Գործադրության շարժման վերելքը կապված էր արդյունաբերության վերելքի հետ: Յեւ իսկապես արդյունաբերությունը, վոր ցնցում էր ստացել ռուս-յապոնական պատերազմից և 1905 թվականի հեղափոխությունից և կրիզիս էր ապրում, 1908 թվականից սկսում է քիչ-քիչ կազդուրվել, իսկ 1911 թ. մտնում է ծաղկման շրջանը, վոր տեսնվում է մինչև պատերազմը:

Առաջին հեղափոխության լուսավորչական գործունեությունը

Բայելիկները վողունակներն բանվորական շարժման նոր վերելքը, վորին նրանք սպասում էին, և իրանց խնդիրը համարեցին գլուխ կանգնել շարժմանը և կազմակերպել այն:

Բանվորական շարժման վերելքի, բայելիկների և առաջադրած լողունակների և բայելիկների այդ վերելքին հարակից խնդիրների մասին ընկ. Լենինը «Հեղափոխական վերելք» հոդվածում գրում էր 1912 թվականին. «... Մասսաների հեղափոխական վերելքը մեծ ու պատասխանատու պարտավորություններ է բարդում ամեն մի բանվոր սոցիալ-դեմոկրատի, ամեն մի շիտակ դեմոկրատի վրա... Կուսակցության լողունակները՝ դեմոկրատիկ հանրապետություն, ութժամյա բանվորական որ, վողջ կալվածատիրական հողի գրավումը—պիտի դստնան վողջ դեմոկրատիայի լողունակները, ժողովրդական հեղափոխության լողունակները:

«Մասսաների շարժումը պաշտպանելու և ընդարձակելու համար հարկավոր է կազմակերպություն, դարձյալ կազմակերպություն: Առանց անչեզալ կազմակերպության չի կարելի վարել այդ աշխատանքը և ավելորդ է պարապ խոսք բանալ այդ մասին: Պաշտպանելով և ընդարձակելով մասսաների դրոհը՝ պետք է ուշադրություն դարձնել 1905 թվականի փորձը և պարզելով ապստամբության անհրաժեշտությունն ու անխուսափելիությունը՝ նախազգուշացնել ու յետ պահել նման տեսակի վաղաժամ փորձերից»:

Բայելիկներին հիմնական լողունակները, վորոնց մասին խոսում է Վլադիմիր Իլյինը, հայտնի դարձան «անկրճատ լողունակներ» անունով:

Իսպառ այլ կերպ էլ չէր վերաբերվում բանվորական շարժման վերելքին մենշևիկ-լիկվիդատորները: Բայելիկներին «անկրճատ լողունակները» նրանք արհամարհանքով «յերեք կիտ ձուկն» էին անվանում: Նրանք կատաղորեն բայելիկներին վրա էին հարձակվում գործադուլների հրահրման, «գործադուլային ազարտի» համար, վոր իբր

Մենեվիկները՝ վերելքի մարդկեր:

Թե բայելիկները մոցնում են բանվորական շարժման մեջ: Քաղաքական ու տնտեսական պահանջները միացումը, վոր բայելիկները ճշտորեն համարում էին բանվորական շարժման հասունությունը նշան, նրա հեղափոխականության նշան—մենշևիկները ծաղրում էին, համարելով այն փաստակար և «աննպատակահարմար»:

Ծառանալով բայելիկների «անկրճատ լողունակների» դեմ՝ մենշևիկներն այդ լողունակներին հակադրում էին միությունների ազատության և այլ քաղաքական իրավունքների պահանջը: Ընդամենը մենշևիկներն առաջարկում էին այդ պահանջները նվաճել չե թե հեղափոխական ճանապարհով, այլ հանրագործություններ (պետիցիա) մատուցելով բուրժուա-կալվածատիրական պետական դռնափն: Հետևաբար մենշևիկները ձգտում էին չե թե հեղափոխական պայքարի ընդդեմ ինքնակալության, այլ «վերանորոգելու» ստոլիպինյան ուժի մը: Դրանով նրանք վորեք չափով չէին արտահայտում բանվորական մասսաների պահանջներն ու շահերը, այլ ջուր էին լցնում բուրժուազիայի ջրաղացին, վորը շատ էր դուրս մենշևիկներին այդ աշխատանքում: «Հանրագործությունների կամպանիայի» համար, թեև մենշևիկներին հանրագործությունների տակ ստորագրվել էին ընդամենը հազար մարդուց քիչ ավելի:

Այսպիսով բայելիկներն ու մենեվիկներն տակտիկայի կատարյալ հակադրությունը բացվառական շարժման վերելքի այդ տարիներին հանգում էր հետեվյալին. բայելիկները գլուխ էին կանգնած վերելքին, ձգտում էին այն կազմակերպել յեվ բնորոշակել կուսակցության դեկավաբուրյան ներքո, մենեվիկները հանգիստանում էին նրա մարդկեր:

Բանվորական շարժման վերելքը կուսակցության բայելիկյան մասի առաջ խնդիր էր դնում հարակից վերելքին կազմակերպչականորեն ամրացնել կուսակցությունը, հավաքել ու ամրացնել ուժերը: Բայելիկները պարզ տեսնում էին, վոր անհրաժեշտ է վերջնականապես խզել կապերը մենշևիկներից և ստեղծել ինքնուրույն կուսակցական կազմակերպություն, հիմք ընդունելով ՌՍԴԲԿ բայելիկյան ֆրակցիան և ապա միացնելով այն անձանց և այն խմբակներին, վորոնք վերջնականապես կիզկեն իրանց կապերը բուրժուազիային սպառնալու մենշևիկական գործակերպից և ամրոցման, չե թե խոսքով, այլ գործով կանցնեն բայելիկական հեղափոխական տակտիկայի կողմը:

Բայելիկներն այդ նպատակով 1912 թ. հրավիրեցին Պրագայում կուսակցական կոնֆերենցիա, ուր ներկայացված էին համարյա բոլոր առևտրական կազմակերպությունները: Կոնֆերենցիան իբան հռչակեց

կուսակցութեան գերագույն որդան և իր բանաձևերում ամբողջապես հաստատեց այն հայացքը բանվորական շարժման վերելքի մասին, վորը բայլշիկներն եյին ընդունում: Կոնֆերենցիան ընդունեց, թե լիկվիդատորները վերջնականապես իրանց դրել են կուսակցութունից դուրս, և վորոշեց լիկվիդատորներին արտաքսել կուսակցութունից:

Պրագայի 1912 թ. կոնֆերենցիան իր վորոշումներով բայլշիկներին վերջնականապես բաժանեց մեծեկիկներից: Այդ ժամանակից ել կուսակցութունն սկսում է կազմակերպականորեն ինֆնուորւն ապրել:

Այն բոլորը, ինչ մենք գիտենք մենշևիկներին մասին, հաստատում է, թե տեղին ու ժամանակին եր, վոր բայլշիկները խզեցին իրանց կապը նրանցից: Նրանց միջև յեղած բոլոր տարակարծությունները վորոշակի ապացուցում եյին, թե գոյութուն ունեն սոցիալ-դեմոկրատիայի յերկու միանգամայն հակադիր թևեր—հեղափոխական և ուղղորոշունիստական: Խզման պահուն այդ յերկու թևերը չեյին աշխատում և չեյին կարող միատեղ աշխատել, միևնույն կուսակցութեան մեջ մնալով: Ուղիղ վարվեցին ուստի բայլշիկները, յիրք ծրագրերի ու տակտիկաների կատարյալ տարակարծությունը նրանք դրոշմեցին կազմակերպչական տարակարծությամբ:

Մենշևիկներն ու լիկվիդատորներն իրանց մասնակցութեան մեջ հայտնաբերեցին տարափ թափեցին բայլշիկական կոնֆերենցիայի հասցեյին և հակաշիւն նրան հրավիրեցին (Վիեննայում, 1912 թ. ոգոստոսին) իրանց կոնֆերենցիան: Գլխավոր աշխատանքն այդ կոնֆերենցիան հրավիրելու գործում տանում եր ընկ. Տրոցկին ևր հրատարակում Վիեննայում (չշփոթել բայլշիկյան «Պրավդայի» հետ), նա տպագրում եր կազմակերպչի կոմիտեյի բոլոր դիմումները պատրաստություն տեսնելու կոնֆերենցիայի համար: «Կազմակերպչի կոմիտեն» իրան նպատակ եր դնում «համակուսակցական կոնֆերենցիայի միջոցով ի մի շաղկապել բոլոր սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպությունները, խմբակներն ու ընթերցարանները բանվորական շարժման բոլոր բնագավառներում, գաղտնի և լեզալ կազմակերպություններին մեջ, անկախ նրանց ֆրակցիոնական տարբերությունից և գաղափարական յերանգավորումից»: Իսքնին հասկանալի յե, թե դա ձգտում եր միավորելու այն, ինչ չեր կարելի ամենին միավորել: Հենց միտքը նման անսկզբունք միացման մասին ցույց ե տալիս, թե նրա կողմնակիցները միանգամայն չեյին ճանաչում և չեյին ըմբռնում կուսակցութեան գաղափարական միասնականութեան և մարզվածութեան գերն ու նշանակութունը, վորոնց հիմքի վրա միայն կարելի յե կառուցել բանվոր դասակարգի կուսակցութունը:

Հասարակ-լիկ-վիդատորական «ոգոստոյան բոկը» յեվ ընկ. Տրոցկու խմբակի գերը ցուցում:

Հայտնապես դրա պատճառով «ոգոստոյան բոկից» (այդպես եր կոչվում 1912 թվականի այդ մենշևիկական «միավորումը») վոշինչ դուրս չեկավ: Այն քայքայվեց շատ կարճատև ապրելով:

Պրագայի կոնֆերենցիայից անմիջապես հետո բանվորական շարժումը նոր խթան ստացավ:

1912 թ. փետրվարի վերջին հեռավոր սիբիրական տալգայում, Լենայի մոսկու հանքերում, բանվորների գործադուլ տեղի ունեցավ, վորը բղիտում եր աշխատանքի ու գոյութեան անհնարին ծանր պայմաններից: Բանվորների պահանջները (8-ժամյա բանվորական օրվա կիրառումն, աշխատավարձի հավելումն և այլն) նույնիսկ Իրկուտսկի նահանգապետը ճանաչեց «արդարացի և որինական»: Չնայած դրան, Պետերբուրգից յեղած կարգադրությամբ—վերջ տալ գործադուլին, ժանդարմերի հրաման տվեց, զինվորներին կրակ բանալու բանվորների վրա, յերբ վերջինները գնում եյին (1912 թ. ապրիլի 4) դատախազից խնդրելու արձակել ձերբակալված գործադուլային կոմիտեն: Այստեղ սպանվեց 170 մարդ, իսկ վիրավորվեց ել ավելի: Լենայի կոտորածի լուրն անցավ վոշլ Ռուսաստանի վրայով և ցնցեց բանվորական մասսային. ամենուրեք միտինգներ ու գործադուլներ սկսվեցին իրեն բողոքի նշան հրեշավոր կոտորածի դեմ: Այդ գործադուլներով պատասխանեց բանվորական մասսան և ցարական միտինգների Լենայի գնդակահարութեան առիթով արած հայտարարութեանը պետական դոմայում, թե «այդպես ե յեղել և այդպես կլինի»: Լենայի դեպքերը զարթեցրին բանվորական մասսային, և այդ մոմենտից սկսվում է բանվորական շարժման ավելի արագ վերելքը, վորը պարզ ցույց եր տալիս, թե պրոլետարիատի գորութեանը մեծ է, և վոր մոտ է ժամանակը, յերբ պրոլետարիատը այն կղզեկներն արագհայտ հեղափոխական պայքարում:

Բանվորական շարժման կազմակերպման գործում անադին դեր ե խաղացել այն ժամանակվա բայլշիկական մամուլը: 1911 թվականին Պետերբուրգում սկսեց լույս տեսնել «Զվեզդա» շաբաթաթերթը: Սկզբում նրան մասնակցում եյին և մենշևիկ-կուսակցականները*, բայց շատ շուտով «Զվեզդան» բայլշիկական լրագիր դարձավ: Նա վճռական պայքար սկսեց թե մենշևիկների և թե բայլշիկների շարքերում յեղած լիկվիդատորների դեմ: «Զվեզդայի» նշանակութունը շատ մեծ եր և կարելի

«Զվեզդա»/«Մու-զդ»/յեվ «Պրավդա» («ձեմար-սուքուն») քեր-բերի ցեանակութունը:

չեվիկ-կուսակցականները*, բայց շատ շուտով «Զվեզդան» բայլշիկական լրագիր դարձավ: Նա վճռական պայքար սկսեց թե մենշևիկների և թե բայլշիկների շարքերում յեղած լիկվիդատորների դեմ: «Զվեզդայի» նշանակութունը շատ մեծ եր և կարելի

* Այսինքն մենշևիկները, վորոնք կուսակցութունը պահպանելու անհրաժեշտութեան եյին պաշտպանում, տարբերվելով լիկվիդատորներից, վորոնք կողմնակից եյին կուսակցութունն արձակելու մտքին:

յի համասար դիտել առաջին սոցիալ-դեմոկրատական «Իսկրա» լրագրի նշանակութիւնը, վորը, ինչպէս վերը մենք մատնանշել ենք, կատարի պայքար եր մզում «եկոնոմիզմի» դեմ: «Զվեզդան»,—ասում ե ընկ. Զինովյեւը, մեր դրոշակի տակ ժողովեց այն լավագույնը, ինչ կար բանվորներին մեջ Լենինգրադում և վորջ Ռուսաստանում:

Վերելքի տարիներին «Զվեզդայից» ավելի մեծ դեր խաղաց մի ուրիշ բայլչեիկական թերթ—«Պրավդան»: Հայտնապէս այդ տարիներից—1912 թ. ապրիլի 22-ին—Լենայի կոտորածից անմիջապէս հետո հիմք դրվեց այն «Պրավդային», վորը մինչեւ ուս ել բարձր ե պահում լենինիզմի դրոշակը: Նա նախապատրաստում եր բանվորներին գալիք հեղափոխական ճակատամարտերի համար, և բանվորները ջերմադին պաշտպանում էին նրան դրամ և թղթակցութիւններ ուղարկելով: Կոստիկանութիւն հալածանքներն ավելի էին ամրացնում դեպի նա համակրանքը և ուշադրութիւնը: Բանվորների վերաբերմունքը դեպի «Պրավդան» բանվորական շարժման վերելքի և բանվորների դեպի բայլչեիկները տածած լավագույն ցուցանիշն եր կուսակցութիւն համար:

Այդ տարիներին «Պրավդան» ահադին դեր ե կատարել բանվորներին կազմակերպելու և նրանց նոր ճակատամարտերը նախապատրաստելու գործում, վորոնք գալու էին բանվոր դասակարգի համար:

Գործադուլն ե-
րից կելին գե-
պի բարեկադ-
ն եր: Համառ-
խառնելին պա-
տերազմն ընդ-
հատում ե այդ
պայքարը:

«Պրավդայի» ցանած սերմերը լավ ծիւրեր էին տալիս. բանվորական շարժումն աճում եր:

Գործադուլն կը շարունակվեցին և 1914 թվա-
կանին, ընդհուպ մինչև պատերազմը:

Պատերազմից առաջ Պետերբուրգում կրակոց-
ներ էին թնդում: Գործարանից գործարան էին
թևակոխում համակրանքի գործադուլներ, վորոնք
Բազլի գործադուլովոր բանվորների համար էին
կատարւում: Պետերբուրգի գործարանի գործադուլած բանվորները մի-
տինգ հավաքեցին, վորին մասնակցում եր 12 հազար մարդ: Միտինգը
շղթայվեց վոստիկանութիւն կողմից, վորը կրակ բացավ բանվորների
վրա, սպանելով 2, վիրավորելով 50 բանվոր: Ի պատասխան դրան
Պետերբուրգում գործադուլեց 100 հազար բանվոր, և գործադուլներ
թիւն ավելի ու ավելի աճում եր: Բանվորները փողոց յեղան, և յեր
նրանց դեմ վոստիկանութիւն շարժեցին, նրանք սկսեցին բարբիկադ-
ներ կառուցել և գիմափորել վոստիկանութիւնը քարերով ու կրակոց-
ներով:

Այդ յելույթները պարզ ցույց էին տալիս, թե բանվորական մաս-
սաները նախապատրաստւում են և շուտով պատրաստ կլինեն նոր
վճռական և այս անգամ հաղթական հեղափոխական յելույթ ունենալու
ինքնակալութիւն դեմ:

Սակայն բռնկված պատերազմն ընդհատեց բանվորական շարժման
այդ վերելքը: Ռուսական հեղափոխութիւնը հետաձգվեց ելի 3 տարով—
մինչև 1917 թվականի փարվարը:

Վորպեպի լավ յարացվի «Մենշեիկները, բայլչեիկները և արոցկիզմը սեակցիա-
յի տարիներին» ու «Նոր վերելք: Բայլչեիկների տակտիկայի արդարացումը» հա-
վածները, պատասխանեցեք հետևյալ հարցերին:—

1. Ինչո՞ւմ եր արտահայտւում սեակցիայի տարիներին մենշեիկներին յիկվիդա-
տորութիւնը:
2. Ինչո՞ւմ եր արտահայտւում սեակցիայի տարիներին ոտղովիտների յիկվի-
դատորութիւնը:
3. Ինչո՞ւմ եր վորոշում վ. Ի. Լենինը բայլչեիկներին յնդիները սեակցիայի
տարիներին:
4. Ինչո՞ւմ եր արոցկիզմի գործելակերպը սեակցիայի տարիներին:
5. Ինչո՞ւմ ե բայլչեիկներին ու մենշեիկներին վերաբերմունքի տարբերութիւնը
դեպի 1910-1911 թ. թ. բանվորական շարժման վերելքը:
6. Ինչո՞ւ դեր ե ինչո՞ւ խաղացին նոր վերելքի տարիներին բայլչեիկական թերթերը:

ՆՅՈՒԹԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. ՍՏՈՒԴՊԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԻՐԲԵՎ ՅԱՐԱԿԱՆ ՄԻՍՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՅԱՆՔԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԱԿՅԻՄՅԻ
ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ

Ստոլիպինը հակահեղափոխութիւն կառավարութիւն գլուխն եր
մոտ հինգ տարի, 1906 մինչև 1911 թ.: Ջարդարար Ստոլիպինն իրան
մին/ստրական պաշտոնի նախապատրաստեց հայտնապէս այն ձևով,
ինչպէս միայն կարող էին պատրաստվել ցարական նահանգապետնե-
րը—տանջելով գյուղացիներին, ջարդեր կազմակերպելով, այդ «ասիա-
կան» գործնականը կեղծ «յիվրոպականի» վերածած արտաքին փայլով
ու խոսքով, կեցվածքով և ժեստերով ծածկելու հնարամտութիւնը:

Յեւ մեր յիւրեղալ բուրժուազիայի առաջնորդները, վոր խիստ
բարոյականորեն դատապարտում են ջարդերը, բանակցութիւնների
մեջ էին մտնում ջարդարարների հեռ, ճանաչելով նրանց համար վոչ
միայն գոյութիւն իրավունք, այլ և նոր Ռուսաստանը կառուցելու
գործում և այն կառավարելու մեջ հեղեմոնիա վերադասելով նրանց...
Ստոլիպինը միայն ճորտատիրական-կալվածատերերի դիկտատուրայի
ներկայացուցիչը չե. գոհանալ նման բնութագրով ասել ե վոչինչ
չըմբռնել ստոլիպինյան շրջանի ինքնորինակութիւնից և նշանակու-
թիւնից: Ստոլիպինն այնպիսի շրջանի միտիստը ե, յերը վոչ լիբե-
րալ բուրժուազիայի բանակում ընդհուպ մինչև կազեմները տիրապե-

տում եր հակահեղափոխական տրամադրութիւն, յերբ ճորտատիրականները կարող եյին կռթնել ու կռթնում եյին նման տրամադրութիւն վրա, կարող եյին դիմել և դիմում եյին «առաջարկներով» (ձեռքի ու սրտի) այդ բուրժուական առաջնորդներին, կարող եյին տեսնել այդ առաջնորդներից անգամ առավել «ձախերի» մեջ «նորին մեծութիւն ու պարզութիւն», կարող եյին հիշատակել և հիշատակում եյին լիբերալիզմի դադարակալական առաջնորդների շրջագարձն իրանց կողմը, ռեակցիայի կողմը, դեմոկրատիայի դեմ պայքարելու և դեմոկրատիան վտանահարելու կողմը: Ստոլիպինն այնպիսի շրջանի միջնորդ էր, յերբ ճորտատիրական-կալվածատերերը բոլոր ուժով, խիստ արագ ցրած թափով գյուղացիական հողային կենցաղի նկատմամբ բուրժուական քաղաքականութիւն վարեցին, հրաժեշտ տալով գեղջուկի «նահապետականութեան» հետ կապված բոլոր ուսմանտիկական պատրանքներին ու հույսերին, իրանց համար դաշնակիցներ վորոնելով Ռուսաստանի ընդհանրապես և գյուղական Ռուսաստանի մասնավորապես նոր բուրժուական տարրերից, շերտերից: Ստոլիպինը փորձեց հին տկերը նոր գինի լցնել, հին ինքնակալութիւնը բուրժուական միապետութիւն վերածնել, և ստոլիպինյան քաղաքականութիւնն սնանկացումը—դա ցարիզմի սնանկացումն է այդ վերջին, ցարիզմի համար յենթադրելի վերջին ճանապարհի վրա: Ալեքսանդր III-ի կալվածատիրական միապետութիւնը փորձեց կռթնել «նահապետական» գյուղի և առհասարակ ուսական կյանքի «նահապետականութեան» վրա,—հեղափոխութիւնը վերջնականապես ջախջախեց այդ քաղաքականութիւնը: Նիկոլայ II-ի կալվածատիրական միապետութիւնը հեղափոխութիւնից հետո փորձեց կռթնել բուրժուական հակահեղափոխական տրամադրութիւն և բուրժուական ազդարային քաղաքականութիւն վրա, վոր կիրառում եյին նույն կալվածատերերը. այդ փորձերի սնանկացումը, վոր անտարակուսելի յե անգամ կադետների համար, անգամ հոկտեմբերականների համար, ցարիզմի համար վերջին հնարավոր քաղաքականութիւն սնանկացումն է:

(Վ. Ի. Լենին, Յերկերի ժողովածու, հ. XI, մ. 2, էջ 362—363)

2. ՄԵՆՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ԼԻԿՎԻԴԱՏՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՌԵԱԿՑԻՎՅՈՒՄԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ

Լիկվիդատորութիւնը խոսքի նեղ իմաստով, մենշևիկների լիկվիդատորութիւնը կայանում է սոցիալիստական պրոլետարիատի հեղափոխական դասակարգային պայքարի բացասման մեջ ընդհանրապես և մասնավորապես պրոլետարիատի հեգեմոնիայի բացասումով մեր բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխութիւն մեջ: Այդ բացասումը

հարկավ, տարբեր ձևեր է ընդունում, տեղի յե ունենում ավելի կամ պակաս զիտակցաբար, սաստիկ, հետևողաբար...

Կազմակերպչորեն լիկվիդատորութիւնն անլեզալ սոց.-դեմ. կուսակցութիւնն անհրաժեշտութիւն բացասումն է և հարակից դրան հրաժարիմք Ռ. Ս.-Դ. Բ. Կ.-ից, հեռացում նրանից, պայքար նրա դեմ լեզալ մամուլի եջերում, լեզալ բանվորական կազմակերպութիւններում, արհեստակցական միութիւններում, կոոպերատիվներում, համագումարներում, ուր բանվորական պատգամավորներ են մասնակցում և այլն: Մենշևիկներին նման լիկվիդատորութիւնն որինակներով է յեռում Ռուսաստանի կուսակցական կազմակերպութիւններից յուրաքանչյուրի պատմութիւնը վերջին յերկու տարիներում:

Մենշևիկները գումար չեն տալիս լիկվիդատորութիւնն այդ բոլոր արտահայտութիւններին: Նրանք մասամբ ծածկում են այդ, մասամբ իրանք են մոլորվում, չգիտակցելով առանձին փաստերի նշանակութիւնը, մճրճվելով մանրուքի, այլանդակութիւնների, անձնավորութիւնների մեջ, չկարողանալով հանրացնել, չըմբռնելով տեղի ունեցող յերևույթի իմաստը:

Իսկ այդ իմաստը կայանում է նրանում, վոր բանվորական կուսակցութիւնն ու պրոլետարիատական թեւ բուրժուական հեղափոխութիւնն շրջանում, յերբ տիրում է կրիզիս, փլուզում և քայքայում, անխուսափելիորեն պիտի կամ գլխովին լիկվիդատորական լինի կամ լիկվիդատորների գերին: Բուրժուական հեղափոխութիւնն շրջանում անխուսափելի յերևույթ է, վոր պրոլետարական կուսակցութիւնն միանան մանր-բուրժուական ուղեկիցներ (գերմաներեն դա Mitläufer), վորոնք ամենից քիչ են ընդունակ յուրացնելու պրոլետարական թեորիան ու տակտիկան, ամենից քիչ են ընդունակ տոկոսն ֆնալու լիկվիդումի շրջանում, ավելի շատ են հակված ուղեկիցներ լինել վախճանին հասցնելու: Փլուզում է, և մենշևիկ-ինստիտուցիոնալ, լիկվիդատոր մենշևիկների մասսան փաստորեն լիբերալ և դարձել: Ինստիտուցիան յետ խուժեց կուսակցութիւնից, հետևաբար ամենից ավելի քայքայվեցին մենշևիկական կազմակերպութիւնները: Այն մենշևիկները, վոր անկեղծորեն համակրում եյին պրոլետարիատին և պրոլետարական դասակարգային պայքարին, պրոլետարական հեղափոխական թեորիան (իսկ այդպիսի մենշևիկներ միշտ յեղել են—հեղափոխութիւնն մեջ իրանց ուղեկիցներին) արդարացնող մի ցանկութիւնը հաշվառել սիտուացիայի բոլոր շրջագարձերը, մճրճված պատմական ուղիի բոլոր կեռմանները) «մի անգամ ել փոքրամասնութիւն մեջ» մնացին, փոքրամասնութիւնն մեջ մենշևիկների (փոքրամասնականներ շարքերում առանց վճռականութիւնն՝ պայքար մղելու լիկվիդատորների դեմ, առանց ուժի՝ վարելու համար այդ պայքարը հաջողութիւնով:

(Վ. Լենին, Յերկերի ժողովածու, հ. XI, մ. 1, էջ 272—275)

3. «ԹԱՐՍ» ԼԻԿՎԻԴԱՏՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱՅԼՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՄԵՋ ՅԵՎ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՌԵԱԿՑԻԱՅԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ

Բայլէիկները վրա յետ քարոզում կուսակցութիւնն առաջնորդելու գործը: Առաջնորդելու համար պիտի ճանաչել ուղին, պիտի վերջ տալ տատանումներին, պիտի դադարել ժամանակ վատնելու, թե համոզում ես տոտանվողներին, պայքար ես վարում ֆրակցիայի մեջ անհամաձայն յեղողները դեմ: Ոտովի իմը և նրա գիրքը գլորվող ուլտիմատիվը չեն ներդաշնակում այն աշխատանքի հետ, ինչ տվյալ պարագաներն այժմ պահանջում են հեղափոխական սոց. դեմոկրատներին: Հեղափոխութեան ընթացքում մենք սովորել ենք «ֆրանսերեն խոսել», այսինքն շարժման մեջ մուծել առաջ խթանող լողունները ծայրագույն չափը, բարձրացնել անմիջական մասսայական պայքարի յեռանդն ու թափը: Մենք այժմ անշարժութեան, ռեակցիայի, փլուզումի պահուն պիտի սովորենք «գերմաներեն խոսել», այսինքն գործել դանդաղորեն (այլ կերպ չի կարելի, քանի նոր վերելք չլինի), սխտեմատիկորեն, համառորեն, շարժվելով քայլ առ քայլ, նվաճելով վերջուր վերջուր յետևից: Ուստի համար ցանկալի յետ այս աշխատանքը. ով չի ըմբռնում սոց. դեմ. տակտիկայի հեղափոխական հիմքերի պահպանութեան ու զարգացման անհրաժեշտութիւնը և այս ճանապարհին, ճանապարհի այս շրջադարձի վրա, նա իզուր ե իր վրա առնում մարքսիստի անունը:

Մեր կուսակցութիւնը չի կարող առաջ ընթանալ առանց նրան, վոր վճռականորեն լիկվիդացիայի յենթադիկ լիկվիդատորութիւնը: Իսկ լիկվիդատորութեանն է վերաբերում վոչ միայն մենշևիկները ուղղակի լիկվիդատորութիւնը և նրանց ուղղորդող խոստական տակտիկան: Սրան է վերաբերում և թաքս մենշևիկները: Սրան է վերաբերում ուղղվողը և ուլտիմատիվը, վորոնք հակադրում են, վորպեսզի կուսակցութիւնը կատարե հերթական խնդիրը, վորը մոմենտի ինքնորինակ առանձնահատկութիւնն է կազմում, մի խնդիր, վորը նպատակ ունի ոգտագործելու դումայի ամբիւնը և հենակետներ ստեղծելու բանվոր դասակարգի ամեն տեսակի կիսալեզալ ու լեզալ կազմակերպութիւններին: Սրան է վերաբերում աստվածաշինարարութիւնը և աստվածաշինարար տենդենցների պաշտպանութիւնը, վոր արմատի մեջ իր կապերն է խզում մարքսիզմի հիմունքներին: Սրան է վերաբերում բայլէիկների կուսակցական խնդիրների անըմբռնումը, խնդիրներ, վորոնք 1906—1907 թ.թ. կայանում էյին մենշևիկական Կ. Կ. տապալելու մեջ, վորը չէր կոթնում կուսակցութեան մեծամասնութեան վրա (չէ թե լեհերն ու լատիշները, անգամ բուլղիստները չէյին պաշտպանում այն ժամանակ զուտ մենշևիկական Կ. Կ.), խնդիրներ, վորոնք այժմ կայանում են կուսակցական տարրերի համբերատար դաս-

տիարակութեան, նրանց համախմբման, իսկապես միասնական և կուսակցութեան կուսակցութեան ստեղծելու մեջ: Բայլէիկները հակուսակցական տարրերի դեմ 1903—1905 և 1906—1907 թվականներին մղած իրանց անհաշտ պայքարով հող էյին հարթել կուսակցականութեան համար: Բայլէիկներն այժմ պիտի կուսակցութիւն կառուցեն, ֆրակցիայից կուսակցութիւն կառուցեն, կուսակցութիւն կառուցեն այն դիրքերի ոգնութեամբ, վորոնք նվաճված են ֆրակցիան պայքարով:

(Վ. Լենին, Յերկերի ժողովածու, Կ. XI մ. 1, էջ 276—279)

ԹԵՄԱՆԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Թղթի վրա մեկը մյուսի տակ դուրս գրեցէք այն հարցերը, վորոնց նկատմամբ սկսած 1903 թվականից մինչև 1912 թ. տարակարծութեան էյին բայլէիկները մենշևիկներին: Ամեն մի հարցի մոտ գրեցէք, թե ինչպես էյին նրան նայում բայլէիկները և ինչպես նայում մենշևիկները:

ՀԱՐՑԵՐ ԿՐԿՆՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

1. Ինչո՞ւն է բայլէիկների և մենշևիկների տարակարծութեան էյութեանն ու պատճառները հեղափոխական ալիքի անկումից հետո (մինչև 1907 թ.)

2. Ինչո՞ւն է բայլէիկների և մենշևիկների տակտիկայի տարբերութեան էյութեանն ու պատճառները ռեակցիայի տարիներին (մինչև համաշխարհային պատերազմը):

3. Ինչո՞վ Ռուսաստանի 1910—1914 թ.թ. բանվորական շարժումն արդարացրեց բայլէիկների տակտիկան ռեակցիայի տարիներին:

4. Ի՞նչ չափով մենշևիկների ամբողջ տակտիկան սկսած 1903 թվականից արդարացրեց բայլէիկների անշատումը նրանցից 1912 թ.:

ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Խմբերիալիզմը վերջին աստիճանն է կապիտալիզմի զարգացման մեջ, յերբ այն հասել է նրան, վոր վողջ աշխարհը բաժանել է իրար մեջ, յեւ որհասական ընդհարումով ծակատել են յերկու հսկա խմբակներ: Կամ ծառայիք մեկին կամ մյուսին, կամ թե տապալիք յերկու խմբակին եւ—վորեմն ալ ուղի այստեղ չկա:

Լենին

Ֆեյի* մասին է գրուցը:

Արդեն հինգերորդ զրույցում մենք ցույց ենք տվել, թե զարգացման կապիտալիստական ուղին առաջնորդում է դեպի այն, վոր ծայրահեղորեն սրվում էն յերկու ծայրահեղ բևեռների ներհակությունները—մեկում բուրժուազիայի խմբակը նրա հսկայական հարստությամբ, մյուսում միլիոնավոր պրոլետարիատ է քաղցն ու չքավորությունը իրան ընկերացրած քայքայված գյուղացիություն:

Ներկա զրույցում մենք ցույց կտանք, թե ինչպես զարգացման կապիտալիստական ուղին առաջնորդեց դեպի 1914—1918 թ. թ. համաշխարհային պատերազմը, վորի հետևանքով վերին աստիճանի սըրվեցին յերկու բևեռների ներհակությունները: Նրանք սրվեցին մինչ այն աստիճան, վոր վողջ աշխարհի պրոլետարիատին ընդհուպ մոտեցրին պրոլետարական հեղափոխության, մի պայքարի, վոր պիտի մղվի բուրժուազիայի տապալման և սոցիալիզմի հաստատման համար: Հասկանալ համաշխարհային պատերազմի պատճառները յեւ կովող կողմերի նպատակները անհրաժեշտ է. առանց դրան մի՞նչեւ վերջը չի կարելի ըմբռնել զարգացման կապիտալիստական ուղին յեւ պրոլետարական հեղափոխության անխուսափելիությունը:

Համաշխարհային պատերազմն որակարգի մեջ դրեց պրոլետարական հեղափոխության պայքարն իբրև միաձուլոր նպատակ: Այդ պայքարը հասկանալու յեւ գիտակցորեն նրա մեջ պրոլետարիատի բեկից մասնակցելու համար անհրաժեշտ է իմանալ, թե ինչու պատերազմից առաջ II Ինտերնացիոնալում աճեց ոպպորտյունիզմը և ինչ ձևով ոպպորտյունիզմը յուրաքանչյուր յերկրի սոցիալ-դեմոկրատներին (ի թիվս վորոց է մենշևիկներին) առաջնորդեց դեպի այն, վոր պատերազմի սկզբնավորումով նրանք անցան «իրանց» բուրժուազիայի կողմը: Անհրաժեշտ է, վերջապես, իմանալ, թե պատերազմի ընթացքում բանավոր դասակարգին հավատարիմ մնացած հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատները՝ գլուխ ունենալով Վ. Ի. Լենինին՝ ինչպիսի լոգոնդներ և ինչու առաջադրեցին և ինչ ձևանարկեցին նրանք պայքարելու պատերազմի դեմ:

Այդ բոլորն էլ բացատրել կշանանք մենք ներկա զրույցում:

1. ԿԱՊԻՏԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ XX ԴԱՐԻ ՎԵՐՋԻՆ ՅԵՎ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՆԱԽՈՐՅԱԿԻՆ

XIX դարի յերկրորդ կեսը և XX դարի սկիզբն աչքի յեն զարնում կապիտալիզմի հսկայական աճումով ամբողջ աշխարհում: 1850 թվականից (այսինքնատասններորդ դարի կեսից) մինչև 1913 թվականը (մինչ պատերազմյան վերջին տարին) խիստ աճել է քարածխի, յերկաթի, չուգունի և պղնձի արտադրությունը ամբողջ աշխարհում (համաշխարհային արտադրությունը): Աճման չափը ցույց են տալիս հետևյալ թվանշանները. յեթե քարածխի հանույթը 1850 թվականին միավոր ընդունվի, ապա 1913 թ. քարածուխ է հանված 15 անգամ ավելի: ձիշտ նույնպես յերկաթահանք 1913 թ. հանված է 13 անգամ ավելի, չուգուն՝ 14 անգամ ավելի և պղինձ՝ 20 անգամ ավելի, քան 1850 թվականին:

Կապիտալիզմի այդ աճումը հաստատում է և համաշխարհային առևտրի աճումը: Գլխավորապես յերկրների ներմուծումն ու արտածումն ունեցել է հետևյալ վերելքը (միլիարդ դոլարներով)—1800 թ.—1, 1850 թ.—4, 1900 թ.—20, 1910 թ.—33, 1915 թ.—31, 1919 թ.—75: (Այս և վերին թվերն առնված են Ն. Ի. Բուխարինի «Миров. хоз. и империализм» գրքից):

Կապիտալիզմի հսկայական աճումը հասցրեց նրան, վոր պատերազմից առաջ աշխարհն իրանից մի տնտեսական ամբողջություն էր ներկայացնում, անարխիական (անկարգ), մի պլանով չաշխատող, բայց,

այնուամենայնիվ, մի ամբողջություն, վորի առանձին մասերն իրար համար ապրանքներ եյին արտադրում և իրար հետ փոխանակում: Պատերազմը ցույց տվեց, թե այդ մասերն այնքան են իրարից կախված, վոր մեկը մյուսից անջատեն առաջացնում և ցնցումներ, իսկ հետո և ամբողջի փլուզումը: Ուստի կատարյալ իրավունքով արդեն XIX դարի յերկուրդ կեսին խոսել սկսեցին միասնական համաբնարհային կապիտալիզմի յեվ համաբնարհային տնտեսության մասին:

Համաբնարհային արտադրության յեվ փոխանակության մեծ մասը XX դարում իրանց ձեռքը գրավեցին կապիտալիստական տրեստներն ու սինդիկատները: Ընդամենն տրեստներն ու սինդիկատներն իրանց ձեռքերում կենտրոնացրին արտադրության և առևտրի ամբողջ ճյուղեր, մանուկլիստներ դարձան, այսինքն արդյունաբերության և առևտրի այս կամ այն ճյուղի լիակատար տերերը:

Տրեստների մեջ կան այնպիսիները, վորոնց ձեռնարկություններում հարյուր-հազարավոր բանվորներ են աշխատում: Այդպիսին և, որինակ, ամերիկական Ստանդարդ-Ոյլ նավթային տրեստը, վորն ունի սեփական յերկաթուղիներ, սեփական նավթամուղ, սեփական հեղուկատար նավատորմիդ, ունի զանազան յերկրներում մեծ քանակի ցիստերներ և կերոսինի գործարաններ (արտադրում և բոլոր տափառները, խողովակները, ջրհանները և այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ և արտադրության համար) և վերամշակում և նավթարդյունաբերության բոլոր արտադրանքները: Նավթային տրեստն ինքն և կադմակերպել կերոսինի ամբողջ վաճառքը, ընդհուպ մինչև մանրածախսը: Նավթային տրեստի ազդեցությանն և յենթարկված պղնձի, ցինկի կապարի հանույթը, իսկ բացի այդ տրեստը հսկողություն ունի (շնորհիվ այնտեղ սուծած կապիտալներին) մի շարք մանր տրեստների, գազի գործարանների և այլ ձեռնարկությունների վրա:

Տրեստներին ու սինդիկատներին արտադրությունը զավթելու ոգնեց, ինչպես մենք ասել ենք հինգերորդ զրույցում, Ֆինանսական կապիտալը: Ֆինանսական կապիտալը բանկերի միջոցով ել ավելի յե շաղկապում արդյունաբերության բոլոր ճյուղերը, քան տրեստներն ու սինդիկատները: 1913 թ., որինակ, Նյու-Յորկի (Ամերիկայում) չորս բանկ կառավարում եյին 80 տրեստ ու բանկ:

Իսկ վորովհետև բանկերի տերերն են հանդիսանում տրեստները ու սինդիկատները նույն տերերը, ապա վերջիվերջո ստացվում է մի խլմբակ բանկիրների, տրեստատերերի ու սինդիկատատերերի իօխանություն յերկրի վողջ տնտեսական կյանքի վրա: Իօխելով յերկրի վողջ տնտեսական կյանքի վրա՝ այդ խմբակն իօխում և յեվ յերկրի վողջ ֆադաֆական (պետական) կյանքի վրա: Բուրժուական տնտեսությունն առանց այլ և այլության կատարում և նրա կամքը, դառնում և այդ պարոնների

գործակատարը, չի համարձակվում նրանց առարկել և վոչ մի բանում:

Իրանց կապիտալիստական զարգացումով համաշխարհային պատերազմի պահուն առանձնապես աչքի ընկան Ամերիկան, Անգլիան, Գերմանիան ու Ֆրանսիան: Այդ յերկրները կապիտալիզմի հիմքն եյին կազմում: Անգլիան սկսել եր յետ մնալ Ամերիկայից, սակայն, այնուամենայնիվ, պատերազմից առաջ (ինչպես և այժմ) հանդիսանում եր աշխարհի խոշորագույն կապիտալիստական յերկրներից մեկը: Պատերազմից առաջ Յեվրոպայում նա հանդիսանում եր առաջին կապիտալիստական յերկիրը: Պատերազմից քիչ առաջ Գերմանիան նրանից խել եր առաջնությունը արդյունաբերության միջանի ճյուղերում և սկսել եր լրջորեն վիճի յենթարկել առաջին տեղը Յեվրոպայում: Անգլիան տիրում եր վողջ յերկրագնդի տաբաժության մեկ քառորդին և մինչև պատերազմը վողջ աշխարհում առաջին յերկիրն եր համարվում իր առևտրի շրջանառությամբ և իր առևտրական նավատորմիդի մեծությամբ, վորի համար ել ստացել եր «համաշխարհային վաճառականի» և «համաշխարհային նավատիքով» անունը: Գերմանիան մինչև պատերազմն առաջին յերկիրն եր Յեվրոպայում չուգունի և պողպատի արտադրության քանակով, իր ելեկտրական ու քիմիական արդյունաբերությամբ և այլն: Պատերազմից առաջ Անգլիայի, Գերմանիայի և Ամերիկայի միջև կատարի պայքար եր գնում համաշխարհային տրեստնության հեգեմոնիայի համար: Այդ պայքարն ել պատերազմի հասցրեց:

Մենք արդեն ասել ենք, վոր ֆինանսական կապիտալն զգալի չափով վերացնում և մրցությունը մի առանձին յերկրում, սակայն նա չի կարող վերացնել մրցությունը տարրեր յերկրների տրեստների ու սինդիկատների միջև: Ընդհակառակը, ֆինանսական կապիտալի զարգացումով և աճումով մրցությունը նրանց միջև ուժեղանում և և դառնում ավելի կատաղի: Դա տեղի յե ունենում այս հողի վրա. 1) պայքար ապրանքների վաճառքի շուկայի համար, 2) պայքար հում նյութերի շուկայի համար և 3) պայքար այն յերկրների համար, ուր կարելի յե մեծ տոկոսներ ստանալով կապիտալներ արտածել:

Մենք արդեն խոսել ենք արտադրության հսկայական աճման մասին խոշոր կապիտալիստական պետություններում: Արտադրած ապրանքներն անհրաժեշտ և ինչ ել վոր լինի վաճառել, բայց իր յերկրում այդ անել ավելի դժվար ու դժվար և, վորովհետև ապրանք արտադրվում և ավելի ու ավելի, իսկ կապիտալիզմի աճման հետևանքն և լինում կապիտալիստների հարստացումը և մնացած բնակչության մասսայի քայքայումն ու չբավորությունը, վորն ի վիճակի չե գնելու

արտադրած ապրանքները: Ասհրաթեշտ և սրտածել ապրանքն ուրիշ
 յերկրներ, նախ և առաջ այն յերկրները, վորոնք հետաքննող են իրանց
 կապիտալիստական զարգացումով: Դա մանավանդ շատ ձեռնտու յև և
 այլ պատճառով: այդ յերկրներում կարելի չի հավաքել և մեծ շա-
 հույթ, կարելի չի, Վլադիմիր Իլյիչի արտահայտությամբ, գեթահույթ
 ստանալ: Այդ հետաքննող յերկրները, ուր ապրանք և արտածվում,
 միաժամանակ ըստ մեծի մասին հանդիսանում են արդյունաբերու-
 թյան համար անհրաժեշտ հում նյութերով (կաուչուկ, բամբակ և այլն)
 հարուստ յերկրներ: Ֆինանսական կապիտալը ձգտում է այդ յեր-
 կրները, դարձնում է նրանց, ինչպես ասում են, իր գաղութները:
 Կապիտալիստական պետություններն սկսում են գաղութային և ֆաղա-
 ֆականություն վարել, այսինքն մի քաղաքականություն, վոր դավ-
 թում է վաճառքի շուկաներ և հում նյութերի շուկաներ: Վլադիմիր
 Իլյիչ Լենինն իր «Թմայերիալիզմը իբրև կապիտալիզմի նորագույն
 ետապ» գրքում հետևյալ թվանշաններն է բերում, վորոնք ցույց են
 տալիս, թե ինչպես խոշոր-կապիտալիստական պետությունները XX
 դարի սկզբներին (1900 թվականին) դավթել ու իրար մեջ բաժանել
 են հետաքննող յերկրները, իրանց գաղութները դարձնելով նրանց:

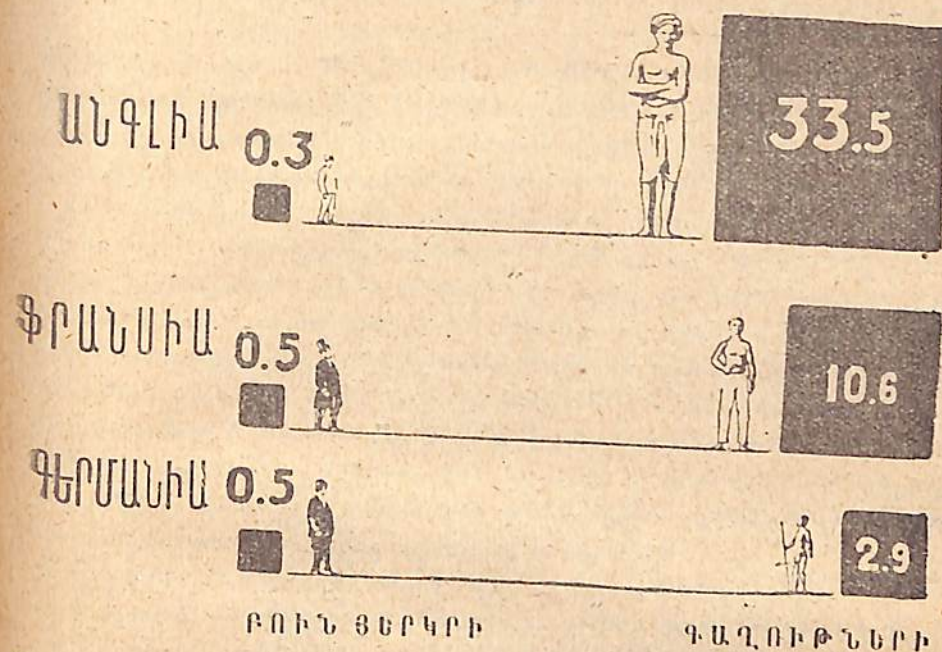
ԳԱՂՈՒԹԱՅԻՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՓԵՐԸ

Տարի	Ա Ն Գ Լ Ի Ա		Ֆ Ր Ա Ն Ս Ի Ա		Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ա	
	Տարածությունը (քանի միլիոն քա- ռակալի մղոն)	Բնակչությունը (միլիոններով)	Տարածությունը (քանի միլիոն քա- ռակալի մղոն)	Բնակչությունը (միլիոններով)	Տարածությունը (քանի միլիոն քա- ռակալի մղոն)	Բնակչությունը (միլիոններով)
1815-30	?	126,4	0,02	0,5	—	—
1860	2,5	145,1	0,2	3,4	—	—
1880	7,7	267,9	0,7	7,5	—	—
1899	9,3	309,0	3,7	56,4	1,0	14,7

Թե ինչպես և բաժանված վողջ աշխարհը խոշորագույն իմպե-
 րիալիստական պետությունների միջև,—դա տեսնվում է № 17 դիա-
 րամմայից:

«Կապիտալիստական յերկրների գաղութային քաղաքականու-
 թյունը,—գրում էր Վլադիմիր Իլյիչը,—ավարտել է պարապ հողերի
 դավթումը մեր մոլորակի վրա: Աշխարհն առաջին անգամ արդեն բա-
 ժանված հանդիսացավ, այնպես վոր մնում էր միայն նրա վերաբա-
 ժանումը, այսինքն անցումը մի «տիրոջից» մյուսին, այլ վող թե տի-
 րազրկությունից «տիրոջը»:

ՄԵԾ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳԱՂՈՒԹԱՅԻՆ ՏԵՐՈՒ-
 ԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Դիագր. № 17. Իճպես են իմպերիալիստական պետություններն ամբողջ
 աշխարհը բաժանել իրար մեջ

(Վ. Ի. Լենին, «Իմպերիալիզմը վերպես կապիտալիզմի վերջին ետապը»)

Գաղութների կողքին գոյություն ունեն և կիսագաղութային
 յերկրներ, կամ ճիշտը՝ կիսագաղութային պետություններ, այսինքն
 Իբր. Թե քաղաքականորեն անկախ պետություններ, բայց իրականու-
 թյան մեջ շատ մեծ կախում ունեցող խոշոր կապիտալիստական գի-
 շախներին: Պատերազմից առաջ նման կիսագաղութներին էլին պատ-
 հանում, որինակ, Թյուրքիան, Սերբիան, Հունաստանը և Բալկանյան
 թերակղզու մյուս պետությունները և այլն: Նրանց թվին եր պատ-
 հանում և Զինաստանը:

Գաղութային և կիսագաղութային յերկրները կապիտալիստնե-
 րի համար գրավիչ են և նրա համար, վոր այդ յերկրները կարելի
 չէ կապիտալներ արտածել: Արտածել ձեռնտու յև նրա համար, վոր
 «Իբր» յերկրում շատ դեպքերում արդեն անկարելի չի զարգացնել ար-
 տադրությունը, վորովհետև ապրանքները չեն վաճառվում, իսկ մյուս
 գաղմից նրա համար, վոր կապիտալիստներն հետաքննող յերկրներում

կապիտալի շահույթն զգալիորեն բարձր է, քան կապիտալիստո-
րեն զարգացած յերկրներում: Պատերազմից առաջ, ինչպես ընկ. Լե-
նինն է ցույց տալիս, արտասահման արտածած կապիտալներ են ու-
նեցել—Անգլիան՝ 25-30, Ֆրանսիան՝ 20 և Գերմանիան՝ 15 միլիարդ
ռուբլի:

Կապիտալիզմի նոր դարաբեկը, վոր սկսվել է XX դարի շեմին
յեվ վորն իր հետ բերել է մոնոպոլիաների յեվ ֆինանսական կապիտալի
տիրապետություն, վորի ժամանակ ազգի զարեւոյ նշանակությունն է ստա-
ցել կապիտալի արտածումը յեվ տեղի ունեցել հողի վոյջ տերիտորի-
այի բաժանումը խոշորագույն կապիտալիստական յերկրների միջեվ,—
կրում է, ինչպես մեկն ասել ենք հինգերորդ գույցում, իմպերիալիզմի
անուն: Վաղեմիւր Իլլիչն ընդգծում էր, թե իմպերիալիզմը վոյջ միայն
մոնոպոլիստական (մենաշնորհական) կապիտալիզմի դարաշրջանն է
(մոնոպոլիաների տիրապետության դարաշրջանը), այլ և կապիտալիզմի
պարագիտային փուլումն է մահացման դարաշրջանը կապիտալիզմի մա-
հացում մենք ունենք նրա համար, վոր արդեն սկսվում է նրա անցումը
սոցիալիզմին: (Տես ներկա գրույցի մեջ առաջին հատվածը «Նյութեր
ունկնդիրների ընթերցանության և աշխատանքի համար» բաժնում):

Միլիտարիզմը. Միլիտարիզմի դարաբեկը—դա պայքարի ջեղած
սրման դարաբեկն է կապիտալիստական պետություն-
ների միջեվ. նրանք իրար դեմ պայքարում են գաղութներ ու կիսագաղութ-
ներ գավթելու համար: Յեվ քանի XX դարի սկզբներին ամբողջ աշ-
խարհի գաղութներն արդեն բաժանված էին, ապա հարց կարող էր
լինել միայն նրանց վերաբաժանման մասին: Հարկավ, այդ վերաբա-
ժանումն առանց պատերազմի չէր կարող տեղի ունենալ: Ընդհանույն-
պես առանց պատերազմի չէր կարող լուծվել այն վեճը, թե խոշոր
կապիտալիստական գիշատիչները (Անգլիա, Ֆրանսիա կամ Գերմանիա)
ով պիտի շահույթ կուտակեր այս կամ այն կիսագաղութում:

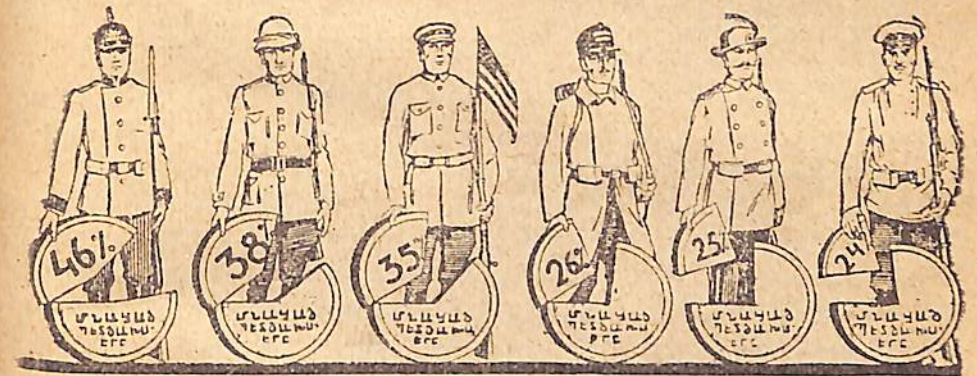
Այդ պատերազմին խոշորագույն կապիտալիստական պետութ-
յունները նախապատրաստվել են շատ յերկար: Իմպերիալիստական պետու-
թյունները «խաղաղ» ժամանակն էլ չեն կարող գլուխ հանել առանց
զորքի. բացի այն, վոր զորքերը նրանց հարկավոր են հնազանդության
մեջ պահելու իրենց յերկրների բանվորներին, նրանց բանակներ են
հարկավոր պաշտպանելու գաղութներն ու կիսագաղութները, այսինքն
պաշտպանելու այնտեղ արտածած ապրանքները, կապիտալները և
հում նյութերի արտածումն այդ յերկրներից: Նրանց զորք ու նավա-
տորմ է հարկավոր պաշտպանելու հաղորդակցության ճանապարհները
այդ գաղութների հետ, նրանք զինված ուժի կարիք ունեն գալիք
պատերազմների համար: Իմպերիալիստական պետութ-
յունները լավ են հաշվառում, թե նրանք չեն կարող խուսափել պատերազմներից և ուս-

տի նրանք բոլորն զրադված են տենդորեն նախապատրաստութ-
յուններ տեսնելու պատերազմի համար: Ահա ինչու իմպերիալիզմի դարաբե-
կանը միաժամանակ յեվ միլիտարիզմի դարաբեկն է բանակների, նա-
վատորմների, սպառազինումների կատաղի անման դարաբեկն, վորի
վրա բոլոր պետութ-յունները հսկայական գումարներ են ծախում:

Այդ փողերն աշխատողները են հավաքվում հարկերի ձեռք և
իրեն ծանր բեռ բարդվում նրանց ուսերին: Աշխատողների սուղ աշ-
խատավարձից կապիտալիստական պետութ-յունը վերջին միջոցներն է
քաշում պատերազմ. նախապատրաստելու համար, վորի մեջ տարբեր
յերկրների աշխատողներ հանու. կապիտալիզմի շահույթների պիտի
կոտորեն իրար:

Պատերազմից առաջ ամեն մի անգլիացուց (առանց սեռի ու տա-
գիքի խտրության) բանակը և նավատորմի պահպանության համար
պետութ-յունը յուրաքանչյուր տարի առնում էր 15 ուղբուց ավելի,
Ֆրանսիացուց՝ 12½ ուղբու, գերմանացուց՝ 9 ուղբու և այլն:

Գերմանիա Անգլիա Հյուս. Ամերիկ. Ֆրանսիա Իտալիա Ռուսաստան
Միաց. Նահանգ.

Դիագր. № 18. Համամաշխարհային պատերազմից առաջ տարբեր պե-
տությունների բոլոր ծախսերի ինչ տոկոսն է ընկնում ուսգնական
ծախսերի վրա

(Իլլստրացիոն վարի դիագրամների աղյուսից)

Միլիտարիզմի անմիջական ծախսերի վրա անհրաժեշտ է ավելացնել
և ժողովրդական տնտեսության այն կորուստները, վոր տեղի ունեն
«խաղաղ» ժամանակ հարյուր-հազարավոր մարդկանց զենքի տակ պա-
հելուց, մարդկանց, վորոնք նախապատրաստվում են այն բանին,
վոր իրար լավ կոտորեն:

Արդյո՞ք մի շարք տարիներ նախապատրաստվող, այսպես կոչված

«մեծ պետութիւնները» կապիտալիստների կողոպտչական հակադիր շահերից ծագող պատերազմը կապիտալիզմի խոշորագույն գիշատիչները միջև սկսվեց 1914 թվականին: Այդ պատերազմում կապիտալիստական պետութիւնները բաժանվեցին յերկու խմբակի—անդլոֆրանսիական (Անգլիա, Ֆրանսիա, Ռուսաստան, Իսպանիա և այլք) և գերմանական (Գերմանիա, Ավստրո-Հունգարիա, Թյուրքիա և այլք): Թե կոպող պետութիւններն ինչ նպատակների էյին ձգտում այդ պատերազմի մեջ, այդ մասին ընկ. Լենինը 1917 թ. աշպիս եր գրում.

«Բանն այն է, վոր կապիտալն աճել ու հասել է ահագին չափերի: Փոքրածիւլ խոշորագույն կապիտալիստների միութիւնները (կարտելներ, սինդիկատներ, տրեստներ) միլիարդներ են խաղցնում և իրար մեջ բաժանում վողջ աշխարհը: Ամբողջ յերկրագունդը բաժանված է Պատերազմը բղխում է միլիարդների յերկու հզորագույն, անգլոֆրանսիական ու գերմանական խմբակների բաղխումից աշխարհի վերաբաժանման համար:

«Ահա իսկական ճշմարտութիւնը, վոր վարադուրված է բուրժուական ամեն կարգի ստով, թե պատերազմն «ազատագրական» է, «ազգային» է, թե այն պատերազմ է «հանուն իրավունքի և արդարութիւն» և այլ աշպիտի զրնգան բաների, վորով կապիտալիստները միշտ հիմարացնում են հասարակ ժողովրդին:

«Ռուսաստանն իր փողով չի պատերազմում: Ռուսական կապիտալն անգլոֆրանսիականի մասնակիցն է: Ռուսաստանը պատերազմ է մղում, վորպեսզի կողոպտի Հայաստանը, Թյուրքիան, Գալիցիան:

«Այդ պատերազմն այս կերպ գուտ իմպերիալիստական պատերազմ է, վորը և գերմանական և անգլոֆրանսիական բուրժուազիան մղում է այն նպատակով, վորպեսզի կողոպտի ոտար յերկրներ, խեղդե մանրը ժողովուրդներին, ֆինանսապես տիրապետե, բաժանե և վերաբաժանե գաղութները, հիմարացնելով ու տրոհելով տարբեր յերկրների բանվորներին՝ փրկի կործանվող կապիտալիստական հասարակարգը»:

Ռուսաստանն էլ գեթ չմնաց ֆինանսական կապիտալի դարաօրջանից, Ռուսաստանում էլ, ինչպէս և մյուս յերկրներում, կապիտալի համակենտրոնացում էր տեղի ունենում: Արտադրութիւնն ու վաճառքն իրանց ձեռքն էյին հավաքում տրեստներն ու սինդիկատները, վորոնց դերի մասին կարելի է դատել հետեյալ թվանշաններից. «Պրոդուգոլ» սինդիկատը տալիս էր Դոնի ամբողջ քարածխի 60%, մետաղ վաճառով «Պրոդամետ» սինդիկատը միավորում էր ամբողջ վաճառվող մետաղի 88,93%, շաքարի սինդիկատը կենտրոնացրել էր շաքարի ամբողջ արտադրութիւնը (100%), պղնձի սինդիկատը—90% և այլն: Ռուսական

վաճառով «Պրոդամետ» սինդիկատը միավորում էր ամբողջ վաճառվող մետաղի 88,93%, շաքարի սինդիկատը կենտրոնացրել էր շաքարի ամբողջ արտադրութիւնը (100%), պղնձի սինդիկատը—90% և այլն: Ռուսական

արդյունաբերութիւնն ու տրանսպորտը ձուլվեցին բանկային կապիտալի հետ, այսինքն բանկային կապիտալը և մեղ մոտ դարձավ ֆինանսական կապիտալ:

Վորովհետեւ Ռուսաստանը բավարար քանակով չուներ իր կապիտալը, ապա Ռուսաստանում իրանց համար գործադրութիւն գտան Յեվրոպայի բարձր զարգացած կապիտալիստական յերկրների կապիտալները, վորոնք ձգտում էյին համաշխարհային տիրապետութիւն և վորոնք Ռուսաստանն էլ մեջն առան այն յերկրների ցանցի, ուր նրանք կապիտալներ էյին արտածում, և վորոնց նրանք յենթարկում էյին իրանց ազդեցութիւն: Այդ նախ և առաջ Ֆրանսիայի կապիտալներն էյին, ապա Անգլիայի և նվազ չափով Գերմանիայի: Այդ յերկրները—առաջին հերթին Ֆրանսիան—իրանց ազդեցութիւնը յենթարկեցին Ռուսաստանը: Նրանք էլ Ռուսաստանն իրանց կողմը գրավեցին կովկասում այն համաշխարհային պատերազմում, վորն սկսվեց 1914 թվականին: Պատերազմի մեջ գրավել Ռուսաստանը հեշտ էր հենց նրանով, վոր ռուսական բուրժուազիան կամենում էր կողոպտել Հայաստանը, Թյուրքիան, Գալիցիան, կամենում էր Ռուսաստանին միացնել Ավստրիայի և Թյուրքիայի մասերը: Նա կամենում էր շուկաներ ստեղծել ռուսական արդյունաբերութիւնն ապրանքների համար, վորոնց չէր կարողանում գնել կալվածատերերի ու կապիտալիստների ձեռքով քայքայվող աղքատ գյուղացիութիւնը:

Վոր մրցութիւնը կապիտալիստական յերկրներում պիտի առաջնորդեր համաշխարհային պատերազմի,—դա մեղ հասկանալի պիտի լինի այն բոլորից հետո, ինչ մենք ասել ենք կապիտալիզմի մասին նախորդ եներկա գրույցներում: Շահույթի հետամտումը, վոր սկսվում է առանձին կապիտալիստների մրցութիւնից, պայքարի առաջնորդեց նախ մի յերկրի տրեստների միջև, ապա հասցրեց կապիտալիստական պետութիւնների հակաշակաւ արյունոտ ընդհարմանը: Շահույթի համար մղված այդ պայքարի ընդարձակումը պիտի անխուսափելիորեն իր հետ բերեր և շահագործութիւն ընդարձակումն և իմպերիալիզմի ու միլիտարիզմի յերկալի կրունկի տակ ճնշված միլիոնավոր պրոլետարների չքավորութիւնն ահագին աճումն: Թե ինչքան չքավորութիւն, քաղց, ցուրտ և այլ տեսաւի տանջանքներ բերավ այդ պատերազմը,—այդ գիտե յուրաքանչյուր աշխատող: Պետք է միայն հստակ ըմբռնել, վոր այդ բոլորն անխուսափելի հետեանքն է զարգացման այն կապիտալիստական ուղիի, վորի մասին մենք խոսել ենք սկսել դեռես հինգերորդ գրույցից:

Վորպեսզի լավ յուրացվի «կապիտալիստական աշխարհը XIX դարի վերջին և պատերազմի նախորդակին» հատվածը, պատասխաններ տվեք հետեյալ հարցերին.

«մեծ պետություններն» կապիտալիստների կողոպտչական հակադիր շահերից ծագող պատերազմը կապիտալիզմի խոշորագույն գիշատիչներն միջև սկսվեց 1914 թվականին: Այդ պատերազմում կապիտալիստական պետությունները բաժանվեցին յերկու խմբակի—անգլոֆրանսիական (Անգլիա, Ֆրանսիա, Ռուսաստան, Բելգիա և այլք) և գերմանական (Գերմանիա, Ավստրո-Հունգարիա, Թյուրքիա և այլք): Թե կովող պետություններն ինչ նպատակներն էլն ձգտում այդ պատերազմի մեջ, այդ մասին ընկ. Լենինը 1917 թ. ապրիլի 1-ին գրում.

«Բանն այն է, վոր կապիտալն աճել ու հասել է ահագին չափերի: Փոքրաթիվ խոշորագույն կապիտալիստների միությունները (կարտելներ, սինդիկատներ, տրեստներ) միլիարդներ են խաղցնում և իրար մեջ բաժանում վողջ աշխարհը: Ամբողջ յերկրագունդը բաժանված է Պատերազմը բղխում է միլիարդների յերկու հզորագույն, անգլոֆրանսիական ու գերմանական խմբակների բաղխումից աշխարհի վերաբաժանման համար:

«Ահա իսկական ճշմարտությունը, վոր վարագուրված և քուրժուկական ամեն կարգի ստով, թե պատերազմն «ազատագրական» է, «ազգային» է, թե այն պատերազմ է հանուն իրավունքի և արդարության» և այլ աշխարհի գրնդան բաների, վորով կապիտալիստները միշտ հիմարացնում են հասարակ ժողովրդին:

«Ռուսաստանն իր փողով չի պատերազմում: Ռուսական կապիտալն անգլոֆրանսիականի մասնակիցն է: Ռուսաստանը պատերազմ է մղում, վորպեսզի կողոպտե Հայաստանը, Թյուրքիան, Գալիցիան:

«Այդ պատերազմն այս կերպ գուտ իմպերիալիստական պատերազմ է, վորը և գերմանական և անգլոֆրանսիական բուրժուազիան մղում է այն նպատակով, վորպեսզի կողոպտե ոտար յերկրներ, խեղդե մանր ժողովուրդներին, ֆինանսապես տիրապետե, բաժանե և վերաբաժանե գաղութները, հիմարացնելով ու տրոհելով տարբեր յերկրների բանվորներին՝ փրկե կործանվող կապիտալիստական հասարակակարգը»:

Ռուսաստանն էլ գիտ ջմաց ֆինանսական կապիտալի դաբաժանից: Ռուսաստանում էլ, ինչպես և մյուս յերկրներում, կապիտալի համակենտրոնացում էր տեղի ունենում: Արտագրությունն ու վաճառքն իրանց ձեռքն էլն հավաքում տրեստներն ու սինդիկատները, վորոնց դերն մասին կարելի է դատել հետևյալ թվանշաններից. «Պրոդուկտ» սինդիկատը տալիս էր Դոնի ամբողջ քարածխի 60%, մետաղ վաճառով «Պրոդամետ» սինդիկատը միավորում էր ամբողջ վաճառվող մետաղի 88,93%, շաքարի սինդիկատը կենտրոնացրել էր շաքարի ամբողջ արտագրությունը (100%), պղնձի սինդիկատը—90% և այլն: Ռուսական

կապիտալի դաբաժանից: Ռուսաստանում էլ, ինչպես և մյուս յերկրներում, կապիտալի համակենտրոնացում էր տեղի ունենում: Արտագրությունն ու վաճառքն իրանց ձեռքն էլն հավաքում տրեստներն ու սինդիկատները, վորոնց դերն մասին կարելի է դատել հետևյալ թվանշաններից. «Պրոդուկտ» սինդիկատը տալիս էր Դոնի ամբողջ քարածխի 60%, մետաղ վաճառով «Պրոդամետ» սինդիկատը միավորում էր ամբողջ վաճառվող մետաղի 88,93%, շաքարի սինդիկատը կենտրոնացրել էր շաքարի ամբողջ արտագրությունը (100%), պղնձի սինդիկատը—90% և այլն: Ռուսական

արդյունաբերությունն ու տրանսպորտը ձուլվեցին բանկային կապիտալի հետ, այսինքն բանկային կապիտալը և մեղ մոտ դարձավ ֆինանսական կապիտալ:

Վորովհետև Ռուսաստանը բավարար քանակով չունեւ իր կապիտալը, ապա Ռուսաստանում իրանց համար գործադրություն գտան Յեվրոպայի բարձր զարգացած կապիտալիստական յերկրների կապիտալները, վորոնք ձգտում էլն համաշխարհային տիրապետության և վորոնք Ռուսաստանն էլ մեջն առան այն յերկրների ցանցի, ուր նրանք կապիտալներ էլն արտածում, և վորոնց նրանք յենթարկում էլն իրանց ազդեցության: Այդ նախ և առաջ Ֆրանսիայի կապիտալներն էլն, ապա Անգլիայի և նվազ չափով Գերմանիայի: Այդ յերկրները—առաջին հերթին Ֆրանսիան—իրանց ազդեցությունը յենթարկեցին Ռուսաստանը: Նրանք էլ Ռուսաստանն իրանց կողմը գրավեցին կովելու այն համաշխարհային պատերազմում, վորն սկսվեց 1914 թվականին: Պատերազմի մեջ գրավել Ռուսաստանը հեշտ էր հենց նրանով, վոր ռուսական բուրժուազիան կամենում էր կողոպտել Հայաստանը, Թյուրքիան, Գալիցիան, կամենում էր Ռուսաստանին միացնել Ավստրիայի և Թյուրքիայի մասերը: Նա կամենում էր շուկաներ ստեղծել ռուսական արդյունաբերության ապրանքների համար, վորոնց չեւ կարողանում գնել կալվածատերերի ու կապիտալիստների ձեռքով քայքայվող աղքատ գյուղացիությունը:

Վոր մրցությունը կապիտալիստական յերկրներում պիտի առաջնորդեր համաշխարհային պատերազմի,—դա մեղ հասկանալի պիտի լինի այն բոլորից հետո, ինչ մենք ասել ենք կապիտալիզմի մասին նախորդ եներկա գրություններում: Շահույթի հետամտումը, վոր սկսվում է առանձին կապիտալիստների մրցությունից, պայքարի առաջնորդեց նախ մի յերկրի տրեստների միջև, ապա հասցրեց կապիտալիստական պետությունների հսկայական արյունոտ ընդհարմանը: Շահույթի համար մղված այդ պայքարի ընդարձակումը պիտի անխուսափելիորեն իր հետ բերեր և շահագործության ընդարձակումն և իմպերիալիզմի ու միլիտարիզմի յերկալի կրունկի տակ ճնշված միլիոնավոր պրոլետարների չքավորության ահագին աճումն: Թե ինչքան չքավորություն, քաղց, ցուրտ և այլ տեսակի տանջանքներ բերավ այդ պատերազմը,—այդ գիտե յուրաքանչյուր աշխատող: Պետք է միայն հստակ ըմբռնել, վոր այդ բոլորն անխուսափելի հետևանքն է զարգացման այն կապիտալիստական ուղիի, վորի մասին մենք խոսել ենք սկսել դեռևս հինգերորդ գրությունից:

Վորպեսզի լավ յուրացվի «կապիտալիստական աշխարհը XIX դարի վերջին և պատերազմի նախորդակին» հատվածը, պատասխաններ տվեք հետևյալ հարցերին.

1. Ինչ է հաստատում կապիտալիզմի հսկայական աճումը XIX դարի վերջին և պատերազմի նախորդակին:
2. Ինչու մինչ-պատերազմյան ժամանակն իմպերիալիստական դարաշրջան են անվանում:
3. Ինչու են միլիտարիզմի եյությունը և ինչպես և անդրադառնում աշխատողների կացության վրա:
4. Ինչու Ռուսաստանը մասնակցություն ցույց տվավ համաշխարհային պատերազմում:

2. ՈՊՊՈՐՏՅՈՒՆԻԶՄԻ ԱՃՈՒՄԸ II ԻՆՏԵՐՆԱՅԻՈՆԱԼԻ ՄԵԶ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԱՌԱՋ ԱՌԱՋ

Ոպպորտյունիզմի աճումը II ինտերնացիոնալում, Այդ աճումն կապված է պատերազմի զարգացման և աճման հետ:

Իմպերիալիզմի հետևանքներից մեկը հանդիսացավ ոպպորտյունիզմի (համաձայնողականության) աճումը սոցիալիստական կուսակցությունների մեջ:

Մենք արդեն ասել ենք, թե «իմպերիալիզմի փուլը—դա աշխարհի բաժանումն է «մեծ», արտոնյալ ազգերի միջև, վորոնք հարստահարում են բոլոր մնացածներին» (Լենին): Այդ բաժանումն ու հարստահարությունը բուրժուազիայի համար հնարավորություն է

և ստեղծում կոդպուտիուս հարստահարված բնակչությունը, վոր շատ անգամ է գերակշռում «իր» յերկրի բնակչությունը: Այդ կոդպուտումը բուրժուազիային տալիս է գերշահույթ—այնպիսի մեծ շահույթ, վորը նա մրցության պատճառով չի կարող ստանալ իր տանը: Այդ գերշահույթի մի մասը բուրժուազիան հնարավորություն ունի բաժին հանելու առավել վորակյալ և ուստի առավել նրան հարկավոր պրոլետարիատի վերնաշերտերին, բաժին հանելու իբրեւ բարձր աշխատավարձ բանվոր դասակարգի մյուս շերտերի ստացածի համեմատ: Այս կերպ բուրժուազիան իր գաղութային քաղաքականության մեջ շահագրգռվում է այդ վերնաշերտերին, վորոնք սկսում են այսպես դատել. յիթե «մեր» արդյունաբերությունը գաղութային շուկաներ ունենա, ապա նա տերերին մեծ շահույթ կբերի, իսկ այդ շահույթից բաժին կընկնի և մեզ: Այդ վորոքմունքյամբ բուրժուազիան բանվոր դասակարգի վերնաշերտերը կապում է իր կառքին, կաշառում է նրանց, նրանց դարձնում «սեփորմիտական, ոպպորտյունիստական, հեղափոխությունից յերկընչող մանր բուրժուազիա» (Լենին):

Գերշահույթի մի մասով կաշառված բանվոր դասակարգի շերտերն են կազմում ոպպորտյունիզմի գլխավոր նեցուկը բոլոր կապիտալիստական յերկրներում:

Պատերազմի հայտարարումով բանվոր դասակարգի առաջ ընդունության խնդիր էր ծագած—կամ հանդես գալ «իր» բուրժուա-

զիայի դեմ կամ անցնել նրա կողմը: Բայց «իր» բուրժուազիայի դեմ հանդես գալը նշանակում էր անցում անլիզալ աշխատանքի, քաղաքացիական պատերազմի հռչակում, սոցիալիստական հեղափոխություն այն բոլոր տաժանքներով ու զրկանքներով, վորոնք հեղափոխությունից են բղխում: Կարճ էր այդ անել գերշահույթով կաշառված բանվոր դասակարգի վերնաշերտը և մանավանդ բանվոր դասակարգի այն առաջնորդները, վորոնք լիզալ գոյություն պայմաններում հարմարություններ էլին ստեղծել իրանց համար և իմպերիալիստական պատերազմից դեռ շատ առաջ սկսել էլին հանդես գալ սոցիալիստական հեղափոխության դեմ և պաշտպանել գործակցությունը բուրժուազիայի հետ: Իհարկե վոչ—և այստեղից նրանց անցումը «իր» բուրժուազիայի կողմը:

Պատերազմից շատ առաջ կարելի յեր նշմարել ոպպորտյունիզմի աճումը II ինտերնացիոնալում:

«... II ինտերնացիոնալը (1889—1914 թ. թ.) պրոլետարական շարժման միջազգային կազմակերպություն էր, վորի աճումը լայնքով ընթացավ և չեր կարող խուսափել նրանից, վոր ժամանակավորապես չխոնարհվի հեղափոխական մակարդակի բարձունքը, վոր ժամանակավորապես չուժեղանա ոպպորտյունիզմը, վորը վերջիվերջո ինտերնացիոնալին խայտառակ սնանկություն հասցրեց»... (Լենին):

Սակայն դժվար էր նախատեսել, թե II ինտերնացիոնալի կուսակցությունը պատերազմի սկզբից բացահայտորեն բուրժուազիայի կողմը կանցնի: Պատերազմից շատ առաջ և պատերազմի նախորդակին II ինտերնացիոնալը մի շարք կոնգրեսներում բանաձևեր էր ընդունում իմպերիալիզմի ու միլիտարիզմի դեմ:

Առանձնապես նշանավոր է այն բանաձևը, վոր Քադելի կոնգրեսը՝ II ինտերնացիոնալի վերջին հեղափոխական յեկույթ: Բաղելի կոնգրեսն ընդունեց 1912 թվականին: Այդ բանաձևում II ինտերնացիոնալը նախադրեց, թե պրոլետարիատը կառավարող դասակարգերին, թե պրոլետարիատը պատերազմ չի թույլատրի, վորը հանցագործություն է հանդիսանում: «...կոնգրեսը պահանջում է, վորպեսզի բոլոր յերկրների բանվորները կապիտալիստական իմպերիալիզմին հակադրեն պրոլետարիատի միջազգային համերաշխության հզորությունը...»

«... Բանվորները հանցագործություն են համարում հանուն կապիտալիստների շահի, հանուն դինաստիաների փառամոլության, հանուն գաղտնի համաձայնությունների խորամանկ հերյուրանքների կրակել իրար դեմ... Պրոլետարիատը գիտակցում է, վոր ներկա վայրկյանին հայտնապես իրանից և կախված մարդկության վոյժ ապագան, և նա կգործադրի իր վոյժ յեռանդը նրա համար, վորպեսզի խափանի բոլոր

ժողովուրդներին լավադուլն ծաղիկ մասի վոչնչացումը, վորոնց սպառնում են անթիվ արյունահեղութունների բուր սարսափները»:

3. ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՅԵՎ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Շովիեթական
բուլճըյեվ II ԽՍՀ-
ներիցից ալի
անկումը:

Այն բանաձևերը, վոր ընդունում եր II Խնտերնացիոնալը և դրանց թվում Բաղելի կենդրեսի բանաձևը, չխանդարեցին, վորպեսզի Խնտերնացիոնալի առաջնորդները դավաճանեն բանվոր դասակարգին, մատնեն պրոլետարիատին և բուրժուազիայի կողմն անցնեն: Դեռ յերկու որ առաջ նրանից, ինչ պայթեցին 1914—1918 թ. թ. համաշխարհային պատերազմի առաջին կրակոցները, և՛ գերմանական սոցիալ-դեմոկրատները, և՛ ֆրանսիական սոցիալիստները, և՛ անգլիական արհմիությունները, և՛ մյուս յերկրների բանվորական կազմակերպությունները, — նրանք բոլորը հայտարարում էին այն մասին, թե վերահաս պատերազմը հանցավորագույն իմպերիալիստական պատերազմ է, վորը նյութում և բանվոր դասակարգի ծաղիկ մասին վոչնչացում և անչափելի տաժանք բոլոր աշխատողներին: Նրանք հրավիրում էին բանվոր դասակարգին չթուլատրել պատերազմը, հիշեցնում էին պրոլետարիատի յեղբայրության և միջադպրին համերաշխության և կոնգրեսների բանաձևերի, մասնավորապես Բաղելի 1912 թ. կոնգրեսի բանաձևի մասին: Իսկ հենց վոր պայթեց առաջին կրակոցը, յուրաքանչյուր յերկրի սոցիալիստներ հայտարարեցին, թե հայտնապես իրանց յերկրի բուրժուազիան և, վոր պատերազմ չի կամեցել, թե նրա վրա հարձակվել են, թե յերկրը «պաշտպանվող» և հանդիսանում, թե բանվոր դասակարգը պիտի պաշտպան կանգնի թե հայրենիքին» և մյուս դասակարգերի հետ կովի «աղատության համար»: Յուրաքանչյուր յերկրում սոցիալիստները պարլամենտներում ձայն տվին վոր բաց բողոքելու իրանց կառավարությանը պատերազմ մղելու համար յեվ «ֆադաֆացիական հաետության» նեանաբանն առաջադրեցին, վորի իմաստը նրա մեջ եր կայանում, քե բանվոր դասակարգը պիտի դադարեցնի տնտեսական ու ֆադաֆական պայքար բուրժուազիայի դեմ:

Պատերազմի հոչակումից միքանի որ անց ֆրանսիական սոցիալիստական կուսակցության առաջնորդները կառավարության մեջ մտան, իսկ 1915 թ. նրանցից մեկը (Ալբերտ Թոմա) դարձավ նույն-իսկ ռազմական մատակարարման մինիստրի ոգնականը:

Ապա կառավարության մեջ մտան բելգիական սոցիալիստները և անգլիական բանվորական կուսակցության ներկայացուցիչները: Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատներին կայդերն ու բուրժուազիան մասնակից չարին կառավարության, բայց սոցիալ-դեմոկրատները չէին

ամաչում խոստովանելու, թե նրանք ամեն կերպ ոգնել են կառավարությանը պատերազմ մղելու և բոլոր ուժերով յետ են պահել բանվոր դասակարգին նրա դեմ յիլութնի կատարելու:

Յուրաքանչյուր յերկրի սոցիալիստների «իր» բուրժուազիայի կողմն անցնելն այն հետևանքն ունեցավ, վոր II Խնտերնացիոնալը վրկեց: Ծիշտ է, պատերազմի ընթացքում ել վորձեր յիդան «միջադպրին» կոնֆերենցիաներ հրավիրելու, բայց դրանք կամ այս կամ այն կովող խմբակցության յերկրների սոցիալիստներից կազմված խղճուկ կոնֆերենցիաներ էին: Յերկրորդ Խնտերնացիոնալը, իբրև ալգալիսին, դադարեց գոյություն ունենալ:

Ամենուրեք հին սոցիալիստական կուսակցությունները ճեղքվեցին յերեք հոսանքի — սոցիալ-շովիեթիստներ * (սոցիալ-դավաճաններ), «կենտրոն» (սոցիալ-պացիֆիստներ **) և հեղափոխական-սոցիալիստներ: Սոցիալ-շովիեթիստները — դա սոցիալ-դավաճաններն են, սոցիալիստներ խոսքով, դավաճաններ գործով, վորոնք անցան բուրժուազիայի կողմը և յուրաքանչյուր յերկրում բանվորներին կոչեցին «պաշտպանելու իր հայրենիքը»: Կենտրոնականները — դա նրանք են, վոր տատանվում էին սոցիալ-դավաճանների և հեղափոխական սոցիալիստների միջև: Նրանք հայտարարում էին, թե կողմնակից են առանց դրավումների և ռազմատուգանքի (առանց աննկսիայի ու կոնտրիբուցիայի) հաշտության, բայց կարծում էին, վոր հաշտություն պիտի կնքեն կովող կառավարությունները: Նրանք վոչ միայն կողմնակից չէին, վոր հեղափոխություն հարուցվի իրանց կառավարությունների դեմ, այլ և հնարում էին տասնյակ առարկություններ դրա նկատմամբ: Նրանք նույնպես հաշտություն էին պաշտպանում սոցիալ-դավաճանների հետ: Յերրորդ հոսանքը — ինտերնացիոնալիստներն են: Նրանց գլխավոր տարբերիչ հատկանիշն է կատարյալ անջատումն և՛ սոցիալ-շովիեթից և՛ «կենտրոնից», անձնվեր հեղափոխական պայքար իր իմպերիալիստական կառավարության և իր իմպերիալիստական բուրժուազիայի դեմ» (Լենին):

* Շովիեթիստ — այն մարդը, վոր ատում և ուրիշ ազդի մարդկանց:

** Պացիֆիստ — կողմնակիցը բուրժուազիայի կողմից տարածված այն հայացքի, թե կապիտալիզմի գոյությամբ առանց հեղափոխությունների, ապստամբությունների և այլն կարող և հավիտենական խաղաղություն թագավորել, յեթե հիմնվեն միջնորդ դատարաններ, սահմանափակվի սպառազինումը, վերացվի գաղանի դիպլոմատիան և այլն: Պացիֆիզմը խիստ միաստակար խաբկանք է, վորովհետև բուրժուազիան ձգտում է զինաթափել պրոլետարիատին, չեղել նրան հեղափոխությունից, իսկ ինքն ալգ միևնույն ժամանակ տենդորեն զինվում և, ուշ չդարձնելով զինաթափման և լիզաներին և կոնֆերենցիաներին և այլն:

Մարտի 1-ին
Տրոցկու խմբա-
կը: Տրոցկու լո-
գոս գրքը «վոչ
հաղթութիւն»,
վոչ պարտու-
թիւն»:

պարտութիւն» լողունգը:

Ընկ. Լենինը մատնանշում էր, թե այդ լողունգը վոչ այլ ինչ է, քան բառափոխումը «հայրենիքի պաշտպանութեան» լողունգի, վերոմ-հետեւ նա տվալ իմպերիալիստական պետութիւնը պաշտպանում է պարտութիւնից:

Մյուս կողմից «վոչ հաղթութիւն, վոչ պարտութիւն» լողունգը շատ ձեռնառու չէ բուրժուազիային և արդարացնում է պատերազմ մղելը, վերոմհետեւ բուրժուազիան հիմարացնում է մասսաներին, հայտարարե-լով, թե նա «հենց պատերազմում է պարտութիւն չկրելու համար»: Ով կողմակից է «վոչ հաղթութիւն, վոչ պարտութիւն» լողունգին, նա գիտակցական կամ անգիտակից շովինիստ է, նա լավագույն դեպ-քում հաշտարար մանր բուրժուա չէ, բայց, համենայն դեպս, պրոլե-տարական քաղաքականութեան բեկումին է, ներկա կառավարութիւն-ներին, ներկա տիրող դասակարգերի կողմակիցն է» (Լենին): Դեպքերի ընթացքն ամբողջութեամբ և լիակատարորեն արդարացրեց իր կառա-վարութեան պարտութեան լողունգը: Հայտնապես Ռուսաստանի, Դեր-մանիայի և Ալստրիայի պարտութիւնը պատերազմում ուժգնորեն թուլացրեց միապետութիւնը և բուրժուազիան այդ յերկրներում և հեշտացրեց հեղափոխութիւնը նրանցում:

ՌՍԴԲԿ (բայ-
սեվկեցի)
ռազմական
ճիւղը 1914թ.

Լենինի հետ էր նրա սոցիալ-շովինիստների և «կեն-տրոնականների» դեմ մղած պայքարում: Արդեն 1914 թ. նոյեմբերի 1-ին բայլշիկների կենտրոնական կոմիտեն մանիֆեստ հրատարակեց պատերազմի դեմ (այսպես կոչված «ռազմական մանիֆեստ»), վորի մեջ ընդգծում էր II Ինտերնացիոնալի սնանկութիւնը և նրա հետ միասին ռազմարտյու-նիզմի սնանկութիւնը և առաջադրում էր յուրաքանչյուր յերկրում իմպերիալիստական պատերազմը քաղաքացիական պատերազմ դարձնե-լու լողունգը:

«Բոլոր առաջավոր յերկրներում, —ասում էր «ռազմական մանի-ֆեստը», —պատերազմը հերթական և դարձնում սոցիալիստական հե-ղափոխութեան լողունգը, վորն այնքան ավելի չէ անհրաժեշտ դառնում,

վորքան պատերազմի ծանրութիւններն ավելի չեն բարդվում պրոլե-տարիստի ուսերին», վորքան ավելի չէ տկտիվ դառնում նրա դերը Յեվրոպայի վերստեղծման մեջ, վերստեղծութիւն ժամանակակից «հայ-րենասիրական» բարբարոսութեան սարսափներից հետո՝ խոշոր կապի-տալիզմի հսկայական տեխնիկական հաջողութիւնների պայմաննե-րում...

Ուղարկութեան իդմի ներկա փառավորումը տեական է և վորքան շատ լինեն պատերազմի դոհերը, այնքան պարզ կլինի բանվորական մաս-սաների համար ռազմարտյունիստների կողմից կատարված դավաճանու-թիւնը բանվորական գործի նկատմամբ, այնքան զգալի կլինի ան-հրաժեշտութիւնը՝ յուրաքանչյուր յերկրի կառավարութեան ու բուր-ժուազիայի դեմ դարձնելու դեպքը:

Արդի իմպերիալիստական պատերազմը քաղաքացիական պատե-րազմ դարձնելը միակ ուղիղ պրոլետարական լողունգն է, վոր մատ-նանշում է կոմմունայի փորձը, նշանառված է Բագելի (1912 թ.) բա-նաձևով և ըլխում և բարձր զարգացում ունեցող յերկրների միջև ծա-զած իմպերիալիստական պատերազմի բոլոր պայմաններից»...

Բայլշիկեցի
1915 թվականի
առաջին մասի
կոնգրեսից
«պատերազմ
Պատերազմի
յեվ բայլշիկ-
ցիք Ռուսաս-
տանի գերում»:

1915 թվականի մարտին շվեյցարական Բեռն քաղաքում կայացավ բայլշիկյան կուսակցութեան արտասահմանի սեկցիաների կոնֆերենցիան: Կոն-ֆերենցիան միացով կենտրոնական կոմիտեի «ռազ-մական մանիֆեստին», հատուտեց իմպերիալիստա-կան պատերազմը քաղաքացիական դարձնելու լողունգը, նախաճեց II Ինտերնացիոնալի սնանկութիւնը յեվ առ-տահայտվեց III Ինտերնացիոնալ ստեղծելու ոգտին: Դրա հետ միասին կոնֆերենցիան արտահայտվեց, թե ցանկալի չէ, վոր պարտիկ ցարական կառավարութիւնը և յերես զարձիկ բոլոր ռուսական սոցիալ-շովինիստական կուսակցութիւննե-րից ու հոսանքներից (մենշեիկներ, սոցիալիստ-հեղափոխականներ և այլն):

Երկրորդ
Լենինի լողունգ
ցիք Ռուսաս-
տանի հեղափո-
խական պայքա-
րի մասին:

Մեր կուսակցութեան տակտիկական պատերազմի ընթացքում լրիվ պատկերացված չի լինի, յեթե մենք չխոսենք այն լողունգների մասին, վոր նա առա-ջադրում էր Ռուսաստանում մղվելիք հեղափոխա-կան պայքարի համար: Այդ լողունգները Վլադիմիր Իլյիչը հստակորեն ձևակերպեց իր «հեղափոխութեան յերկու դծի մասին» հոգվածում: Բայլշիկները չենում էյին նրանից, թե Ռուսաստանը նորից գնում է դեպի հեղափոխութիւնը, վորը չէր ավարտվել 1905 թվականին, և թե Ռուսաստանում առաջվա պես այդ հեղափոխութեան մեջ պիտի պայքարեն պրոլետարիատն ու գյուղացիու-

Թյունը մի կողմից, իսկ կալվածատերերն ու բուրժուազիան մյուս կողմից: Գյուղացիներն առաջվա պես հարստահարված եյին կալվածատերերի կողմից և «քաղաքականորեն մասամբ նիրհում են, մասամբ տատանվում շովինիզմի» («հաղթություն Գերմանիայի դեմ», «հայրենիքի պաշտպանություն») և հեղափոխության միջև: Բայց պատերազմը կցնցի գյուղացիությունը: Հեղափոխական պրոլետարիատը գլուխ կկանգնի նրան: Ռուսաստանում պրոլետարիատի և նրա կուսակցության անդրանիկ, մերձավոր խնդիրը կմնա անձնվեր խիզախ պայքար միապետության դեմ: Այդ պայքարում նրանք իրանց յետևից պիտի քաշեն բոլոր դեմոկրատիկ մասսաները և զլխավորապես գյուղացիությունը: Բայլեիկները կարծում եյին, թե պրոլետարիատը մինչև վերջը պիտի ոգտագործե գյուղացիության հեղափոխականությունը—ազատագրելու բուրժուական Ռուսաստանը ցարիզմի, կալվածատերերի հոգային տիրապետությունից: Բայլեիկներն առաջվա պես կարծում եյին, թե Ռուսաստանում ինքնակալության դեմ շահած հաղթության հետևանքը կլինի պրոլետարիատի ու գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական դիկտատուրան:

Այդպես եր ասում էինք: Այդպիսի լոգունք եր առաջադրում Ռուսաստանի համար և բայլեիկական ԿԿ մեր հիշատակած մանիֆեստը: Բայց պատերազմը հիմնիվեր ցնցեց Ռուսաստանի վողջ տնտեսական ու քաղաքական կազմը: Պատերազմն ամբողջ աշխարհի պրոլետարիատի առաջ դրեւ եր սոցիալիստական հեղափոխության հարցը: Այս պատճառով և Ռուսաստանի համար եւ բայլեիկները չստճմանափակվեցին միայն ինքնակալությունը տապալելու և պրոլետարիատի հեղափոխական-դեմոկրատական դիկտատուրա հաստատելու լոգունգով: Էենինն իր «Հեղափոխության յերկու դժի մասին» հոգվածում ասում եր, թե դաշնակցած Յեվրոպայի պրոլետարները հետո՝ այդ դիկտատուրան պիտի անհապաղ ոգտագործվի սոցիալիստական հեղափոխություն կատարելու Ռուսաստանում:

Իսկ ինչ եր անում կուսակցությունը Ռուսաստանում իր լոգունգներն իրագործելու համար: Ռուսաստանում այն ժամանակ նիստեր ուներ չորրորդ պետական դուման, վորի մեջ կային 13 սոցիալ-դեմոկրատ պատգամավոր—7 մենշեիկ և 6 բայլեիկ: Դումայի բայլեիկական ֆրակցիան ապրում եր հենց բանվորական մասնայի մեջ և այնտեղ անլեզալ կերպով հանդես եր գալիս իմպերիալիզմին հակառակ ու պայքարում պատերազմի դեմ: Նման աշխատանք եւ կատարում եյին բայլեիկական կոմիտեներն ու խմբակները, կոչեր հրատարակելով պատերազմի դեմ և պաշտպանելով ինտերնացիոնալիստական տակառիկան: Մեր ֆրակցիայի պատգամավորները պատերազմն սկսելուց հետո պրոպագանդի նպատակով պտտեցին վողջ Ռուսաստանը և

կաղմակերպեցին բաղմաթիվ բանվորական ժողովներ, ուր բանաձևեր հանեցին պատերազմի դեմ:

Մեր կուսակցության աշխատանքն իր վրա ուղղեց ցարական կառավարության դաժանագուշ հալածանքները: 1914 թվականի նոյեմբերին պետական դումայի բայլեիկ պատգամավորները ձերբակալվեցին և դատարանով աքսորվեցին Սիբիր նրա համար, վոր նրանք պայքարել են պատերազմի դեմ: Կառավարության հալածանքները հարվածեցին և մնացած բայլեիկներին: Այս պատճառով փետրվարյան հեղափոխության սկզբին բայլեիկները մեծամասնությունը գտնվում եր բանտում, աքսորում կամ զինվորություն եր անում:

Յեվ բայլեիզմի լոգունգները և նրա գործնական աշխատանքը Ռուսաստանում ցույց եյին տալիս, թե բայլեիզմը հավատարիմ ե մնացել հեղափոխական մարքսիզմին:

Հավատարիմ մնաց իրեն և մենշեիկները մեծամասնությունը: Նրանք հարեցին սոցիալ-շովինիստներին: Մանավանդ խայտառակ եր Պլեխանովի անկումը, վոր հրավիրում եր պատերազմի ընթացքում դադարեցնել պայքարը ցարական կառավարության դեմ և վերջինիս պաշտպանել ընդդեմ «գերմանական միլիտարիզմի»:

Ահա մենշեիկները Պետերբուրգի խմբակի բանաձևը, տիպիկ սոցիալ-դավաճանական մի բանաձև, վոր ընդունված ե հենց պատերազմի սկզբին.

«Ամեն մի պատերազմ չարիք ճանաչելով, բայց նկատի ունենալով, վոր Ռուսաստանի և ավստրիայի վերջին բաղխման մեջ մեր պետությունը պատերազմ ձգվածի վիճակ ունի, և վոր դալիք պատերազմը նվաճողական մտադրություններեց չի բղխում, այլ թեկադրված ե միայն անհրաժեշտ պաշտպանության նկատառումներով,—ըջանային կոմիտեն հարկավոր ե համարում դադարեցնել ամեն մի ակտիվ յելույթ բանվորների կողմից իբրեւ թուլացնող Ռուսաստանի ռազմական դորությունը»:

Յեվ այսպես, ցարական կառավարությունը «ձգված ե» պատերազմի մեջ, նա «նվաճողական մտադրություններ» չունի, նա հարկադրված ե «անհրաժեշտ պաշտպանության» դիմել, ուստի և չի կարելի թուլացնել «Ռուսաստանի ռազմական դորությունը»—ահա ինչի՞ եյին հրավիրում Ռուսաստանի բանվոր դասակարգին մենշեիկները:

Անվանելով իրանց պաշտպանողական, այսինքն իբր թե ոգնող Ռուսաստանին պաշտպանվելու գերմանական միլիտարիզմից,—մենշեիկները միայն խոսքով չե, վոր պաշտպանություն եյին ցույց տալիս

ցարական կառավարութեանը: 1915 թվականին ցարական կառավարութեանը պատերազմից հարստացող բուրժուազիայի հետ միասին կազմեց այսպես կոչված ռազմա-արդյունաբերական կոմիտեներ: Այդ կոմիտեները նպատակ ունեին ուժեղացնել պաշտպանութեան համար տարված աշխատանքը, այսինքն այն աշխատանքը, վոր պատրաստում էր պատերազմի համար հարկավոր բոլոր իրերը (թնդանութներ, հրացաններ, փամփուշտներ, հագուստ և այլն): Բայց չէին բանվորները մեծեցին մտնելու այդ կոմիտեները, իսկ մենշևիկները մտան և գլուխ կանգնեցին այդ ռազմա-արդյունաբերական կոմիտեների «բանվորական խմբակներին», վորպեսզի ոգնեն ցարական կառավարութեանը և բուրժուազիային պատերազմելու «մինչև հաղթական վախճանը»:

Մենշևիկները վողջ վարմունքը պատերազմի ընթացքում ամբողջութեամբ ու լրութեամբ բղխում էր նրանց անցյալից, վորի մասին մենք խոսել ենք նախորդ գրույցներում: Մենք ասել ենք, թե ուսակցիայի տարիներին մենշևիկները մի քաղաքականութիւն էին տանում, վոր ամբողջովին հարմարեցված էր այն պայմաններին, ինչ ստեղծված էր Ռուսաստանում զարգացող բուրժուական հասարակարգի կողմից, մի քաղաքականութիւն, վոր հաշվառում էր չե թե հեղափոխական պայքարը ցարիզմի ու բուրժուազիայի դեմ, այլ այն բարենորոգումները, վոր ցարիզմն էր մտցնում, ճիգեր գործադրելով Ռուսաստանը բուրժուական միապետութիւն դարձնելու:

Մենշևիկները վողջ անցյալն առաջնորդում էր դեպի այն, վոր իրականում Ռուսաստանի բանվոր դասակարգին շնորհ բուրժուազիայի դեմ պայքար մղելուց: Հասկանալի է, վոր պատերազմի բռնկումով նրանք չէին կարող դեմ գնալ բուրժուազիային: Իսկ այդ բուրժուազիան հանուն կոդոպտչական դավթումների հաստատ դաշն էր կնքել ինքնակալութեան հետ: Յեւ մենշևիկները գնացին պաշտպանելու այդ դաշինքը, վորովհետև հանգես գալ դրա դեմ՝ դա կնշանակի անցնել դասակարգային պայքարի, քաղաքացիական կռիւի, սոցիալիստական հեղափոխութեան նախապատրաստութեան դիրքերը և այլն,— անցնել այն բոլորին, վորից մենշևիկները վաղուց էին ձեռք բաշել: «Իր» բուրժուազիային պաշտպանելու անցումը մենշևիկներին, ինչպես և մյուս յերկրների սոցիալ-դավաճանների համար, հեշտացված էր շովինիզմի ալիքով, վորը ծավալվել էր բոլոր յերկրներում, դրանց թվում և Ռուսաստանում: Այդ ահեղ ալիքով էլ մենշևիկները լողում էին վողջ ջանասիրութեամբ, փութաջան յուրացնելով մյուս յերկրների ու պարտիանիստական կուսակցութիւնների տված սոցիալ-դավաճանութեան դասերը:

Վորպեսզի լավ յուրացվի «Ուպարտիանիզմի աճումը Ուստերնացիոնալում զրաբերազմին նախորդած ժամանակում» և «Պատերազմն ու սոցիալիստական կուսակցութիւնները» հատվածները, պատասխաններ տվեք հետևյալ հարցերին:—

1. Ինչո՞վ և բացատրվում ուպարտիանիզմի աճումը Ուստերնացիոնալում 1914—1918 թ. թ. պատերազմից առաջ:

2. Ի՞նչ էր խոստացել անել պատերազմի դեպքում Ուստերնացիոնալը և ի՞նչ արավ նա իրականում:

3. Ի՞նչ լողուններ և ինչո՞ւ առաջադրեց պատերազմի ընթացքում սոցիալ-դեմոկրատիայի հեղափոխական փոքրամասնութիւնը:

4. Ի՞նչ տակտիկա էին պաշտպանում պատերազմի ընթացքում բայլեիկներն ու մենշևիկները և ի՞նչ չափով էր այդ տակտիկան բղխում յերկու կուսակցութիւնների անցյալից:

ՆՅՈՒԹԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. ԻՄՊԵՐԻԱԼԻԶՄԸ—ԿՍՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ՀԱՏՈՒԿ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆ Ե

Իմպերիալիզմը կապիտալիզմի հատուկ պատմական աստիճանն է: Այդ աստիճանահատկութիւնը յեռակի յե. իմպերիալիզմը 1) մոնոպոլիստական կապիտալիզմն է, 2) պարազիտային կամ փոող կապիտալիզմն է, 3) մահացող կապիտալիզմն է: Ազատ մրցութեան մոնոպոլիզացիոն փոխարինվելն իմպերիալիզմի հիմնական տնտեսական գիծը, կոմիտեներն է: Մոնոպոլիզմն արտահայտվում է հինգ գլխավոր ձևերով. 1) կարտելներ, սինդիկատներ և տրեստներ. արտադրութեան համակենտրոնացումը հասել է այնպիսի աստիճանի, վոր ծնել է կապիտալիստների այս մոնոպոլիստական միութիւնները. 2) խոշոր բանկերի մոնոպոլ վիճակը՝ 3—5 հսկայական բանկեր խաղցնում են Ամերիկայի, Յուրանիայի, Գերմանիայի ամբողջ տնտեսական կյանքը. 3) հուլմ ճյուրերի աղբյուրների դավթումը տրեստների ու ֆինանսական ուղիղարիայի կողմից (ֆինանսական կապիտալը մոնոպոլիստական արդյունաբերական կապիտալն է՝ ձուլված բանկային կապիտալի հետ). 4) աշխարհի (տնտեսական) բաժանումը միջազգային կարտելների կողմից սկսվել է: Նման միջազգային կարտելներ, վորոնք տիրում են ամբողջ համաշխարհային շուկային և այն «հաշտորեն» բաժանում,— քանի պատերազմը չի վերաբաժանել այն—արդեն հարյուրից ավելի յեն հաշվում: Կապիտալի արտածումն իբրև հատկապես բնորոշ յերկուլթի տարբերութիւն ապրանքների արտածումից վոչ-մոնոպոլիստական կապիտալիզմի ժամանակ՝ սերտ կապակցութեան մեջ է աշխարհի տնտեսական և քաղաքական տերրիտորիալ բաժանման հետ. 5) աշխարհի տերրիտորիալ (գաղութների) բաժանումը վերջացել է:

Իմպերիալիզմն իբրև Ամերիկայի և Յեվրոպայի, ապա նաև Ասիայի կապիտալիզմի բարձրագույն աստիճան՝ լիովին կազմավորվել է 1898—1914 թ. թ.: Սպանո-ամերիկական (1898), անգլո-բուրական (1900—1902), ռուս-յապոնական (1904—1905) պատերազմները և 1900 թվականի տնտեսական կրիզիսը Յեվրոպայում—ահա համաշխարհային պատմությունն ուր դարաշրջանի գլխավոր պատմական նշանաձուգները:

Վոր իմպերիալիզմը պարագիտային կամ փոող կապիտալիզմ է, դա նախ և առաջ արտահայտվում է փոխելու տենդենցիայի մեջ, վոր հատկանշական է արտադրության միջոցների մասնավոր սեփականության պայմաններում յուրաքանչյուր մոնոպոլիայի համար: Տարբերությունը հանրապետական-դեմոկրատական և միապետական-ռեակցիոն իմպերիալիստական բուրժուազիայի միջև ջնջվում է հայտնապես նրա համար, վոր թե մեկը և թե մյուսը փոռում են վողջ-վողջ (վորով ամենևին էլ վերացվում կապիտալիզմի դարձանալիորեն արագ դարգացումը արդյունաբերության առանձին ճյուղերում, առանձին յերկրներում, առանձին ժամանակաշրջաններում): Յերկրորդ՝ կապիտալիզմի փոռումն արտահայտվում է նրանում, վոր ստեղծում է ռանսյեյի, կապիտալիստների ահագին մի շերտ, վորն ապրում է «կուպոններ խուզելով»: Չորս առաջավոր իմպերիալիստական յերկրներում—Անգլիայում, Հյուսիսային Ամերիկայում, Ֆրանսիայում և Գերմանիայում—արժեթղթերի մեջ դրված կապիտալը յուրաքանչյուր յերկրի համար կազմում է 100—150 միլիարդ ֆրանկ, վոր նշանակում է 5—8 միլիարդից վոչ պակաս յեկամուտ՝ համապատասխան յերկրի համար: Յերրորդ՝ կապիտալի արտածումը քառակուսի պարագիտիզմ է: Չորրորդ՝ «ֆինանսական կապիտալը ձգտում է տիրապետություն, այլ վոչ ազատություն»: Քաղաքական ռեակցիա ամբողջ գծով—իմպերիալիզմի հատկությունն է: Ծախվածություն, կաշառատվություն հսկայական չափերով: Ամեն տնտեսակի պանամա: Հենգերորդ՝ հարստահարված ազգերի շահագործումը անքակտելիորեն կապված լինելով գրավումների հետ և մանավանդ գաղութների շահագործումը մի բուռն «մեծ» պետությունների կողմից: ադ բոլորը «քաղաքակիրթ» աշխարհին ավելի յի պարագիտ դարձնում հարյուր-միլիոնավոր անքաղաքակիրթ ժողովուրդների մարմնի վրա: Հռոմեական պրոլետարիատն ապրում էր հասարակություն հաշվին, այժմյան հասարակությունն ապրում է արդի պրոլետարի հաշվին: Սիամոնդիի այդ խոր դիտողությունը Մարքսն ընդգծում էր առանձնապես: Իմպերիալիզմը միջիջ փոխում է խնդիրը: Իմպերիալիստական պետությունների պրոլետարիատի արտոնյալ նոսր վերնաշերտը մասամբ ապրում է հարյուր-միլիոնավոր անքաղաքակիրթ ժողովուրդների հաշվին:

Հասկանալի յի, թե ինչու իմպերիալիզմը մանացող, սոցիալիզմ

մին փոխանցվող կապիտալիզմ է. մոնոպոլիան, վոր ծագում է կապիտալիզմից, ադքեն կապիտալիզմի մահացումն է, նրա սոցիալիզմին փոխանցվելու սկիզբը: Իմպերիալիզմի շնորհիվ կատարված աշխատանքի հսկայական հանրայնացումը (այն, վոր ջատագոյները—բուրժուական տնտեսագետները «հյուսվածություն» են անվանում) այդ նույնն է նշանակում:

(Վ. Ի. Լենին. Յերկրի ժողովածու, Գ. XIII, 1916 թ., էջ 468, «Իմպերիալիզմը յի սոցիալիզմի պատկերում», ռուսերեն)

2. ԲԱՅԼՇԵՎԻԶՄԻ ՏԱԿՏԻԿԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

Միայն այդ հոսանքները, բայլշիկական ու մենշեիկական, մենսևիայն իրանք արտահայտեցին իրանց սնանանքի քաղաքականությունը 1904—1908 թ. թ., ինչպես և հետո, 1908—1914 թ. թ.: Ինչո՞ւ: Վորովհետև միայն այդ հոսանքներն ունեյին ամուր դասակարգային արժատներ, առաջինը՝ պրոլետարական, յերկրորդը՝ լիբերալ-բուրժուական:

Այժմ մենք նորից դեպի հեղափոխություն ենք գնում: Այդ տեսնում են բոլորը: Ինքը Խվոստովն է խոսում գյուղացիների տրամադրության մասին, վոր հիշեցնում է 1905—1906 թ. թ.: Յեվ կրկին մեր առաջ հեղափոխության նույն յերկու գիծն է, դասակարգերի նույն հարաբերությունը, միայն ձևափոխված շնորհիվ միջազգային փոփոխված կացություն: 1905 թվականին ամբողջ յեվրոպական բուրժուազիան ցարիզմի կողմնակիցն էր և ոգնում էր նրան—վորը միլիարդներով (ֆրանսիացիները), վորը հալահեղափոխական բանակ պատրաստելով (գերմանացիները): 1914 թվականին բռնկվեց յեվրոպական պատերազմը. բուրժուազիան ամենուրեք ժամանակավորապես հաղթեց պրոլետարիատին, նացիոնալիզմի ու շովինիզմի պղտոր վտակներով վողողեց նրան: Ռուսաստանում մանր-բուրժուական ժողովրդական մասսաները, գլխավորապես գյուղացիությունը՝ առաջվա պես բնակչության մեծամասնությունն են կազմում: Նրանք առաջին հերթին ճնշված են կալվածատերերի կողմից: Նրանք քաղաքականորեն մասամբ նիրհում են, մասամբ տատանվում են շովինիզմի («հաղթություն Գերմանիայի դեմ», «հայրենիքի պաշտպանություն») և հեղափոխության միջև: Այդ մասսաների և այդ տատանումների քաղաքական արտահայտիչներն են հանդիսանում մի կողմից նալոգիկները (աշխատավորականներ և սոցիալիստ-հեղափոխականներ), մյուս կողմից ոպպորտյունիստ սոցիալ-դեմոկրատները («Նաչե Դեկ»—Պլեխանով, Չախիյսկի ֆրակցիան, Կադմկոմիտեն), վորոնք 1910 թվա-

կանից վճռականորեն գլորվել են սկսել լիբերալ բանվորական քաղաքականություն և 1915 թվականին հասել են պ. պ. Պոտրեպի, Չերեպինի, Լեվիցկու, Մասլովի սոցիալ-շովինիզմին կամ նրանց հետ «միասնականություն» պահպանելու պահանջին:

Այդ փաստական վիճակից ակնհայտորեն բխում է պրոլետարիատի անելիքը: Անձնվեր խլղախ հեղափոխական պայքար միապետության դեմ (1912 թ. հունվարի կոնֆերենցիայի լոզունգները, «յերեք կետ ձևերը») պայքար, վոր իր յետից քաշում է բոլոր դեմոկրատիկ մասսաները, այսինքն գլխավորապես գյուղացիությունը: Յեվ դրա հետ միասին անողոր պայքար շովինիզմի դեմ, պայքար Յեվրոպայի սոցիալիստական հեղափոխության համար դաշնակցած նրա պրոլետարիատի հետ: Մանր բուրժուական տատանումները պատահական չեն, այլ անխուսափելի, նրանք բխում են նրա դասակարգային վիճակից: Ռադիկալ կրիդին ուժեղացել է տնտեսական և քաղաքական դործունեությունը, վորոնք հրում են նրան—և գյուղացիությունն այդ թվում—դեպի ձախ: Դրա մեջ է կայանում որչեղարիվ հիմքը, թե դեմոկրատական հեղափոխությունը լիակատար հնարավորություն ունի հաղթություն շահելու Ռուսաստանում: Վոր Արևմտյան Յեվրոպայում լիովին հասունացել են սոցիալիստական հեղափոխության որչեղարիվ պայմանները,—դա ապացուցելու մենք կարիք չունենք այստեղ. դա պատերազմից առաջ ճանաչել են բոլոր ազդեցիկ սոցիալիստները բոլոր առաջավոր յերկրներում:

...Պրոլետարիատը պայքարում է և պիտի անձնվիրաբար պայքարի իշխանությունը նվաճելու համար, հանրապետության համար, հողերը գրավելու համար, այսինքն նրա համար, վոր գյուղացիությունն իր կողմը գրավի, պիտի պայքարի նրա հեղափոխական ուժերն սպառնալու համար, պիտի պայքարի նրա համար, վոր «վոգ-պրոլետարական ժողովրդական մասսաներին» մասնակից դարձնի բուրժուական Ռուսաստանը ռադիկալ-հեղափոխական «իմպերիալիզմից» (=ցարիզմից) ազատագրելու գործին: Յեվ բուրժուական Ռուսաստանի ցարիզմից, կալվածատերերի հողի իշխանությունից ազատագրվելու այդ հանգամանքից պրոլետարիատն անհապաղ ոգուտ կքաղի չե թե աջակցելու ունենա վոր գյուղացիներին գյուղական բանվորի դեմ մղած նրանց պայքարի մեջ, այլ սոցիալիստական հեղափոխություն կատարելու դաշնակցած Յեվրոպայի պրոլետարներին հետ:

(Վ. Ի. Լենին, Յերկերի ժողովածու, հ. XIII, էջ 212—214, «հեղափոխության յերկու գծի մասին» հոդվածը, ռուսերեն)

3. ԻՆՉԻ՞ ՀԱՄԱՐ Ե ԿՌՎՈՒՄ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ

Ռուսաստանում նորագույն տիպի կապիտալիստական իմպերիալիզմը լիովին իրան ցույց տվավ ցարիզմի քաղաքականության մեջ

Պարսկաստանի, Մանջուրիայի, Մոնղոլիայի նկատմամբ, բայց ընդհանրապես Ռուսաստանում գերակշռում է ռադիկալ և ֆեոդալական իմպերիալիզմը: Աշխարհում վոչ մի տեղ յերկրի բնակչության մեծամասնության ախպիսի հարստահարում չկա, ինչպես Ռուսաստանում. վելիկառուսները կազմում են բնակչության միայն 43%, այսինքն կեսից պակաս, իսկ բոլոր մնացածները՝ իբրև այլազգիներ՝ իրավազուրկ են: Ռուսաստանի 170 միլիոն բնակչությունից մոտ 100 միլիոնը հարստահարված ու իրավազուրկ է: Յարիզմը պատերազմ է մղում՝ զավթելու Դալիցիան և վերջնականապես խեղդելու ուկրայինցիների ազատությունը, զավթելու Հայաստանը, Կ... Պոլսը և այլն: Յարիզմը պատերազմի մեջ տեսնում է մի միջոց, վոր կարելի էլինի շեղել դեպոնություն աճումը յերկրի ներսում և ճնշել աճող հեղափոխական շարժումը: Այժմ Ռուսաստանում յերկու վելիկառուսին ընկնում է յերկուսից մինչև յերեք իրավազուրկ «այլազգի». պատերազմի միջոցով ցարիզմը ձգտում է ավելացնել Ռուսաստանի ձեռքով հարստահարվող ազգերի քանակը, կայունացնել նրանց հարստահարումը և դրանով բուն վելիկառուսների մեջ խախտել ազատության համար մղվող պայքարը: Ուրիշ ժողովուրդների հարստահարելու և կողոպտելու հնարավորությունն ամրացնում է տնտեսական անշարժությունը, վորովհետև արտադրական ուժերի զարգացման փոխարեն հաղվադեպ չեն, վոր յեկամուտի աղբյուր է հանդիսանում «այլազգիներին» կիսա-ֆեոդալական շահագործումը: Այսպիսով Ռուսաստանի կողմից մղվող պատերազմն ավելի քան հետադիմական և հակաազատարար բնույթ ունի:

(Վ. Ի. Լենին, Յերկերի ժողովածու, հ. XIII, էջ 99, ռուսերեն)

4. ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՍԿՋԵՆԱՎՈՐՄԱՆ ՀԵՏ ՄԻԱՍԻՆ ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏՆԵՐԻ ԱՆՅՈՒՄԸ «ԻՐ» ԲՈՒՐԺՈՒԱԶԻԱՅԻ ԿՈՂՄԸ

1914 թվականի ոգոստոսի 5-ին ավստրիական սոցիալ-դեմոկրատական «Բանվորական թերթը» գրում էր գերման սոցիալ-դեմոկրատների վարքագծի մասին.

«...Այժմ, յերբ մեր գերմանական հայրենիքը վտանգի մեջ է, յերբ մեր ժողովրդի անկախությունն սպառնալիքի տակ է գտնվում, սոցիալ-դեմոկրատիան հանգես է գալիս իսլաշապանություն հայրենիքի, և «այն հայրենազուրկ ընկերները», «կարմիր վաշտը», ինչպես նրանց յերբեմն կշտամբում էր կայզերը, պետությունն են բերում աշխատող մասսաների գույքն ու արյունը: Բանվորները չեն մտաբերում այն արհամարհական վերաբերմունքը, վորը նրանց նկատմամբ դրսևորում էր պրուսական յունկերական պետությունը, այն անհատնում ծաղր ու ծանակը, անարդարությունն ու հալածանքը, վոր որավուր

Նրանց վրա ելին տեղում,—նրանք մտածում են միայն սիրելի գերմանական ժողովրդի մասին, վորը նեղութեան մեջ է և բանվորների զորութեան կարիքն է զգում: Աներկյուղ և արիարար նրանք պաշտպան են կանգնում նրան: Նրանք չեն սակարկում և չեն վիճում, և յերբեք քաղաքական կուսակցութիւնն ավելի վեհօրեն չի վարվել, քան գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիան, վորն իրան արժանի ցույց տվեց մեր որերի անշափ լուրջ մոմենտին»:

(Կ. ԴՐՅՈՒՆԵՐԻ. «Խոսքերնացիոնալը յիվ համաշխարհային սլաոնեազմը», ռուսերեն)

ԹԵՄԱՆԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. Մանրամասն զարգացրեք և ապացուցեք Վ. Ի. Լենինի միտքը, վոր զբաղած է հենց զբույսի սկզբին («Իմպերիալիզմը վերջին աստիճանն է...»):
2. Համառոտ զեկուցում արեք այս թեմայով. «Ինչպե՞ս է կապիտալիզմը հանգում իմպերիալիզմին և իմպերիալիստական պատերազմներին»:

ՀԱՐՅԵՐ ԿՐԿՆՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

1. Ինչո՞ւ աշխարհի կապիտալիստական զարգացումն անխուսափելիորեն պիտի առաջնորդեր 1914—1918 թ. թ. համաշխարհային պատերազմին:
2. Ինչո՞վ է բացատրվում Ու Ինտերնացիոնալի դավաճանութիւնը բանվոր դասակարգին և ինչի՞ մեջ արտահայտվեց այդ դավաճանութիւնը:
3. Ինչո՞վ կարելի չէ բացատրել բալլիստների լոգունդների ճշտութիւնը պատերազմի ընթացքում:

ԶՐՈՒՅՑ ՏԱՍՆԵՐԿՈՒՅԵՐՈՐԴ

1917 ԹՎԱԿԱՆԸ

Հեղափոխական բանվորները, յիծե՛ նրանց թիկունք կանգնեն շրավոր գյուղացիները, միայն նրանք իվիճակի յեն խոտակել կապիտալիստների դիմադրութիւնը, առաջնորդել ժողովրդին նվաճելու հողն առաջ փոկանքի, առաջնորդել դեպի հաղթանակ սովի դեմ, դեպի հաղթանակ պատերազմի դեմ, դեպի արդարացի յիվ կայուն հաշտութիւն:

ԼԵՆԻՆ

Նախորդ զրույցում մենք խոսել ենք 1914 — 1918 թ. թ. համաշխարհային պատերազմի պատճառների մասին, այն նպատակներով մասին, վոր կըզվող պետութիւնները հետամտում ելին այդ պատերազմում, և սոցիալիստական կուսակցութիւնների տակտիկայի մասին պատերազմի ընթացքում:

Ներկա զրույցում մենք պիտի խոսենք պատերազմի Ռուսաստանի վրա դրժած ազդեցութեան և 1917 թվականի փետրվարի հեղափոխութեան մասին, վորը ծագեց պատերազմի ժամանակ: Մենք կպատմենք այն նպատակների մասին, ինչ այդ հեղափոխութեան մեջ գրասվորում ելին Ռուսաստանի տարբեր դասակարգերը, և այն պայքարի մասին, վորը տեղի յեր ունենում նրանց մեջ սկսած փետրվարից մինչև 1917 թվականի հոկտեմբերը: Մենք կիմանանք, թե 1917 թվականի հեղափոխութեան մեջ ինչպիսի լոգունգներ և ինչո՞ւ ելին առաջադրում բալլիստները և ինչպե՞ս նրանք ուղիղ հաշվառելով դեպքերի ընթացքը՝ նախապատրաստեցին իշխանութեան գրավումը պրոլետարիատի կողմից:

Պատերազմի ազդեցութիւնը արդարեւ անհերքելի էր։ Դա պատմութեան մեջ չլսված պատերազմ էր իր չափերով և իր կատաղութեամբ։ Հերիք կլինի ասել, թե պատերազմի ընթացքում կոլոզ պետութիւնները զենքի տակ ելին կանչել 40 միլիոն մարդ, և վիճակի վրա։ Թե այդ պատերազմը բոլոր կոլոզներին նստել և տան անգամ ավելի, քան բոլոր պատերազմները, վոր 1914-1918 թ. թ. համաշխարհային պատերազմից առաջ 113 տարվա ընթացքում մղվել են աշխարհում։ Համաշխարհային պատերազմի զոհերի և արժեքի մասին վկայում են հետեյալ տվյալները. մարդկային զոհ համաձայնութեան պետութիւնները (Ֆրանսիա, Անգլիա իր գաղութներով, Ռուսաստան, Իտալիա, Միացյալ Նահանգներ, Սերբիա, Բելգիա և Ռումինիա) տվել են 743 հազար մարդ (այս թվում Ռուսաստանը՝ 3125 հազար մարդ), իսկ կենտրոնական պետութիւնները (Գերմանիա, Ավստրո-Հունգարիա, Թյուրքիա և Բուլղարիա)՝ 4155 հազար մարդ։ Պատերազմի ծախքերը (նախապատերազմյան միլիոն ուրբիներով) պատկերացնում են հետեյալ թվանշանները, վորոնք ցույց են տալիս յուրաքանչյուր պետութեան տարեկան յեկամուտը պատերազմից առաջ և կատարած ծախքերը պատերազմի վրա. Գերմանիա՝ տարեկան յեկամուտ 19671 միլ. ու., ծախք 40738 միլ. ու., Անգլիա՝ յեկամուտ 21252 միլ. ու., ծախք 34935 միլ. ու., Ֆրանսիա՝ յեկամուտ 11668 միլ. ու., ծախք 26234 միլ. ու., Ռուսաստան՝ յեկամուտ 17170 միլ. ու., ծախք 22300 միլ. ու., Ավստրո-Հունգարիա՝ յեկամուտ 7400 միլ. ու., ծախք 17516 միլ. ու., Իտալիա՝ յեկամուտ 7718 միլ. ու., ծախք 9185 միլ. ու.։

Պատերազմի այդ հսկայական չափերն ուժերի վիթխարի լարումն պահանջեցին անգամ առաջնակարգ կապիտալիստական յերկրներից և ծանր հարվածներ հասցրին այդ յերկրների ժողովրդական տնտեսութեան։ Հասկանալի յե, վոր առավել ևս խոշոր հարվածներ հասցրեց պատերազմը կապիտալիստներն հետաճնաց Ռուսաստանի ժողովրդական տնտեսութեանը։

Յեւ իսկապես, պատերազմի սկզբից Ռուսաստանի տնտեսութիւնն սկսում է ցած գլորվել։ Ռուսաստանի արդյունաբերական ձեռնարկութիւններն ուժեղ կախման մեջ էին գտնվում արտասահմանից։ Այնինչ պատերազմի սկզբնավորումով իսկ այդ տնտեսական կապն արտասահմանի հետ համարյա իսպառ դադարեց։ Արդյունաբերութիւնն իր գլխավոր մասով անցնում է պաշտպանութեան պահանջած աշխատանքին։ Մարդկանց ու ձիերի զորահավաքը սաստիկ հարված է

հասցնում արդյունաբերութեան ու գյուղատնտեսութեան։ Տրանսպորտն անցնում է պատերազմի սպասաւորման և արագորին մաշվում է։ Արտաքին առևտուրը հանգեց նրան, վոր Ռուսաստանից արդյունաբերական հում նյութեր եր արտածում և շատ խոշոր գումարի ներմուծում այն բոլորը, ինչ ձարակում եր պատերազմը։ Գյուղատնտեսութեան մեջ կրճատվեց ցանքսի տարածութիւնը և նվազեց առանց այն էլ ցածր բերրիութիւնը։ Ռուսաստանի դրամական սխառմը միանգամայն փլվեց. հեղափոխութեան բռնկման պահուն թղթե դրամների քանակը համեմատած պատերազմի սկզբի հետ ավելացել եր ավելի քան վեց անգամ։

Պատերազմն առաջին հերթին անչափ վատթարացրեց բանվորների ու գյուղացիների վիճակը։ Թեև աշխատավարձը միքիչ ել բարձրացավ, բայց այդ բարձրացումը վոչնչի վերածվեց, վորովհետև գներն ավելացան, կարելի յե ասել, յեքեք անգամ։ Գյուղացիական տնտեսութեան քայքայումը շատ ծանր եր, գյուղը մնացել եր առանց մեծահասակ արական բնակչութեան, զոհվել եր բազմաթիվ ձիերից, ուսական հացահատիկն արտասահման չեր արտածվում և այլն։ Իսկ հետագայում, պատերազմի վերջնալուց հետո, բանվորներին ու գյուղացիներին սպասում էին վճարումներ այն փոխառութիւնների դիմաց, վոր ցարական կառավարութիւնն եր արել այդ իսկ պատերազմի համար։

Պատերազմը ձեռնտու յեր միայն արդյունաբերական բուրժուազիային, վորին նա հսկայական շահույթ եր տալիս։

Ընկ. Պոլրովսկին արդյունաբերական ձեռնարկութիւնների ահազին շահույթի այսպիսի որինալներ է բերում. Տուլայի գործարանների ակցիոներական ընկերութիւնը պատերազմից առաջ տարեկան միջին շահույթ ուներ 1,860,000 ռուբլի, պատերազմի առաջին իսկ տարին նա ստացավ 8,390,000 ռուբլի. Կոլչուգին գործարանը մինչև պատերազմն ուներ 2,170,000 ռ. շահույթ, պատերազմի առաջին իսկ տարին շահույթ ստացավ 4,720,000 ռուբլի. Սորմովոյի գործարանը մինչև պատերազմը նույնպես շահույթ ուներ 2,170 000 ռուբլի, պատերազմի առաջին իսկ տարին շահույթ ստացավ 3,790,000 ռուբլի։

Ռուսաստանի տնտեսական փլուզումն ուժգինեց անհերքելի ազդում. եր աշխատավորների դժգոհութեան աճման վրա։ Դասալիքների թիվը հասավ մինչև յերկու միլիոնի, և սկսեցին հաճախ պատահել դեպքեր, յերբ գինվորները մերժում էին դիրքերը գնալ։ Հեղափոխական հուզման ուճացումը քաղաքում և գյուղում անտարակուսելի յեր։

Այն պարտութիւնները, վորը մեկը մյուսի յետևից կրում եր ցարական բանակը, նույնպես և այն, վոր բանակը միանգամայն չեր

ապահովված պատերազմը շարունակելու բոլոր անհրաժեշտ նյութերով, սաստիկ խոսվահունդեցին բուրժուազիային: Բուրժուազիան համոզվեց, թե ինքնակալությունն այլևս չի կարող հաջողությամբ պատերազմ մղել: Բուրժուազիայի ներկայացուցիչներն սկսեցին ճառերով հանդես գալ պետական դեմայում, նախազգուշացնելով ցարական կառավարությանը, թե ինքնակալության շարունակվող համառությունը և նրա մերժումը իշխանության կոչել «յերկրի կենդանի ուժերը» (այսինքն բուրժուազիային) — հեղափոխության պիտի հանգե: Ինչպես և 1905 թվականին, բուրժուազիան պարզապես շահագրտական նյութեր դարձրել բանվորների ու գյուղացիների հեղափոխական տրամադրությունը: Նա կամենում էր ինքնակալությունը վախեցնել հեղափոխությամբ և իր համար ձեռնառու գործարք կատարել բանվորների ու գյուղացիների հաշվին: Բայց ինքնակալությունը խուլ էր դեպի բուրժուազիայի «մարգարեյությունները»: Ուստի Պետերբուրգում բուրժուազիայի կողմից սկսեց նախապատրաստվել դավադրությունը, վորը պիտի վերացներ Ռասպուտինին, Նիկոլային և նրա կնոջն ու սրանց շրջապատող խմբակին և իշխանությունը հանձնել թագավորի յեղբորը և դեմայի առաջ պատասխանատու մինիստրություն, վորոնք զիջումներ կանային բուրժուազիային և դաշնակիցներին հետ միասին կշարունակեյին պատերազմը «մինչև հաղթական վախճանը»: Բուրժուազիան դավադրության մեջ գրավեց թագավորի ազգականներին և բանակի բարձր հրամանատարական կազմին:

Բուրժուազիային հաջողվեց իրագործել դավադրության միայն առաջին մասը — Ռասպուտինի սպանությունը: Մնացածը չկատարվեց, վորովհետև ասպարեզ իջավ բանվորական մասսան:

Պատերազմի և նրա հետ կապված թշվառությունների ազդեցության տակ հեղափոխության տրամադրության վերելքն ուժեղացավ բանվորական մասսայի մեջ: 1917 թվականի փետրվարի վերջին Պետրոգրադում սկսվեցին բանվորների բացահայտ յերույթները: Բանվոր դասակարգն իր կողմը դրավեց բանակը. ղինվորները, վոր բաղկացած էյին յերկրապահներից և պահեստիներից, մեծամասնությամբ գյուղացիներ էյին՝ կտրված իրանց ընտանիքներից և բոլոր ժամանակ գյուղից տեղեկություններ էյին ստանում տնտեսության քայքայման մասին, ատում էյին պատերազմը և չէյին կամենում կռվել այլևս — հրաժարվեցին կրակ բանալ բանվորների վրա: Ավելին. նրանք անցան բանվորների կողմը և բանվոր դասակարգի և գյուղացիության (վորովհետև ղինվորների մեծամասնությունը գյուղացիներ էյին) այդ միաժամանակյա գրոհը միքանի որում տապալեց միապետությունը:

Իսկ ինչով է բացատրվում այն հեշտությունը, վորով տապալվեց ինքնակալությունը: Դրան Վլադիմիր Իլյիչը պատասխանում է.

«Առաջին հեղափոխությունը և նրան հաջորդած հակահեղափոխական ժամանակաշրջանը մերկացրին ցարական միապետությունն ամբողջ եյությունը, հասցրին նրան «մինչև վերջին գիծը», բաց արին նրա ամբողջ փառությունը, լարշությունը, ամբողջ ցինիզմը և անբարոյականությունը ցարական վոհմակի, վորի գլուխ էր կանգնած հրեշավոր Ռասպուտինը, Ռոմանովների ընտանիքի ամբողջ գազանությունը... Առանց 1905 — 1907 թ. թ. հեղափոխության, առանց 1907 — 1914 թ. թ. հակահեղափոխության անհնարին կլիներ ուս ա ժողովրդի և Ռուսաստանում բնակվող ժողովուրդների բոլոր դասակարգերի այնքան ճիշտ «ինքնորոշումը», այդ դասակարգերի վերաբերմունքի վորոշումը իրար նկատմամբ և դեպի ցարական միապետությունը, վոր արտահայտվեց 1917 թվականի փետրվար-մարտյան հեղափոխության ութ որում»:

Բայց 1905 թվականի առաջին հեղափոխությունը դեռ հերիք չէր, վոր 1917 թ. արագորեն տապալեք ինքնակալությունը: Հարկավոր էր և այնպիսի «հզոր արագացնող», ինչպես համաշխարհային պատերազմը: Մենք ասել ենք վերը, թե ինչպես պատերազմը և տնտեսորեն և քաղաքականորեն փլյնում էր ինքնակալությունը:

«Բնական է — գրում էր Լենինն իր «Նամակներ հեռվից»-ի մեջ (Շվեյցարիայից), — վոր ցարական Ռուսաստանում, ուր կազմալուծումն ամենից հրեշավորն էր, և ուր պրոլետարիատն ամենից հեղափոխական է (չէ թե իր առանձին հատկությունների շնորհիվ, այլ 1905 թվականի հեղափոխական կենդանի ավանդությունների շնորհիվ), բնական է, վոր հեղափոխական կրիզիսն ամենից վաղ բռնկվեց: Այդ կրիզիսն արագացվեց մի շարք ծանրագույն պարտություններով, վոր հասցրին Ռուսաստանին և նրա դաշնակիցներին... Պարտությունները խաբխեցին ամբողջ հին կառավարական մեխանիզմը և ամբողջ հին կարգը, դայրացրին նրա դեմ բնակչության բոլոր դասակարգերին, կատաղացրին բանակը, վոչնչացրին անաղին չափերով բութ-ազնվական և մանավանդ փտած-չինոյիլիական բնույթի հին հրամանատարական կազմը, այն փոխարինեցին մատաղ, թարմ, առավելապես բուրժուական, մանր-բուրժուական, անտոհմիկ (разночинской) կազմով:

Բանվոր դասակարգի ու բանակի գրոհի ուժն այնքան մեծ էր, վոր բանվոր դասակարգն այդ որերին առանց դժվարության կարող էր ձեռքն առնել իշխանությունը: Բայց բանվոր դասակարգն իր ուժը բավարար չափով ինքը չէր զգում, իսկ նրա հեղափոխական կուսակցությունը, վոր գլխավորեց նրան 1917 թվականի հոկտեմբերին, դեռ չէր ամրացել այն հալածանքներից ու ավերներից հետո, վոր նրան պատճառվել էր պատերազմի տարիներին: Ռուսաստանում չէր և վլադիմիր Իլյիչը, վորն այդ ժամանակ ապրում էր Շվեյցարիայում և միայն ապրիլի սկզբին կարողացավ մեծ դժվարություններով Ռուսաստան հասնել:

Վերադարձի լավ յուրացմի «Խնդրակալութեան անկումը» հատվածը, պատաս-
խաներ տվեք հետևյալ հարցերին.—

1. Ի՞նչ ազդեցություն գործեց պատերազմը Ռուսաստանի ժողովրդական տնտե-
սութեան վրա:
2. Ի՞նչպես ելին վերաբերվում պատերազմին Ռուսաստանի տարբեր դասակարգերը:
3. Ի՞նչ նշանակություն և ինչու ունեցան 1917 թ. հեղափոխության համար
1905 թվականի հեղափոխությունը և պատերազմը:

2. ՅԵՐԿԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ ՀԵՏՈ

Փետրվարի հեղափոխության ամենազլխավոր առանձնահատկու-
թյունը յերկիշխանութիւնը հանդիսացավ, վոր ծագեց հեղափոխութեան
նիւթից հետո: Այդ յերկիշխանութիւնը կայանում էր յերկու կառավարու-
թյունների գոյութեան մեջ — «զլխավորը, իսկականը, իրականը» բուր-
ժուազիայի կառավարութիւնն էր, — ժամանակավոր կառավարութիւնը,
վորին էր անցել իշխանութիւնը թագավորի տապալումից հետո, և
«լրացուցիչ, ոժանդակ, «վերհսկող» կառավարութիւնը» հանձինս Պետ-
րոգրադի Բանվորների ու Զինվորների պատգամավորների Սորհրդի, վոր
իր ձեռքին իշխանութեան որդաններ չունէր, բայց կոթնում էր ժողո-
վրդի մեծամասնութեան՝ զինված բանվորների ու զինվորների վրա: Այդ
յերկիշխանութեան մեջ բայլելիկները՝ պարագլուխ ունենալով Վլադիմիր
Իլյիչին, տեսնում էին, թե 1917 թվականի հեղափոխութեանը ցարեզմի
տապալումից հետո չե թե միայն իշխանութիւնը զիջել է բուրժուազիա-
յին, այլ և ընդհուպ հասել է մինչև պրոլետարիատի ու գյուղացիու-
թեան հեղափոխական-դեմոկրատական գիտատուրային, վորի մասին
բայլելիկները խոսում էին դեռ 1905 թ. հեղափոխութեան ընթացքում:
Բանվորների ու գյուղացիների այդպիսի գիտատուրա էին («այսին-
քըն» — լուսաբանում է Վլադիմիր Իլյիչը — մի իշխանութիւն, վորը
կոթնում է չե թե որեքին, այլ բնակչութեան զինված մասսաների ան-
միջական ուժին») Բանվորների ու Զինվորների Պատգամավորների
Սորհուրդները: Պետերբուրգի Սորհուրդը, վոր իրագործում էր այդ
գիտատուրան, ձոժաբակամ զիջել էր իշխանութիւնը բուրժուազիային
և նրա ժամանակավոր կառավարութեանը, զիջել էր վերջինիս առաջնու-
թիւնը, իսկ իրան սահմանափակել գիտողի գերով, վերստուգողի պաշ-
տոն ստանձնել այդ կառավարութեան գործողութիւնների և հիմնադիր
ժողովի հրավիրման համար, հիմնադիր ժողովի, վորը բուրժուազիան
ցանկանում էր ըստ հնարավորութեան ուշ հրավիրել: Իսկ ինչու էր
բացատրվում նման յերկիշխանութիւնը: Նրանով, վոր հեղափոխու-
թիւնը քաղաքական կյանքին, պետութեան շինարարութեանը լծակցել
էր միլիոնավոր ու տասնյակ-միլիոնավոր մարդկանց, վորոնք մինչ այդ
քաղաքականորեն ներհած էին, ինքնակալութեան և շահագործողների

հարստահարութեամբ տրորված: Այդ միլիոնավոր ու տասնյակ-միլիո-
նավոր մարդիկ «ըստ մեծի մասին մանր տնտեսատերեր էին, մանր
բուրժուա, մարդիկ, վոր կանգնած էին կապիտալիստների և վարձու
բանվորների միջև»: Այդ հսկայական մանր-բուրժուական ալիքը
«մանր-բուրժուական քաղաքական հայացքներով վարակեց, գերեց
բանվորների շատ ընդարձակ շրջաններ» և ստեղծեց «դյուրահաճատ
անգիտակից վերաբերմունք դեպի կապիտալիստները, դեպի հաշու-
թիւն ու սոցիալիզմի այդ վատթարագույն թշնամիները»:

ՄԵՆԵՇԿԻԿԵՐԸ

Նման յերկիշխանութիւնը յերկար չէր կարող տե-
քնվ սոցիալիստ-
իսկական փոխա-
կաններն իբրեւ
բուրժուազիայի
քաղաքականագ-
գեցութեան հա-
ղորդիցեւ պրո-
լետարիատի ու
գյուղացիութեան
նկատմամբ:

Վոչ մի տարակույս չկար, թե խորհուրդներում
կազմակերպված բանվորներն ու գյուղացիներն ա-
ռանց դժվարութեան կարող էին իրանց ձեռքն առ-
նել իշխանութիւնը և չիք դարձնել բուրժուազիայի
իշխանութիւնը. վերջինը վոչ մի ուժ չունէր, վորի
վրա կարող էին կոթնել խորհուրդների դեմ մղված ալաքբարում: Բայց
խնդիրը նրանումն է, վոր բուրժուազիային իշխանութիւն պահելու
ոգնում էին մենշեիկներն ու սոցիալիստ-հեղափոխականները, վորոնք
հեղափոխութեան մեջ ներկայացնում էին մանր բուրժուազիայի շա-
հերը: Մենշեիկները հավատարիմ մնացին 1905 թվականի հեղափոխու-
թեան մեջ դրսևորած իրանց տակտիկային, նրանք առաջվա պես հայ-
տարարում էին, թե հեղափոխութեանը բուրժուական է և, հետևաբար,
ճիշտ է այն, վոր իշխանութիւնը բուրժուազիայի ձեռքն անցավ: Պետք
է այդ բուրժուազիային առաջ մղել և նրան պաշտպանել «այնքան —
վորքան», այսինքն այնքան, վորքան նա պիտի կատարի խորհուրդների
պահանջներն ու ցանկութիւնները, բայց վոչ մի դեպքում պրոլետա-
րիատն իշխանութիւնն իր ձեռքը չպիտի առնի: Սոցիալիստ-հեղափո-
խականներն ամբողջապես ընդունում են մենշեիկների տակտիկան:

Բուրժուազիան, ինչպես մատնանշում էր Վլադիմիր Իլյիչը, գիտե
իշխանութիւնը պահպանելու յերկու յեղանակ. բռնութիւն և «խաբե-
յութեան, շողոքորթութեան, ֆրազների, միլիոնավոր խոստումների,
դրոշանոց վողորմութեան, անկարևորի զիջումի և կարևորի պահպանու-
թեան յեղանակ»: Փետրվարյան հեղափոխութիւնից հետո բուրժուա-
զիան մենշեիկների միջոցով փայլունորեն ոգտագործում է յերկրորդ
յեղանակը — խաբեյութեան յեղանակը: Նրա միլիստրները «պահում են
իշխանութիւնը, պաշտպանում կապիտալի շահույթը, մղում իմպերիա-
լիստական պատերազմ ռուսական և անգլո-ֆրանսիական կապիտալի

շահերի համար և խոստումներով, ճամբարտակությամբ, շլացնող հայտարարություններով ոձիք թոթափում» և պատասխան մենչեիկներին և սոցիալիստ-հեղափոխականների այն ճառերի, վորոնք «սպառնում են, խրատում, նզովում, աղաչում, պահանջում, հուշակում» և միաժամանակ բոլոր ուժերով յետ պահում բանվորներին ու գյուղացիներին իրանց ձեռքը վերցնելու իշխանությունը:

Այս կերպ մենչեիկներին ու սոցիալիստ-հեղափոխականների միջոցով բուրժուազիան իր քաղաքական ազդեցությունը հրաժարում բանվորների ու գյուղացիների վրա: Այդ գործիքը բուրժուազիան լայնորեն և ոգտագործում, գրգռելով բանվորներին ու գյուղացիներին բայլեիկների դեմ և առժամանակ խաբելով աշխատավորներին և նրանց յետ պահելով ըմբռնելու այն լողունները, վորոնց համար պետք էր պայքարել:

3. ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԼԵՆԻՆԻ ՅԵՎ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱԿԵՐՊՈՒՄՈՎ

Հեղափոխություն ինչպե՞ս էր, վոր քելագրվում էր ինչ և Ռուսաստանի ընդհանուր միջազգային ու ներքին կացությամբ:

1905 թվականի հեղափոխության նվիրած նախորդ զրույցներից մենք արդեն գիտենք, վոր բայլեիկները 1905 թ. հեղափոխության համար առաջադրել էին պրոլետարիատի ու գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական զիլտատուրայի լողունները: Իրագործել այդ զիլտատուրան մեր կուսակցությունն անհրաժեշտ էր համարում, վորպեսզի Ռուսաստանը լիովին աղատագրե ճորտատիրական մնացորդներից և վերակազմավորե Ռուսաստանն իրեն դեմոկրատիկ հանրապետություն, ուր կարող կլինեք դաշնակցած չքավոր գյուղացիության հետ և մյուս յերկրների պրոլետարիատի աջակցությամբ լիովին ծավալվել պրոլետարիատի պայքարը սոցիալիզմի համար:

Իսկ ինչ տվավ պրոլետարիատին 1917 թ. փետրվարի հեղափոխությունը: Նա տվավ, ինչպես մատնանշում էր Վլադիմիր Իլյիչը պրոլետարիատի ու գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական զիլտատուրայի իրականացումը, բայց չափազանց տարրինակ ձևով—վերավստահելով իշխանությունը բուրժուազիային:

«Յերկիշխանությունը—գրում էր Լենինը—արտահայտում է միայն փոխանցման մոմենտը հեղափոխության զարգացման մեջ, յերբ նա հեռուն է անցել սովորական դեմոկրատիկ հեղափոխությունից, բայց դեռ չի հասել պոլետարիատի ու գյուղացիության «զուտ» զիլտատուրային»:

Բայց ինքնորինակ ձևով այդ զիլտատուրան, այնուամենայնիվ, իրագործվել էր 1917 թվականի հեղափոխության զարգացման առաջին

իսկ փոխանցման մոմենտում: Հարկավոր էր ավելի առաջ շարժվել, հարկավոր էր ընթանալ դեպի յերկրորդ ետապը, վորը պիտի իշխանությունը պրոլետարիատի ձեռքը հանձնեք: Այդ ետապը, ինչպես մենք տեսանք նախորդ զրույցից, նշանառնած էր Լենինի կողմից դեռ 1905 թվականին, յերբ նա ասում էր, թե պրոլետարիատի ու գյուղացիության զիլտատուրան պիտի «անհապաղ ոգտագործվի պայքար մղելու սոցիալիստական հեղափոխության համար»: Իսկ ինչո՞ւ այժմ հարկավոր էր հեղափոխությունը շարժել դեպի յերկրորդ ետապը: Նրա համար, վոր ընդհանուր միջազգային կացությունը և Ռուսաստանի տնտեսական ու քաղաքական կացությունը թելադրում էին հետագա շարժման անհրաժեշտությունը:

Իսկ ինչո՞ւ էին կայանում միջազգային կացության և Ռուսաստանի ներքին կացության այդ առանձնահատկությունները: Այդ առանձնահատկությունները բխում էին պատերազմից յիվ նրանից, վոր ինքնակալությունը Ռուսաստանում ինքն իրան մաքել էր արդեն ամեն չափից դուրս: «Պատերազմը,—գրում էր Վլադիմիր Իլյիչը «Նամակներ հեռվից»-ի մեջ,—յերկարե շղթաներով է կապակալել իրար հետ կովոզ պետություններին, կապիտալիստների կովոզ խմբակներին, կապիտալիստական հասարակարգի «տերերին», կապիտալիստական ստրկությունից ստրկատերերին: Մի արյունոտ գունդ—ասա ինչ է ներկայացնում մեր ապրած պատմական մոմենտի հասարակական-քաղաքական կյանքը»:

Իմպերիալիստական պատերազմն անչափ արագացրել և չտեսնելով ծածկերն սրել էր պրոլետարիատի դասակարգային պայքարը բուրժուազիայի դեմ և ստիպել էր հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիային առաջադրել իմպերիալիստական պատերազմը քաղաքացիական պատերազմ դարձնելու լողունները: Այդ լողունները Ռուսաստանում պիտի կենսագործեք 1917 թվականի հեղափոխությունը: «Ռուսական կապիտալիզմը,—գրում էր Վլադիմիր Իլյիչը,—միայն համաշխարհային «Ֆիրմայի» բաժանմունքն է, ֆիրմայի, վոր հարյուրավոր միլիարդ ոտըրիներ է խաղցնում և Անգլիա ու Ֆրանսիա անունը կրում»: Բուրժուական ժամանակավոր կառավարությունը վտարով ու ձեռքով կապկալած էր անգլո-ֆրանսիական իմպերիալիստական կապիտալի կողմից: Այս պատճառով նա վոչ մի դեպքում չէր կարող աշխատավորներին տալ վոչ հաշտություն, վոչ հաց, վոչ ազատություն: Այդ բոլորը, պնդում էին բայլեիկները, բոլոր տանջված ժողովուրդներին կարող է տալ միայն սոցիալիզմը: Բայց դրա համար պետք է տալալել կապիտալի հարստահարությունը, դրա համար հարկավոր է, վոր իշխանությունն անցնի ուրիշ դասակարգի՝ պրոլետարիատին: 1907 թ. փետրվարի հեղափոխությունն իմպերիալիստական պատերազմը քաղաքացիական

պատերազմ դարձնելու միայն սկիզբն էր, առաջին քայլը: Ռուսաստանի պրոլետարիատին անհրաժեշտ էր անել յերկրորդ քայլը— իշխանությունն իր ձեռքը գրավելու քայլը: Նման գրավումը պիտի լիներ կապիտալի շահերի համաշխարհային ճակատի ձեղքման սկիզբը: Բայլըն վիկնեռն անհրաժեշտ էին համարում դեպի այդ գրավումն առաջնորդել Ռուսաստանի պրոլետարիատին: Բայց դրա հետ միասին պետք էր հաշվառել, թե Ռուսաստանում դեռ լիակատարորեն չէին լուծված բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության խնդիրները, և այն լուծել կարող էր չե թե բուրժուազիայի կառավարությունը՝ ժամանակավոր կառավարությունը, այլ միայն պրոլետարիատը: Այդ խնդիրներն էին— հողի հանձնումը գյուղացիության, դասային բաժանումների և արտոնությունների, ազգային հարստահարության վերացումը և այլն:

ԼԵՆԻՆԻ ԲԵՂԱ-ԳԵՐԸ ԿԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԲՅՈՒՆԻ ՈՒ ԽՆԳԻՐ ԵՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ: Վլադիմիր Իլյիչն եմիգրացիայից Պետերբուրգ վերադարձավ ապրիլի 3-ին և հաջիվ իջած լինելով Խոլմոխովսկի և Կոստրոմայի կայարանի աստիճաններից՝ սոցիալիստական հեղափոխության լողունդն արձակեց: Ապրիլի 4-ին նա հանդես յեկավ բայլընիկներին ժողովում և

ազա բայլընիկների ու մենշևիկների միատեղի ժողովում «Պրոլետարիատի խնդիրները ներկա հեղափոխության մեջ» թեղիսներով, վորոնց մեջ ապացուցում էր, թե պատերազմի ավարտումն անհնարին և առանց կապիտալի տապալման, և վոր անհրաժեշտ է ձգտել նրան, վոր պեսդի իշխանությունը պրոլետարիատի ու չքավոր գյուղացիության ձեռքն անցնի: Այդ թեղիսներում հեղափոխության խնդիրները Վլադիմիր Իլյիչը բնորոշում էր ամբողջապես յեկնելով միջազգային կացության և Ռուսաստանի կացության այն գնահատականից, վորի մասին մենք խոսել ենք վերը: «Զե թե պարլամենտական հանրապետություն,— դրում էր նա այդ թեղիսներում,— բանվորների պատգամավորների խորհուրդներից դարձ դեպի դա յետաշարժ քայլ կլինի— այլ ամբողջ յերկրում վերից վար բանվորների, բարախների և գյուղացիների պատգամավորների խորհուրդների հանրապետություն»: Խորհուրդների այդ հանրապետության մեջ էլ կիրադործվի պրոլետարիատի դիկտատուրան: Ապա այդ թեղիսներում Վլադիմիր Իլյիչն առաջադրում էր հետևյալ խնդիրները— վոստիկանության, բանակի, չինովնիկության հեռացում, կալվածատիրական հողերի գրավում և յերկրի բոլոր հողերի ազգայնացում: Թեղիսներն ընդգծում էին, թե իշխանությունը խորհուրդների ձեռքը գրավելուց հետո ամենևին չի կարելի մեկ հարվածով սոցիալիզմ «մուծել», այլ առաջին քայլն այն պիտի լինի միայն, վոր բանվորների պատգամավորների կողմից անհապադորեն հսկողություն կազմակերպվի հասարակական արտադրության ու բաշխման վրա: Խորհուրդների հանրապետություն ստեղծելու և կողոպ-

տըջական պատերազմն ավարտելու նպատակով թեղիսները խնդիր էին առաջադրում, վոր խարված մասսաներին համբերատարությամբ քացատրվի պատերազմի իմ գերիալիստական բնույթը և այն ավարտելու անհրաժեշտությունն առանց բուրժուազիայի տապալման. դրա համար առաջարկվում է եր լայն պրոպագանդ մղել վործող բանակի մեջ և կազմակերպել դինվորների յեղբայրացում ֆրոնտում: Վերջապես, այդ ամբողջ քաղաքականության հետևողական կենսագործման համար առաջարկվում էր պայքար մղել չե թե միայն բուրժուական ժամանակավոր կառավարության դեմ, այլ և վճռականորեն սահմանափակ մենշևիկներից ու սոց.-հեղափոխականներից, նրանց դեմ՝ իբրև բուրժուազիայի սպասավորների՝ անհաշտ պայքար մղել: Յեթե համառոտապի ձևակերպենք Վլադիմիր Իլյիչի հայացքների ելույթումը 1917 թվականի հեղափոխության նկատմամբ, ինչպես նրանք շարադառված են նրա թեղիսներում, ապա պիտի տրվի այսպիսի ձևավակերպում. նա գտնում էր, թե ուսական հեղափոխությունը, սկսվելով իբր բուրժուական՝ իր զարգացման ընթացքում որակադի մեջ է դնում պրոլետարիատի սոցիալիստական դիկտատուրայի իրագործումը:

ՉԵԿ. ԿԱՄԵՆԵՎԻ Վլադիմիր Իլյիչի թեղիսներին հախառակ և 1917 թվականի հեղափոխության նկատմամբ նրա ունեցած հիմնական հայացքի դեմ՝ իբրև սոցիալիստականն իր զարգացման մեջ— «Պրավդայում» հանդես յեկավ ընդ. Կամենևը: ԸՆԿԵՐ ԿԱՄԵՆԵՎԻ ՆԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՐԿՈՒՄՆԵՐ ԲԱՆԳՈՒՄ ԵՐ ՆՐԱՆ, ԹԵ ԲՈՒՐժՈՒԱ-ԴԵՄՈՒԿՐԱՏԻԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒՄՆԵՐ ԶԻ ԱՎԱՐՏՎԱԾ, ԹԵ ՈՒՍՈՒ ԶԻ ԿԱՐԵՅԻ ՏՈՒՅԱ ՈՒՆԵՆԱՅ, ՎՈՐ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒՄՆԵՐ ԱՐԱՎՈՐԵՆ ՈՒՆԱՆԱՅՈՒՄՈՒՄ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆԻ ԿԱՆԳՆԻ ԵՎ ԶԻ ԿԱՐԵՅԻ ԴԵՆԵՎԱ ԿՈՒՐԱԿԱՆՈՒՐԵՆ ԱՍՏԱՆԱՏՐՎԵԼ ՄԱՆՐ-ԲՈՒՐժՈՒԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿԳՈՒՄՆԵՐԻԿ: Պետ և դեռ, պաշտպանել բոլիշևիկներին, միությունը նրանց հետ, վորովհետեւ քանի չի ավարտված բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը, հարկավոր է բոլի պահպանել մանր բուրժուազիայի հետ: ԸՆԿ. ԿԱՄԵՆԵՎԻ գտնում էր, թե սխալ են դրված հեղափոխության այն խնդիրները, վորոնց վրա մատնացնում էր Վլադիմիր Իլյիչը, ասում էր, թե խնդիրների նման ձեւով դեռ են սպասում և կուսակցությունը պրոլետարիատի հեղափոխական մասսաների կուսակցությունից վերածել պրոպագանդիստ կոմունիստների մի խմբակի:

Ընդ. Կամենևին Վլադիմիր Իլյիչը պատասխան տվավ իր «Նախախներ տակտիկայի մասին» հոդվածաշարքում, ուր նա զարգացնում է պարզաբանում էր ապրիլի թեղիսներում նշանադրված հեղափոխության խնդիրները: Նա մատնանշում էր, թե հին բայլընիկյան ձե-

րնդ. Կամենևին Վլադիմիր Իլյիչը պատասխան տվավ իր «Նախախներ տակտիկայի մասին» հոդվածաշարքում, ուր նա զարգացնում է պարզաբանում էր ապրիլի թեղիսներում նշանադրված հեղափոխության խնդիրները: Նա մատնանշում էր, թե հին բայլընիկյան ձե-

վակերպումն իշխանության բնույթի մասին բուրժուա-դեմոկրատա-կան հեղափոխության ժամանակաշրջանում հնացել է: Արդեն իրականում կա և իշխանության փոխանցումը բուրժուազիային (սովորական տիպի «ավարտված» բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխություն), և բուրժուական կառավարության կողքին գոյություն է ստացել մի կողմնակի կառավարություն, վորն իրանից ներկայացնում և պրոլետարիատի և գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական դիկտատուրան: Ընկ. Կամենսկի այն առարկություններին, վորոնք դեմ էյին արտահայտվում, վոր պրոլետարական, կոմմունիստական տարրերի անհապաղ, վճռական, անդարձ զատումն լինի մանր-բուրժուականից և բայլշեիկներին հարաբերությունների կատարյալ խզումն մանր-բուրժուական կուսակցություններից, Վլադիմիր Իլյիչը պատասխանում էր, թե անհրաժեշտ է յերկչոտ մանր բուրժուազիայի տակտիկային, մանր բուրժուազիայի, վորին դեկավարում են մենշևիկներն ու սոց.-հեղափոխականները, և վորը քարշ է գալիս բուրժուազիայի պոչից, հակադրել պրոլետարական, կոմմունիստական կուսակցության, պրոլետարական դասակարգային պայքարի տակտիկան: Միայն պրոլետարների համախմբումը հետևողականորեն հեղափոխական կոմմունիստական կուսակցության շուրջը կարող է ոգնել պրոլետարիատին վերջնականորեն ազատագրվել բուրժուազիայի, մենշևիկների և սոց.-հեղափոխականների ազդեցությունից և ազատագրել զրանից մանր բուրժուազիային, առաջնորդել նրան իր յետևից դեպի խորհուրդների իշխանությունը: Մյուս կողմից՝ խորհուրդներում պրոլետարական տարրերի մանր-բուրժուականից զատվելն անհրաժեշտ է և նրա համար, վորպեսզի պրոլետարիատն իր շուրջը միավորի կիսապրոլետարներին, այսինքն նախ և առաջ գյուղական չքավորությունը, և արդամ այն դեպքում, յեթե մանր բուրժուազիան պիտի տատանվի բոլոր ժամանակ, այնուամենայնիվ հասնի խորհուրդների իշխանության և խորհուրդների միջոցով պրոլետարական դիկտատուրային:

Ընկ. Կամենսկի սխալը 1917 թվականի հեղափոխության սոցիալիստականի վերաճվելու հարցում և թերահավատությունը դեպի այդ վերաճումը, ինչպես մատնանշում էր Վլադիմիր Իլյիչը, բացատրվում էր նրանով, վոր ընկ. Կամենսկը խելամուտ էր յեղել խորհուրդների նշանակությունը, խելամուտ էր յեղել նրան, թե բանվորների ու գինվորների պատգամավորների խորհուրդներն ըստ տիպի բաժն են, բան պարամենտական հանրապետությունը, թե խորհուրդներն արագորեն յեվ լավագույն կերպով կկիրառեն ժողովրդի մասսաների ինքնուրույնությունը կյանքի մեջ», «լավագույն կերպով, գործնականորեն, ուղղորդեն կյանքն, թե ինչպես անել յեվ հայտնապես ինչպիսի քայլեր անել դեպի սոցիալիզմ»:

Իսկ ինչ վերաբերում է ընկ. Կամենսկի վերջին կշտամբանքին, թե կուսակցությունը կկտրվի մասսաներից, յեթե հետևի ընկ. Լենինի թեզիսներում տրվող լոզունգներին, ապա Վլադիմիր Իլյիչը հերքեց և այդ կշտամբանքը: Հայտնապես ներկա մոմենտին (այսինքն փետրվարի հեղափոխությունից հետո), մատնանշում էր Վլադիմիր Իլյիչը, համբերաբար պրոպագանդը հանդիսանում է կենտրոնական միջոցը՝ ազատագրելու մասսաները մանր-բուրժուական ջլագարությունից՝ ազատագրելու բուրժուազիային հետևելուց և այն համոզմունքից, թե գերմանացիներից պաշտպանվելու համար («պաշտպանողականություն») պիտի պատերազմ մղել: Այս պատճառով «արհամարհանքով խոսել պրոլետարական գծի «պրոպագանդիստների խմբակի» մասին՝ ընդունեցիք, վոր շատ էլ սաղական չէ» — պատասխանում էր Վլադիմիր Իլյիչը ընկ. Կամենսկին:

Իր առարկությունները 1917 թվականի հեղափոխության լենինյան ըմբռնման դեմ ընկ. Կամենսկը պաշտպանեց կուսակցության ապրիլի (1917 թ.) կոնֆերենցիայում: Այստեղ էլ նա պաշտպանեց այն հայացքը, թե հեղափոխական շարժումն ընթացում է յեվ մոտավոր ժամանակում պիտի ընթանա Վերենցիայում: Բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունների փուլով յեվ միայն այդ: Այդ փուլում անհրաժեշտ է դաշինք ունենալ մանր բուրժուազիայի և բոլի մանր-բուրժուական սոցիալիստական կուսակցությունների հետ: Այդ դաշինքն էլ իրագործում են խորհուրդները, վորոնք վերստուգություն են յենթարկում ժամանակավոր կառավարությունը:

Մոտավոր ժամանակի համար բայլշեիկների տակտիկան ընկ. Կամենսկն այն էր համարում, վոր խորհուրդները վերահսկող գործառնություններ ստանձնեն ժամանակավոր կառավարության նկատմամբ: Վլադիմիր Իլյիչը, առարկելով ընկ. Կամենսկին, մատնանշում է, թե «վերահսկողությունն առանց իշխանության — մանր բուրժուական ֆրազ է, վոր արգելք է հանդիսանում ողոսական հեղափոխության ընթացքին ու զարգացմանը»: Վերահսկելու համար իշխանություն պիտի ունենալ և այդ համբերությունը պիտի բացատրի մասսային:

Ընկ. Կամենսկի սխալն ապրիլի կոնֆերենցիայում կրկին բղխում էր բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության սոցիալիստականի վերաճելու անճիշտ ըմբռնումից: Ընկ. Կամենսկը ճիշտ չէր պատկերացնում իրան գործը, այնպես, թե նախ մինչև լիակատար վախճան պիտի ավարտվի բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը, ապա միայն կարող է սկսվել սոցիալիստական հեղափոխությունը: Նա Լենինի պես չէր պատկերացնում, թե հնարավոր է, վոր դեմոկրա-

տալան գյուղացիական հեղափոխությունը կալվածատերերի դեմ ձուլվելի պրոլետարական հեղափոխություն հետ ընդդեմ բուրժուազիային։ Նա իրան չեր պատկերացնում, վոր այդ ձուլված պարագայում պրոլետարական սոցիալիստական հեղափոխությունը մինչ վախճան կապարտի և ղեմնկրատական հեղափոխությունը, արմատախիլ անելով և վոչնչացնելով ինքնակալությունը բոլոր մնացորդները, վոչնչացնելով կալվածատիրական հարստահարությունը գյուղացիության նկատմամբ։ Վերջ տալով ամեն մի աղգային հարստահարություն և այլն։

Կոնֆերենցիան մերժեց ընկ. Կամենսկի հայացքը, կանգնեց Վլադիմիր Իլյինի տեսակետի վրա և կուսակցության խնդիրները վորոշեց համապատասխան նրա ապրելի թեղիսներին։ Նա ընդունեց Վլադիմիր Իլյինի տեսակետը, թե սլետի ե բունել բուրժուազիական հեղափոխությունն սոցիալիստականի վերանելու ընթացքը, իսկ դրա համար պայքար մղել մեծամասնությունը նվաճելու խորհուրդների մեջ՝ պայքար, վորի բովանդակությունն եր մանր-բուրժուական սոցիալիստահամաձայնողականների (մենշևիկների ու սոց-հեղափոխականների) անընդհատ քննադատություն, Խորհրդային իշխանությունը գաղափարի լուրջ և տևական պրոպագանդ, վոչ միայն պրոլետարիատի, այլ և գյուղացիության համախմբումն «բոլոր իշխանությունը խորհուրդներին» լուրջորեն տակ։

ԼԵՆԻՆԻ ԳԵՄԻՆԱԿԱՆ ԳԳՈՒՇԱԳՈՒՄԸ
ԲՈՒՐՇՈՒԱԳԵՄՈՒՆԿԱՆ ԿԵՂԱՓՈԽՈՒՄԻ ԱՆՍՏԱՆԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԿԵՂԱՓՈԽՈՒՄԻ ՎԵՐԱՃԵԼՈՒ ՈՒՂԻՆ ԱՄԵՆԻՆԻՆ ԱՅՆԱԿԻՆ չԵ, ԻՆՉԱԿԵՆ ԱՅՆ ՀԱՍԿԱՆՈՒՄ ԵՐ ԸՆԿ. ՏՐՈՑԿԻՆ 1905 թ.։ ԸՆԿ. ՏՐՈՑԿԻՆ ԱՅՆ ԺԱՄԱՆԱԿ ԱՌԱՋԱԳՐՈՒՄ ԵՐ «ԱՌԱՋ ԹԱԳԱՎՈՐԻ, ԻՍԿ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԸ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ»

Խոսելով բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության սոցիալիստականի վերաճելու մասին՝ Վլադիմիր Իլյին ընդգծում եր, թե «պրոլետարիատի ու գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական-դիկտատուրայի սոցիալիստական հեղափոխություն» վերաճելու ուղին ամենևին այնպիսին չե, ինչպես այն հասկանում եր ընկ. Տրոցկին 1905 թ.։ Ընկ. Տրոցկին այն ժամանակ առաջադրում եր «առաջ թագավորի, իսկ կառավարությունը բանվորական»

լուրջորեն, այսինքն բանվոր դասակարգի կողմից, գյուղացիության վրայից ցատկելով, իշխանությունը գրավելու լուրջագր։ Ընկ. Տրոցկին չեր հաշվառում գյուղացիության շահերը և չեր ցանկանում հասկանալ, թե են գլխից կորստյան ե դատապարտված բանվորական կառավարությունը, բանվորների կուսակցությունը, վորն իշխանությունը դրավելու պահուն միությունը իրան չի կապել չքավոր գյուղացիության հետ և ղեկավարելով և ոգնելով կալվածատերերի դեմ մղած պայքարում չի չեղոքացնի միջակին, իսկ իշխանությունն ամբանալուց հետո, սոցիալիզմի շինարարության շրջանում, — դաշինք չի կնքի չքավորության ու միջակ գյուղացիության հետ։ Այս պատճառով 1917 թ. ապրիլի Կոնֆերենցիայում Վլադիմիր Իլյինը բայլելիկներին նախադրու-

շացնում եր հեղափոխության սոցիալիստականի վերաճելու նման տրոցկիստական ըմբռնման դեմ։ Նա մատնանշում եր, թե անհրաժեշտ ե տեղական պայքար մղել խորհուրդներում աղբեցությունը նվաճելու վոչ միայն բանվորների, այլ և գյուղացիների վրա, անհրաժեշտ ե համարաբար բացատրել մասսաներին բուրժուազիայի քաղաքականությունը ամբողջ ստությունը, վորպեսզի բանվորական ու գյուղացիական մասսաները մաշեն բուրժուազիայի հանդեպ տաժած հավատը, և վորպեսզի պրոլետարիատն ու գյուղացիությունն սկսեն միատեղի պայքար մղել խորհուրդների իշխանություն համար, իսկ չքավոր գյուղացիությունը կողմնակից հանդիսանա նրան, վոր պրոլետարիատը խորհուրդներին միջոցով գրավել իշխանությունը։ Առանց չե թե միայն բանվորների, այլ և գյուղական մասսաների նվաճման, առանց նրան, վոր չքավոր գյուղացիները կողմնակից դառնան իշխանությունը գրավելու բանվոր դասակարգի ձեռքով — կստացվի տրոցկիական ցատկումն գյուղացիության վրայից։

Մեղանհրաժեշտ ե ավելի մանրամասն կանգ առնել այն խնդրի վրա, թե ինչ հայացք ունեյին բայլելիկները գյուղացիության դերի մասին 1917 թվականի հեղափոխության մեջ։

Ինչպես և 1905 թվականի հեղափոխության ընթացքում, բայլելիկները խնամքով հաշվառում եյին գյուղացիության նշանակությունը հեղափոխության մեջ 1917 թվի նոր հանգամանքներում։

Արդեն իր առաջին «Նամակներ հեռվից»-ի մեջ («Առաջին հեղափոխության առաջին ետապը»), վոր գրված և գեռ Շվեյցարիայում, փետրվարի հեղաշրջման մասին ստացած տեղեկությունից անմիջապես հետո, Վլադիմիր Իլյին ընդգծում ե, թե պրոլետարիատի առաջին դաշնակիցն ե հանդիսանում լալան, շատ տասնյակ միլիոններ հաշվող բնակչության ահադին մեծամասնությունը, վոր բաղկացած և Ռուսաստանի բնակչության կիսապրոլետարական և մասամբ մանր-գյուղացիական մասսայից։ Այդ մասսային անհրաժեշտ ե խաղաղություն, հաց, աղատություն, հող»։ Լենինը հաշվառում եր, թե այդ գյուղացիական մասսան անխուսափելիորեն պիտի գտնվի բուրժուազիայի և մանավանդ մանր բուրժուազիայի աղբեցության տակ, վորին նա ամենից մոտ ե գալիս իր կյանքի պայմաններով, տատանվելով բուրժուազիայի և պրոլետարիատի միջև։ Այդ պատճառով հեղափոխության հենց սկզբից բայլելիկներն իրանց նպատակ են դրել «լուսավորել ու կս զմակերպել նախ և առաջ և ամենից ավելի» այդ մասսային։

Իսկ ինչպես հաջողվեց բայլելիկներին իրանց կողմը գրավել գյուղացիությունը և հայտնապես այդ գյուղացիության վոր շերտին։

Հեղափոխութեան սկզբից գյուղացիութիւնը սոցիալիստ-հեղափոխականների յետևից եր գնում: Բայց իրանց համաձայնողական քաղաքականութեամբ, վորը հանդում եր ծաղրի գյուղացիների նկատմամբ, սոցիալիստ-հեղափոխականները, ինչպես Վլադիմիր Իլյին եր ասում, դավաճանեցին գյուղացիներին: «Նրանք ներկայացնում են չեթե՛ գյուղացիական չքավորութիւնը, այլ ունեւոր անտեսաւերեբի փոքրամասնութիւնը: Նրանք գյուղացիութիւնը առաջնորդում են չեթե դաշինք կնքելու բանվորների հետ, այլ դաշինք կնքելու կապիտալիստների հետ, այսինքն յենթարկելու նրանց: Նրանք աշխատավոր ու շահագործվող մասսայի շահերը վաճառել եյին միևնույն անունի տեղերի, մենչևիկների ու կադետների հետ բոլի կոելու համար»—գրում եր Վլադիմիր Իլյինը 1917 թվականի ոգոստոսի վերջին:

Գյուղացիական չքավորութեան պահանջներն եյին— ձրիարար վերացնել ամեն մի մասնավոր սեփականութեան իրավունք հողի բոլոր տեսակներին նկատմամբ և ամենից առաջ կալվածատիրական ու կուլակային հողերի նկատմամբ, բռնագրավել կալվածատիրական հողի հետ միասին ամբողջ կենդանի ու մեռյալ ինվենտարը, հողն ու ինվենտարը համարաբար բաշխել գյուղացիներին: Այդ պահանջները բավարարելու համար անհրաժեշտ եր պայքարել և կալվածատերերի և կապիտալիստների դեմ, վորովհետև հողի բռնագրավումը վոչ միայն հարկած եր հասցնում կապիտալիստական բանկերին, ուր հողը գրավ եր գրված, այլ և գրավման սպառնալիք եր կարգում հենց կապիտալիստների ամբողջ մասնավոր սեփականութեանը—նրանց ֆարրիկներին, գործարաններին և այլն: Գյուղացիական չքավորութեան պահանջները միայն բայլչիկներն եյին պաշտպանում մինչ վերջ և միայն նրանք եյին վճականորեն պայքարում և՛ կապիտալիստների և՛ կալվածատերերի դեմ: Միայնով բայլչեփիկները պոլիտաիատիւն ապահովեցին իօխանութիւնը գրավելու նախապահիւն յել իօխանութիւնը գրավելուց հետո կուռ. յել անբաժան դաժեմ գյուղացիական ջգավորութեան հետ:

Բայց պրոլետարիատը կոմունիստական կուսակցութեան ղեկավարութեամբ հաջողեց դաշինք կնքել վոչ միայն չքավորութեան հետ: Գյուղացիութեան նկատմամբ ճիշտ քաղաքականութիւն իրագործելու մեջ նա ավելի հեռուն գնաց: Անհրաժեշտ և հիշել, վոր Հոկտեմբերի հեղաշրջման մեջ իսկապես ձուլվեցին յերկու հեղափոխական փոակ պրոլետարական հեղափոխութիւնը բուրժուազիայի դեմ և գյուղացիական հեղափոխութիւնը կալվածատերերի դեմ: Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը պայքար եր՝ իրագործելու պրոլետարիատի գիկտատուրան՝ սոցիալիզմին անցնելու համար: Այդ տեսակետից նա պրոլետարական հեղափոխութիւն եր բուրժուազիայի դեմ: Մյուս կողմից՝ «միայն Հոկտեմբերյան հեղաշրջումը, միայն բանվոր դասակարգի հաղ-

թանակը քաղաքներում, միայն Սորհրդային լիխանութիւնը հնարավորութիւն ընձեռեց իսկապես ծայրից ծայր մաքրել ամբողջ Ռուսաստանը հին ճորտատիրական ժառանգութեան խոչից, գյուղացիութեան հին շահագործումից, կալվածատիրական հողատիրութիւնից և կալվածատերերի հարստահարութիւնից վոյջ գյուղացիութեան, անխտիր բոլոր գյուղացիների նկատմամբ» (Լենին, հ. XV, էջ 548, ուսերեն): Այդ տեսակետից Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը գյուղացիական հեղափոխութիւն եր կալվածատերերի դեմ: Այդ մասում պրոլետարիատը իր համար ապահովել եր ամբողջ գյուղացիութեան պաշտպանութիւնը: «Կալվածատերերի դեմ չեյին կարող պայքարի չձառնալ, հաստատում ե Վլադիմիր Իլյինը, և ծառացան իսկապես բոլոր գյուղացիները: Այդ պայքարը միավորեց չքավոր աշխատավոր գյուղացիութիւնը, վորն ուրիշի աշխատանքի շահագործումով չի ապրում: Այդ պայքարը միավորեց նույնպես և առավելապես ունեւոր և անգամ գյուղացիութեան ամենից հարուստ մասին, վորը գլուխ չի հանում առանց վարձու աշխատանքի» (Լենին, հ. XV, էջ 548, ուսերեն):

Այսպիսով կալվածատերերի դեմ բռնկված գյուղացիական հեղափոխութեան ճանապարհին պրոլետարիատը Հոկտեմբերին իր կողմն ուներ վոյջ գյուղացիութիւնը:

Իսկ թե քաղաքային և թե դիւղական բուրժուազիայի դեմ բռնկված պրոլետարական հեղափոխութեան ճանապարհին պրոլետարիատն իր կողմն ուներ գյուղացիական չքավորութիւնը: Բայց դա հերիք չեր չինի: Հարկավոր եր, վոր այն պահուն, յերբ պրոլետարիատը գրավում եր իշխանութիւնը, նա նվաճած լինել միջակի չեղոքութիւնը, այսինքն ապահոված լինել աշխատի գրութիւն, յերբ միջակը—գյուղի զգալի մասն այդ ժամանակ—յեթե ակտիվ կերպով չի յիլ ոգնում պրոլետարիատին, ապա և չի խանգարում գրավելու իշխանութիւնը, բուրժուազիայի կողմը չի անցնում ընդդեմ պրոլետարիատի: Պրոլետարիատն ել նվաճեց այդ չեղոքութիւնը՝ գլուխ կանգնելով գյուղացիների պայքարին կալվածատերերի դեմ:

Այն բոլորից հետո, ինչ մենք ասել ենք 1917 թվականի հեղափոխութեան ընթացիկ և նրա խնդիրների բայլչիկյան ըմբռնման մասին, մեզ դժվար չի լինի հասկանալ և բայլչիկներին լողունգները—հաշտութիւն, հաց, հող, բանվորական վերահսկութիւն ձեռնարկութիւնների վրա, ամբողջ իշխանութիւնը խորհուրդներին:

Հաշտութեան լողունգը բղխում եր պատերազմի այն գնահատականից, թե այն կողպաւտական և, իմպերիալիստական, սկսած կապիտալիստների շահերի համար: Հացի լողունգը նշանակում եր, թե ան-

հրաժեշտ ե ձգտել աղաաաղբելու սովից ու տնտեսական փլուզումից, վոր պատերազմը նյութել հր բոլոր յերկրներին: Հողի լողունգը բըղ-խում եր անհրաժեշտությունից՝ «ավարտել բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը և անցնել սոցիալիստականին, անհրաժեշտություն-նից» բավարարել գյուղացիների պահանջը՝ բռնազբաղելու ամբողջ կալ-վածատիրական հողը: Հողի դրավումը, ինչպես մենք արդեն պարզա-բանել ենք, համապատասխան եր և պրոլետարիատի և պրոլետարական սոցիալիստական հեղափոխության շահերին, վորովհետև հարված եր հասցնում բանկերին, ուր հողը դրավ եր դրված: Բանվորական վեր-հսկողության լողունգն արտադրության վրա բղխում եր դեպի սոցիա-լիզմը քայլեր անելու անհրաժեշտությունից: Այդ լողունգը նշանա-կում եր, թե կապիտալիստները դադարում են լինել ձեռնարկություն-ների կատարյալ տերերը, և վոր բանվոր դասակարգը պատրաստվում ե այդ ձեռնարկություններն իր ձեռն առնել և կառավարել նրանց: Միև-նույն ժամանակ վերհսկողությունն արտադրության վրա անհրաժեշտ եր, վորպեսզի պայքար մղվի փլուզումի դեմ, վորովհետև կապիտա-լիստները գիտակցաբար քայքայում եյին արտադրությունը, վորպես-զի սաստկացնեն փլուզումը և դրանով հաջողությամբ հնազանդության բերեն բանվորներին ու գյուղացիներին: «Ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին» լողունգը քայլերիկները նրա համար եյին առաջա-դրում, վոր, ինչպես մենք արդեն ասել ենք, միայն խորհուրդներին իշխանությունը կարող եր կենսագործել մնացած լողունգները, բան-վորների ու գյուղացիների ոգտին բավարարել մնացած պահանջները: Այդ, հարկավ, չեր կարող անել ժամանակավոր կառավարությունը, բուրժուազիայի կառավարությունը, վոր բանվորների ու գյուղացիներ-ին թշնամին եր: Իսկ ամենագլխավորն այն եր, վոր միայն խորհուրդ-ների իշխանության ձևով եր հնարավոր պրոլետարիատի զիկտատու-րայի իրագործումը և անցումը դեպի սոցիալիզմ:

Անհրաժեշտ ե, սակայն, նկատի ունենալ, վոր «իշխանությունը խորհուրդներին» քայլերիկյան լողունգը, ինչպես ընկ. Ստալինն ե ընդ-գծում, իր դարգացման մեջ անցավ կարծես թե յերկու աստիճան—մինչև հուլիսյան որերը (վորոնց մասին խոսք կլինի հետագայում) և նրանցից հետո: Մինչև հուլիսյան որերն այդ լողունգը նշանակում եր մենչեիկներին ու սոցիալիստ-հեղափոխականների հարաբերություններին խզումն կազմաներից, խորհրդային կառավարության կազմավորում մեն-չեիկներից ու սոց.-հեղափոխականներից, վորովհետև մենչեիկներն ու սոց.-հեղափոխականներն այդ ժամանակ մեծ մասնություն ունեյին խոր-հուրդներում: Իսկ յեթե իշխանությունն անցներ մենչեիկ սոց.-հեղա-փոխականների խորհուրդներին, քայլերիկները մեծամասնություն նվա-ճելու համար պայքար կմղեյին խորհուրդների ներսում, կմերկացնեյին

մենչեիկներին ու սոցիալիստ-հեղափոխականներին, կմերկացնեն նրանց քաղաքականության ու տակտիկայի կորստարերը ընթացքը բանվորների ու գյուղացիների համար: Մեծամասնություն նվաճելով խորհուրդներում՝ քայլերիկները կփոխարինեյին մենչեիկ-սոց.-հեղափոխական կառավա-րությունը քայլերիկական կառավարությամբ և կըռնեյին պրոլետա-րիատի զիկտատուրայի ուղին: Մինչև հուլիսյան որերը քայլերիկները հնարավոր եյին համարում, վոր իշխանությունը կարող ե խորհուրդներին անցնել խաղաղ միջոցով, առանց ապստամբության: Հետագա դեպքերը ցույց տվին, թե մենչեիկներն ու սոցիալիստ-հեղափոխականներն ամ-բողջովին ու լիովին անցել են բուրժուազիայի կողմը և վոր «ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին» լողունգը խաղաղ միջոցով անկարելի չե կենսագործել:

Կուսակցութեան
կազմակերպու-
թյան հարմարե-
ցումը հեղափո-
խութեան խըն-
գիւր Ե Ե Ե Ե Ե Ե
1917 թվականի
պայմաններին:

Յեղնելով այն անհրաժեշտությունից, թե տեա-կան ագիտացիայով ու պրոպագանդով և պահանջ-վում համբերատարությամբ նվաճել մասսաները՝ քայլերիկներն սկսած Փետրվարից մինչև Հոկտեմ-բեր կուսակցութեան գլխավոր խնդիրը տեսնում եյին արդեն քայլերիկների կողմն անցած մասսաների կազ-մակերպության գործում և լայնածիր ագիտացիայի ու պրոպագանդի մեջ այն բանվորների ու գյու-ղացիների շարքերում, վորոնք դեռ վստահություն ունեյին դեպի մեն-չեիկներն ու սոց.-հեղափոխականները: Հայտնապես ամենից շատ քայլ-չեիկները նպաստեցին այն բանին, վոր «միտինգելու» ալիքը (ինչպես արհամարհաբար ասում եյին մեր թշնամիները) վորողեց ամբողջ Ռու-սաստանը: Այդ «միտինգելը» վճռական նշանակություն ունեցավ այն իմաստով, վոր իրանց իսկ գործունեյությունից վերցրած փաստերով մերկացրեց մենչեիկներին ու սոց.-հեղափոխականներին իրեն բուր-ժուազիայի պնակալիզմների ու բանվորների և գյուղացիների թշնամի-ների և մասսաներին քայլերիկների կողմը գրավեց:

Բայլերիկներին կողմն անցած մասսաների կազմակերպումը կու-սակցությունը տենդորեն անց եր կացնում ծավալելով կուսակցական կազմակերպություններն ընտրականության, հեղափոխականության հարցերի լայն քննության հիմունքներով և միաժամանակ, ինչպես միշտ, պահպանելով խիստ կենտրոնացումը, միասնականությունը և կարգապահությունը: Արդեն ապրիլի կոնֆերենցիայի պահուն, այսինքն հեղափոխությունից յերկու ամիս անց, կուսակցական կազմակերպու-թյուններ կային համարյա Ռուսաստանի բոլոր վայրերում: Համենայն-դեպ ապրիլի կոնֆերենցիայի պահուն կուսակցությունն արդեն իր մեջ 80 հազար անդամ եր հաշվում, և նրա ազդեցությունը բանվորա-կան ու զինվորական մասսայի վրա ավելի լայն եր տարածվում:

Ապրիլի կոնֆերենցիայում հարց էր դրված, Վոր կուսակցությունը վերաքննե իր ծրագիրը, Վոր այդ ծրագիրը համաձայնեցվի սոցիալիստական հեղափոխության խնդիրների հետ:

Վորպեսզի լավ յուրացվի «Յերկիշխանությունը Փետրվարից հետո» և «Հեղափոխության խնդիրները Լենինի ու կուսակցության ձևակերպումով» համովածները, պատասխաններ տվեք հետևյալ հարցերին.—

1. Ինչո՞ւ եք յերկիշխանության էությունը 1917 թվականի Փետրվարի հեղափոխությունից հետո և ինչո՞ւ ստեղծվեց այդ յերկիշխանությունը:

2. Ինչո՞ւ Վ. Ի. Լենինը և կուսակցությունն անհրաժեշտ ու հնարավոր էին համարում կուսակցության համար բանվոր դասակարգի և գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական ղեկավարության և դեմոկրատական հանրապետության պահանջի փոխարեն առաջադրել պրոլետարիատի ղեկավարության և խորհուրդների հանրապետության պահանջը:

3. Ինչպե՞ս էին բալլիստները հաշվառում գյուղացիության դերը 1917 թվականի հեղափոխության մեջ:

4. ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵՏԱՊՆԵՐԸ

Մենշևիկյան սոցիալիստ-հեղափոխական մեծամասնություն ունեցող խորհուրդները համաձայնվեցին պաշտպանել ժամանակավոր կառավարությունը «այնքան—վորքան», այսինքն այնքան, վորքան այդ կառավարությունը կիրադործի մանր բուրժուազիայի նպատակները: Իրականում, սակայն, ժամանակավոր կառավարությունն իրադարձում էր այն, ինչ պահանջում էին բուրժուազիան և բուրժուացած կալվածատերերը, այն նպատակները, վորո՞ց մասին

մենք խոսել ենք վերը: Հասկանալի է, վոր նա շարունակում էր մասնակցություն բերել իմպերիալիստական պատերազմին: Յեւ խորհուրդների ձնշման տակ մի ձեռքով հրատարակելով պուտ և կեղծավոր դեկլարացիա, թե «դեմոկրատիկ հաշտության» և ձգտում, մյուս ձեռքով նա ղիմեց դաշնակից պետությունների կառավարություններին վստահացման հայտարարությամբ, թե Ռուսաստանը պիտի շարունակե պատերազմը մինչև հաղթական վախճան: Դա վրդովմունք ցանեց բանվորական մասսաների և Պետերբուրգում գտնվող զնդերի մեջ: Բանվորներն ու զինվորներն ապրիլի 21—22-ին ցույց արին ժամանակավոր կառավարության դեմ: «Սորհուրդները,—ասում և Վլադիմիր Իլյիչն այդ յելույթի մասին,—կարող էին (և պիտի) իրանց ձեռքը վերցնեին իշխանությունն առանց փոքր իսկ դիմադրություն տեսնելու վորեւ կողմից: Դրա փոխարեն սոցիալիստ-հեղափոխականներն ու մենշևիկները պաշտպանեցին կապիտալիստների ընկնող կառավարությունը, նրա հետ ու

նեցած համաձայնությունը եւ ավելի մեծ չափով կաշկանդվեցին իրանց արդեն եւ ավելի որհասական, հեղափոխությունը դեպի կորուստ տանող քայլերը»: Յերկու մինիստրներ—Գուչկովը (ուղղական գործերի) և Միլյուկովը (արտաքին գործերի) ապրիլի 21—22-ից հետո հարկադրված էին հեռանալ կառավարությունից:

Տեսնելով, վոր անհնարին է իշխանությունն իր ձեռքում պահել, յեթե չպատսպարվի մենշևիկյան ու սոցիալիստ-հեղափոխական շերմայով, բուրժուազիան համաձայնվեց «կոալիցիոն», այսինքն միացալ կառավարություն ստեղծելու ծրագրին, կառավարություն՝ կազմված բուրժուազիայի ներկայացուցիչներից և սոցիալիզմի դասակարգներից—մենշևիկների և սոցիալիստ-հեղափոխականների ներկայացուցիչներից: Այդ դասակարգների դերը խզալի էր, ուր էր կարող յերեւալ մինիստր-բուրժուան պաշտպանելու կառավարությունը, այնտեղ յերեւում էր «սոցիալիստական» մինիստրը, «բարեխղճորեն կատարում բուրժուական գործը, կաշվից դուրս դալիս մինիստրությունը պաշտպանելով, սպիտակացնում կապիտալիստներին, հիմարացնում ժողովրդին կրկնելով խոստումներ, խոստումներ և խոստումներ, խորհուրդներ տալով սպասել, սպասել և սպասել» (Լենին): «Սոցիալիստական» մինիստրներն համաձայնությունը բանակին հրաման տրվեց ընդհանուր հարձակման անցնելու: Այդ հարձակումն սկսվեց հունիսի 18-ին, բայց արագորեն սպառվեց, վորովհետեւ բանվորներն ու գյուղացիները չեյին ուղում կռվել: «Յեթե մայիսի 6-ը («կոալիցիոն մինիստրության» կազմավորման օրը—Մ.Մ.)—ասում և Վլադիմիր Իլյիչը,—սոցիալիստ-հեղափոխականներին ու մենշևիկներին պարաներով կապեց բուրժուազիայի հաղթական կառքին, ապա հունիսի 18-ը նրանց, իբրեւ կապիտալիստների ծառաների, շղթայով կռեց»: Այդ բանն առանձին պարզությամբ ցույց տվին հունիսի 3—5-ի դեպքերը:

Հուլիսի 3—5-ին Պետրոգրադում տեղի ունեցան նոր, արդեն զինված ցույցեր: Այդ ցույցերը կյան կուսակցության անդամներն կատարվեցին. տեսնելով ժամանակավոր կառավարության քաղաքականությունը՝ մասսաները փողոց դուրս յեկան «Կորչի պատերազմը», «Կորչի բուրժուազիան», «Ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին», «Կալվածատիրական հողերի գրավումն» և նման լողուններով: Սորհուրդների մենշևիկ-սոցիալիստ-հեղափոխական ԿԳԿ ոգնությունը կառավարությանը հաջողվեց զինված ուժով ցրել այդ ցույցերը, և դրանից հետո նա հարձակման անցավ հեղափոխական մասսաների և բալլիստների դեմ, կառավարության մեջ մտնող մենշևիկներն ու սոցիալիստ-հեղափոխականներին կատարյալ համաձայնությամբ: Հուլիսի 3—5-ի դեպքերը բեկման մոմենտ հանդիսացան հեղափո

խուրյան ընթացում. այդ ուրիշ հետո իշխանությունն անցավ հակահեղսփոխության ձեռք, «ռազմական վոյսկի ձեռք, վորը ջնազանդվող-նեին գեղականում եւ ֆրոնտում, բայլեփիկներին ջարդում Պետրո-գրադում» (Լենին)։ Հեղափոխական պրոլետարիատի յեվ կուսակցության համար պարզվեց, թե այդ իշխանությունը պիտի տապալել հեղափոխա-կան նախապահով։

Հուլիսի 25-ին հավաքվեց կուսակցության VI համագումարը։ ամագումարը պարզ պատկերացրեց իրան հեղափոխության վիճակը և այն խնդիրը, վոր նա բարդում և հեղափոխական պրոլետարիատի և նրա կուսակցության վրա։ Համագումարը ճանաչեց, թե «ճիշտ լողունդ էարդ և լինել միայն հակահեղափոխական բուրժուազիայի դիկտատու-րայի լիակատար լրկվիլդացիան», թե հեղափոխական դասակարգերի խնդիրն և հանդիսանում նախապատրաստել «բոլոր ուժերի լարման» մոմենտը «իր ձեռքն առնելու պիտական իշխանությունը և դաշնա-կցած առաջավոր յերկրներին հեղափոխական պրոլետարիատի հա՛ ուղղելու ա՛յն դեպի հաշտություն և հասարակության սոցիալիստա-կան վերակառուցում»։ Այս կերպ VI համագումարն այդ վորոշումնե-րով պարզ նշեց այն նպատակները, վորոնց իրագործմանն են ձգտում բայլեփիկները 1917 թվականի հեղափոխության մեջ, և այն ուղին (ապստամբության), վորով հուլիսի 3—5-ի դեպքերից հետո այդ նպատակների իրագործման համար կուսակցությունն և հարկավոր գտնում ընթանալ։

Այնինչ հուլիսյան օրերից հետո բուրժուազիան՝ ունենալով մենշևիկների ու սոցիալ-հեղափոխականների պաշտպանությունն ու քաջալերանքը՝ բայլեփիկներին դեմ ել ավելի կատաղի հալածանք հա-րուցեց, քան այն, ինչ անընդհատ տեղի ունեւ ապրիլից մինչև հու-լիսը։ Բուրժուական թերթերը բայլեփիկների մասին տարածում էին քստմանի զրպարտություն, թե իբր բայլեփիկների առաջնորդները հանդիսանում են Գերմանիայի լրտեսները, գործակալները և «գեր-մանական փողով քայքայում են Ռուսաստանը»։ Բուրժուազիան նույնիսկ հրապարակեց բայլեփիկներին մերկացնող ակնհայտի ու կոպտաբար կեղծած «դոկումենտներ»։

Այս բոլորը հարկավոր եր, վորպեսզի արդարացում լինի բայլ-լեփիկների դեմ գործած արշավանքին։ Արշավանքին ղուգորդեցին «Պրավդայի» փակումը, խմբագրության կատարչալ ցանուցումը, ընկերներ Տրոյեկու, Լուսնաչարսկու, Կոլլոնտայի և մյուս բայլեփիկներին ձերբակալությունը։ Ձերբակալությունից խուսափելու համար ընկեր Լենինն ու Զինովյեը կուսակցության վորոշումով հարկադրված էին անլեզալ վիճակի անցնել և վորոշ ժամանակով հեռանալ Պետրոգրա-դից։ Անլեզալ վիճակի պիտի անցնեն և վոզ բայլեփիկյան կուսա-կցությունը։

Զնայելով նրան, վոր ժամանակավոր կառավարութունը խեղդեց ղինվորական ու բանվորաչին մասսայի հուլիսյան յելույթը, նրա զրույթունը խախտված եր այդ յելույթով։ Ահա ինչու բուրժուազիան սկսեց ձգտել իր ակնհայտի դիկտատուրան հաստատելու։ Նա բացե-րաց ընդգծում եր, թե գեներալ Կորնիլովին և դիկտատոր նշում։

Յեվ իսկապես հեղափոխությունը ջախջախելու յեվ բուրժուազիայի ռազմական դիկտատուրան հաստատելու նպատակով Կորնիլովը՝ Կերեն-սկու համաձայնությունն ունենալով՝ Պետրոգրադի վրա Եաթեց հակա-հեղափոխական գորամասերը։ Բուրժուազիան նկատի ունեւ հոչակել Կորնիլովին, Կերենսկու և միքանի ուրիշ անձանց դիկտատուրա։ Բայց Կորնիլովին և Կերենսկու գաղտնի համաձայնությունը գլուխ չեկավ։ Բանվորական և ղինվորական մասսաների վրդովմունքը Կորնիլովի յելույթի առթիվ և նրանց պատրաստակամությունը՝ պաշտպանելու հեղափոխությունը՝ այնքան էլին մեծ, վոր Կերենսկին չհամաձայնվեց վոչ ակնհայտորեն, վոչ գաղտնաբար պաշտպանելու Կորնիլովին։ Պետ-րոգրադի և Մոսկվայի Խորհուրդները կազմակերպեցին հեղափոխու-թյան պաշտպանությունը։ Կորնիլովի զորքերի դեմ շարժվեցին հեղա-փոխական զորքերը, բայց գործը բաղխման չհասավ, վորովհետև Կոր-նիլովի հակահեղափոխական զորամասերը՝ ագիտացիայի ազդեցու-թյան հետևանքով՝ հրաժարվեցին կովելու։ Կորնիլովը ձերբակալվեց, բայց շուտով փախավ Դոնի շրջանը գեներալ Կալեչինի մոտ, վորը հակահեղափոխական բուրժուազիայի մյուս թևարկյալն եր։

Կորնիլովի արկածից հետո գեպքերի ընթացքը Կուսակցու-թյունը պրոլետա-րիատը յեվ գլու-ղացիությունը։

Նպատակ ունենալով ամրացնելու իր դրությունը՝ Կերենսկու կա-ռավարությունը սեպտեմբերին հրավիրեց այսպես կոչված «դեմոկրա-տական խորհրդակցություն» մանր բուրժուազիայի ներկայացուցիչ-ներին։ Այդ խորհրդակցության մեջ բուրժուազիայի հետ կոալիցիա կազմելու հարցի քվեարկությունն այսպիսի արդյունքներ տվավ.

Կողմակից կոալիցիայի	Հակառակ
Բանվ. ու ղինվ. պատգ. խորհ.	83 192
Գյուղացիական պատգ. »	102 70
Բոլոր խորհուրդները	185 262

Այլ խոսքով՝ խորհուրդների մեծամասնությունը, ինչպես Վլադի-միր Իլյին և ասում, հանդիսացավ կողմակից պրոլետարական լողուն-զի՝ հակառակ յեղավ բուրժուազիայի հետ կոալիցիա կազմակերպե-

լուսն: Իսկ բանվորների և զինվորների պատգամավորների խորհուրդ-
ների քվեարկության թվանշանները պարզ ցույց ելին տալիս, թե բայլ-
շեխների ազդեցությունը բանվորների վրա խորհուրդներում աճում
է, չնայած նրան, վոր մենշեխներն ու սոցիալիստ-հեղափոխականները
դեռ մեծամասնություն ունեյին խորհուրդներում:

Իսկ ինչ վերաբերում է գյուղացիության, ապա այստեղ էլ փաս-
տերը ցույց ելին տալիս, թե գյուղացիները դեռ էյին գյուղացիական
պատգամավորների խորհուրդներում նստած մենշեխներին ու սոցիա-
լիստ-հեղափոխականներին, թե ամբողջ գյուղացիությունը կողմնակից է
այն վճռական պայքարին ընդդեմ կալվածատերերի, դեպի վորը բայլ-
շեխներն էյին կոչ անում: 1917 թվականի աշնանը բերքը հավաքելուց
հետո գյուղացիական ապստամբություններն ընդգրկեցին մի շարք
նահանգներ (Տամբովի, Վորոնեժի, Տուլայի և այլն): Գյուղացիներն
իրանց տներն էյին կրում կալվածատերերի հացը, ավերում ագարակ-
ները, վառում շինությունները և այլն: Կերենսկու կառավարությունը
սկսեց պայքարել ապստամբությունների դեմ՝ զորք ուղարկելով զըս-
պելու համար և ձերբակալություններ կատարելով: Այդ ապստամբու-
թյունները պարզ ցույց ելին տալիս, թե գյուղացիությունը յերես է
դարձրել սոցիալիստ-հեղափոխական երկր, թե նա ամբողջովին հետե-
վում է բայլշեխների կոչերին՝ զավթելու կալվածատիրական հողը:

Ոգոստոսին սոցիալիստ-հեղափոխականները հրապարակեցին 24²
գյուղացիական հրահանգներ (наказ) յիզրակացություն, հրահանգներ
վոր տեղական պատգամավորներն էյին հասցրել գյուղացիական պատ-
գամավորներին I Համառուսական համագումարին: Հրահանգների հիմ-
նական պահանջն էր հանդիսանում—բոլոր տեսակներին, ընդհուպ մինչև
գյուղացիական հողերի մասնավոր սեփականություն իրավունքի ձրթ
վերացումն, զրաված հողերի բոլոր կենդանի և մեռյալ ինվինտարի զրա-
վումն (բացառություն էր ընդունվում միայն սակավահող գյուղացի-
ների համար), հողի հավասարաբաշխումն և այլն: Այս բոլորը գյուղա-
ցիական չքավորության և միջակների պահանջներ էյին, վորոնց իրա-
գործումն անհնարին էր առանց կապիտալիստների տապալման: Այն
վոր չքավորությունը և միջին գյուղացիությունն առաջադրում էյին
այդ պահանջները, ցույց էր տալիս, թե նրանք արդեն չեն հավատում
սոցիալիստ-հեղափոխականներին, թե նրանք անցնում են բայլշեխի-
ների կողմը, վորովհետև բայլշեխները վճռականորեն են պայքարում
և կալվածատերերի և կապիտալիստների դեմ:

Սեպտեմբերի անաջին մասում բայլշեխիկները
Խոբոլուրդեբի մեծամասնությունը ճանեցին Պետրոգրադի յեվ Մոս-
կվայի խորհուրդներում, իսկ սեպտեմբերի ընթացում
նրանք մեծամասնություն ճանեցին նահանգական յեվ
կոզմից: Բանվորական կեցությունների նեռող մեծամասնության
խորհուրդներում: Բանվորներն ու զինվորները, այսինքն նույն բանվոր-

ներն ու գյուղացիները զինվորական վերադու հագած, վորոնք խոր-
հուրդներ էյին ընտրում, ահագին մեծամասնությամբ բայլշեխներին
կողմն էյին:

Ժամանակավոր կառավարության գրությունը քանի գնում, ավե-
լի յեր կորցնում իր կայունությունը: Դասակարգային պայքարը սրվում
էր: Կառավարությունը, թեև նրա կազմի մեջ էյին մտնում իրանց
սոցիալիստ անվանող մենշեխներն ու սոցիալիստ-հեղափոխականները,
անգործություն էր մատնված և չէր խիզախում հանդես գալ բուրժու-
ազիայի դեմ, վորը քայքայում էր անգամ յերկշտո նախաձեռնություն-
ները, վորոնք նպատակ ունեյին գոնե մի չափով շտկել անտեսական
կյանքը: Դրա հետևանքով արագորեն մուտք էր գործում լիակատար
անտեսական փլուզումը (սով, ֆարերիկների ու գործարանների, յեր-
կաթուղիների դադար և այլն):

Տեսնական փլուզումը, գյուղացիական ապստամբությունը, բա-
նակի տրամադրությունը, վորը պահանջում էր վերջ տալ պատերազ-
մին և զինվորներին տուն ճամպել և մի շարք այլ նշաններ—այս բո-
լորը վկայում էր այն մասին, թե հեղափոխությունը բեկումն է ապրում,
թե բաղխում էր նրա ուժերի և հակահեղափոխության ուժերի միջև մո-
տենում է: Իսկ բայլշեխների կողմից խորհուրդների նվաճումը սեպ-
տեմբեր ամսում միաժամանակ ցույց էր տալիս, թե հաղթությունը
հակվում է հեղափոխական մասսաների կողմը:

Սեպտեմբերին ընկ. Լենինը նամակ է գրում կու-
սակցություն Կենտրոնական, Պետերբուրգի և Մոս-
կվայի կոմիտեներին, վորի մեջ ապացուցում է, թե
«մեծամասնություն շահելով զույգ մայրաքաղաքային
Բանվորների և Զինվորների Պատգամավորների Խոր-
հուրդներում, բայլշեխները կարող են և պիտի պետա-
կան իշխանություն իրանց ձեռքն առնեն»: Մի ուրիշ
նամակում՝ զրված կուսակցության Կենտրոնական
կոմիտեյին նույն սեպտեմբեր ամսում, ընկ. Լենինը
ապացուցում է, թե ինչու հայտնապես այժմ է հա-
սել այն մոմենտը, յերբ իշխանությունը զրավելու
նպատակով պիտի ապստամբության դիմել: Նա հա-
մեմատում է սեպտեմբերյան որերը հուլիսյան որե-
րի հետ: Հուլիսյան որերին ապստամբությունն սխալ կլիներ, վորով-
հետև 1) բանվոր դասակարգի մեծամասնությունը, վոր հեղափոխու-
թյան ավանգարդն է հանդիսանում, այն ժամանակ դեռ բայլշեխների
յետևից չէր գնում, 2) այն ժամանակ համաժողովրդական հեղափոխա-
կան վերելք չկար, 3) տատանում չկար բուրժուազիայի և մանր բուր-
ժուազիայի միջև: Այժմ այդպես չէ. հուլիսյան որերի և Կորնիլովի

որերի հետ: Հուլիսյան որերին ապստամբությունն սխալ կլիներ, վորով-
հետև 1) բանվոր դասակարգի մեծամասնությունը, վոր հեղափոխու-
թյան ավանգարդն է հանդիսանում, այն ժամանակ դեռ բայլշեխների
յետևից չէր գնում, 2) այն ժամանակ համաժողովրդական հեղափոխա-
կան վերելք չկար, 3) տատանում չկար բուրժուազիայի և մանր բուր-
ժուազիայի միջև: Այժմ այդպես չէ. հուլիսյան որերի և Կորնիլովի

արկածի շնորհիվ այդ բոլոր պայմանները հիմա բարենպաստ են կուսակցության համար, և կուսակցությունը դանդաղելու իրավունք չունի—«սպասել անկարելի չէ, հեղափոխությունը կորստյան ե գնում»:

Հոկտեմբերի սկզբին ընկ. Լենինը կրկին նամակով դիմում է անում կուսակցության Պետերբուրգի և Մոսկվայի կոմիտեներին: Այս անգամ Վլադիմիր Իլյին արդեն ապացուցում է, թե բայրևիկները «պիտի իշխանությունը գրավեն այժմ իսկ», թե «դանդաղումը կատարելապես հանցանք է դառնում»: Վլադիմիր Իլյինի այս յերեք նամակի հիմնական մտքերի նույնիսկ համառոտակի մատնանշումից տեսնելով, թե ինչ բացառիկ դեր էր խաղում նա այդ որերին: Յեւ իսկապես, Վլադիմիր Իլյինի հանճարեղությունն այդ որերին արտահայտվեց բացառիկ ուժով: Նա Հոկտեմբերյան հեղաշրջման բուն ներշնչողը և ղեկավարն էր: Բայրևիկների շարքերում նախահոկտեմբերյան որերին տարածանություններ էյին նկատվում. բայրևիկները մի մասը (գլուխ ունենալով ընկերներ Զինովյան ու Կամենսկին) արտահայտվում էր ապստամբության դեմ, չհավատալով նրա հաջողության և չհավատալով, թե հնարավոր է պահել իշխանությունը անգամ այն դեպքում, յեթե ապստամբությունը հաջողությամբ պսակվի: Վլադիմիր Իլյին ամբողջ սաստկությամբ հարվածեց նրանց, ապացուցելով նրանց սխալը: Վոյնոյն այնպիսի խորությունը, ինչպես նա, յերեք չեր կարող հաշվառել պայքարող ուժերի հարաբերությունը և իմանալ, թե հաղթություն չահելու համար յերեք, ինչպես և վորտեղ պիտի հարվածել թշնամուն: Փայլունորեն հաշվառեց և գիտեր այդ բոլորը Վլադիմիր Իլյինը նաև Հոկտեմբերի որերին, այդ պատճառով էլ նա մշակեց ապստամբության մանրամասն պլան, վորի մեջ մատնանշում էր, թե ինչ լողուններ առաջադրել, ինչպես կաղմակերպել ապստամբության գիմող խմբերը, ինչ կետեր գրավել, ուր տեղավորել ապստամբության շտաբը, ինչպես պահպանել կապը խմբերի մեջ և այլն:

Այս կերպ Վլադիմիր Իլյինի հանճարեղ ղեկավարությամբ բայրևիկներն առաջադրեցին հետեւյալ լողունները—«Իսխանությունն ահապաղ անցնելը խորություններին», «Հողը՝ գյուղացիներին», «Հատուրյուն՝ ժողովուրդներին», «Հաց՝ բաղածներին» յեվ հոկտեմբերի 25-ին ապստամբություն հարուցին ժամանակավոր կառավարության դեմ, տապալեցին վերջինին յեվ գլուխ կանգնած խորություններին՝ գրավեցին իսխանությունը:

Խմբերի մեջ մեծամասնության նվաճումով և պետական իշխանության խորհուրդների կողմից գրավելու գործը կաղմակերպելով բայրևիկները թե մինչև 1905 թվականի առաջին հեղափոխության, թե նրա ժամանակվա և թե յերկրորդ հեղափոխության որերի, ինչպես և յերկու հեղափոխությունների միջև յեղած շրջանի իրենց ամբողջ

աշխատանքի գումարը հանեցին: Հոկտեմբերյան որերին փայլունորեն ճշտվեց բայրևիկների ուսմունքն այն մասին, թե 1) բանվոր դասակարգը վոյ մի պայմանով չպիտի քարշ դա բուրժուազիայի պոչից, այլ պիտի ղեկավարե հեղափոխությունը և պատրաստե բուրժուազիայի տապալումը, թե 2) բանվոր դասակարգը ցարիզմի, նրա ֆնացորդներ և կալվածատերերի դեմ մղած պայքարում պետք է ընթանա՝ դաշնակից ունենալով ամբողջ գյուղացիությունը և գլուխ կանգնելով նրան, իսկ իր ղեկատարության համար մղած պայքարում պիտի կռթնե չքավոր գյուղացիության հետ կնքած դաշինքին, թե 3) միայն զինված ապստամբությունը կարող է հաղթություն պարգևել բանվոր դասակարգին նրա ցարիզմի և բուրժուազիայի դեմ մղած պայքարում, և 4) թե միայն իր դասակարգային հեղափոխական կուսակցության ղեկավարությամբ կարող է պրոլետարիատը հաղթել:

5. ՏՐՈՑԿԻՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Հոկտեմբերի գաւերի» ազգավագումը ընկ. Տրոցկու Կոդմից: Ըստ Տրոցկու բն Լե. Նիկի յե կերպել Գաւապարիք Փետրեմից մինչև Հոկտեմբեր:

Ուստի իրավացի է ընկ. Տրոցկին, վորը պնդում է, թե բայրևիզմը 1917 թվականին «վերադինում է», այսինքն, 1905 թվականի հետ համեմատած, 1917 թվականին բայրևիկները փոխել են իրանց տակտիկան: Բայրևիկները հենց նրա համար միայն կարող էյին հաղթել 1917 թվականին, վոր ծագում ստանալով մարքսիզմի ապահով թեորիական բաղադրի վրա՝ բայրևիզմը 15 տարվա (1903-1917) գործնական պատմություն արավ, վորը փորձի հարստությունը իր նմանը չգիտե աշխարհում: Այն «վերադինումը», վորի մասին ընկ. Տրոցկին խոսում է իր «1905 թվականը» գրքում, նա տեսնում է նրա մեջ, վոր բայրևիկները 1917 թվականին «պրոլետարիատի և գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական ղեկատարության» լողունով փոխարեն առաջադրեցին «պրոլետարիատի ղեկատարության» լողունը: Իրականի մեջ վոյ մի «վերադինում» չի յեղել. «պրոլետարիատի և գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական ղեկատարության», ինչպես մենք ասել ենք վերը, վորոշ ձևով և վորոշ աստիճանի, ինչպես մատնանշում էր Վլադիմիր Իլյինը, արդեն իրագործվել էր ուսական հեղափոխության մեջ: Հեղափոխական-դեմոկրատական ղեկատարության այդ իրագործման պատճառով, այն էլ իմպերիալիստական պատերազմի պայմաններում, ընկ. Լենինը և նրա հետ բայրևիկները ամբողջ կուսակցությունն անհրաժեշտ դատեցին 1917 թվականի հեղափոխության մեջ հառաջ շարժվել—այդ ղեկատարության հողի վրա կաղմակերպել անցումն դեպի պրոլետարիատի ղեկատարան, դեպի սո-

ցիալիստական հեղաշրջում։ Այդ անցման կազմակերպումը պահանջում էր «զգուշ, հանգամանորեն, շրջանկատ և տեական նախապատրաստություն», համառ աշխատանք պրոլետարիատի և գյուղացիության մեջ։ Բայլերիկները տեսան այդ նախապատրաստությունը՝ Փետրվարից մինչև Հոկտեմբեր ժամանակամիջոցում։

Մի լողունգից մյուսին անցնելը՝ հարակից քաղաքական վիճակի փոփոխության հետ՝ բայլերիկները նույնպես կատարել են զգուշորեն, հանգամանորեն ու շրջանկատորեն։ Այս բոլորն ընկ. Տրոցկին չի հաշվառում, յերբ խոսում է «վերադիման» մասին։ Ապա ընկ. Տրոցկու կարծիքով բայլերիկի «վերադիմումը»՝ կայանում է նրանում, վոր բայլերիկն իրը թե հրաժարվելով պրոլետարիատի հեղափոխական-դեմոկրատական դիկտատուրայից՝ ընդունել է նրա «պերմանենտ հեղափոխություն» թեորիան (դրա մասին մենք խոսել ենք վերը)։ Իրականում վոչ մի նման բան չի յեղել։ Մենք տեսանք, թե հայտնապես 1917 թ. ընկ. Լենինը նախազգուշացնում էր այդ թեորիայի դեմ, վորը «առանց թափալորի, իսկ կառավարությունը բանվորական» լողունգն ուներ՝ իսպառ չմընկնելով գյուղացիության դեմ։ Մեր կուսակցությունը և մինչև 1917 թվականը, և 1917 թվականին, և այժմ համարել և և համարում է այդ գյուղացիությունը չհաշվառող թեորիա, վնասակար պրոլետարական հեղափոխության և պրոլետարիատի դիկտատուրայի գործի համար։

Ընկ. Տրոցկու հիմնական սխալը բայլերիկների այս իրը թե «վերադիման» հարցում առաջնորդում է նրան մի շարք սխալների և ազավադումների, վոր նա արել է իր «Հոկտեմբերի դասերը» հոդվածում*։ Այդ հոդվածի մեջ ընկ. Տրոցկին միանգամայն անգիտանում է կուսակցության դերն իր ամբողջությամբ այն գործում, վոր նախապատրաստեց և իրագործեց իշխանությունը գրավումը, և հավաստիացնում է, վոր կուսակցության մեջ գոյություն ուներ (և մինչև այժմ էլ գոյություն ունի) աջ հոսանք, վորը 1917 թվականի ապրիլից մինչև հոկտեմբեր պայքարում էր ընկ. Լենինի դեմ, պայքարում էր իշխանությունը խորհուրդների կողմից վրավելու դեմ և ապստամբության դեմ։ Բուն հոկտեմբերյան ապստամբությունը ընկ. Տրոցկին պատկերացնում է վորպես միայն ինչ-վոր լրացուցիչ մի հանգամանք այն իրը թե վճռական դեպքերի, վորոնք կանուխ ելին տեղի ունեցել այն ե՝ հոկտեմբերի 9-ին, յերբ Պետրոգրադի Խորհուրդը հայտարարեց, թե նա չի թույլ տա Պետրոգրադից դուրս հանել հեղափոխական

* Ընկ. Տրոցկու այդ հոդվածը ներածության ձևով գետեղված է նրա աշխատությունների այն հատորում, ուր ժողովված են 1917 թվականի հոդվածներն ու ձևերը։ Հոդվածը արտատպված է «Լենինիկմի համար» ժողովածուի մեջ. Պետրոպոլ 1925, ուսերին)։

պորքերը, վորին ձգտում էր ժամանակավոր կառավարությունը, վորպեսզի ջախջախե հեղափոխությունը։ Դա միանգամայն սխալ է. առանց հոկտեմբերի 25-ի ապստամբության և նրա հետ կապված կատաղի պայքարի ընդդեմ բուրժուազիայի չեք կարող լինել պրոլետարիատի հաղթությունը։ Իսպառ ճիշտ չէ լուսարանում ընկ. Տրոցկին և ընկ. Լենինի դերը Հոկտեմբերյան հեղափոխության մեջ։ Մենք տեսանք, վոր այդ դերը միանգամայն բացառիկ էր, վոր վլադիմիր Իլյին այս բառի կատարյալ իմաստով Հոկտեմբերի առաջնորդն էր, վոր այդ մեծ ուրեթին դեկավատում էր կուսակցությունը։ Այլ բան է ստացվում ընկ. Տրոցկու ասածներից, վորը ջանում է ապացուցել, թե վլադիմիր Իլյին 1917 թվականի ապրիլից մինչև հոկտեմբեր մի ամբողջ շարք սխալներ և արել, թե նա ճիշտ չեք գնահատում դրությունը և այլն։ Վերջապես, ընկ. Տրոցկու ասածներով Հոկտեմբերյան հեղաշրջման մեջ իսպառ վերանում է մեր կուսակցության դերը։ Դործում են առանձին անհատներ, առաջին գծում ինքը ընկ. Տրոցկին, բայց չկա կուսակցությունը, նրա կի, նրա կազմակերպությունները, վոր պրոլետարական հեղափոխության առաջին շարքերում են ընթանում։ Այս բոլորը խոսում է այն մասին, թե «Հոկտեմբերի դասերն» իսպառ ազավադում են Հոկտեմբերյան հեղաշրջման և այդ հեղաշրջման նախապատրաստության իսկական պատմությունը։ Այս պատճառով Հոկտեմբերի պատմությունը պիտի սովորել ընկ. Լենինի վոլեբուլը, կրակոտ հողվածներով, ալ վոչ թե ընկ. Տրոցկու «Հոկտեմբերի դասերով»։

Վորպեսզի լավ յուրացվի «Հեղափոխության հիմնական ետապները» և «Տրոցկին Հոկտեմբերի մասին» հատվածները, պատասխաններ տվեք հետևյալ հարցերին։—

1. Ի՞նչ հետևանքներ ունեցավ 1917 թվականի հեղափոխության ընթացքում մենչևիկները և սոցիալիստ-հեղափոխականների մասնակցությունը կոալիցիոն կառավարության մեջ։

2. Ի՞նչ իմաստով է, վոր բայլերիկները հուլիսի 3-5-ի դեպքերը բեկման մոմենտ ելին համարում 1917 թ. հեղափոխության ընթացքում։

3. Հոկտեմբերին իշխանությունը գրավելու համար ի՞նչ ձևով իրագործեց բանվոր դասակարգն իր դաշինքը չքավոր գյուղացիության հետ և միջակի չեզոքացումը։

4. Ինչո՞ւմ էր նախահոկտեմբերյան տարածայնությունների ելությունը բայլերիկների միջև։

5. Ինչո՞ւմ է կայանում ընկ. Տրոցկու կողմից Հոկտեմբերի պատմության մեջ կատարած ազավադումը։

ՆՅՈՒԹԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆԲՆԵՐԻ ՇԱՄԱՐ

1. ՅԵՐԿԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ ՀԵՏՈ ՅԵՎ ՆՐԱ ԴԱՍԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեր հեղափոխության ամենազլխավոր առանձնահատկությունը, մի առանձնահատկություն, վորն առավել անհրաժեշտություն խոհուն վերաբերմունք է պահանջում իր նկատմամբ, դա հեղափոխության հաղ-

Թանակի առաջին իսկ որից հետո ստեղծված յերկիր խառնությունն է։ Այդ յերկիր խառնությունն արտահայտվում է յերկու կառավարությունների գոյության մեջ. գլխավորը, իսկականը, իրականը բուրժուազիայի կառավարությունն է, Լվովի և ընկ. «Ժամանակավոր կառավարությունը», վորն իր ձեռքին և պահում իշխանության բոլոր ուժերն ու գանները. լրացուցիչը, ոժանդակը, «վերհսկողը» Բանվորների և Զինվորների Պատգամավորների Պետրոգրադի խորհուրդն է, վորն իր ձեռքին չունի պետական իշխանության որդանները, բայց անմիջականորեն կոթնում է ժողովրդի անվերապահորեն ակնհայտի մեծամասնության զինված բանվորների ու զինվորների վրա։

Այդ յերկիր խառնության դասակարգային աղբյուրը և դասակարգային նշանակութունը կայանում են նրանում, վոր 1917 թվականի մարտի ռուսական հեղափոխությունը վոչ միայն սրեց ամբողջ ցարական միապետությունը, վոչ միայն իշխանությունը բուրժուազիային հանձնեց, այլև ընդհուպ հասավ պրոլետարիատի ու գյուղացիության հեղափոխական-դեմոկրատական զիկտատուրային։ Հայտնապես նման զիկտատուրա յե (այսինքն իշխանություն, վորը կոթնում է չեթե որենքի, այլ բնակչության զինված մասսաների անմիջական ուժի վրա) և հայտնապես հիշված դասակարգերի զիկտատուրա յեն հանգիստում Պետրոգրադի և ուրիշ վայրերի բանվորների ու զինվորների պատգամավորների խորհուրդները։

Ռուսական հեղափոխության հետևյալ խիստ կարևոր առանձնահատկությունն այն է հանդիսանում, վոր Բանվորների ու Զինվորների Պատգամավորների Պետրոգրադի խորհուրդը, վորը՝ ըստ ամենայնի դատելով՝ ոգտվում է տեղական խորհուրդների մեծամասնության վրատահույթյամբ, հոծաբաղաձ հանձնում է պետական իշխանությունը բուրժուազիային և նրա ժամանակավոր կառավարությանը, հոժարակամ զիջում է նրան առաջնությունը, նրա հետ համաձայնություն կընքելով նրան պաշտպանելու համար, սահմանափակվում է դիտողի դերով, հիմնադիր ժողովի հրավիրման համար (վորի հրավիրման ժամկետը ժամանակավոր կառավարությունը մինչև որսնույնիսկ չի հրապարակել)։

Այդ անչափ ինքնորինակ, պատմության մեջ այդ ձևով չտեսնված հանգամանքն ստեղծել է յերկու զիկտատուրայի ի մի հյուսելը, — բուրժուազիայի զիկտատուրայի (վորովհետև Լվովի և ընկ. կառավարությունը զիկտատուրա յե, այսինքն իշխանություն, վորը կոթնում է չեթե որենքի և ժողովրդի կանխորեն արտահայտած կամքի, այլ ուժով զավթածի վրա, ըստվորում այդ զավթումն իրագործված է վորոշ դասակարգի, հայտնապես բուրժուազիայի կողմից) և պրոլետարիատի ու գյուղացիության զիկտատուրայի (Բանվորների և Զինվորների Պատգամավորների խորհուրդի)։

Նվազագույն իսկ տարակուսանք չկա, թե այդ «հյուսվածքն» ի վիճակի չի յերկար դիմանալու Պետության մեջ յերկու իշխանություն չի յինում։ Նրանցից մեկը պիտի չքանա, և Ռուսաստանի ամբողջ բուրժուազիան բոլոր ուժով, ամեն մի յեղանակով, ամենուրեք արդեն աշխատանք է թափում վերացնելու և անուժ դարձնելու բանվորների ու զինվորների պատգամավորների խորհուրդները, բուրժուազիայի միահեծան իշխանություն ստեղծելու։

Յերկիր խառնությունն արտահայտում է միայն հեղափոխության զարգացման մեջ փոխանցման մոմենտը, յերբ նա առաջ է անցել սովորական բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունից, բայց դեռ չի հասել պրոլետարիատի և գյուղացիության «դուռ» զիկտատուրային։

(Վ. Ի. Լենին. Աշխ. ժող., հ. XIV, մ. 1, էջ. 39—40, ռուսերեն)

2. ԲԱՅԼՇԵՎԻԿՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐՅՆԵՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՆԱՄԱԿ ՌՍԴԲԿ (Բ) ԿԿ, ՊԿ ՅԵՎ ՄԿ

Մեծամասնություն ստանալով Բանվորների և Զինվորների Պատգամավորների զույգ մայրաքաղաքային խորհուրդներում՝ բայլչեիկները կարող են և պիտի իրանց ձեռքը վերցնեն պետական իշխանությունը։

Կարող են, վորովհետև զույգ մայրաքաղաքների ժողովրդի հեղափոխական տարրերի ակտիվ մեծամասնությունը հերիք է, վորպեսզի իր յետևից քաշե մասսաները, հաղթե հակառակորդի դիմադրությունը, ջախջախե նրան, նվաճե իշխանությունը և պահե այն։ Վորովհետև, առաջարկելով իսկույն ևեթ դեմոկրատիկ հաշտություն, տալով հողը իսկույն ևեթ գյուղացիներին, վերականգնելով դեմոկրատական հիմնարկներն ու ազատությունները, վորոնք տրորված ու ջախջախված են Կերենսկու կողմից, բայլչեիկները կկազմեն այնպիսի կուսակցություն, վորպիսին վոջվո՛ւ չի կարող տապալել։

Ժողովրդի մեծամասնությունը մեռ կողմն է։ Այդ ապացույցեց յերկար ու դժվարին ուղին սկսած մայիսի 6-ից մինչև ոգոստոսի 31-ը և մինչև սեպտեմբերի 12-ը. մայրաքաղաքային խորհուրդների մեծամասնությունը — դա ժողովրդի զարգացման պտուղն է մեռ ոգտին։ Մոցիալիստ-հեղափոխականների ու մենշեիկների տատանումները, ինտերնացիոնալիստների ուժեղացումը նրանց միջ նույնն է ապացուցում։

Դեմոկրատական խորհրդակցությունը չի ներկայացնում հեղափոխական ժողովրդի մեծամասնությունը, այլ միայն համսծայնողական մանր-բուրժուական վերնաշերտեր։ Զի կարելի կամովին խաբվել ընտրությունների թվանշաններով, խնդիրն ընտրությունների մեջ չեհամեմատեցեք Պետրոգրադի և Մոսկվայի քաղաքային ընտրություն-

ները և խորհուրդներ ընտրութիւնները: Համեմատեցե՛ք Մոսկվայի ընտրութիւնները և Մոսկվայի ոգոստոսի 12-ի դործադուլը— ահա որ- յեկտիվ տվյալները հեղափոխական տարրերի մեծամասնության մա- սին, վորոնք առաջնորդում են մասսաներին:

Դեմոկրատական խորհրդակցութիւնը խաբում և գյուղացիու- թյանը, չտալով նրան վոչ հաշտութիւն, վոչ հող:

Մեծ-միայն բայլշեիկական կառավարութիւնը կրավարեւ գյու- ղացիութիւնը:

Ինչո՞ւ հայտնապես բայլշեիկներն այժմ պիտի վերցնեն իշխանութիւնը:

Վորովհետեւ Պետրոգրադի գալիք հանձնումը հարյուրապատիկ կլատթարացնէ մեր շանսերը:

Իսկ մենք ի վիճակի չենք խանդարելու Պետրոգրադի հանձնումը, քանի գոյութիւն ունի այնպիսի բանակ, վորի գլուխ են կանգնած Կերենսկին և ընկ.:

Հիմնադիր ժողովին ել չի կարելի «սպասել», վորովհետեւ Պետրո- գրադի նույն հանձնումով Կերենսկին և ընկ. միշտ կարող են խափա- նել այն: Միայն մեր կուսակցութիւնն է, վոր վերցնելով իշխանու- թիւնը, կարող և ապահովել հիմնադիր ժողովի հրավիրումը և, վերցը- նելով իշխանութիւնը, նա մյուս կուսակցութիւններին կմեղադրէ ձգձգումների մեջ և կհաստատէ այդ մեղադրանքը:

Անգլիական և գերմանական իմպերիալիստների միջև անջատ հաշտու- թիւն կնքելուն խանգարել պետք է և կարելի յի միայն արագ գործելով:

Ժողովուրդը հոգնել և մենշեիկներին և սոցիալիստ-հեղափոխական- ների տատանումներից: Միայն մեր հաղթութիւնը մայրաքաղաքնե- րում մեր յետեից կբաշէ գյուղացիներին:

(Վ. Ի. Լենին. Աշխ. Ժողովածու, Կ. XIV. մ. II, էջ 133-134, ուսերեն)

ՔԵՄԱՆԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. Անցած զրույցների նյութերի հիման վրա բացատրեցե՛ք մանրամասնորեն, թվանշաններով ու փաստերով, թե ինչու Ռուսաստանում անխուսափելի յեր պրոլե- տարական հեղափոխութիւնը:

2. Պատմեցե՛ք, թե ինչպես տեղի ունեցան փետրվարի ու հոկտեմբերի հեղա- շրջումները ձեր քաղաքում, և ինչ դեր է խաղացել ձեր քաղաքում բանվորների ու զինվորների պատգամավորների խորհուրդը փետրվարից մինչև հոկտեմբեր:

3. Այցելեցե՛ք ձեր քաղաքի թանգարանը (Մոսկվայում և Լենինգրադում) Հեղա- փոխութիւնի թանգարանը) և ծանոթացե՛ք 1917 թվականի հեղափոխութիւնը վերաբե- րող նյութերի հետ:

ՀԱՐՑԵՐ ԿՐԿՆՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

1. Ինչո՞վ եւ ինքնակալութիւնն իր դեմ դաշրացրել Ռուսաստանի բնակչութիւնը բոլոր դասակարգերին:

2. Ինչպե՞ս եւ անցնում 1917 թվականի փետրվարից մինչև հոկտեմբեր պայ- քարը Ռուսաստանի զանազան դասակարգերի միջև:

3. Ինչո՞վ եւ ինչպե՞ս հոկտեմբերյան հեղաշրջման մեջ կուսակցութիւնը և Վ. Ի. Լենինը:

ԶՐՈՒՅՑ ՏԱՍՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՊԱՅՔԱՐ ՀԱԿԱՇԵՂԱ- ՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԴԵՍ

Առաջին անգամն է աշխատում, վոր աննափառալի, ծանր զոհեր տվող բան- վորներն ու գյուղացիները պարզ գիտա- կցում են, թե նրանք պաշտպանում են խորհրդային Սոցիալիստական Հանրա- պետութիւնը, աշխատավորների իշխա- նութիւնը կապիտալիստների վրա, պաշտպանում են համաշխարհային պրո- լետարական սոցիալիստական հեղափո- խութիւնը գործը:

ԼԵՆԻՆ

Նախորդ զրույցում մենք խոսել ենք Հոկտեմ- ԹԵՄԻ մասին և բերյան հեղափոխութիւնի մասին, այն մասին, թե գրույցը: Ինչպե՛ս խորհուրդներում միավորված բանվոր դա- սակարգը բայլշեիկյան կուսակցութիւնի ղեկավարութիւնը գրավեց իշ- խանութիւնը:

Իմանալու համար, թե ինչ ճանապարհ է կտրել պրոլետարիատը Հոկտեմբերից մինչև մեր որերը, անհրաժեշտ է լուսաբանել, թե ինչ- պես է Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը լուծել բուրժուա-դեմոկրա- տական հեղափոխութիւնի խնդիրները, վորոնք անլուծելի եղին ֆա- ցած մենշեիկների ու սոցիալիստ-հեղափոխականների բուրժուազիայի հետ վարած 8 ամսվա համաձայնողականութիւնի ժամանակամիջոցին: Ապա պետք է իմանալ, թե ինչ հիմքեր է նա դրել սոցիալիստական շինարարութիւնի համար, և անմիջապէս Հոկտեմբերից հետո այդ շինա- րարութիւնի վորպիսի պլան եւ նշում Վ. Ի. Լենինը:

Վերջապէս պետք է իմանալ, թե ինչպե՛ս պրոլետարական պետու- թիւն կառուցումն ընդհատվեց քաղաքացիական կռիւ պատճառով, այդ

ները և խորհուրդների ընտրութիւնները: Համեմատեցե՛ք Մոսկվայի ընտրութիւնները և Մոսկվայի ոգոստոսի 12-ի դործադուլը—ահա որ- յեկտիվ տվյալները հեղափոխական տարրերի մեծամասնութիւն մա- սին, վորոնք առաջնորդում են մասսաներին:

Դեմոկրատական խորհրդակցութիւնը խաբում և գլուղացիու- թիւնը, հտալով նրան վոչ հաշտութիւն, վոչ հող:

Մեն-միայն բայլշեիկական կառավարութիւնը կրավարարի գլու- դացիութիւնը:

Ինչո՞ւ հայտնապես բայլշեիկներն այժմ պիտի վերցնեն իշխանութիւնը:

Վորովհետեւ Պետրոգրադի գալիք հանձնումը հարյուրապատիկ կվաթարացնէ մեր շանսերը:

Իսկ մենք ի վիճակի չենք խանգարելու Պետրոգրադի հանձնումը, քանի գոյութիւն ունի այնպիսի բանակ, վորի գլուխ են կանգնած Կերենսկին և ընկ.:

Հիմադիր ժողովին ել չի կարելի «սպասել», վորովհետեւ Պետրո- գրադի նույն հանձնումով Կերենսկին և ընկ. միշտ կարող են խափա- նել այն: Միայն մեր կուսակցութիւնն է, վոր վերցնելով իշխանու- թիւնը, կարող է ապահովել հիմադիր ժողովի հրավիրումը և, վերցը- նելով իշխանութիւնը, նա մյուս կուսակցութիւններին կմեղադրի ձգձգումների մեջ և կհաստատէ այդ մեղադրանքը:

Անգլիական և գերմանական իմպերիալիստների միջև անշատ հաշտու- թիւն կնքելուն խանգարել պետք է և կարելի յէ միայն արագ գործելով:

Ժողովուրդը հոգնել և մենշեիկների և սոցիալիստ-հեղափոխական- ների տատանումներից: Միայն մեր հաղթութիւնը մայրաքաղաքնե- րում մեր յետեից կքաշէ գլուղացիներին:

(Վ. Ի. Լենին. Աշխ. Ժողովածու, հ. XIV, մ. II, էջ 133-134, սուսերն)

ԹԵՄԱՆԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. Անցած զրույցների նյութերի հիման վրա բացատրեցե՛ք մանրամասնորեն, թվանշաններով ու փաստերով, թե ինչու Ռուսաստանում անխուսափելի յեր պրոլե- տարական հեղափոխութիւնը:

2. Պատմեցե՛ք, թե ինչպիսի տեղի ունեցան փետրվարի ու հոկտեմբերի հեղա- շրջումները ձեր քաղաքում, և ինչ դեր է խաղացել ձեր քաղաքում բանվորների ու ղեկավարների պատգամավորների խորհուրդը փետրվարից մինչև հոկտեմբեր:

3. Այցեկեցե՛ք ձեր քաղաքի թանգարանը (Մոսկվայում և Լենինգրադում) Հեղա- փոխութիւնի թանգարանը) և ծանոթացե՛ք 1917 թվականի հեղափոխութիւնը վերաբե- րող նյութերի հետ:

ՀԱՐՑԵՐ ԿՐԿՆՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

1. Ինչո՞ւ եր ինքնակալութիւնն իր դեմ զայրացրել Ռուսաստանի բնակչութիւնը բոլոր դասակարգերին:

2. Ինչպիսի եր անցում 1917 թվականի փետրվարից մինչև հոկտեմբեր պայ- քարը Ռուսաստանի գանազան դասակարգերի միջև:

3. Ինչ դեր են խաղացել հոկտեմբերյան հեղաշրջման մեջ կուսակցութիւնը և Վ. Ի. Լենինը:

ԶՐՈՒՅՑ ՏԱՍՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՊԱՅՔԱՐ ՀԱՎԱՅԵՂԱ- ՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ

Առաջին անգամն է աշխատում, վոր անհավատալի, ծանր զոհեր տվող քան- վորներն ու գյուղացիները պարզ գիտա- կցում են, թե նրանք պաշտպանում են խորհրդային Սոցիալիստական Հանրա- պետութիւնը, աշխատավորների իշխա- նութիւնը կապիտալիստների վրա, պաշտպանում են համաշխարհային պրո- լետարական սոցիալիստական հեղափո- խութիւնը գործը:

Լենին

Նախորդ զրույցում մենք խոսել ենք Հոկտեմ- ԲԵՐԻ մասին և բերյան հեղափոխութիւնի մասին, այն մասին, թե գրույցը: Ինչպիսի խորհուրդներում միավորված բանվոր դա- սակարգը բայլշեիկյան կուսակցութիւնի ղեկավարութիւնը գրավեց իշ- խանութիւնը:

Իմանալու համար, թե ինչ ճանապարհ է կտրել պրոլետարիատը Հոկտեմբերից մինչև մեր օրերը, անհրաժեշտ է լուսաբանել, թե ինչ- պիսի է Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը լուծել բուրժուա-դեմոկրա- տական հեղափոխութիւնի խնդիրները, վորոնք անլուծելի եղին միա- ցած մենշեիկների ու սոցիալիստ-հեղափոխականների բուրժուազիայի հետ վարած 8 ամսյա համաձայնողականութիւնի ժամանակամիջոցին: Ապա պետք է իմանալ, թե ինչ հիմքեր է նա դրել սոցիալիստական շինարարութիւնի համար, և անմիջապէս Հոկտեմբերից հետո այդ շինա- րարութիւնի վորպիսի պլան եր նշում Վ. Ի. Լենինը:

Վերջապէս պետք է իմանալ, թե ինչպիսի պրոլետարական պետու- թիւն կառուցումն ընդհատվեց քաղաքացիական կռիւ պատճառով, այդ

կովի ժամանակ վորպիսի տնտեսական քաղաքականութիւն վաթաթ-
վեց պրոլետարիատի շնորհիւ նրա դասակարգային թշնամիներէ կող-
մից և ինչ ձևով բանվորներին ու գյուղացիներին հաջողվեց հաղթա-
հարել իրանց բազմաթիւ թշնամիներին:

Պատասխանել այդ հարցերին—դա ներկա զրոյցի նպատակն է:

1. ՆԱԽՈՐԴ ԶՐՈՒՅՑՆԵՐԻ ԱՄՓՈՓՈՒՄԸ

Պրոլետարակա-
նեղափոխու-
թյան հազու-
քայն պատե-
հաւորութեան
հետեւ չնայած
նրա հեռավոր-
ացումը:

Նախորդ զրոյցներում մենք մի քանի անգամ
անդիմացել ենք ունեցել ընդգծելու Ռուսաստանի հետա-
մնացութեան համեմատած Յիվրոպայի մյուս յեր-
կըրների հետ: Յեւ, այնուամենայնիւ, չնայած այդ
հետամնացութեան, պրոլետարիատի հեղափոխու-
թիւնն առաջին անգամ հայտնապէս հաղթանակեց
Ռուսաստանում: Իսկ ինչո՞վ է այդ բացատրվում:

Այդ հարցին մենք հստակ պատասխան ենք
գտնում Վլադիմիր Իլյիչի մոտ, վորը մատնանշում է Հոկտեմբերի
հաղթութեան հետեւյալ հիմնական պատճառները Ռուսաստանում. 1) ցա-
րական միապետութեան քաղաքական հետամնացութեան հարուցեց
մասսաների հեղափոխական գրոհի անսովոր ուժը, 2) Ռուսաստանի տըն-
տեսական հետամնացութեան իրար ձուլեց պրոլետարիական հեղափո-
խութեան ընդգծում բուրժուազիայի և գյուղացիական հեղափոխու-
թեան ընդգծում կալվածատերերի, 3) 1905 թվականի հեղափոխութեան
նը անշափ շատ բան եր արել բանվոր ու գյուղացի մասսաների քա-
ղաքական դաստիարակութեան համար և նա 1917 թվականի թե փե-
տըրվարի և թե Հոկտեմբերի հեղափոխութեանների «գլխավոր փորձն»
էր կատարել իմաստով, 4) Ռուսաստանի ահագին տարածութեանները
և բնական հարստութեանները թույլատրեցին պրոլետարիատին, վոր
նա դիմանա ալիւի ուժեղ կապիտալիստական պետութեանների դեմ
մղած տեական պայքարում, 5) պրոլետարիատի գյուղացիութեան հետ
ունեցած սերտ կապը և միատեղի պայքարը հեշտացրին բուրժուական
հեղափոխութեանից անցումը դեպի սոցիալիստականը, հեշտացրին քա-
ղաքի պրոլետարիատի ազդեցութեանը գյուղի աշխատողների կիսապրո-
լետար, չքավոր շերտերի վրա և 6) բանվոր դասակարգի պայքարի ըն-
թացքում ծագումն առան այնպիսի կադմակերպութեաններ, վորպիսին
խորհուրդներն են: Իայց և այս բոլոր պատճառները դեռևս չէին ա-
ռաջնորդի դեպի այն, վոր պրոլետարիատը հաղթութեան շահն Հոկ-
տեմբերին, յեթե նա զեկավար չունենար կռիվներում փորձված ու
մաշված այնպիսի հեղափոխական կուսակցութեան, վորպիսին բայ-
չեկներէ կուսակցութեանն է:

2. ՊՐՈԼԵՏԱՐԱԿԱՆ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԵՐԸ ՀՈԿՏԵՄ- ԲԵՐԻՑ ՀԵՏՈ

Բուրժուազե-
մոկրա թաւա-
նեղափոխու-
թյան հազու-
քայն պատե-
հաւորութեան
հետեւ չնայած
նրա հեռավոր-
ացումը:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը Ռուսաստա-
նում սկիզբ դնելով սոցիալիստական շինարարութեան
պիտի իրագործեն «անմիջական մոտավոր խնդիրը»,
«տապալել միջնադարի մնացորդները, սրբել այն
մինչև վերջ, մաքրել Ռուսաստանն այդ բարբարո-
սութեանից, այդ խայտառակութեանից, ամեն մի
կուլտուրայի և ամեն մի առաջադիմութեան այդ ար-
գելակից (Լենին): Միջնադարի մնացորդները, վորոնց
մասին խոսում է Վլադիմիր Իլյիչը,—դա մնացորդներ են ճորտատի-
րականութեան և ճորտատիրական պետութեան, վորոնց մասին մենք
խոսել ենք նախորդ զրոյցում, դա միապետութեանն է, դասայնու-
թեանը*, կալվածատիրական հողատիրութեանը և հողոգտագործումը,
կնոջ հարստահարված և իրավագուրկ վիճակը, կրոնը, ազգութեանների
հարստահարութեանը: Միջնադարի այդ մնացորդները չկարողացավ
սրբել 1905 թվականի հեղափոխութեանը, չկարողացավ մինչ վերջ
վոչնչացնել և 1917 թվականի փետրվարի հեղափոխութեանը: «Վախ-
կոտներն ու շահակրատները»—բուրժուական դեմոկրատներ և լիբե-
րալներ (կադետներ) և մանր-բուրժուական դեմոկրատներ (մենշևիկ-
ներ և սոց.-հեղափոխականներ)—ուրեմ ամսվա իրանց իշխանութեան ժա-
մանակամիջոցին չկարողացան մաքրել միջնադարի մնացորդները: Հոկ-
տեմբերյան հեղափոխութեանն այդ մնացորդները «հիմնովին մաքրեց (վո-
տի վրա, անցողակիորեն), մաքրեց իբրև «գլխավոր և իսկական պրոլե-
տարականորեն-հեղափոխական սոցիալիստական հեղափոխութեան»
«յերկրորդական մի արդյունք», մաքրեց մի ինչ-վոր տասը շաբաթվա
ընթացքում՝ սկսած 1917 թվականի հոկտեմբերի 25-ից մինչև հիմնա-
դիր ժողովի ցրումը—1918 թ. հունվարի 5-ը»:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը ձգնելով նետեց ամբողջ միապե-
տական ազդեցութեանը, այնպես, ինչպես վոչվոր և յերբեք չեր արել:
Նա վերջ դրավ «այնպիսի ցած, լպիւրջ և ստոր յերևույթի, ինչպէս
կնոջ իրավագրութեանը և վոչ լրիւ իրավագործութեանն է, ճորտատի-
րականութեան և միջնադարի այդ վրդովեցուցիչ մնացորդը, վոր գրկած
ունի շահամոլ բուրժուազիան և բուրժ, վախեցած մանր բուրժուազիան

* Դասայնութեան—բնակչութեան ստորաբաժանումը խմբակներէ, վորոնք որեն-
քով տարբեր իրավունքներ և արտոնութեաններ ունեն: Ռուսաստանում բոլոր դաս-
երից բացառիկ խոշոր արտոնութեաններով ոգտվում էր ազնվականութեանը: Ընդհակա-
ռակը, գյուղացիութեանը ճորտատիրական իրավունքի անկումից հետո յիւ ստորին
դաս էր մտնում:

առանց վորեն բացառութեան յերկրագնդի բոլոր յերկրներում» (Լենին): Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան առաջինն էր, վոր ինչպես հարկավորն է պայքար սկսեց կրօնի և աղգային հանրապետութեան դեմ և տվավ բոլոր վոչ-պոն աղգութեաններին սեփական հանրապետութեաններ կամ ավտոնոմ մարզեր»:

Հոկտեմբերի 26-ին ընդունած դեկրետով և նրան հաջորդող հոգային հարցին վերաբերյալ այլ դեկրետներով Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանն արմատախիլ արավ դասայնութեան ամենախոր արմատները, այն է՝ ավատականութեան և ճորտատիրութեան մնացորդները հողատիրութեան մեջ: «Նա քարը քարին, աղյուսը աղյուսի վրա չթողեց դասայնութեան դարավոր շինքում» և միջանի շարքով և թացքում «ուսաց հողի յերեսից մինչ վերջ» սրբեց և կալվածատերերին և ճորտադիրականութեանը:

Հոկտեմբերի առաջին օրերի ամենակարևոր դեկրետը և կարևորագույն դեկրետը, վոր բախտորոշեց պրոլետարական հեղափոխութեան ամբողջ ընթացքը Ռուսաստանում, — դա դեկրետն է հողի մասին: Այն հրատարակվեց հեղաշրջումը կատարելու մյուս օրը՝ հոկտեմբերի 26-ին: Նրա մեջ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը հայտարարում էր, թե «կալվածատիրական սեփականութեան իրավունքը հողի նկատմամբ վերացվում է անհապաղ, առանց վորեն փրկանքի» և միաժամանակ գրավում բոլոր հողերը — ուղեի, կարինետի, վանքական, յեկեղեցական — ամեն կենդանի և մեռյալ ինվենտարով, շինութեաններով և բոլոր պարագաներով և հանձնում էր այն գյուղախմբերի հոգային կոմիտեների և գյուղացիական պատգամավորների հավառական խորհուրդների տնօրինութեան:

Յերբ Վլադիմիր Իլյիչը Սորհուրդների II Համագումարում կարգում էր դեկրետի նախագիծը, ձայներ յեղան, թե այն կազմված է սոցիալիստ-հեղափոխականների կողմից: Իսկապես, այդ դեկրետով սահմանվում էր վոչ թե հողի ազգայնացում, վորը բայլընկներն եյին պաշտպանում, այլ սոցիալիզացիա: Նրա մեջ կետեր մտան, վորոնք վերցված էյին սոց.-հեղափոխականների հրատարակած այն 242 գյուղացիական հրահանգներից, վորոնց մասին մենք խոսել ենք նախորդ գրույցում:

Այդ հարցին հենց այն ժամանակ Սորհուրդների II Համագումարում պատասխան տվեց Վլադիմիր Իլյիչը: «Միևնույն չէ, — ասում էր նա, — թե ով է կազմել դեկրետը, բայց իբրև դեմոկրատիկ կառավարութեան մենք չենք կարող անգիտանալ ժողովրդական վարի շերտերի վորոշումը, թեև մենք նրանց հետ ել համաձայն չլինենք: Կյանքի բովում, կիրառելով այն գործնականում, կենսագործելով այն տեղերում՝ գյուղացիներն ինքները կհասկանան, թե ուր է ճշմարտութեանը... Կյանքը

լավագույն ուսուցիչն է, նա ցույց կտա, թե ով է իրավացի, և թոր գյուղացիները մի ծայրից, իսկ մենք մյուս ծայրից լուծել սկսենք այդ հարցը: Կյանքը կստիպե մեզ իրարու գալ նոր պետական ձևեր մշակելու հեղափոխական ստեղծագործութեան ընդհանուր հոսանքի մեջ»: Այս պատճառով ել բայլընկները միանգամայն ուղիղ վարվեցին, յերբ կալվածատիրական հողի հարցը լուծեցին հայտնապես այն ձևով, ինչպես այդ գյուղացիութեանն էր ցանկանում: Կյանքն իսկապես հետագայում ցույց տվավ գյուղացիներին, թե սոցիալիստ-հեղափոխականների սոցիալիզացիայից վոչինչ չի կարող դուրս գալ անգամ պրոլետարիատի զիկատուրայի ժամանակ: Ավելի ուշ հողը պետական սեփականութեան հռչակվեց, իսկ «սոցիալիստ-հեղափոխականների ուրենքն» ինքը կյանքն էր, վոր ի չիք դարձրեց:

Բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխութեան հարցերը «վոտի վրա, անցողակիորեն» լուծելով՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանն անցավ իր գլխավոր աշխատանքին, վոր պրոլետարական պետութեան հիմքը դրեցին էր և հիմքերի ստեղծումը սոցիալիստական շինարարութեան համար:

Ժամանակավոր կառավարութեանը տապալվեց 1917 թ. հոկտեմբերի 25-ին (նոյեմբերի 7-ին), իսկ հոկտեմբերի 26-ին Պետրոգրադում նիստեր գումարող Սորհուրդների II Համագումարական Համագումարը հռչակեց Սորհուրդային իշխանութեանը և յերկիրը կառավարելու համար կազմավորեց նոր կառավարութեան, վորը կոչվեց Ժողովրդական Կոմիսսարների Սորհուրդ: Կառավարութեանը գլխավորեց Վլադիմիր Իլյիչ Լենինը:

Նոր ստեղծված կառավարութեան առաջ կարևորագույն խնդիր էր ծառացած — ավերել հին իշխանութեան ապարատը և ստեղծել նոր, Սորհուրդային իշխանութեան ապարատ: Դեռ մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը Վլադիմիր Իլյիչը մատնանշում էր, թե պետական իշխանութեան հին ապարատի միջոցով վոչ մի վերակազմութեան չի կարելի անցկացնել, վորովհետև նա պիտի խափանե բոլոր վերակազմութեանները: Անհրաժեշտ է ավերել հին ապարատը և ստեղծել նորը:

Յեվ անա այժմ, ժամանակավոր կառավարութեան տապալումից հետո, Սորհուրդային իշխանութեանը թե կենտրոնում և թե տեղերում պիտի ավերեր հինը և սկսեր կառուցել նոր պետական ապարատ: Յուրաքանչյուր հիմնարկում Սորհուրդային իշխանութեանը հավատարիմ անձերից կոմիսսարներ էյին նշանակվում, հիմնարկների ապարատն սկսեց փոխվել, սկսեց իր ճիմում փոխվել և նրանց աշխատանքը (այսպես, ուրինակ, զաղտնի դիվանագիտութեան փոխարեն, վոր ցարական արտաքին գործոց միևնույն ժամանակահատվածի հիմքն էր կազմում,

առաջադրվեց մի սկզբունք, վորով հրապարակվում էին ի դիտություն քանվորների և գյուղացիների բոլոր գաղտնի պայմանագրերը): Այս կերպ եր ընթանում հին պետական ապագարատի ավերումը և նորի ստեղծումը:

Պրոլետարական պետության հիմքը դրվում էր, և սոցիալիստական շինարարության պայմաններն ստեղծվում էին Հոկտեմբերի մի շարք դեկրետներով: Արդեն բոլոր կալվածատիրական հողի բռնազրավումը և հողի դեկրետով նրանց հանձնումը գյուղացիության տնտեսման, իսկ ավելի ուշ հողի ազգայնացումը — պրոլետարական պետության և նրա մեջ սոցիալիզմի շինարարության հիմքերից մեկը հանդիսացան: Դրանից բացի Հոկտեմբերը տվավ դեկրետներ, վորոնք հռչակում էին հաշտության, ութ ժամվա բանվորական ուր, բանկերի ազգայնացում և ակցիոներական ու մասնավոր կապիտալների զրավում, բանվորական վերհսկողության կանոններ: Բանկերի ու ֆինանսական կապիտալի մասին մենք մանրամասն խոսել ենք հինգերորդ և տասնմեկերորդ գրույցներում: Այնտեղ ասածներից հետո պարզ պիտի լինի, թե բանկերի ազգայնացումը և ակցիոներական կապիտալների բռնազրավումը — «աշխատավորներին կապիտալի լծից ազատագրելու պայմաններից» մեկն է (Սորհրդաների V Համագումարի կողմից ընդունած ՌՍԲՀ սահմանադրության բառերը): Այդ դեկրետները կարևոր են և նրանով, վոր բուրժուազիայից խլում էին այն միջոցները, վորոնցով նա կարող էր պայքար մղել իշխանությունը գրաված պրոլետարիատի դեմ:

«Բանվորական վերհսկողության կանոնները» հրատարակվեցին 1917 թվականի նոյեմբերի 14-ին: Բուրժուազիան՝ վերկություն վորոնելով հեղափոխությունից և կամենալով խեղդել հեղափոխությունն ու աշխատավորներին, փակում էր գործարանները, ծախսխառում հում նյութները, արժեքներն արտասահման փոխադրում և այլն: Սորհրդային իշխանությունը բանվորական վերհսկողություն սահմանեց բոլոր վարձու բանվորներ ունեցող կամ առանց աշխատանք տվող հիմնարկություններում, ձգտում էր վերջ դնել ժողովրդական տնտեսության քայքայմանը: Ապա բանվորական վերհսկողությունը կարևոր եր իբրև անցողական միջոց դեպի արդյունաբերության ազգայնացումը, դեպի ամբողջ արդյունաբերության անցումը պրոլետարական պետության ձեռքը: Բանվորական վերհսկողությունը նպատակ ուներ վարժեցնել բանվորներին կառավարելու արդյունաբերությունը, տնտեսորեն վարելու այն, առանց վորի պրոլետարիատը չեր կարող գլուխ հանել հետագայում իր ձեռքն անցած արդյունաբերությունից:

Փետրվարի հեղափոխության հենց սկզբից Վլադիմիր Իլյիչը մատնանշում էր, թե հողի մասնավոր սեփականության վերացումը, բանկերի ազգայնացումը, բանվորական վերհսկողությունը և այլն —

դա քայլեր են դեպի սոցիալիզմը, ուղղված այն բանին, «վորպեսզի ուսական հողի յերեսից չքանան վոչ միայն կալվածատերերը, այլ և իր հիմքում խախտվի բուրժուազիայի տիրապետությունը և կապիտալի հարստահարությունը հնարավորությունը միլիոնավոր և տասնյակ-միլիոնավոր աշխատավորների վրա» (Լենին):

Հոկտեմբերի հեղաշրջումից անմիջապես հետո ընդունված դեկրետներից պիտի առանձնապես դատել հաշտության դեկրետը: Ժամանակավոր կառավարության տապալումից անմիջապես հետո Սորհրդային իշխանությունը ձեռնարկեց գործնականորեն իրագործելու իսկական հաշտությունը, վորը, ինչպես մենք գիտենք, Հոկտեմբերյան հեղափոխության լողուններից մեկն էր: 1917 թվականի հոկտեմբերի 26-ին Սորհրդաների II Համագումարական Համագումարն ընդունեց հաշտության դեկրետը, վորը միաժամանակ դիմում էր պարունակում և՛ կառավարություններին և՛ ժողովուրդներին:

Հաշտության դեկրետն ահագին նշանակություն ունեցավ բանվորներին ու գյուղացիներին համար: Մոտենում էր պատերազմի չորրորդ ձմեռը, վորը բանվորներն ու գյուղացիները տանելու վոչ մի ուժ չունեին: Հասկանալի չե, վոր այդ պայմաններում բանվոր դասակարգի բովից դուրս յեկած Սորհրդային իշխանությունը հաստատ վորոշել էր վերջ տալ յեղբայրաշինջ սպանդին և դրանով իսկ ամրացնել բանվոր դասակարգի դաշինքը գյուղացիության հետ:

Հաշտության հարցն ահագին նշանակություն ուներ բանվորներին ու գյուղացիներին դաշինքի ամրացման համար: Այս պատճառով առանձին վտանգ էր ներկայացնում բայլեիկական կուսակցության միջի այն հոսանքը, վորը չեր ըմբռնում, թե վորքան կարևոր է Սորհրդային իշխանության համար ինչ էլ վոր լինի ադատվել պատերազմից: Այդ հոսանքը կազմակերպվեց կուսակցության մեջ 1918 թվականի սկզբին, յերբ հաշտության մասին բանակցություններ էին տեղի ունենում Գերմանիայի հետ, և հայտնի չե «ձախ կոմունիստներ» անունով:

Սորհրդային կառավարության հաշտության առաջարկով դիմումը բոլոր կովող պետություններին առանց պատասխանի ֆուց ուսական ցարի ու բուրժուազիայի («քաջարի») դաշնակիցների — Անգլիայի, Ֆրանսիայի և Ամերիկայի կողմից: Հաշտության բանակցություններ վարելու համաձայնություն տվին միայն Գերմանիան և Ավստրիան (իրանց դաշնակիցներով հանդերձ): Բանակցությունների ընթացքում պարզվեց, թե գերմանական իմպերիալիզմը, վորը խոսքով ընդունել էր «առանց գրավումների (անսեկսիա) և ռազմատուգանքների» (կոնտրիբուցիայի) ձեռկերպումը, իրականում խորհրդային յերկրը գինված

ուժով ճնշելու, նրա վորոշ նահանգները կորզելու ամուր վարքագիծն
եր բռնել: Ձախ կոմմունիստները մի ամբողջ շարք պատճառաբանու-
թյուններ եյին առաջադրում հաշտություն կնքելու դեմ: Այսպես, որի-
նակ, նրանք ասում եյին, թե Խորհրդային հանրապետությանը, վոր
պրոլետարիատի հանրապետությունն է, առհասարակ չի պատշաճիլ բա-
նակցություններ վարել և հաշտություն կնքել բուրժուազիայի պե-
տության հետ, թե անհասպող պիտի սկսել հեղափոխական պատերազմ
մղել գերմանական և ամբողջ միջազգային բուրժուազիայի դեմ, թե
նման հաշտությունը խայտառակությունն է, դավաճանություն հանդես
կառնելու, Լեննատանի, Կուրլանդիայի ու Լիտվայի (քանի վոր ուե-
սաց զորքերը հաշտության պայմանների համեմատ պիտի դատարկե-
յին այդ մարզերը) և այլն: Ձախ կոմմունիստները հավատ չեյին տա-
ծում դեպի դադարը (передышка) և վճռականորեն առարկում եյին
այն ստանալու հնարավորության և անհրաժեշտության դեմ:

Իսկ ինչո՞վ եյին բացատրվում ձախ կոմմունիստների սխալները:
Նրանով, վոր անկարողությունն եյին ցուցահանում մարքսիստորեն
ըմբռնելու իրական վիճակը և իրանց հաշիվներն այդ վիճակի ուղիղ
գնահատականից բխեցնելու, այլ վոչ թե մի ցանկությամբ, վոր կա-
տարվի այս կամ այն դեպքը: Ձախ կոմմունիստները բոլոր իրանց
հաշիվները նրա վրա եյին կառուցում, թե գերմանական հեղափոխու-
թյունը, իսկ նրանից հետո և համաշխարհայինը—խիստ մոտավոր ժա-
մանակի գործ է:

Դա նրանց հիմնական սխալն էր: Գերմանական հեղափոխությու-
նը անտարակուսելիորեն հասունանում էր, և ձախ կոմմունիստների
հակառակորդները դուրս ունենալով ընկ. Լենինին, չեյին կասկածում,
թե նա կոզնի լիկվիդացիայի յենթարկելու Գերմանիայի հետ կնքած
վեպի հաշտությունը, բայց հաշիվներ կառուցել նրա վրա, թե նա տե-
ղի կունենա վորո՞ւ ժամկետից վոչ ուշ, հարկավ, անկարելի յեր: Ապա
ձախ կոմմունիստներն իսպառ. հաւելի ջեյի՞ն առնում այն փաստը, վոր
Խորհրդային Ռուսաստանը չի կարող կռվել Ֆրոնտի փլուզումի հետե-
վանով յեմ այն պատճառով, վոր բացահայտուեն պարզ եր, թե գյու-
ղացիությունն այլեւս չե՞ր ցանկանում կռվել:

Ձախ կոմմունիստների սխալ հայացքներն իրանց ամբողջությամբ
նրանց դարձնում եյին ֆրազի հեղափոխականներ: «Հեղափոխական ֆրա-
զը,—գրում եր նրանց նվիրած հոգևածում Վլադիմիր Իլյինը,—դա հե-
ղափոխական լոզունգների կրկնումն է, առանց հաշվառելու ռեյնկտիվ
պայմանները, վոր տեղի ունեն իրերի տվյալ վիճակում: Լոզունգները
գերադանց են, հարբեցնող, բայց նրանց տակ հող չկա,—անա հեղա-
փոխական ֆրազի եյությունը»:

Առավելությունն չունեն և ընկ. Տրոցկու կող-
«Վոչ պասե-
բազմ, վոչ հա-
սուբյուն» և ո-
գուցի հիմնա-
գուրկ լի են ելը:
մից առաջադրած «վոչ պատերազմ, վոչ հաշտու-
թյուն» լոզունգը: Նա յեւ վորեւ հող չունեն իր տակ:
Գերմանական իմպերիալիզմի դիմաց Խորհրդային
Ռուսաստանը պիտի պարզ պատասխան տար այս
հարցին—շարունակել պատերազմը թե հաշտություն կնքել (թեկուզ և
ծանր): Դրա փոխարեն ընկ. Տրոցկու ձևակերպումը խուսափում եր
ուղղակի պատասխանից: Յեւ ինքն ընկ. Տրոցկին և նրա կողմնակից-
ները հայտարարում եյին, թե Ռուսաստանը հաշտություն չի ստորա-
գրում, բայց միաժամանակ դադարեցնում է պատերազմը: Իրականում
դուրս յեկավ, վոր ընկ. Տրոցկու Բրեստ-Լիտվսկում բանակցություն-
ների ժամանակ արած հայտարարությունից մի շարքից անց գերմա-
նական զորքերը վերսկսեցին իրանց հարձակումը Խորհրդային Ռու-
սաստանի վրա: Փայքայված բանակը նահանջում եր նրանց առաջ,
և գերմանական զորքերը գրավում եյին շեն վայրերը, պարենի, ուղ-
մամթերքի պահեստները, յերկ սթուդիաների շարժական դուլքը և այլն:
Այսպիսով «վոչ հաշտություն, վոչ պատերազմ» լոզունգն իրականում
ստուգության յենթարկվելով՝ դուրս յեկավ միանգամայն կտրված
կենդանի իրականությունից, վորը պահանջում եր կամ պատերազմի
շարունակում, կամ թեկուզ ծանր հաշտության ստորագրում և վորեւ
միջին բան չե՞ր թույլատրում:

Իսկ ինչո՞վ եր բացատրվում ընկ. Տրոցկու սխալը: Ընկ. Տրոցկին
1918 թվականին կարծում եր, թե մեր հեղափոխությունը կկորչի,
յեթե ոգնության չհասնի յեվրոպական պրոլետարիատի հաղթու-
թյունը բուրժուազիայի դեմ: Իսկ յեվրոպական պրոլետարիատի
հաղթությունը նա վճռական եր համարում մեր հեղափոխության հա-
մար: Հաշտության մասին ելնա հայտնում եր. «Մեր հեղափոխության
ճակատագրի համար յես վճռական չեմ համարում մեր այս կամ այն
վերաբերմունքը դեպի այդ հարցը»: Քանի վոր հաշտության հարցի
նկատմամբ կարելի յե անտարբեր լինել, քանի վոր մեր հեղափոխու-
թյունը պիտի կորչի առանց միջազգային պրոլետարիատի հեղափո-
խության շուտափուլի հաղթության, ապա այստեղից ել բխում է
մի անձիշտ յեղրակացություն.—«Լավ է մեզ միքանի որից հետո կո-
րուստ գտնել գերմանական սվիններից, քան թե միքանի շարքից
հետո ընկնել տոպրակակիրների (мешочник) հարվածների տակ» (այս-
ինքն մանր-բուրժուական դուրացիական տարրերի): Կարճ խոսելով՝
ընկ. Տրոցկին 1917 թվականին դարձյալ կրկնում էր 1905 թվականի
իր սխալը—կամ վաղն ևեթ կհաղթե համաշխարհային հեղափոխու-
թյունը, կամ մի յերկրում ծագած բանվոր դասակարգի իշխանու-

Թյունը կ'ընդունէր նա թշնամի մանր-բուրժուական գյուղացիական հարվածների տակ: Դեպքերը ցույց տվին, թե, ինչպես և 1905 թվականին, ընդ. Տրոցկին խորապես անիրավացի չէր:

ԼԵՆԻՆԻ ԳԵՐԸ

ԽԱՇՈՒՆՔՅԱՆ

ԽԱՐՑԻ ԼՈՒԾԱՅԻՆ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

Գերմանացիներին նոր հառաջխաղացումը, վոր
սկսվեց փետրվարի 18-ին (բանակցութիւնները
Բրեստ-Լիտվսկում ընդհատվեցին փետրվարի 10-ին
ընդ. Տրոցկու մի հաշտութեամբ, թե պատե-
րազմն ավարտվում է և հաշտութեան ստորագրելը մերժվում), խոր-
հրդային Ռուսաստանը մատնեց շատ ծանր վիճակի: Վիճակի ծանրու-
թիւնը մեծանում էր մանավանդ կուսակցութեան մեջ գոյութիւն
ունեցող տարածայնութիւններով, վորոնց հետեւեցող անկարելի չէր
լուծել այն հարցը, թե ինչ անել առաջխաղացող և նորանոր մարդեր
սրբաբոյ գերմանական իմպերիալիզմի հանդեպ: Պահանջվեց Վլադիմիր
Իլյիչի ամբողջ հաստատամտութիւնը, վորպէսզի համոզել ԿԿ «Գաղաք»
ստանալու նպատակով համաձայնութիւն տալ հաշտութեան ստորա-
գրելու:

Սակայն և ԿԿ վորոշումից հետո կուսակցութեան մեջ շարունակ-
վեցին տարածայնութիւնները, քանի վոր մի ամբողջ շարք պա-
տասխանատու ընկերներ համաձայն չեղին այդ վորոշման հետ: Կու-
սակցութեան VII համագումարը, վոր տեղի ունեցավ մարտի 8-ին,
կանգնեց Վլադիմիր Իլյիչի տեսակետի վրա: Այդ նույն տեսակետին
կանգնեց և խորհուրդների IV արտակարգ համագումարը, վորը հաս-
տատեց Գերմանիայի հետ կնքած պայմանագիրը: Չախ կոմունիստ-
ները ձեռնպահ չեղան քվարկութիւնից, բայց առաջվան պես հա-
կառակորդ մնացին հաշտութեան պայմանագրին: Միայն Գերմանիայի
1918 թվականի նոյեմբերի հեղափոխութիւնը վերջնականորեն համո-
զեց նրանց, թե արդարացին Վլադիմիր Իլյիչն էր: Այդ հեղափոխու-
թիւնը ջնջեց Բրեստի պայմանագիրը, վորն իր գործութեան ժամանա-
կամիջոցին Ռուսաստանին տվավ նրան հարկավոր «Գաղաք»: Այս
կերպ միայն Վլադիմիր Իլյիչի հանձարը, վոր իր մեջ էր ծնւել աշխա-
տավորների բազմամիլիոն մասսայի կամքը, միայն նրա հաստատա-
կամութիւնն ու հաստատամտութիւնը դուրս հանեցին խորհրդային
Ռուսաստանը արտակարգ ծանր վիճակից:

Բրեստի հաշտութիւնը կնքելով և այդ կերպ
«Գաղաք» ստանալով՝ խորհրդային Ռուսաստանը
պիտի ձեռնարկէր սոցիալիզմի շինարարութեան:
Հայտնապես սոցիալիզմի շինարարութեան համար
էր, վոր Վլադիմիր Իլյիչն անհրաժեշտ էր համարում
«Գաղաք» ստանալ թեկուզ ծանր հաշտութեան դնով:

ՍՈՑԻԱԼԻԶՄԻ ԵՒ

ՆԱՐԱՐՈՒՄԻ

ԼԵՆԻՆԻՆԻ

ԱՅՈՒՆԻ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

ԴԵՐ

1918 թ. գարնանն իրագործվեց սոցիալիզմի շինարարութեան
առաջին պայմանը—իշխանութեան անցումը խորհուրդների ձեռքը,
պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատումը: Հարկավոր էր բուն
շինարարութեան անցնել: Իսկ շինարարութեան ինչպիսի պլան առաջա-
դրեց Վլադիմիր Իլյիչը: Նա առաջադրեց հետեւյալ պլանը. չեթե սո-
ցիալիզմի «մուծումն միանշանակ, աննպատկ, այլ աստիճանաբար, պլա-
նաչափ անցում դեպի նա համաժողովրդական վերանկողութեան միջոցով
յեւ հասկանում պետական կապիտալիզմի միջոցով: Իսկ պետական
կապիտալիզմ» հասկացողութեան տակ Վլադիմիր Իլյիչը սովորեցնում
էր ճանաչել մի կապիտալիզմ, վորին պրոլետարական պետութիւնը
պահում է իր վերահսկողութեան ներքո և վորոշ շրջանակի մեջ է դնում:
«Դա մի կապիտալիզմ է, վոր մենք ենք թույլատրել», «դա մի կա-
պիտալիզմ է, վորին մենք կարող ենք սահմանափակել, վորի սահման-
ները մենք կարող ենք վորոշել»,—ահա թե ինչպես էր ընտրողում
Վլադիմիր Իլյիչը պետական կապիտալիզմը հատագայում:

Ապացուցելով իր պլանի ճշտութիւնը, Վլադիմիր Իլյիչը նախ և
առաջ սահմանափորում է, թե Ռուսաստանը մանր-գյուղացիական
չերէր է, վորի մեջ 1918 թ. «գերակշռում է և չի կարող չգերակշռել
մանր-բուրժուական տարրերը»: «Մանր բուրժուազիան դիմադրում է
աւել մի պետական միջամտութեան, հաշվառման և վերահսկողութեան,
թե պետական-կապիտալիստական, նույնպես և պետական-սոցիալիս-
տական»: Ռուսաստանի համար վտանգը «մանր-սեփականատիրական
փրկումն է», «մանր-սեփականատիրական անարխիայի շարունա-
կումն ամենախոշոր, ամենաանհոյ վտանգն է»: Այստեղից էլ այն յեղա-
կացութիւնը, վոր հաշվառում է, թե անհնարին է անմիջապես սո-
ցիալիզմին անցնել: Ռուսաստանում—մատնանշում էր Վ. Ի. Լենինը—
այժմ հենց գերակշռում է մանր-բուրժուական կարգը, վորից յեւ դեպի
պետական խոշոր կապիտալիզմը յեւ դեպի սոցիալիզմն առաջնորդում
է միլիոնային ճանապարհը, ուղի յետանում միլիոնային միջնորդը կա-
ջանով, վոր կոչվում է «համաժողովրդական հաշվառում և վերահսկողու-
թիւն արտադրութեան և ապրանքների բաշխման վրա»: Ով այս չի
ըմբռնում, նա անհրեղի տնտեսական սխալ է կատարում: «Համաժո-
ղովրդական հաշվառում և վերահսկողութիւն»,—դա այն բանն է, «վոր
նախկին է և պետական կապիտալիզմին և սոցիալիզմին»: «Ռուսաստանի
արդի տնտեսական վիճակից չի կարելի առաջ ընթանալ», չանցնելով
համաժողովրդական վերահսկողութեան և հաշվառման միջով:

Իսկ ինչպիսի դեր պիտի խաղա պետական կապիտալիզմը դեպի սո-
ցիալիզմն անցնելու մեջ: Դրան Վլադիմիր Իլյիչը պատասխանում է.
«Բանվորները մանր բուրժուաներ չեն: Նրանք չեն յերկշուր խոշորա-

յին իշխանության սկսեց Հոկտեմբերյան հեղաշրջման հենց առաջին օրերը: Հայտարարելով խորհրդային իշխանություն հռչակելու մասին՝ իմպերիալիստներն սկսեցին պաշտպանել այն հակահեղափոխական ֆրոնտը խորհրդային իշխանության դեմ, վորն ստեղծվեց Ռուսաստանում: 1918 թվականի գարունից դաշնակից կապիտալը (այսինքն համալսարհային պատերազմում ցարական Ռուսաստանին դաշնակից յերկրներին կապիտալիստները) բացահայտ գինված հարձակում է սկսում խորհրդային իշխանության վրա:

1918 թվականի գարունից ել սկսվում է խորհրդային իշխանության կատաղի գինված պայքարը միավորված հայրենական ու միջազգային հակահեղափոխության դեմ, վորը տեկց մինչև 1920 թվականի վերջը: Մենք կանգ չպիտի առնենք այդ պայքարի ընթացքի վրա, վորը գեո շատ լավ են հիշում ԽՍՀՄ բանվորներն ու գյուղացիները: Փաղաքացիական պատերազմի ժամանակ չորս կողմից սեղմվում էր խորհրդային Ռուսաստանի շուրջը թշնամիների ողակը. միաժամանակ արշավում էին հակահեղափոխության գլխավոր թևերկյալները (СТАВ-ПЕННИК) — Կոլչակ, Դենիկին և Յուդենիչ: Խորհրդային Ռուսաստանը գալարվում էր սովից, ցրտահար էր լինում, բծավոր տիֆը հնձում էր բնակչությունն ու Կարմիր բանակի մասերը, պեռք էր պայքարել բանակների դեմ, վորոնց կապիտալիստները պաշարով լավ ոծուել էին և գինվր Յեվ, այնուամենայնիվ, բանվոր դատակարգը, գյուղական չքավորությունը և միջին գյուղացիները (վորոնք սկզբում տատանվում էին, անգամ անցնում էին հակահեղափոխության կողմը, իսկ ապա նրա դեմ մղած ընդհանուր պայքարի մեջ ավելի սերտ դրդվեցին բանվոր դատակարգի հետ) հաղթական դուրս յեկան այդ հերոսական պայքարից, վորը նմանը չունի աշխարհում:

Խորհրդային Ռուսաստանի հաղթությունը, նրա Կարմիր բանակի ստեղծումը: կողմից այդպիսի բանակի այնքան լավ գինված ու պաշարով ոծուված թշնամիների վոշնացումն այնպիսի մի ժամանակ, յերբ ինքն ապրում էր սովի, ցրտի և հիվանդությունների անհավատարիորեն ծանր տաժանքներ, — հայտնապես բացատրվում է աշխատավորների այն ըմբռնումով, թե իրանք իրանց իշխանությունն են պաշտպանում կալվածատերերի և կապիտալիստների իշխանության դեմ: Կուսակցության VIII համագումարում (1919 թ. մարտին) հայտնապես նման իմաստով էլ բացատրեց Վ. Ի. Լենինը խորհրդային Ռուսաստանի հաղթությունները: Վլադիմիր Իլյիչը մասնաշուկ էր, թե աշխատավորների կողմից այդ ըմբռնումը, վոր խորհրդային իշխանություն — իրանց իշխանությունն է, հնարավորություն տվեց ստեղծելու Կարմիր բանակը — «մի գինված ուժ, վորը դիտե, թե ինչի համար է ինքը կռվում»:

Պրոլետարիատի գինված Հոկտեմբերի — Կարմիր գվարդիայի — ստեղծումն սկսվեց դեռ Կերենսկու ժամանակ: Կարմիր գվարդիան հերոսաբար էր կալվում, բայց, այնուամենայնիվ, իրանից ներկայացնում էր առանձին գինված խմբեր, թույլ միավորված, պատահաբար պաշարով ոծուված և թույլ կարգապահություններ:

Այդ խմբերով չէր ել կարելի յետ վանել խորհրդային Ռուսաստանի լավ գինված ու պաշարով ոծուված, կարգապահ և ուղիղ գինվորական մասերի վերածած թշնամիներին, վորոնք 1918 թվականից պայքար սկսեցին նրա դեմ: Պարզ էր, վոր խորհրդային Ռուսաստանին հարկավոր էր ունենալ կանոնավոր Կարմիր բանակ: Յեվ ուստի 1918 թվականի միտրվարի 23-ին հրատարակվում է Կարմիր բանակի կազմակերպման դեկրետը, բանակի, վոր կամավորներից պիտի գոյանար: Ապա յերբ ազդեցականները պահանջեցին ավելի ու ավելի մեծ լրացումներ ու պահեստի ուժեր, Հեյկի 1918 թ. մայիսի 28-ին ընդունեց դեկրետ մարիլիզացիայով գինակոչի մասին, և այդ որվանից սկսվում է կանոնավոր Կարմիր բանակի շինարարությունը, միջոց ընտրելով բանվորների ու գյուղացիների գինակոչումը:

Կարմիր բանակի կազմակերպումը պահանջեց վերաբնեւ հրամանատարների հարցը. անհրաժեշտ էր ընտրովի հրամանատարներին փոխարինել նշանակովի հրամանատարներով, վորովհետեւ այլ կերպ կառավարել բանակը և նրա մեջ անհրաժեշտ կարգապահությունն ու կարգ ստեղծել անկարելի յիր: Այդ հրամանատարներին կարեւոր յիր վերցնել միայն հին սպայությունից, վորը մեն-միայն ուներ անհրաժեշտ ազդեցական փորձը: Յեվ կուսակցությունը դիմում է այդ միջոցին, միաժամանակ յուրաքանչյուր հրամանատարի գլխին քաղաքական կոմիտուար կանգնեցնելով, վորն այդ հրամանատարին պիտի պահեր խիստ դիտողական ու վերահսկողության տակ: Հին սպայության դործի լծակցումը մեծ առարկությունների հանդիպեց կուսակցության շարքերում, բայց փորձը ցույց տվեց, թե այդ միջոցը միակն էր, վոր կարող էր մեղ տալ անհրաժեշտ հրամանատարական կազմը: Կոմմունիստական կուսակցությունը կարողացավ գտնել Կարմիր բանակի կազմակերպման այնպիսի ձևեր, վորի գոյությունը մենք լայն ոգտագործեցինք հին հասարակակարգի ազդեցական մասնագետներին: Կուսակցությունը գլուխ էր կանգնած այն ամբողջ աշխատանքին, վոր ստեղծում էր Կարմիր բանակը և պաշտպանում խորհրդային Ռուսաստանը: Կոմմունիստները հաղարներով էին թավովում բանակի շարքերը, կովելով առաջավոր դիրքերում, կովի տանելով դորամասերը, ահագին քաղաքական աշխատանք կատարելով Կարմիր բանակայինների գիտակցությունը բարձրացնելու և Կարմիր բանակի նպատակներն ու խնդիրները նրանց պարզաբանելու համար, իշխանություն կազմակերպելով սպիտակ

Սորհրդային իշխանության կողմը զբաղեցին: Բայց արդեն հավասարա-
հոգեպետությունը զեկրեւորեց Սորհրդային իշխանության ակնհայտնի
թշնամիների բանակն եւ մղում կուլակներին, վերովհետեւ վերաբա-
ժանման եւ յենթարկվում եւ կուլակային հողը: Մյուս կողմից այդ
գեկրեւորը լրությամբ չէր բավարարում գյուղացիական չքավորության
սպասելիքները: Չքավորը լրացուցիչ հող ստացավ (միքանի տեղե-
րում, ուր կալվածատերեր չկային, շատ քիչ), բայց առաջվան պես
հող մշակելու համար նա պործիքներ ու լծկաններ չուներ:

Կուլակն սկսեց անցնել Սորհրդային իշխանության թշնամիներին
կողմը, վորը նրանից խլում եւ պարենը, եւ սկսեց ձգտել խորհուրդնե-
րի դեմ մղված պայքարում իր կողմը քաշել միջակին: Այս պատճառով
Սորհրդային իշխանության առաջ խնդիր ձագեց կուլակներին դեմ պայ-
քար կազմակերպել գյուղում, ամբացնել չքավորության ու միջակնե-
րի համակրանքն ու գործոն պայտապանութուն: Եւ նրանց միջոցով ազ-
գել միջին գյուղացիության վրա, վորպեսզի հնարավորութուն չտա
կուլակին իր յետից հակահեղափոխության կողմը քաշելու միջակին:
Կարճ խոսելով՝ Սորհրդային իշխանությունը պիտի «խեղճական պրոլե-
տարական հեղափոխություն» (Լենին) մուծեր գյուղը: «Յեթե մենք,—
ասում եւ Վլադիմիր Իլյիչը,— չկարողանայինք հարուցել այդ հեղափո-
խությունը, մեր աշխատանքը պետքական չէր լինի»: Պրոլետարական
հեղափոխությունը պետք եւր գյուղը մուծել նախ եւ առաջ նրա հա-
մար, վոր առանց դրան մեր հեղափոխությունը սոցիալիստական հե-
մար, վոր առանց դրան մեր համար, վոր առանց դրան
դափնիսություն չէր լինի, իսկ ապա նրա համար, վոր առանց դրան
մենք չէինք շահել քաղաքացիական պատերազմը: Մեզ անհրաժեշտ
եւ «գյուղում դատել պրոլետարական եւ կիսապրոլետարական տարրերը,
համախմբել նրանց քաղաքային պրոլետարիատի հետ պայքար մղելու
գյուղի բուրժուազիայի դեմ» (Լենին):

Դրան մենք հասանք գյուղում չքավորության կոմիտեներ—չքա-
վորկոմիտե ստեղծելով, նրանց մասին գեկրեւոր հրատարակվեց 1918
թվականի հունիսի 11-ին: Չքավորության կոմիտեներին պիտի մա-
նակցեին այն գյուղացիները, վորոնք ավելցուկներ չունեին, առե-
տրով չէին դրադվում եւ առանց բատրակների ոգնության ելին մշա-
կում իրանց հողը: Կոմիտեները գյուղում պիտի կազմակերպեին չքա-
վոր գյուղացիությունը պայքարելու կուլակության դեմ եւ ոգնելու
Սորհրդային իշխանությանը, յերբ նա հաց եւ ժողովում եւ խորհուրդ-
ներն ամբացնում: Չքավորության կոմիտեներն աղքատ գյուղացիու-
թյան դասակարգային կազմակերպություններն էին հանդիսանում եւ
վճռական դեր խաղացին գյուղի կուլակաթափման, նրա հավասարա-
ման մեջ, այսինքն նվազեցրին չքավորների ու կուլակների թիվը, մի-
ջակայնացրին գյուղը:

Գյուղի կուլակաթափումից ավելի դժվարությամբ եւ հաջողությամբ
վոր Սորհրդային իշխանությունը քաղաքացիական պատերազմի տա-
րիներին ճիշտ քաղաքականություն իրագործե միջակի նկատմամբ:

Հոկտեմբերյան հեղաշրջման պահուն, վորից գյուղացիությունն
ստացավ կալվածատիրական հողը, միջակն արդեւ չէր լինում պրոլե-
տարիստին, վոր նա իշխանությունն իր ձեռքն առնի: Միջակը, ինչ-
պես ասում են, չեղոքացված եւ կալվածատիրերի տապալումով եւ հո-
ղի ստացումով: Դադաքացիական պատերազմի առաջին շրջանում Սոր-
հրդային իշխանությունը նույնպես չէր կարող ավելին պահանջել, քան
միջակի չեղոքացումը, վորովհետեւ «միջակը մի մարդ եւ, վոր տնտղում եւ
նա նայում եւ, թե ով կհաղթի, սպասում եւ, եւ միայն այն ժամանակ,
յերբ դու վաճառելով կալվածատերերին ու բուրժուազիային՝ առաջնու-
թյուն եւ շահել, նա դաշինքի յե գալիս: Դրա համար եւ նա միջակ ե»
(Ստալին): Բայց նրա չեղոքացման համար պետք եւ ճշտորեն իրա-
գործել այս կանոնը—«չվշտացնել միջակին»: Ծնորհիվ այն բանի, վոր
Սորհրդային ապարտադ գահացուցիչ կերպով չէր կազմակերպված գյու-
ղում, Սորհրդային իշխանության քաղաքականությունը տեղեւորում հա-
ճախ խեղաթյուրվում եւր: Անկախ իշխանության օրգանների ամեն կալ-
գի ապրիրնի գործողություններից՝ դա արտահայտվում եւր նույնպես
նրանում, վոր համարյա միշտ, հակառակ գյուղացիների կամքին, հար-
կադրական կարգով անչափ շատ էլին կազմակերպվում կոմմունիստներ
եւ Սորհրդային տնտեսություններ: Դա մեր թշնամիներին առիթ եւր
տալիս, վոր շահագործելով գյուղացիության անգիտակցությունը, գո-
ռան, թե Սորհրդային իշխանությունը հարկադրաբար մղում եւ իրան
նպատակ եւ դնում գյուղացիներին մղել «կոմմունիստ» մեջ, Դա ուժե-
ղացնում եւր միջակի տատանումները, եւ սակավ չէր պատահում, վոր
նրան հրում եւր անցնելու Սորհրդային իշխանության թշնամիներին
կողմը: Այնինչ միջակն իր մասսայով շնորհիվ սպիտակ գվարդիա-
կանների գործադրած եկղեկուցիաների, բռնությունների փորձի, շնոր-
հիվ իր մշտնջենական թշնամիների—կալվածատերերի վերադարձի փոր-
ձին այնտեղ, ուր հաղթում էին սպիտակները, սովորում եւր ըմբռնել
թե վորքան հարկավոր եւ նրան Սորհրդային իշխանությունը: Նրա
մեջ ձգողություն յերեսց դաշինք կնքելու բանվոր դասակարգի հետ:
Սխալ վերաբերմունքը դեպի միջակը տեղեւորում խանգարում եւր այդ
ձգողությունը: Հարկավոր եւր ամենուրեք շտեկ տեղական Սորհրդային
իշխանության գործողությունները: Հարկավոր եւր ամբացնել միջակի
սկսած ձգողությունը դաշինք կնքելու բանվոր դասակարգի հետ: Այդ
եւ արվեց կուսակցության VIII համագումարում (1919 թ. մարտ):

Այդ համագումարում Վլադիմիր Իլյիչը հանդես յեկավ մի գեկու-
ցումով, վորի բովանդակությունը գյուղում կատարելիք աշխատանքն

ևր, և վորի մեջ նա ընդգծում եր, թե միջին գյուղացիության նկատմամբ պետք է ընդգրկել մի կանոն, այն է՝ «չհամարձակվել հրամայել», վորովհետև բռնություն միայնակ չէ թե վոչինչ չես կարող անել, այլ միջակին կհրեա խորհրդային իշխանություն թշնամիների կողմը: Հիմա անհրաժեշտ է նոր ետապ միջակի նկատմամբ կիրառվելիք քաղաքականություն մեջ. անհրաժեշտ է, վոր պրոլետարիատն ու գյուղական չքավորությունը կուռ դաշինք կնքեն նրա հետ:

«Մենք մտել ենք սոցիալիստական շինարարության մի այնպիսի ստադիա,—ասում եր VIII համագումարում Վլադիմիր Իլյիչը,—յերբ գյուղում կատարած աշխատանքի փորձի վրա պետք է կոնկրետորեն, մանրամասնորեն մշակել հիմնական կանոններն ու ցուցմունքները, վորոնցով մենք պիտի ղեկավարվենք նրա համար, վորպեսզի միջին գյուղացու նկատմամբ կանգնենք կուռ դաշինքի հողի վրա»: Համագումարը համաձայնվեց Վլադիմիր Իլյիչի հետ և բանաձև ընդունեց, վորի մեջ մատնանշում եր, թե «բանվորա-գյուղացիական իշխանության և կոմունիստական կուսակցության քաղաքականությունը հետագայում ևս պիտի տարվի պրոլետարիատի և չքավոր գյուղացիության կողմից միջին գյուղացիության հետ համաձայնություն պահպանելու վորոշում»: Մյանքն ամբողջությամբ ու լրությամբ արդարացրել է այդ բանաձևը, և պրոլետարիատի ու գյուղական չքավորության միջակի հետ կնքած դաշինքի քաղաքականությունը մնում է խորհրդային իշխանության և կուսակցության քաղաքականության հիմքը գյուղում և այժմ, ներկա պայմաններում: Վորովհետև միջակը հանդիսանում է գյուղի կենտրոնական ֆիգուրան, վորովհետև միջակները գյուղում շատ միլիոններ են, ապա առանց նրան, վոր պրոլետարիատն ու չքավորությունը դաշինք չպահպանի միջակների հետ, սոցիալիզմի շինարարությունն անհնարին է: Միջակի հետ կնքած կուռ դաշինքի ձիշտ քաղաքականության արդարացումը դրա մեջ է, քաղաքականության, վորը կուսակցությունը վորդեգրել է դեռ VIII համագումարից և վորը նա վերստին վճռականորեն հաստատեց XIV համագումարում:

Կուսակցության
յեվ կուսակցա-
կան գեկավա-
րության նշանա-
կությունը բա-
ղաբաց իսկան
պատկերով լի-
քի համար:

Քաղաքացիական պատերազմում անպայմանորեն հաղթանակելու անհրաժեշտությունը պահանջում եր, վորպեսզի խորհրդային իշխանության և բանվոր դասակարգի կազմակերպության որդաններն ստորագրված լինեն այդ խնդրին, վորպեսզի նրանց վորջ աշխատանքը կառուցվի լավագույն կերպով լուծելու այն:

Յեվ իսկապես, բաղաբացիական պատերազմի տա-
րիներին խորհուրդների, արմիությունների յեվ կուսակցության վորջ առ-

խատանքը համակերպված եր մի խնդրի՝ հաղթություն ճանելու հակահեղափոխության դեմ:

Քաղաքացիական պատերազմի տարիներին խորհուրդները և քաղաքում և գյուղում ռազմա-քաղաքական դիկտատուրայի որդաններ էյին: Նրանց աշխատանքն եր—ամեն կերպ ոգնել ու նպաստել կարմիր բանակին, զորահավաք անցկացնել, պայքարել դասալքության դեմ, իրանց ձեռքերում կենտրոնացնել նյութական պաշարները (հաց, հում նյութեր, ապրանք և այլն), հաշվառել ու բաշխել այն բոլորը, ինչ պետությունն եր հայթայթում բնակչությանը, դաժան պայքար մղել հեղափոխական կարգը խախտողների դեմ, ճնշել հակահեղափոխական յիլույթները և այլն: Այդ ժամանակ խոսք իսկ չեր կարող լինել, վոր դեմոկրատիա կիրառվի խորհուրդների աշխատանքում. պետք եր մի կողմը թողնել և ընտրականությունը և հաշվետվությունը. ժամանակ և հնարավորություն չկար բնակչությունը լայնորեն քաշելու խորհուրդների աշխատանքի մեջ և այլն: Քաղաքացիական պատերազմով բռնված տեղերում կծկվում էյին և բուն խորհուրդները և փոխարինվում ռազմա-հեղափոխական կոմիտեներով:

Քաղաքացիական պատերազմի պայմաններին պիտի համակերպվեյին նաև արմիությունները: Կարմիր բանակը լրացնելու համար նրանք զորակոչի էյին յենթարկում իրանց անդամներին և, որինակ, մեն-միայն 1919 թվականին արմիությունական զորահավաքը կարմիր բանակին տվել է 80,000 մարդ: Ապա արմիությունները կազմակերպում էյին պարենային խմբեր և, որինակ, 1919 թ. առաջին մասում պարենային խմբերին տվին 31000 անդամ:

Քաղաքացիական պատերազմի պայմաններին ամբողջությամբ կուսակցությունը հարմարվեց, հարկավ, բանվոր դասակարգի բոլոր այլ կազմակերպություններից առաջ: Կուսակցությունն ինքը կազմակերպվեց և կազմակերպեց ամբողջ բանվոր դասակարգը լուծելու հիմնական խնդիրը—պաշտպանել խորհրդային յերկիրն սպիտակ գվարդիականների դիմում հարձակումից: Կուսակցական կազմակերպությունները վարից վեր միլիտարիզացիայի էյին յենթարկվում, այսինքն ռազմական կարգով վերակառուցվում: Ներկուսակցական դեմոկրատիան տապալված եր. կուսակցությունը կիրառում եր ամենախիստ կենտրոնացում, վարը կանգնած կուսակցական կազմակերպությունների անառարկելի հպատակումը վերը կանգնածներին, վերը կանգնած այդ կազմակերպությունների վորոշումների անպայման կատարումը, իբրև ռազմական հրամանների: Ամբողջ աշխատանքը հայտնապես կառուցվում եր ղեկավարող կուսակցական կազմակերպությունների ռազմական հրամանների սխտեմով: Կուսակցության անդամներն անընդհատ զորահավաքի էյին յենթարկվում նախ և առաջ ռազմական ֆրոնտի համար, և կուսակցա-

4. ՀԵ ՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԵԼՔԸ ԱՐԵՎՄՈՒՏՔՈՒՄ 1918 — 1921 թ. թ. ժԱՄԱՆԱԿԱՄԻՋՈՅԻՆ

Հեղափոխական վերելքը Արեւմտահայաստանում իբրեւ պայքարի ռուսաստանի պրոլետարական հեղափոխության ազդեցության:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը առաջին հեղափոխությունն էր, վոր գործնականորեն իրագործեց իմպերիալիստական պատերազմը քաղաքացիական պատերազմ դարձնելու լոգունը: Առաջին անգամն եր աբխազիում, վոր պրոլետարիատն իր ձեռքը գրավեց իբխանությունը լեւ սկսեց կառուցել իր պրոլետարական պետությունը: Հենց միայն այս փաստը համաշխարհային նշանակություն ունի, իբրեւ որին նաև բոլոր յերկրների պրոլետարիատի համար, վորը տեսնում է իրականում, թե ինչ ուժ է նա ներկայացնում, յիրը գործում է կազմակերպված ու հեղափոխականորեն, յերբ վճռականորեն պայքարում է բուրժուազիայի դեմ: Հոկտեմբերի համաշխարհային նշանակությունը իբրեւ բոլոր յերկրների աշխատավորներին ճանապարհ ցուցող մի յերեւոյթ, մեկից ավելի անգամ է ընդգծվել Վլադիմիր Իլյիչի կողմից:

Հոկտեմբերը հեղափոխական վերելք հարուցեց Արեւմուտքում: Այդ վերելքի համար հողը նախապատրաստված էր շնորհիվ այն աղետների, վորոնք պրոլետարիատի գլխին թափվեցին ռադիկալիստներում տեղի ունեցած բնաջնջումների, չքավորության, հիվանդությունների հետեւանքով, յերբ միաժամանակ բուրժուազիան հսկայական շահույթներ էր գանձում,—այդ բոլորը պրոլետարիատի առաջ մերկացրեց կապիտալիստական հասարակարգի իսկական եյուրթյունը: Կապիտալիզմը տապալման համար մղած հերոսական պայքարի որինակը ցույց էր տալիս Սորբոդային Ռուսաստանը:

Ռուսական Հոկտեմբերն այս պատճառներով այն հետևանքն ունեցավ, վոր տապալվեցին միապետությունները Գերմանիայում և Ավստրիայում, կարճ ժամանակով Սորբոդային հանրապետություններ հաստատվեցին Հունգարիայում և Բավարիայում, հեղափոխական յեւլույթներ ծագեցին Ֆրանսիայում, Անգլիայում, Միացյալ Նահանգներում, Յապոնիայում և մի շարք այլ յերկրներում:

Հեղափոխական վերելքն Արեւմուտքում չհանգեց պրոլետարիատի հաղթանակին և Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը չմիացրեց Արեւմուտքում ծագելիք պրոլետարական հեղափոխության միաժամանակյա հաղթանակին, քայքայ առանց այդ հաղթանակի յել, ինչպես մենք տեսանք, սիջազգային պրոլետարիատի հեղափոխական յեյուրթյունը ռեգուլյուն հանդիսացան մեզ համար, վորովհետեւ նրանք բուլազրին ստաբիլիտայ իմպերիալիստների ինտերվենցիան (գիւլված հարձակումը):

Թե ինչ նշանակություն ունեյին մեզ համար Հոկտեմբերի արձա-

դանքերն Արեւմուտքում, դա տեսնել կարելի է գեթ Բրեստի հաշտության ճակատագրից, վորի մասին Վլադիմիր Իլյիչն ասում էր. «Գիշատիչը ճնշում, խեղդում և պատառ-պատառ է անում Ռուսաստանը»: 1918 թվականի նոյեմբերին միապետության դեմ բռնկված հեղափոխությունը Գերմանիայում և Ավստրիայում թղթի կտոր դարձրեց Բրեստի հաշտությունը և ազատագրեց Սորբոդային Ռուսաստանն այն անհավատարի տանջանքներից, ինչ նա յեր բարդում: Դրա հետ միասին հեղափոխությունն ստիպեց գերմանական իմպերիալիզմի գործերը յետ քաշել Սորբոդային Ռուսաստանից և ազատել այն համաշխարհային զեշատիչների այդ խմբակի ինտերվենցիայից:

Հեղափոխական շարժումն Արեւմտյան Յեւրոպայում, վոր արձագանգ էր մեր Հոկտեմբերին, խանգարեց իմպերիալիստների և մյուս անգլիո-ֆրանսիական խմբին ջախջախելու մեզ: 1919 թվականի դեկտեմբերին հանդես գալով Սորբոդայի VII հաւ լուծարում՝ Վլադիմիր Իլյիչն ուղղակի մատնանշեց, թե «մենք Անտանտայից խլել ենք Դրա զինվորներին», վորովհետեւ նրանք անընդունակ հանդիսացան կովելու Սորբոդային Ռուսաստանի դեմ այն հողի վրա, վոր շիկացած է Հոկտեմբերյան հեղափոխությամբ, և նրանց հարկադրված եյին հեռացնել Ռուսաստանից, վորպեսզի փրկել կարելի լինի «բայլեկիզմի վարակից»:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը խիստ կարեւոր հետեւանք ունեցավ վողջ համախարհային պրոլետարական շարժման համար: Նա դրեց ստեղծելու Յերոդ կոմունիստական Ինտերնացիոնալը: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը նպատակ էր դրել և իրագործեց Ռուսաստանում—առաջին անգամ աշխարհում—պրոլետարիատի զիկտատուրան: Բայց Հոկտեմբերյան հեղափոխությունն ինքն իրան դիտում էր միայն իբրեւ միջազգային պրոլետարական հեղափոխության մի մասնիկ, իբրեւ պրոլետարիատի զիկտատուրայի իրագործման սկիզբ ամբողջ աշխարհում: Իսկ ամբողջ աշխարհում իշխանության գրավումը պրոլետարիատի կողմից և զիկտատուրայի իրագործումն անհրաժեշտ է, յեթե չեն միավորված բոլոր յերկրները պրոլետարիատի ջանքերը, յեթե համաշխարհային պրոլետարիատը միատեղի պայքար չի մղում համաշխարհային բուրժուազիայի և սոցիալ-դավաճանների դեմ:

Այդ միավորումն էլ III Ինտերնացիոնալն է հանդիսանում:

Կոմիտեների կազմակերպումը տեղի ունեցավ 1919 թ.: Մոսկվայում հրավիրված առաջին միջազգային կոմունիստական համագումարը բացվեց մարտի 2-ին և իրան Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի հիմնադիր կոնգրեսս հռչակեց: Կոմունիստական Ինտերնացիոնալն

իրան հայտարարեց կանգնած պրոլետարիատի դիկտատուրայի համար մղված պայքարի պլատֆորմի վրա, դիկտատուրայի, վորի իրագործումը Հոկտեմբերից հետո սկսել եր ռուսական պրոլետարիատը:

ԱՆԿԱՋՈՂՈՒՅՑԱՆ ԱՊԱՏՈՒՄԸ
Այս պատճառով առաջին հերթին պետք է անհրաժեշտ է պարզապես սկզբից կապիտալիզմի դեմ հեռավորագրված պայքարը հաղթել:

Այն հաջող գոյություն ունի, վորի գոյությունը եւ կարող լինի իշխանության գլխին: Մյուս կողմից, — մատնանշում եր Վլադիմիր Իլյիչը, — «այն թշնամին, վորի հետ մենք գործ ենք ունեցել մինչև այժմ — Ռուսական իշխանությունը, հերեմակին, մանր-բուրժուական համաձայնողականները, մեր բուրժուական, վախկոտ, անկազմակերպ բուրժուազիան — միթե դրանք թշնամիներ են»:

Արեւմուտքի պրոլետարիատն իր դեմ ունի այլ բեմամբներ. կազմակերպված, խելոք, տեխնիկորեն սեփական գիտելիքով մի բուրժուազիա, վորի հետ կոպիտ անհավիտ ղեկավար եր:

II ԻՆՏԵՐՆԱԿԻՆՆԱԿԱՆ ԲՈՒՐՇՈՒԱԶԻԱՆ ԿՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՆԳՐԵՍՈՒՆԸ
Այս պատճառով առաջին հերթին պետք է անհրաժեշտ է պարզապես սկզբից կապիտալիզմի դեմ հեռավորագրված պայքարը հաղթել:

Մյուս կողմից բուրժուազիան պրոլետարիատի դեմ մղած պայքարում խոստում ոգնություն: Ունի II Ինտերնացիոնալի կուսակցությունների կողմից: II Ինտերնացիոնալի առաջնորդները բացահայտորեն ելին արտահայտվում հեղափոխության և պրոլետարիատի կողմից իշխանությունը բռնորեն գրավելու դեմ: Նրանք կանչել են — և շարունակում են կանչել, — վոր պրոլետարիատն ընդգրկի մանր բարենորոգումները: Եր ու համաձայնություն, բուրժուազիայի հետ հաշտ ապրելու ուղին:

II Ինտերնացիոնալն ունի բուրժուազիային արդյան մեջ խելոք դեմ թանկությունների հեղափոխական յեղությունները Գերմանիայում և մյուս յերկրներում: Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիան, որին ահա իշխանությունը դեկն ունենալով, Վիլհելմ II-ի գործերից սպիտակ գվարդիա կազմակերպեց և այդ գվարդիայի ոգնությունը ճնշեց Բեռլինի, Ռուրի շրջանի, Բավարիայի և Գերմանիայի այլ վայրերի թանկություններին: Բուրժուազիային ահալով աջակցություն և ցույց տվել II Ինտերնացիոնալը և բոլոր մյուս յերկրներում: Ոգտվելով իրենց ունեցած

ազդեցությունից բանվոր դասակարգի վրա, վորին նրանք համաձայնողականություն հայտարարեցին: Ելին դեռ պատերազմից շատ վաղ, II Ինտերնացիոնալի առաջնորդները պատերազմից հետո յեկ ելին հաջողում բուրժուազիայի դեմ ունենալիք յեղություններից յետ պահելու բանվորներին: Բուրժուազիայի հետ միասին նրանք նկարագրում ելին «ռուսական քառորդ», այսինքն ստախոսում ելին խորհրդային Ռուսաստանի մասին և խարված բանվոր դասակարգին նկարում այն սարսափը, վորը նրան ե սպասում, յեթե նա խիղախե իշխանություն իր ձեռքն առնելու:

1921 — 1922 թ. ԲԱՐՇԱՎԱՅԻ ԱՆԿԱՋՈՂՈՒՅՑԱՆ ԱՊԱՏՈՒՄԸ
Այս պատճառով առաջին հերթին պետք է անհրաժեշտ է պարզապես սկզբից կապիտալիզմի դեմ հեռավորագրված պայքարը հաղթել:

Ժամանակին մանր զիջումներ անելով բանվոր դասակարգին և իր իշխանությունը պահպանելով՝ սակայն բուրժուազիային 1921 — 1922 թ. Բ. Գործից հարձակում ե անցնում բանվոր դասակարգի դեմ: Պատերազմի գործած համաշխարհային տնտեսությունը քայքայվում պահանջում եր ծախսեր կատարել այդ տնտեսությունը վերականգնելու համար: Հասկանալի յի, վոր բուրժուազիան կամենում ե այդ ծախսերը բարդել բանվոր դասակարգի ուսերին:

Բուրժուազիան նպատակ ունի բանվոր դասակարգի մեջ ճնշել ամեն մի ձգտում՝ գրավելու իշխանությունը, խել նրանից ութթամյա բանվորական որը, նվազեցնել նրա աշխատավարձը և այլն: Այդ հարձակումը բանվոր դասակարգի դեմ շարունակվում և և մինչև որս: Բուրժուազիայի հարձակումն այլեվս տարակույս չեթ թողնում, վոր Արեւմուտքում պրոլետարիական ղեկավարությունը հետաձգված ե:

Բուրժուազիայի հարձակումը ժամանակի կողմից գուդադիպեց մեղ մոտ քաղաքացիական պատերազմի ավարտմանը և «գաղարի» սկսվելուն, խորհրդային հանրապետությունների իրանց գոյություն մի այնպիսի շրջան մտնելուն, յերբ նրանց դեմ վոչ համաշխարհային, վոչ հայրենական հակահեղափոխությունն ուղղակի, անմիջական դիմված պայքար չեն մղում, չեն փորձում զենքով վոչնչացնել խորհրդային իշխանությունը:

Վորպեպի լավ յուրացվել «Հեղափոխական վերելքը Արեւմուտքում 1918 — 1921 թ. Բ. Ժամանակամիջոցին» հատվածը, պատասխաններ տվեթ հետեյալ հարցերին:—

1. Պատերազմից հետո ինչի՞ մեջ արտահայտվեց հեղափոխական վերելքն Արեւմուտքում, և ինչ պատճառներ հարուցին այն:
2. Ինչո՞ւ Արեւմուտքի պրոլետարիատը չեթ կարող տապալել իր բուրժուազիային:

ՆՅՈՒԹԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՇՎՈՎ ԻՆՉՈՎ Ե ՎՈՐՈՇՎՈՒՄ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԵՋ

Յեթե հարց դրվի մեր յերեք տարվա փորձի գումարի (ИТОГ) մասին (վորովհետև դժվար է միջանի հիմնական կետերի առիթով մի տարվա գումարը հանել), յեթե հարց տանք մեզ, թե վերջին հաշվով ինչո՞վ են բացատրվում մեր հաղթանակներն առավել ուժեղ թշնամու դեմ, ապա պատասխան կլինի. նրանով, վոր Կարմիր բանակի կազմակերպության մեջ հոյակապորեն իրագործված են բանվորների ու աշխատող գյուղացիության բոլոր շահագործողների դեմ կնքած դաշինքից բխող պրոլետարական ղեկավարության հետեղականություն թյունն ու հաստատակամությունը: Ինչպես կարող եր դա տեղի ունենալ: Ինչո՞ւ գյուղացիության ահաբեկման մասան աղբյուրով բնդառաջից դրան: Նրա համար, վոր նա համոզված եր, լինելով իր ճնշող մասով անկուսակցական, թե այլ փրկություն չկա, քան Խորհրդային իշխանության պաշտպանությունը: Հարկավ, դրա մեջ նա համոզվեց չե թե պրեքերից, չե թե պրոպագանդից, այլ փորձից: Նրան դարթեցրեց քաղաքացիական պատերազմի փորձը, մասնավորապես մեր միջնակներն ու սոցիալիստ-հեղափոխականների միությունը, վոր ավելի յեր հարազատ մանր-գյուղացիական տնտեսության վորոշ հիմնական գծերին: Այդ մանր-սեփականատիրական կուսակցությունների, կալվածատերերի և կապիտալիստների հետ կնքած դաշինքների փորձը, ինչպես և Կուչակի ու Դենիկինի փորձը համոզեց գյուղացիական մասսային, թե վոչ մի միջին բան հնարավոր չե, թե Խորհրդային ուղղադիժ քաղաքականությունը ճիշտ ե, թե պրոլետարիատի յերկաթե ղեկավարությունը միակ միջոցն ե, վոր կազատի գյուղացուն շահագործությունից ու բռնությունից: Միայն նրա համար, վոր դրա մեջ մենք համոզել կարողացանք գյուղացուն, միայն դրա համար այդ կուս. և անվերապահ համոզմունքի վրա հիմնված մեր հարկադրանքի քաղաքականությունն այնպիսի հսկայական հաջողություն ունեցավ:

(Վ. Ի. Լենին. Աշխ. ժողովածու, հ. XVII, էջ 412-414, ռուսերեն)

2. ԳԻՏԱԿՑԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԻ ԳՅՈՒՂ ՄՈՒԾԵԼԸ

Գործնականում, Խորհրդային իշխանության դեմ մղած կատաղի պայքարի մեջ, ապստամբությունները միավորեցին և՛ յեվրոպական իմպերիալիստներին և՛ նրանց վարձկան չեխո-սլովակներին և այն

բոլորը, ինչ դեռ կալվածատերերի և կապիտալիստների կողմակից եր մնացել Ռուսաստանում: Դրանց հետեցին և բոլոր գյուղական կուլակները:

Խախտվեց գյուղի միասնականությունը: Այն գյուղում, վորն իբրև մի մարդ եր կոչում կալվածատերերի դեմ, ծագեցին յերկու բանակ—աշխատող չքավոր գյուղացիություն և բանակ, վորը բանվորների հետ միասին շարունակում եր հաստատակամորեն ընթանալ դեպի սոցիալիզմի իրագործումը և անցնում եր կալվածատերերի դեմ մղած պայքարից պայքար մղելու կապիտալի դեմ, դրամի իշխան և թյան դեմ, հողի մեծ բարենորոգման կուլակային ոգտագործման դեմ—և ավելի ունեոր գյուղացիների բանակ: Այդ պայքարը, վերջնականորեն զատելով հեղափոխությունից ունեոր շահագործող դասակարգերին, մեր հեղափոխությունը լրությամբ դրավ այն սոցիալիստական սեյների վրա, վորոնց վրա Հոկտեմբերին հաստատակամորեն ու վճռականորեն քաղաքների բանվորն եր կամենում դնել այն, բայց վորոնց վրա նա հաղթականորեն չի կարող յերեք հեղափոխությունը ուղղություն տալ, յեթե գիտակցական, կուս. համախմբված աջակցություն չգտնե գյուղերում...

Գյուղում չքավորների կոմիտեների կազմավորումը մի դարձակետ եր և ցույց տվեց, թե քաղաքների բանվոր դասակարգը, վոր Հոկտեմբերին միավորվել եր գյուղացիության հետ, վորպեսզի ջարդե ազատ, աշխատավորական և սոցիալիստական Ռուսաստանի գլխավոր թշնամուն, վորպեսզի ջարդե կալվածատերերին,—թե բանվոր դասակարգ այդ խնդրից առաջ և անցիլ դեպի առավել դժվար և պատմականորեն ավելի բարձր, իսկապես սոցիալիստական մի խնդիր—գյուղում ևս վարել գիտակցական սոցիալիստական պայքար և գյուղում գիտակցությունը զարթեցնել, թե մեծագույն հողային հեղաշրջումը, այն և՛ հողի մասնավոր սեփականության վերացման հուշակումը Հոկտեմբերին, հողի սոցիալիզացիայի հուշակումը,—թե այդ հեղաշրջումն անխուսափելիորեն թղթի վրա կմար, յեթե քաղաքային բանվորները կյանքի չկոչեյին գյուղական պրոլետարիատին, գյուղական չքավորությունը, աշխատող գյուղացիությունը, վորն ահաբեկման մեծամասնությունն ե կազմում, վորը միջին գյուղացիության հետ չի շահագործում ուրիշի աշխատանքը, չի շահադրդված շահագործության մեջ և այդ պատճառով ընդունակ ե ընթանալ և առաջ ընթացավ, առաջ ընթացավ կալվածատերերի դեմ մղած արդի պայքարից. դեպի պայքարը ընդդեմ կապիտալի, ընդդեմ շահագործողների իշխանության, վորոնք կոթնում են դրամի ուժի վրա, շարժական գույքի ուժի վրա, առաջ ընթացավ մ:

աշխատանքից, վոր Ռուսաստանի մաքրումն և կալվածատերերից, զեպի սոցիալիստական կարգի կազմավորումը:

(Վ. Ի. Լենին. Աշխ. ժողովածու, հ. XV, էջ 548—550, ճառ՝ արտասանած հողային բաժինների, շրավորների կոմիտեների յեւ կոմունանների հաստատական համագումարում, 1918 թ. դեկտեմբերի 11-ին, ստանբին)

3 ԿՈՒՍԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՋԱԿԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Շփոթել միջին գյուղացիներին կուլակներին հետ, այս կամ այն չափով նրանց վրա տարածել այն միջոցները, վոր ուղղված են կուլակություն դեմ, նշանակում և ամենակոպտարար խախտել վոչ միայն խորհրդային իշխանության բոլոր ղեկիւնները և նրա վողջ քաղաքականությունը, այլ և կոմունիզմի բոլոր հիմնական սկզբունքները, վորը մատնանշում և, թե պրոլետարիատի այն վճռական պայքարի շրջանում, վոր նա մղում և բուրժուազիայի տապալման համար, պրոլետարիատի համաձայնությունը միջին գյուղացիության հետ մեկն և այն պայմաններից, վորն առանց ցավերի առաջնորդում և զեպի ամեն մի շահագործման վերացում:

Միջին գյուղացիությունը, վոր ունի համեմատաբար ամուր տրեստական արժանիք, շնորհիվ նրան, վոր գյուղացիական տեխնիկան հետամնաց և արդյունաբերականից նույնիսկ առաջավոր կապիտալիստական յերկրներում, չխոսելով արդեն Ռուսաստանի մասին, պրոլետարիան հեղափոխության սկզբնավորությունից հետո պիտի բավականաչափ յերկար պահե իր գոյությունը: Այս պատճառով խորհրդային աշխատողներին, այլ և հավասարապես կուսակցության գործիչներին տակտիկան գյուղում պիտի համաձայնեցված լինի միջին գյուղացիության հետ ունենալիք համաշխատակցության տեական ժամանակամիջոցին:

Կուսակցությունն ինչ ել վոր լինի պիտի հետամտն նրան, վոր գյուղի բոլոր խորհրդային աշխատավորները լրիվ պարզություն և ամուր գիտակցություն յուրացնեն գիտական սոցիալիզմի սահմանած այն ճշմարտությունը, թե միջին գյուղացիությունը չի պատկանում շահագործողների թվին, վորովհետև շահույթ չի քաղում ուրիշի աշխատանքից: Մանր արտադրողների նման դասակարգը չի կարող փաստ կրել սոցիալիզմից, այլ, ընդհակառակը, ուժգին չափով շահվում և կապիտալի լծի տապալումից, կապիտալի, վորը հաղար յեղանակներով շահագործում և նրան ամեն մի, նույնիսկ ամենադեմոկրատիկ հանրապետության մեջ:

Այս կերպ խորհրդային իշխանության լիակատար ճիշտ քաղա-

քականությունը գյուղում ապահովում և հաղթական պրոլետարիատի դաշինքն ու համաձայնությունը միջին գյուղացիության հետ:

(Վ. Ի. Լենին. Աշխ. ժողովածու, հ. XVI, էջ 158—159: Դեպի միջին գյուղացիությունն ունեցած վերաբերմունքի բանաձևից, վոր ընդունել և կուսակցության VIII համագումարը, ռուսերեն)

ԹԵՄԱՆԵՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. Ոգովելով գրույցի մեջ բերված քաղաքացիական պատերազմի քարտեզից, դիտեցեք, թե ի՞նչ վայրեր և ի՞նչ կարևոր քաղաքներ են գրավել սպիտակ զվարդիականների կողմից և պարզեցեք, թե ի՞նչից և զրկվել, յերբ այս կամ այն մարզերը գրավել են սպիտակ զվարդիականների կողմից:

2. Պատեցեք, թե ինչպես և անցել քաղաքացիական պատերազմը այն վայրերում, ուր դուք եք ապրում, և ինչպես և տեղի ունեցել այդ վայրերում ռազմական կոմունիզմի իրագործումը: Ձեր պատմածի մեջ մատնանշեցեք, թե ինչպես և անդադարձել ռազմական կոմունիզմի քաղաքականությունը ձեր նահանգի գյուղացիության վրա և նրանց վերաբերմունքի վրա զեպի խորհրդային իշխանությունը, այն քաղաքի վրա, ուր դուք եք ապրում, ձեր ձեռնարկության ու նրա բանվորների վրա (կուլակաթափումը գյուղում, հակահեղափոխական ապստամբություններ, զորահավաք ռազմաճակատի համար, զլիախառավարչություն (զլավիզմ), սով և այլն):

ՀԱՐՑԵՐ ԿՐԿՆՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

1. Ի՞նչ և արել Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը պրոլետարիական պետության հիմքը դնելու և սոցիալիզմի շինարարության նախադրյալներն ստեղծելու համար:

2. Ինչո՞ւմ և ռազմական կոմունիզմի ելույթները և ինչո՞ւ քաղաքացիական պատերազմը հարկադրեց նրան անցնելու:

3. Ի՞նչ տարրերով յայտն կա այն յողունքների մեջ, վոր կուսակցությունն և առաջադրել գյուղացիության նկատմամբ 1917, 1918 և 1919 թվականներին:

4. Ի՞նչը հնարարություն է ընձևեց խորհրդային իշխանությունը հաղթություն շահելու քաղաքացիական պատերազմում:

ՅԱՆԿ

(I ՅԵՎ II ՊՐԱԿՆԵՐԻ)*

Եջ
5

Հրատարակչությունից

ՀԱՏՎԱԾ ԱՌԱՋԻՆ, ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՅԵՎ ԲՈՒՐԺՈՒԱԿԱՆ ՊԵՏԱ-
ԿԱՆ ԿԱՐԳԸ

Զբույց 1. Բուրժուազիայի դիկտատուրան և պրոլետարիատի դիկ-
տատուրան 7
» 2. » » վերջ 43

ՀԱՏՎԱԾ ՅԵՐԿՐՈՐԴ. ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՅԵՎ ԿԱՊԻՏԱԼԻՍՏԱԿԱՆ
ՏՆՏԵՍԱԿԱՐԳԸ

Զբույց 3. Խոշոր արդյունաբերության հրամայող դերը կապի-
տալիստական յերկրներում ու մեղ մոտ. 63
» 4. Կապիտալիստական և մեր պետական արդյունաբերու-
թյան տարբերիչ գծերը 105
» 5. Ուր է ընթանում կապիտալիստականը և ուր է ընթա-
նում մեր ժողովրդական տնտեսությունը 129

ՀԱՏՎԱԾ ՅԵՐԿՐՈՐԴ. ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏԻ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ՈՒՂԻՆ,
ՆՐԱ ՆՎԱՃՈՒՄԸ ՅԵՎ ԱՄՐԱՅՈՒՄԸ

Զբույց 6. Կապիտալիզմը Ռուսաստանում XIX դարի յերկրորդ
կեսին և բանվոր դասակարգի կուսակցության ծագումը 157
» 7. Պայքար կուսակցության և հեղափոխական մարքսիզմի
համար Ռուսաստանում յեղած նրա առաջին աղավաղում-
ների դեմ 192
» 8. 1905 թվականի նախորդակին 218
» 9. 1905 թվականը 250
» 10. Առաջին հեղափոխությունից մինչև խմբերիալիստա-
կան պատերազմը 280
» 11. Իմպերիալիստական պատերազմը. 312
» 12. 1917 թվականը 339
» 13. Հսկտեմբերյան հեղափոխությունը և պայքար հակա-
հեղափոխության դեմ 371

* Այս 2 պրակը կազմում են գրքի 1 հատորը.

ԴԻՆԸ 1 Ռ. 35 Կ.

1-10

ՊԵՏՆԱԿԱՆ ԼԻԲՐԱՐԱԿՈՒԹՅԱՄԲ ՎԵՐՋԵՐՍ ԼՈՒՅՍ ԵՆ
ՏԵՍԵԼ՝

ԳՐԻՇԻՆ, Մ. Ի. ԼԵՆԻՆՅԱՆ ՈՒՂԻՈՎ. Դասա-
գիրք քաղաքագիտության քաղաքային
նորմալ դպրոցների և ինքնակրթու-
թյան համար. Պրակ Ա. գինը 1 ռ. — Կ.
Ս.ԱՆԶԴԱՌԻԶ ՅԵՎ. ՊՐՈՑԵՍՈՎ. Կուսգրագի-
տություն. » 1 ռ. 20 Կ.
ՅԱՐՈՍԼԱՎՍԿԻ, ՅԵՄ. Քաղաքագիտության
դասագիրք. » . 80 Կ.

hith

